

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ - ΔΙΚΤΥΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ - ΔΙΚΤΥΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

**ΕΙΔΙΚΟΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ**

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ:

Σύμβουλος
Επιστημονικός
συνεργάτης

ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ
ΚΑΙ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ:

ΕΚΠΟΝΗΣΗ:
*Εξωτερικοί
εμπειρογνώμονες:*

*Μέλη της Μονάδας
Ανθρωπιστικών
Επιστημών και
Φιλολογίας του ΙΕΠ:*

Εξώφυλλο:

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ

Φρυδάκη Ευαγγελία, Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ

Αφεντουλίδου Άννα, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο ΙΕΠ, ΠΕ02

Αλεξιάδη Κατερίνα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Γαλανός Ανδρέας, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Γερακίνη Αλεξάνδρα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Κωττούλα Μαρία, τ. Σχολ. Σύμβουλος, ΠΕ02

Μπίστα Πολυξένη, τ. Σχολ. Σύμβουλος, ΠΕ02

Ντελλής Αχιλλέας, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Παπαγεωργάκης Δημήτριος, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Ραυτοπούλου Αγλαΐα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Ρούσσου Βαρβάρα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ Συντονιστής της Μονάδας

Αφεντουλίδου Άννα, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο ΙΕΠ, ΠΕ02

Καρύγιαννη Ουρανία, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο ΙΕΠ, ΠΕ02

Γιάννης Δημητράκης, Ζωγράφος

ΙΤΥΕ “ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ”

ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ Ή/ΚΑΙ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΥΧΟΝ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΠΡΑΞΗ 36/14-09-2017 ΤΟΥ ΔΣ ΤΟΥ ΙΕΠ ΚΑΙ ΣΕ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΝ ΜΕ ΑΡ. ΠΡΩΤ. 6139/19-09-2017 ΚΑΙ ΑΔΑ: 73Μ1ΟΞΛΔ-ΗΨΘ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γεράσιμος Κουζέλης

Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Δράσης

Γεωργία Φέρμελη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Το παρόν εκπονήθηκε αμισθί, με ευθύνη της Μονάδας Ανθρωπιστικών Επιστημών και Φιλολογίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο πλαίσιο της ανωτέρω Δράσης.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ - ΔΙΚΤΥΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γιατί διαβάζουμε λογοτεχνικά κείμενα; Γιατί αυτό μας χρειάζεται; Γιατί μας αρέσει, ενώ δεν φαίνεται να έχει καμιά πρακτική χρησιμότητα; Γιατί τα διδασκόμαστε στο σχολείο;

Στη γνώση μας για τον άνθρωπο, τον κόσμο και την ιστορία θέλουμε να πιστεύουμε ότι μας οδηγεί η επιστήμη. Αυτό είναι αλήθεια, στον βαθμό που αποδεχόμαστε τη γνώση ως κάτι που εξηγεί αντικειμενικά τον κόσμο. Αλλά ακόμη και αν αυτό ήταν απολύτως δυνατό, η ανθρώπινη ιστορία έχει δείξει πως οι άνθρωποι δεν αρκούνται σε εξηγήσεις. Χρειάζονται και σημασίες. Ζουν σ' έναν κόσμο μέσα στον οποίο τα πράγματα δεν είναι μόνο αυτά που είναι, αλλά είναι επίσης και αυτά που σημαίνουν. Τις σημασίες τις προσδίδουμε εμείς οι άνθρωποι στα πράγματα, για να επικοινωνούμε μέσα από αυτά.

Οι χώροι που παράγουν σημασίες είναι πολλοί. Ανάμεσά τους, η φιλοσοφία, οι ιδεολογίες, οι παραδόσεις, αλλά και οι «κυρίαρχοι» κάθε φορά «λόγοι», όπως ονομάζουμε τους λόγους εκείνους, τους διαφορετικούς σε κάθε ιστορική στιγμή και σε κάθε κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, που έχουν μεγάλη διάδοση και επιρροή. Οι χώροι αυτοί, καθένας με τη δική του γλώσσα αλλά και με διαφορετικούς σκοπούς, υπερασπίζονται την εγκυρότητα των σημασιών τις οποίες αποδίδουν στην πραγματικότητα· πολλές φορές, όμως, τις αφήνουν ανοιχτές στον διάλογο.

Η λογοτεχνία, όπως κάθε τέχνη, είναι κι αυτή μια πρακτική σημασιοδότησης: δεν αναφέρεται, δηλαδή, στον άνθρωπο και τον κόσμο με τον ουδέτερο και αποστασιοποιημένο τρόπο της επιστήμης· αλλά ούτε και προσδίδει σημασίες στον άνθρωπο και τον κόσμο με προκαθορισμένο σκοπό και μονοσήμαντο τρόπο, όπως κάνουν άλλοι χώροι παραγωγής νοήματος. Η λογοτεχνία είναι ένας συμβολικός τρόπος παραγωγής σημασιών. Δεν αναφέρεται απευθείας στην πραγματικότητα. Η δουλειά της δεν είναι να κομίζει έγκυρη γνώση σχετικά μ' αυτήν, αλλά ούτε να της αποδίδει τη μοναδική έγκυρη σημασία· είναι να πλάθει ιστορίες και ποιήματα που κάνουν τα πράγματα να φαίνονται όπως θα μπορούσαν να είναι, και εμάς να αισθανόμαστε όπως θα μπορούσαμε να αισθανόμαστε.

Οι «πιθανές» αυτές σημασίες δεν μας επιβάλλονται· δεν απευθύνονται στη λογική μας μόνο· δεν αποσκοπούν στο να μας πείσουν. Διαρρέουν στον εσωτερικό μας κόσμο σαν υπόγεια ρεύματα. Αυτό το πετυχαίνει η λογοτεχνία με τη γλώσσα, γλώσσα συμβολική και υπαινικτική, που δίνει στην εμπειρία για τον κόσμο πρωτόγνωρες και ασυνήθιστες μορφές: άλλοτε πλημμυρίζοντάς μας με εικόνες και άλλοτε με μουσικές, μας κάνει να νιώσουμε μια συγκίνηση και να δούμε όψεις του εαυτού μας και του κόσμου διαφορετικές.

Ανοίγοντας τη σκέψη και τη φαντασία μας σε πολλές πιθανότητες σημασιών, η λογοτεχνία μάς καλεί σ' έναν διάλογο. Αναρωτιόμαστε έκπληκτοι, στην αρχή, «μα τι συμβαίνει εδώ»; Ύστερα, κάτι μας σταματά, κάτι μας καλεί να το διερευνήσουμε καλύτερα, να διερωτηθούμε πώς και γιατί μας συγκινεί ή μας προβληματίζει. Έτσι αρχίζει ο διάλογός μας μ' αυτήν.

Αλλά και τα λογοτεχνικά κείμενα διαλέγονται μεταξύ τους· δεν είναι το καθένα κι ένας κόσμος απομονωμένος από τους άλλους. Είναι κόσμοι ανοιχτοί που μπαينوβγαίνουν στους κόσμους των άλλων κειμένων. Πολλά κείμενα, είτε εμπρόθετα είτε τυχαία, συνδέονται με ένα νήμα μέσα στο δίκτυο του κόσμου των σημασιών. Μοιάζουν με ανθρώπους που συνομιλούν μεταξύ τους, όταν θέλουν να μοιραστούν την εμπειρία τους, όχι μόνο για να ανακουφιστούν, αλλά και γιατί το βλέμμα του άλλου τους βοηθά να τη φωτίσουν διαφορετικά.

Δεν συνομιλούν, όμως, μόνο τα κείμενα μεταξύ τους, αλλά και εμείς μεταξύ μας γι' αυτά. Ο μοναχικός διάλογος μαζί τους μπορεί να μας αφήσει ανικανοποίητους. Αλλά, όταν ο διάλογος επεκτείνεται και μεταξύ μας, με τους συμμαθητές μας και τον δάσκαλό μας, τότε η δυναμική της ανάγνωσης αλλάζει. Όλοι βγάζουμε κι άλλα πράγματα από μέσα μας, ανάλογα με τον συνομιλητή ή τους συνομιλητές μας. Οι απόψεις και οι ανταποκρίσεις των άλλων προκαλούν νέες διεργασίες. Μας βοηθούν να βλέπουμε πιο ολιστικά. Κάνουν το βλέμμα μας να διασταυρώνεται και με εκείνο του διπλανού μας· να μαθητεύει στην αναζήτηση και νέων οπτικών· να εμπλουτίζεται. Αλλά και κάτι παραπάνω: κάνουν τη σκέψη να συνθέτει τις φωνές που ακούστηκαν για τις σημασίες των κειμένων και, έτσι, να γεννά καινούργια πράγματα. Τότε, έστω και λίγο, έχουμε αλλάξει· έχουμε προχωρήσει πιο βαθιά στον «κήπο των συμβολικών σημασιών», μα και στην κατανόηση του εαυτού μας και των άλλων. Βλέπουμε μια εικόνα του εαυτού μας διαφορετική. Τι σημαίνει διαφορετική; Σημαίνει να ακούμε τον εαυτό μας να μιλά, να διαλέγεται, να αφηγείται, να νιώθει, να σκέφτεται.

Τα κείμενα που επιλέχθηκαν και συγκρότησαν το κάθε δίκτυο είναι κείμενα ανοιχτά, που θέτουν περισσότερο ερωτήματα παρά δίνουν απαντήσεις. Κάθε Φάκελος περιέχει κείμενα που «συνομιλούν» μεταξύ τους, χωρίς αυτά να ανήκουν απαραίτητα στην ίδια εποχή, σχολή ή εθνική λογοτεχνία. Τα νήματα που τα συνδέουν είναι ποικίλα και οι σχέσεις μεταξύ τους θα φανερωθούν με τη δική σας συμβολή στο μάθημα, με όσα θα φέρει στο φως ο διάλογος που θα αναπτυχθεί στην τάξη σας.

Τα βιογραφικά σημειώματα που πλαισιώνουν τα κείμενα των δικτύων είναι και αυτά ανοιχτά. Περιέχουν λίγες βασικές πληροφορίες και συνεχίζουν με νύξεις για την ιδιομορφία της γραφής των συγγραφέων ή/και κάποιες απόψεις για το έργο τους· κλείνουν, τέλος, με κάποια ερωτήματα. Συντάχθηκαν με αυτόν τον τρόπο, για να σας προκαλέσουν να προχωρήσετε –αν το θέλετε– με τον δικό σας βηματισμό στον κόσμο του συγγραφέα και του έργου του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΚΤΥΟ 1^ο «Όταν θέλεις να φύγεις...» 9

1. Μάριος Χάκκας, <i>Η σύσκεψη</i>	11
2. Κ.Π. Καβάφης, <i>Τα Παράθυρα</i>	13
3. Μίροσλαβ Χόλουμπ, <i>Η πόρτα</i>	13
4. Κ.Π. Καβάφης, <i>Η Πόλις</i>	14
5. Μανόλης Αναγνωστάκης, <i>Κάθε πρωί...</i>	16
6. Θεώνη Κοτίνη, <i>Μπάμιες</i>	17
7. Πάνος Κυπαρίσσης, <i>Για μια έστω φορά</i>	18
8. Κική Δημουλά, <i>Υπέρβαση</i>	18
9. Λένα Καλλέργη, <i>Σκαρί</i>	20
10. Θοδωρής Γκόνης, <i>Με τα φαγωμένα παπούτσια</i>	22
11. Θανάσης Δ. Σταμούλης, <i>Χέρτσενστατ</i>	24
12. Τζέμς Τζόυς, <i>Η Έβελιν</i>	29
13. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, <i>Η Νοσταλγός</i>	34
14. Βιρτζίνια Γουλφ, <i>Η κληρονομιά</i>	51
15. Νίκος Καββαδίας, <i>Mal du départ</i>	58
16. Κώστας Σωτηρίου, <i>Σταματία, το γένος Αργυροπούλου</i>	60
17. [τραγούδι], Αλκίνοος Ιωαννίδης, <i>Μικρή βάλιτσα</i>	86
Από τα υπάρχοντα <i>Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας</i>	86
[Κινηματογραφική ταινία], Ελία Καζάν, <i>Ο συμβιβασμός</i>	87
Εκτενέστερα κείμενα.....	87

ΔΙΚΤΥΟ 2^ο «Ανατομία ενός εγκλήματος» 89

1. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, <i>Πίστομα</i>	90
2. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, <i>Ακόμα;</i>	92
3. Μπομπ Ντίλαν, <i>Ποιος Σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ;</i>	96
4. Νίκος Καββαδίας, <i>Ένα μαχαίρι</i>	98
5. Θανάσης Βαλτινός, <i>Φουραντάν</i>	99
6. Θεόδωρος Γρηγοριάδης, <i>Μικρού μήκους</i>	100
7. Νίκος Γκάτσος, <i>Ο Γιάννης ο φονιάς</i>	102
8. Γεώργιος Βιζυηνός, <i>Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου</i>	103
9. Μαργκερίτ Γιουρσενάρ <i>Κλυταιμνήστρα ή Το έγκλημα</i>	132
10. Παντελής Μπουκάλας, <i>Ορέστης</i>	136
11. Δημήτρα Χριστοδούλου, <i>Τι βλέπει καθαρά ο τεχνίτης</i>	137
12. Αριστέα Παπαλεξάνδρου, <i>Εσχάτη αποτύπωση</i>	138
13. Γιώργης Παυλόπουλος, <i>Το τέλειο έγκλημα</i>	139
14. Κική Δημουλά, <i>Δεν αστοχεί</i>	139
Κινηματογραφικές ταινίες.....	140
Εκτενέστερα κείμενα.....	140

ΔΙΚΤΥΟ 3^ο «Βίοι ελάσσονες» 141

1. Δήμητρα Χριστοδούλου, <i>Ο Ξεναγός</i>	142
2. Μπέρτολτ Μπρεχτ, <i>Ερωτήσεις ενός εργάτη που διαβάζει</i>	143
3. Βισουάβα Σιμπόρσκα, <i>Σκέψεις που μ' επισκέπτονται στους πολυσύχναστους δρόμους</i>	145
4. Γιάννης Κοντός, <i>Η μακιγιέζ</i>	146
5. Αριστέα Παπαλεξάνδρου, <i>Σαν απάντηση</i>	148
6. Γιώργος Χ. Θεοκάρης, <i>Ελεγεία για τα κορίτσια των κομμωτηρίων</i>	149
7. Μανόλης Αναγνωστάκης, <i>Επιτύμβιον</i>	150
8. Κώστας Καρυωτάκης, <i>Τρεις Μεγάλες Χαρές</i>	151
9. Αντώνης Φωστιέρης, <i>Η Αράχνη</i>	152
10. Ευτυχία Παναγιώτου, <i>Ο σαλταδόρος</i>	153
11. Άγκοτα Κριστόφ, <i>Η αναλφάβητη</i>	155
12. Ηλίας Λ. Παπαμόσχος, <i>Πολωνός ελαιοχρωματιστής</i>	157
13. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, <i>Ο ξεπεσμένος δερβίσης</i>	158
14. Μάριος Χάκκας, <i>Το ψαράκι της γυάλας</i>	163
15. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, <i>Η Τιμή και το Χρήμα</i>	167
16. Ούρσουλα Φωσκόλου, <i>Το κήτος (μικρά και μεγάλα πεζά)</i>	175
17. Γιώργος Συμπάρδης, <i>Αδέλφια</i>	176
18. Ναζίμ Χικμέτ, <i>Μικρόκοσμος</i>	180
19. Ισίδωρος ο Αιγεάτης, <i>Επιτύμβιο Επίγραμμα</i>	181
Εκτενέστερα κείμενα.....	182
1. Δημήτρης Χατζής, <i>Το διπλό βιβλίο</i>	182
2. Tobias Wolf, <i>Η χαρά του πολεμιστή και άλλα διηγήματα</i>	192

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ 193

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 198

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ.....205

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ 216

ΔΙΚΤΥΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΔΙΚΤΥΟ 1° «Όταν θέλεις να φύγεις...»

Η επιθυμία ή η ανάγκη για φυγή, ο φόβος για τη φυγή, οι αναστολές και τα διλήμματα, η εκπλήρωση ή η μη εκπλήρωσή της, συνιστούν πολύπλευρες και πολύσημες «ανθρώπινες καταστάσεις», που αποτυπώθηκαν πολλαπλά στον λογοτεχνικό λόγο. Οι καταστάσεις αυτές, καθώς και οι λογοτεχνικές τους αναπαραστάσεις, είναι συχνά ιστορικά προσδιορισμένες. Ποιος δεν θέλησε κάποτε «να φύγει» από κάτι; Από μια εμπειρία «αιχμαλωσίας» σε κάτι που δεν του ταιριάζει πια· από μια σχέση· έναν τρόπο ζωής· μια ιδεολογική δέσμευση· από τη φτώχεια ή τη στενότητα ενός τόπου που τον διώχνει προς τους απλόωρους ορίζοντες του κόσμου, ορίζοντες που τόσα υπόσχονται; Ή, και από τον ίδιο του τον εαυτό. Από συνήθειες, εξαρτήσεις, αδράνειες, πάθη ... από ό,τι αρχίζει να βιώνει ως τα δεσμά του.

Ρενέ Μαγκρίτ, *Ο μήγας του τρύγου*, 1959.

*Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τι καινούρια πραγματα θα δείξει*

Κ.Π. Καβάφης

1. Μάριος Χάκκας, Η σύσκεψη

Η σύσκεψη συνεχίζονταν...

Ήταν δύσκολο να καθορίσει το χρόνο της έναρξης, αν είχε αρχίσει εδώ και δέκα λεπτά, πριν δέκα μέρες ή πριν δέκα χρόνια. Ακόμα αμφέβαλε αν υπήρχε κάποια αρχή, ένα συγκεκριμένο σημείο εκκίνησης, αφού ολοένα και περισσότερο ένιωθε πως δεν υπήρχε ένα τέλος.

Η σύσκεψη συνεχίζονταν, ένα ποτάμι χωρίς εκβολές και πηγές. Ο ίδιος δεν ένιωθε σα σταγόνα που ξεκίνησε από την αρχή για να φτάσει στο τέρμα. Είχε την επίμονη αίσθηση ότι βρίσκεται έξω απ' το ρεύμα, στην άκρη της κοίτης, στο ίδιο πάντα σημείο και βλέπει διαρκώς να κυλάει.

Είχε συναίσθηση ότι παίρνει μέρος στη σύσκεψη μόνο από τη συνέχιση της διαδικασίας με τους εναλλασσόμενους ομιλητές, τις καθιερωμένες χειρονομίες, τον τρόπο που ανοίγαν το στόμα και άρθρωναν τις λέξεις. Πρόσωπα, χέρια, χείλη και λόγια όλα γνωστά, τόσο γνωστά, κυρίως τα λόγια, κουρντισμένα σ' ένα κραυγαλέο ανυπόφορο τόνο (Κι εγώ με τη στεντόρεια φωνή μου), που δεν είχαν καμιά σχέση με την κοινή ομιλία για το ψωμί και τον έρωτα, για τη ζωή και το θάνατο, κουρντισμένα όλα σε μια σειρά και μια τάξη (κι εγώ με τη σειρά μου...), αυτά τ' ακατανόητα λόγια που η μνήμη τ' απόδιωχνε σα φορτίο αβάσταχτο.

Η σύσκεψη συνεχίζονταν, μια πλάκα για χιλιοστή φορά στο πικάπ¹, μια κόρνα αυτοκινήτου που κόλλησε και που κανένας δεν νοιάζονταν να σταματήσει αυτός ο άχρηστος θόρυβος.

...Ένα λεωφορείο που πήγαινε... Αυτός στριμώνχοντας μπήκε, όταν ξαφνικά η πόρτα έκλεισε κι έπιασε στην άκρη το μανίκι της καμπαρντίνας. Δοκίμασε μαλακά να το τραβήξει και κατάλαβε πως είχε γαντζώσει σε κάποιο καρφάκι. Μπορούσε όμως να περιμένει μέχρι την επόμενη στάση. Θ' άνοιγε η πόρτα και θα ελευθέρωνε το μανίκι χωρίς αβαρίες². Ήταν υπόθεση ενός, δύο λεπτών το πολύ. Θα το άντεχε; Δυο λεπτά το πολύ υπομονής. Τράβηξε απότομα το χέρι αδιαφορώντας για το οποιοδήποτε σχίσιμο. Δεν μπορούσε να περιμένει, δεν μπορούσε να νιώθει αιχμάλωτος, έστω για λίγο, μιας πόρτας...

Τώρα γιατί παρακολουθούσε αυτή την ατελείωτη σύσκεψη; Γιατί να αισθάνεται αιχμάλωτος για μήνες, για χρόνια, μιας πόρτας και μάλιστα ορθάνοιχτης; Βέβαια μπορεί να 'ταν κλειστά τα παράθυρα, βουλωμένες οι χαραμάδες κι οι τρύπες, αλλά η πόρτα έχασκε ορθάνοιχτη. Φαίνονταν από κει που καθόταν φαρδιά, μεγάλη και εύκολη. Θα σηκώνονταν ήσυχα ήσυχα, θα περνούσε απαρατήρητος ανάμεσα απ' τους ακροατές με τα πεσμένα βλέφαρα και τις ξαναμμένες παλάμες, μια και χρόνια ήταν απών, από τη σύσκεψη, αφού όλοι απουσίαζαν, αφού κανέναν από τους ομιλητές δεν κατανοούσε, θα περνούσε την πόρτα και φωνώντας την καπαρντίνα ανεμπόδιστα με την ομπρέλα και το καπέλο στο χέρι, θ' αναχωρούσε χωρίς χαιρετούρες.

Μπορεί έξω να ήταν καλοκαίρι και να μη χρειαζόταν η ομπρέλα...

Από την ορθάνοιχτη πόρτα φαινόταν ένα κομμάτι μεσημέρι κι ακούγονταν το μονότονο τραγούδι του τζιτζικα. Ο φύλακας κοιμόταν. Κοιμόταν βαθιά στην καρέκλα, με πεσμένα τα βλέφαρα, με σταυρωμένα τα χέρια σα να 'ταν νεκρός, σα να μην υπήρχε δίπλα στην πόρτα. Μπορούσε να κάνει δυο βήματα και να βρεθεί έξω για ένα λεπτό, για μια ώρα, για πάντα ύστερα από είκοσι χρόνια φυλάκιση, αρκεί να δρασκελούσε την πόρτα, αρκεί να τολμούσε, αρκεί να το ήθελε, αρκεί... Χωρίς δισταγμό έστριψε για το αρχιφυλακείο³ που τον είχαν καλέσει...

¹ πλάκα του πικάπ: δίσκος μουσικής.

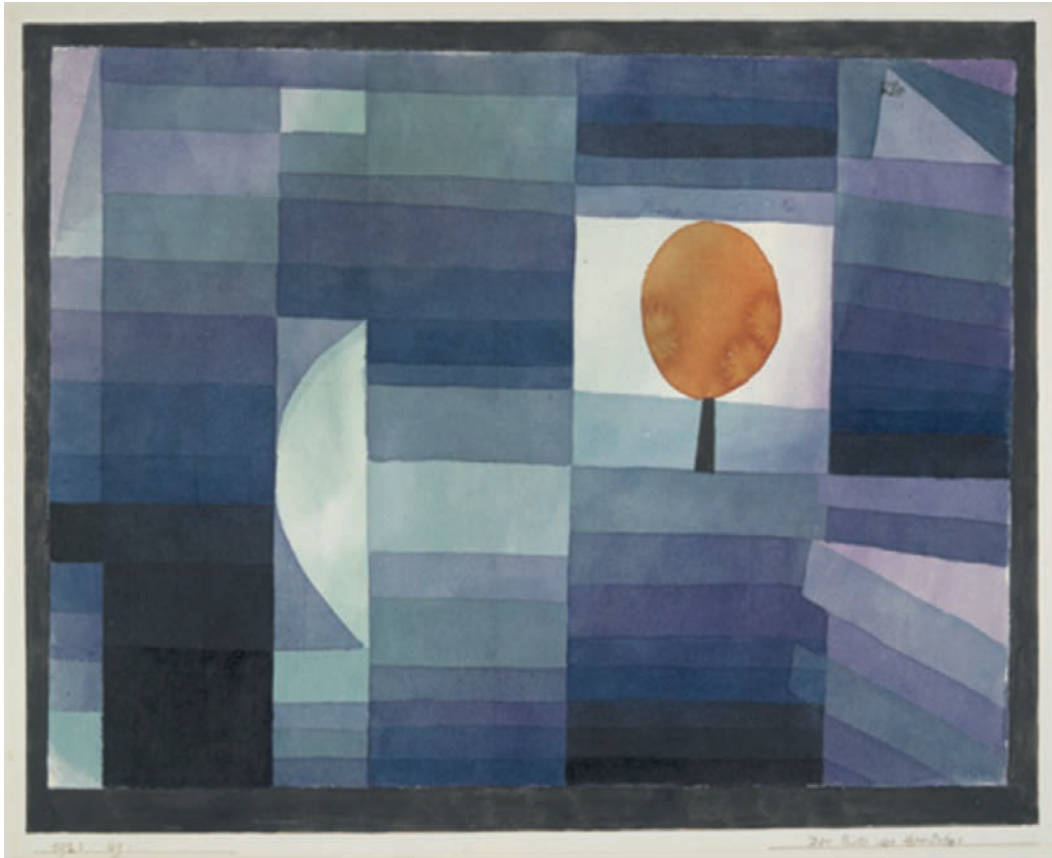
² αβαρία: βλάβη, ζημιά, υποχώρηση.

³ αρχιφυλακείο: ο τόπος που στεγάζεται ο αρχιφύλακας.

Τώρα τον είχε καλέσει ο Πρόεδρος, δίνοντάς του το λόγο να πει κι αυτός τις σκέψεις του, συνεχίζοντας τη σύσκεψη. Δεν μπορούσε να φύγει, δεν έπρεπε να φύγει. Για να συνεχίσει «κι αυτός με τη σειρά του» τη σύσκεψη, άρχισε να μιλάει με τον ίδιο ρυθμό που μίλησαν οι άλλοι, στον ίδιο τόνο φωνής, με τις ίδιες κινήσεις.

Η σύσκεψη συνέχιζονταν...

[Χάκκας 1979: 131-133]

Πάουλ Κλέε, Ο αγγελιοφόρος του φθινοπώρου, 1922.

Από την ορθάνοιχτη πόρτα φαινόταν ένα κομμάτι μεσημέρι...

Μ. Χάκκας

2. Κ.Π. Καβάφης, *Τα Παράθυρα*

Σ' αυτές τες σκοτεινές κάμαρες, που περνώ
μέρες βαρυές, επάνω κάτω τριγυρνώ
για νάβρω τα παράθυρα. –Όταν ανοίξει
ένα παράθυρο θάναι παρηγορία.–
Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ
να τάβρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω.
Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει.

[Καβάφης 2015: 195]

3. Μίροσλαβ Χόλουμπ, *Η πόρτα*

Πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα.
Μπορεί απ' έξω εκεί να στέκει
ένα δέντρο, ένα δάσος,
ένας κήπος
ή μια πόλη μαγική.

Πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα.
Μπορεί να είναι το σκυλί που ψαχουλεύει.
Μπορεί να δεις κάποια μορφή,
ή ένα μάτι,
ή την εικόνα
μιας εικόνας.

Πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα.
Αν είναι η καταχνιά
θα καθαρίσει.

Πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα.
Κι αν είναι μόνο η σκοτεινιά
που θορυβεί
κι αν είναι μόνο
κούφιος άνεμος
κι αν
τίποτα
δεν είναι
έξω εκεί,
πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα.

Τουλάχιστον

θα γίνει

κάποιο

ρεύμα.

(μτφρ. Σπύρος Τσακνιάς)

[Χόλουμπ 1998: 176. Βλ. και <http://ebooks.edu.gr>]

4. Κ.Π. Καβάφης, *Η Πόλις*

Είπες: «Θα πάγω σ' άλλη γη, θα πάγω σ' άλλη θάλασσα.

Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη από αυτή.

Κάθε προσπάθεια μου μια καταδίκη είναι γραφτή·

κ' είν' η καρδιά μου –σαν νεκρός– θαμένη.

Ο νους μου ως πότε μες στον μαρασμόν αυτόν θα μένει.

Όπου το μάτι μου γυρίσω, όπου κι αν δω

ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ,

που τόσα χρόνια πέρασα και ρήμαξα και χάλασα.»

Καινούριους τόπους δεν θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες.

Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς

τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς·

και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις.

Πάντα στην πόλι αυτή θα φθάνεις. Για τα αλλού –μη ελπίζεις–

δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό.

Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ

στην κώχη τούτη την μικρή, σ' όλην την γη την χάλασες.

[Καβάφης 2015: 216-217]

Ρενέ Μαγκρίτ, Το δηλητήριο, 1939.

Τουλάχιστον
θα γίνει
κάποιο
ρεύμα

Μ. Χόλουμπ

5. Μανόλης Αναγνωστάκης, *Κάθε πρωί...*

Κάθε πρωί
Καταργούμε τα όνειρα
Χτίζουμε με περίσκεψη τα λόγια
Τα ρούχα μας είναι μια φωλιά από σίδερο
Κάθε πρωί
Χαιρετάμε τους χτεσινούς φίλους
Οι νύχτες μεγαλώνουν σαν αρμόνικες¹
–Ήχοι, καημοί, πεθαμένα φιλιά.

(Ασήμαντες
Απαριθμήσεις
–Τίποτα, λέξεις μόνο για τους άλλους.

Μα πού τελειώνει η μοναξιά;)

[Αναγνωστάκης 1976: 110]

Έντβαρντ Μουνκ, *Βράδυ στην οδό Καρλ Γιόχαν*, 1892.

Τα ρούχα μας είναι μια φωλιά από σίδερο

Μ. Αναγνωστάκης

---

¹ *αρμόνικα*: μουσικό όργανο παρόμοιο με το ακορντεόν.

6. Θεώνη Κοτίνη, Μπάμιες

Σήμερα στο μεσημεριανό έχουνε μπάμιες. Δεν του αρέσανε ποτέ. Σκαλίζει το πιάτο ξεφλουδίζοντας με το πιρούνι τη σάρκα, αποκαλύπτει τα σπόρια γυμνά. Μέσα σαρδόνια¹ οδοντοστοιχία, σαν τη γκριμάτσα της συνάθροισης γύρω από το τραπέζι. Σκυθρωποί, μαλωμένοι ή έτοιμοι να μαλώσουν σε λίγο, μάνα πατέρας παιδιά.

Λαδερές με φρέσκια ντομάτα, κόκκινη όπως η αιματοχυσία γύρω απ' το στρωμένο τραπέζι. Πράγματι, δεσμοί αίματος. Τόσο που σου 'ρχεται να πάρεις το μαχαίρι του ψωμιού και να διαρρήξεις όλα ετούτα τα δεσμά, να το βυθίσεις στην καρδιά αυτού του λάκκου που είναι γεμάτος γεύματα κυριακάτικα και αιτιάσεις και παράπονα και ξεχασμένες τώρα ήδη εκδρομές στη θάλασσα.

Η μάνα του τις φτιάχνει με κοτόπουλο. Ανάμεσα στα ξεδοντιάρικα ούλα του λαχανικού η μυρωδιά εκείνη. Σφαγμένου ζώου όπως της μάνας του τα μάτια, όταν για όλα μετανιώνει, σαν του πατέρα του τα μάτια, όταν στριμώχνεται να αρθρώσει κάποια αλήθεια. Όπως τα μάτια τα δικά του, όταν σηκώνει το κεφάλι από το πιάτο να απαντήσει γιατί δεν του αρέσει το φαΐ, τι διάβολος τον πάνει κάθε μέρα και δεν μιλάει κι όλο θυμώνει και κλειδώνεται.

Σκαλίζει αμίλητος τις μπάμιες. Μέσα όχι δόντια μα σπυριά, πολλά πολλά σπυριά, όπως εκείνα που στα δώδεκα του αυλάκωναν το πρόσωπο, κι όποτε γύριζε να δει κατά τον κόσμο, άνηθιζαν σαν ντροπή που αδέξιος υπήρχε. Μπάμιες όπως η γλίτσα² της στοργής που για να σου δοθεί, πρέπει να καταπιείς όλο το σάλιο της υποταγής, της ενοχής που είσαι εσύ και δεν τους μοιάζεις, που θες αλλού να πας, να είσαι γυμνός και να πεινάς δική σου πείνα. Μπάμιες, κουμπωμένος καρπός του θυμού που δεν ωριμάζει μα σαπίζει σε μαλακή γλοιώδη αυτολύπηση.

[<https://bonsaistoriesflashfiction.wordpress.com/2018/02/11/theoni-kotini-mpamies/>]

¹ σαρδόνια (μόνο στην έκφραση σαρδόνιο γέλιο): εκφράζει μια διάθεση χλευαστική και χαιρέκακη.

² γλίτσα: στρώμα λιπαρής βρομιάς.

7. Πάνος Κυπαρίσσης, *Για μια έστω φορά*

Αρκεί να τραβήξεις ένα ξέφτι
απ' όσα ύφαν' η συνήθεια
κι ευθύς την καταστρέφει

Η τόλμη έστω μιας φορές
δίχως ν' αφήσεις
το νήμα που στα χέρια σου κρατάς
ανοίγει δρόμους
που ποτέ δεν είδες

Μιας στιγμής η αστραπή
τη νύχτα τη ραγίζει

[Κυπαρίσσης 2015: 28]

8. Κική Δημουλά, *Υπέρβαση*

Πόσο έχω επιθυμήσει
δεμένη στο ένα έστω φτερό
κάποιου μεγάλου ταξιδιάρικου πουλιού

Ξαπλωτή όχι ανάσκελα
γιατί τα υπεράνω μου
όλα σχεδόν τα έχω δει
μπρούμυτα δεμένη στο ένα φτερό

να φωτογραφίσω
αν είναι από το ίδιο υλικό φτιαγμένες
οι σκεπές μας

και συ με ταπεινώνεις, μου λες

ότι κανένα πουλί
με αχρηστευμένο το ένα φτερό του
από το βάρος μου
δε διακινδυνεύει τέτοιο ταξίδι

λάθος κάνεις

έχω πολλές φορές ψηλά πετάξει
στο βάρος μου δεμένη.

[Δημουλά 2010: 28]

Μαρκ Σαγκάλ, Ο περίπατος, 1918.

Έχω πολλές φορές ψηλά πετάξει στο βάρος μου δεμένη
Κ. Δημουλά

9. Λένα Καλλέργη, Σκαρί

Το κορμί
πάντα μπαίνει
σε μανίκια στενά
σε φόδρες αλύγιστες
σε κουμπιά που κοντεύουν να σπάσουν.

Δεν χωρά
στα δοσμένα μεγέθη να πάλλεται
και γυμνό δεν μπορεί να πηγαίνει.
Έτσι λέει η ιστορία του.

Τι να το έντυνα
ώστε όταν φυσάει
να μην μένουν επάνω του
οι εποχές και τα κρίματα.

Κι όταν βρέχει να στέκεται
να θυμάται τη δίψα του
να επιστρέφει στον ήλιο
με ολάνθιστο δέρμα.

Δεν έχω παρά
ένα σώμα φωνή
όλο αλάτι στην άρθρωση.

Αν όμως είχα
ένα πανί.

[Καλλέργη 2016: 45]

Έντβαρντ Μουνκ, *Μελαγχολία*, 1891.

Αν όμως είχα
ένα πανί

Λ. Καλλέργη

10. Θεωδωρής Γκόνης, *Με τα φαγωμένα παπούτσια*

Όταν θέλεις να φύγεις, να ταξιδέψεις, δεν κρατιέσαι, δεν κλειδώνεσαι όσο κι αν σου κρύβουν τα κλειδιά, όσο κι αν σε περιορίζουν, βρίσκεις το παλιό μακρυμούρικο λεωφορείο που έχει φάει τα παπούτσια του στη διαδρομή Τρίπολη-Άργος, ξεχασμένο σε ένα οικόπεδο να σαπίζει, χτενίζεσαι, στολίζεσαι στους σπασμένους καθρέφτες του, παίρνεις στα χέρια σου το σκουριασμένο τιμόνι, πετάς στην τσάντα ένα ζευγάρι φτερά μαζί με ένα πορτοκάλι και ανοίγεσαι στους μεγάλους δρόμους.

Όσο και αν φωνάζουν τρέχοντας πίσω σου, δεν πρόκειται να γυρίσεις να τους ακούσεις, δεν θα σταματήσεις, έχεις ξεκινήσει χρόνια τώρα, φεύγεις, έφυγες. Πέταξε το πουλάκι, είναι αργά πια.

Το ξέρεις, το έμαθες, πέρασμα είναι, δεν γονατίζεις, δεν την πιστεύεις τη ζωή αυτή, εσύ θέλεις να ζήσεις, να ταξιδέψεις, να ξοδέψεις, δεν αγαπάς τους ρακοσυλλέκτες που τους βρίσκουν νεκρούς πάνω σε ένα παραγεμισμένο στρώμα με χιλιάδες χαρτονομίσματα, δεν χτίζεις εκκλησίες, γιατί ο Θεός ο δικός σου είναι παντού, δεν ανάβεις κερί, καίγεσαι σαν το κερί, φωτίζεις, δεν φωτίζεσαι, δεν προσεύχεσαι κάπου, δεν κρατάς, δεν δεσμεύεις θέση διπλή δίπλα σου. Έχεις δρόμο, έχεις διαδρομή. Φεύγεις.

Και όταν ξεχνιέσαι και αφήνεις ανοιχτά –γιατί άνθρωπος είσαι και το κάνεις– έρχονται, βρίσκουν την ευκαιρία τα πουλιά τα μαύρα, τα λευκά, οι ενοχές, οι τύψεις, οι αδυναμίες, οι παραλείψεις, οι συμπάθειες, τα αισθήματα, οι φιλοδοξίες, τα λάθη, τα πάθη, οι αγάπες και σε βάζουν στη μέση, σε σημαδεύουν με το σίδηρο, σε στήνουν στα πέντε βήματα. Και εκεί, λίγο πριν κλείσεις τα μάτια και καθείς οριστικά, έρχεται, φτάνει, ξυπνάει το σώμα, το κορμί, παίρνει στα χέρια του την τύχη του, σε περνάει απέναντι και σου δείχνει επιτέλους το μέρος όπου ανήκεις πάνω σ' αυτή τη γη.

Με τα φαγωμένα παπούτσια της παλιάς διαδρομής. Έτσι θα ξεκινήσω πάλι, δεν ξέρω πόσες φορές ακόμα, όμως δε θα ξεκινήσω για να γυρίσω στα μέρη απ' όπου έρχομαι τώρα.

[Γκόνης 2017: 36 -37]

Γιάννης Τσαρούχης, Ποδηλάτης μεταμφιεσμένος σε τσολιά,
μ' ένα νάο δεξιά κάτω, 1936.

... πετάς στην τσάντα ένα ζευγάρι φτερά μαζί με ένα πορτοκάλι και
ανοίγεσαι στους μεγάλους δρόμους

Θ. Γκόνης

11. Θανάσης Δ. Σταμούλης, Χέρτσενστατ

(Για χρόνια σκεφτόμουν πως έπρεπε να φύγω από τον τόπο μου για να αισθανθώ ελεύθερος. Κι όταν έφυγα, συνειδητοποίησα πως τόσα χρόνια παρερμηνευα επίτηδες το νόημα αυτής της λέξης· η ελευθερία δεν ανήκει στα βουνά, στις πεδιάδες, στα σύνορα. Ανήκει στην καρδιά.)

Είχε αρχίσει να νυχτώνει όταν ξεκίνησα να ετοιμάζω τη βαλίτσα μου. Στο δωμάτιο δεν υπήρχε άλλος, δεν με πείραζε. Άλλωστε ήξερα πώς να φτιάξεις μια βαλίτσα μονάχος, είχα προσπαθήσει ξανά να φύγω ένα μεσημέρι πριν από δεκαπέντε χρόνια: ήμουν δέκα ετών και στο χωριό έβρεχε. Τόσο φυλακισμένος ένιωθα σε εκείνο το μέρος που σε κάθε οικείο πρόσωπο έβλεπα και έναν δεσμώτη. Για να γλιτώσω σκέφτηκα πως έπρεπε να το σκάσω. Βρήκα ένα μικρό σακί και του έβαλα μέσα ένα σώβρακο, μία φανέλα, ένα ζευγάρι κάλτσες, μια χειμερινή μπλούζα, ένα μακρύ παντελόνι. Δεν ήξερα τι άλλο να βάλω μέσα στο σακί ή τι παραπάνω μπορούσα να κουβαλήσω μαζί μου. Σκεφτόμουν πως όταν φεύγεις μόνος, αυτοσχεδιάζεις. Κι όταν κάνεις κάποιο λάθος, το κουβαλάς μαζί σου. Γι' αυτό είχα αφήσει κάποιο χώρο στο σακί. Δεν ήξερα πόσο όγκο θα έπιαναν τα λάθη μου. Η μητέρα με σταμάτησε στην είσοδο της πόρτας.

«Πού πας», ρώτησε.

«Φεύγω», απάντησα.

«Δεν μπορείς να φύγεις, είσαι ο γιος μου», είπε.

Το σακί στον ώμο μου βάρυνε, ζύγιζε όσο εγώ. Η μητέρα πήρε το σακί και το άδειασε. Πήγαμε στην κουζίνα, έβαλε στο ραδιόφωνο λίγη μουσική και στα πιάτα λίγα φασόλια. Φάγαμε σιωπηλοί, σαν να μην ξέραμε τι να πούμε ο ένας στον άλλον ή πώς να ονομάσουμε την αποτυχημένη μου απόδραση. Ο πατέρας γύρισε από τα χωράφια λίγο αργότερα. Άκουσε τη μουσική και τη σιωπή μας. Γέμισε το πιάτο του και κάθισε στο τραπέζι.

«Γιατί τόση σιωπή», ρώτησε.

«Το παιδί προσπάθησε να το σκάσει», είπε η μητέρα.

Ο πατέρας βούτηξε ένα κομμάτι ψωμί στα φασόλια, το μούσκεψε. Το έβαλε στο στόμα και το κατάπιε, στα δόντια του τα μουσκεμένα ψίχουλα είχαν το χρώμα του δέρματος.

«Πού θέλεις να πας», ρώτησε.

«Δεν ξέρω», απάντησα. «Δεν θέλω να μείνω άλλο εδώ», είπα μετά, «επειδή όταν σκάβεις τη γη με τα χέρια σου, είναι σαν να σκάβεις το σώμα σου. Ούτε αναγκαίο είναι, ούτε χρήσιμο». Ο πατέρας χαμογέλασε, έφαγε λίγο ακόμη ψωμί.

«Το ξέρω καλύτερα από εσένα», είπε.

Τον επόμενο χρόνο κατεβήκαμε στην πρωτεύουσα. Εκεί δεν είχε χωράφια, αλλά ο πατέρας συνέχιζε να σκάβει τη γη. Μόνο που σε εκείνο το χώμα δεν φύτεωναν χορτάρια, αλλά ψηλά κτήρια. Ο πατέρας έζησε έτσι έναν ακόμη χρόνο και μετά πέθανε. Ο γιατρός είπε πως είχε σκάψει στη ζωή του τόσα χωράφια που οι πληγές στο σώμα του ήταν αδύνατον να επουλωθούν. Αυτός ο τόπος, σκέφτηκα τότε, είναι ανοικτό φέρετρο· η εικόνα εκείνο το βράδυ του Αυγούστου ήταν ίδια. Ή σχεδόν ίδια. Έλειπαν μόνο τα χωράφια και ο πατέρας. Ή καλύτερα τα χωράφια τα είχαν αντικαταστήσει οι δρόμοι και τον πατέρα η ανεργία. Η μητέρα με περίμενε και πάλι στην πόρτα.

«Πού πας», ρώτησε.

«Φεύγω», απάντησα.

«Για πού», ρώτησε.

«Για το Φρέμντενστατ¹», απάντησα.

¹ Φρέμντενστατ (γερμανικά): η πόλη των ξένων.

«Είναι μακριά», ρώτησε.

«Αρκετά», απάντησα λες και υπολόγιζα τον χωρισμό σε χιλιόμετρα. «Εδώ δεν έχω τίποτα, εκεί θα έχω μια σταθερή δουλειά. Η απόσταση βοηθάει», είπα μετά.

Η μητέρα πήρε τη βαλίτσα μου και άνοιξε την πόρτα.

«Μπορείς να φύγεις, θα είσαι πάντα γιος μου. Είτε είσαι εδώ είτε κάπου μακριά. Τώρα το ξέρω καλύτερα από εσένα», είπε. Αυτή η πρόταση με γέμισε, λες και έκρυβε μέσα την ενοχή της. Σαν να ήθελε να πει, Λυπάμαι που δεν σε άφησα να φύγεις νωρίτερα. Αν το είχα κάνει, ίσως ζούσε ακόμη ο πατέρας σου.

Δεν θυμάμαι πώς πήγα από το σπίτι στο αεροδρόμιο ή από την αίθουσα αναμονής στο αεροπλάνο. Θυμάμαι μόνο πόσο πολύ ήθελα να ταξιδέψω. Πίστευα πως άμα ταξίδευα όλα θα έφτιαχναν. Παρότι πήγαινα σε ένα μέρος που δεν γνώριζα ούτε τις συνήθειες ούτε τους ήχους του.

***

Στο Φρέμντενστατ υπήρχε μια λέξη για τα πάντα. Για τις πράξεις, για τα αντικείμενα, για κάθε άνθρωπο ξεχωριστά. Λες και οι λέξεις είχαν φτιαχτεί για να πηγαίνουν από τη μια ζωή στην άλλη, φυλακισμένος μέσα σε ακατανόητες έννοιες. Υπήρχε λέξη για την πετσέτα των ποδιών, για την πετσέτα του κεφαλιού, για την πετσέτα του σώματος. Και λέξεις που περιέγραφαν κάθε μας κίνηση. Μόνο που αυτές οι λέξεις δεν ανήκαν σε μας αλλά στην πόλη. Εμείς απλώς τις χειριζόμασταν σαν εργατικό δυναμικό.

Οι ντόπιοι δεν ένιωθαν άσχημα που υπήρχαν τόσες λέξεις ανάμεσά τους. Είχαν μάθει να τις χρησιμοποιούν δίχως να νοιάζονται για τη χρησιμότητα ή την αναγκαιότητά τους. Τόνιζαν τα σύμφωνα και τις έκαναν να ακούγονται σαν βρισιά ή σαν προειδοποίηση. Τον πρώτο χρόνο εκεί, όταν μιλούσα, τόνιζα τα φωνήεντα και κάθε νέα λέξη που ξεστόμιζα ακούγονταν άσχημη, προσβλητική. Για να προσαρμοστώ στο νέο μου περιβάλλον έκανα καθημερινά εξάσκηση. Έσφιγγα τα χείλη και φυλάκιζα τη φωνή μου πίσω από τα δόντια. Όμως ποτέ ο ήχος δεν οικειοποιήθηκε την προσπάθειά μου. Ή το αντίθετο. Απλώς συνέχισε να γρατζουνά τον λαιμό μου.

Οι ντόπιοι δεν χρησιμοποιούσαν τις λέξεις όπως εγώ, σαν σύρμα για τις κατσαρόλες, αλλά τις άλλαζαν ανάλογα με την εποχή. Το φθινόπωρο ακούγονταν σαν απαλή βροχή, τον χειμώνα σαν δυνατός άνεμος, την άνοιξη σαν φτερουγίσμα πεταλούδας και το καλοκαίρι σαν τζιτζίκι που σκάει σταδιακά οι ήχοι της πόλης με απομόνωναν. Στένεψαν τα κτήρια και τους δρόμους. Το μόνο που άφησαν ανέγγιχτο ήταν το μικρό πάρκο με τη λίμνη. Εκεί ένιωθα πως περίσσευα, επειδή οι πάπιες βουτούσαν τις λέξεις από το στόμα μου και τις έτρωγαν σαν να ήταν μουσκεμένο ψωμάκι. Αυτό που άφηναν πίσω, ήταν ένας ξεθωριασμένος ήχος που δεν τραβούσε την προσοχή.

Ένα καλοκαιριάτικο μεσημέρι, στο πάρκο με τη λίμνη, γνώρισα μια Πολωνέζα γύρω στα πενήντα. Καθόταν σε ένα παγκάκι και έτρωγε ηλιόσπορο. Τα μαλλιά της ήταν ξανθά, κουρεμένα κοντά και μια φράντζα έπεφτε στο μέτωπό της σαν λειρί κότας. Και με τα χείλη τσιμπολογούσε τα δάχτυλά της. Κάθισα δίπλα της. Μόλις με είδε άνοιξε την παλάμη της και μου προσέφερε μερικά σπόρια. Ούτε εγώ ούτε εκείνη νιώσαμε παράξενα. Σαν να είχαμε ανάγκη αυτή τη συνάντηση.

Έβαλα στο στόμα λίγο ηλιόσπορο και η Πολωνέζα άρχισε να μιλά στο δικό της στόμα οι λέξεις δεν ακούγονταν σαν σύρμα, αλλά σαν πέτρα που σπάει. Είπε πως όταν ήταν στην ηλικία μου είχε φύγει και εκείνη από τον τόπο της, πως πίστευε πως αν έφευγε από τον τόπο της η φτώχεια δεν θα την ακολουθούσε, πως έφτασε στο Φρέμντενστατ γεμάτη ελπίδες, πως γνώρισε έναν άλλον Πολωνό και παντρεύτηκαν και έκαναν μια κόρη. Μετά είπε πως ο άντρας της την παράτησε με το παιδί και έφυγε για αλλού, πως το παιδί μεγάλωσε και έγινε γυναίκα, πως όταν το παιδί έγινε γυναίκα έφυγε και πως αυτή έμεινε το ίδιο ξένη σε αυτόν τον τόπο, όπως ήταν πριν από τριάντα χρόνια.

«Πού βρίσκεται η κόρη», ρώτησα.

«Στην Πολωνία», απάντησε.

«Πώς είναι η ζωή εκεί», ρώτησα.

«Όπως εδώ», απάντησε. «Όταν ήμουν στην ηλικία σου», είπε, «πίστευα πως η φτώχεια ανήκει στην τσέπη και πως αν πας σε ένα μέρος όπου πληρώνεσαι καλύτερα, η φτώχεια θα χαθεί και θα γίνει παραγεμισμένη κοιλιά. Τριάντα χρόνια μετά», είπε, «κατάλαβα ποιο ήταν το λάθος μου. Η φτώχεια δεν είναι αντικείμενο για να το αφήσεις πίσω. Τη φτώχεια την κουβαλάς μαζί σου επειδή ανήκει στην καρδιά μας. Όπως και η ξενιτιά. Μεταναστεύουμε για να εκτοπίσουμε τη μοναξιά μας. Όμως το μόνο που καταφέρνουμε είναι να εκτοπίσουμε δύο διαφορετικούς ανθρώπους», είπε. Στο τέλος μάζεψε τα πεταμένα φλούδια και έφυγε. Λες και δεν ήθελε να βρει κάποιος μια λέξη για να περιγράψει το λειρί στο μέτωπό της.

Επιστρέφοντας σπίτι ξάπλωσα στον καναπέ και έκλεισα τα μάτια. Δεν είχα όρεξη να κοιτάζω τα αντικείμενα του σπιτιού και να κάνω εξάσκηση στις λέξεις που τους αναλογούσαν. Ήθελα μόνο να σκέφτομαι αν η κόρη θα επέστρεφε πρώτη στη μάνα ή η μάνα θα πήγαινε πρώτη στην κόρη. Σκεφτόμουν πως ήταν η δική μου μάνα, η δική μου επιστροφή.

Όλο το καλοκαίρι πήγαινα στο πάρκο με τη λίμνη και καθόμουν στο ίδιο παγκάκι περιμένοντας να πάρω μια απάντηση. Όμως την Πολωνέζα δεν την ξανάδα. Όταν ρώτησα για αυτήν, οι ντόπιοι μου είπαν πως πέθανε. Άλλοι είπαν πως πνίγηκε στη λίμνη και άλλοι πως την έφαγαν οι πάπιες. Ή κάτι τέτοιο. Τον πρώτο χρόνο δεν μπορούσα να ξεχωρίσω όλες τις λέξεις της πόλης.

***

Τη δεύτερη χρονιά στο Φρέμντενστατ άρχισα να τηλεφωνώ στη μητέρα λιγότερο. Σαν να ήθελα να κρύψω τα σημάδια της ξενιτιάς ή της μοναξιάς μου. Σκεφτόμουν πως άμα η μητέρα τα έβλεπε, θα έλεγε, Έλα πίσω ή Έρχομαι να σε βρω. Ήμουν ανέτοιμος και για τα δύο. Και για να προετοιμαστώ άρχισα να φτιάχνω δικές μου λέξεις. Λέξεις που έκαναν την πόλη να μοιάζει με τη φωνή της. Τέλερστατ², Λόφελστατ³, Στράσεστατ⁴, Χάουσσστατ⁵, Άινσαμκαϊτστατ⁶, έλεγα, αλλά δεν ένιωθα καμία ανακούφιση.

Ο δεύτερος χειμώνας ήταν βαρύτερος από τον πρώτο. Έστρωσε με χιόνι τους δρόμους, τις στέγες, το μικρό πάρκο. Και τη λίμνη την πάγωσε από την κορυφή μέχρι τα νύχια. Μετά τη δουλειά έπαιρνα ηλιόσπορους και καθόμουν στο παγκάκι. Μασούσα τα χνώτα μου και κοιτούσα τις πάπιες να ραμφίζουν τον πάγο ή να αφήνουν πατημασιές πάνω στο χιόνι. Οι πάπιες δεν μου έδιναν σημασία. Δεν είχαν άδικο, σε εκείνο το μέρος δεν ήμουν τίποτα περισσότερο από τη θύμηση της Πολωνέζας.

Μόλις έφυγε ο χειμώνας και ήρθε η άνοιξη, η λίμνη μούσκεψε και το πάρκο πρασίνισε. Και στο στόμα οι λέξεις, τέλερστατ, λόφελστατ, στράσεστατ, χάουσσστατ και άινσαμκαϊτστατ είχαν γίνει η μοίρα μου. Μου απαγόρευαν να πέσω στη λίμνη ή να αφήσω τις πάπιες να με φάνε· εκείνη την άνοιξη η μητέρα ρώτησε από το τηλέφωνο, Πότε θα γυρίσεις, Σύντομα, απάντησα.

Το δεύτερο καλοκαίρι στο Φρέμντενστατ, θυμήθηκα κάποια από τα λόγια της Πολωνέζας. Η φτώχεια δεν είναι αντικείμενο για να το αφήσεις πίσω. Τη φτώχεια την κουβαλάς μαζί σου επειδή ανήκει στην καρδιά. Όπως και η ξενιτιά. Μεταναστεύουμε για να εκτοπίσουμε τη μοναξιά μας, είχε πει. Έπειτα θυμήθηκα ένα καλοκαίρι στο χωριό, όταν ήμουν έξι ετών. Πίσω από το σπίτι είχα

² Τέλερστατ (γερμ.): η πόλη του πιάτου.

³ Λόφελστατ (γερμ.): η πόλη του κουταλιού.

⁴ Στράσεστατ (γερμ.): η πόλη του δρόμου.

⁵ Χάουσσστατ (γερμ.): η πόλη του σπιτιού.

⁶ Άινσαμκαϊτστατ (γερμ.): η πόλη της μοναξιάς.

Μαρκ Σαγκάλ, Σκηνικό για το χορόδραμα Το πουλί της φωτιάς, 1945.

Δεμένη στο ένα έστω φτερό
κάποιου μεγάλου ταξιδιάρικου πουλιού

Κ. Δημουλά

βρει έναν ψόφιο βάτραχο. Τον πήρα στα χέρια και τον έδειξα στη μητέρα μου.

«Γιατί πέθανε», ρώτησα.

«Γιατί θερίσαμε το χωράφι», απάντησε.

Τότε δεν κατάλαβα πως η μητέρα εννοούσε ότι θερίσαμε τον τόπο του και του καρφώσαμε τη φτώχεια στην καρδιά· λίγο πριν τελειώσει το καλοκαίρι η μητέρα τηλεφώνησε.

«Πότε θα γυρίσεις», ρώτησε ξανά.

Η φωνή της μητέρας ακουγόταν σαν αλωνιστική μηχανή. Σκέφτηκα την Πολωνέζα, τον βάτραχο. Σκέφτηκα πως ο βάτραχος πέθανε επειδή κάποιος του στέρησε τον τόπο και πως η Πολωνέζα πέθανε επειδή οι πάπιες της έφαγαν την καρδιά.

«Δεν ξέρω», απάντησα, σαν να είχα βρει μία λέξη για να ξεφύγω από τον θάνατο. Χέρτσενστατ [Πόλη της καρδιάς] έλεγα και ένιωθα την καρδιά μου να γεμίζει. Ήταν παράξενο πως μια λέξη μπορούσε να προσθέσει τόση ελευθερία μέσα σε τόσο λίγο χώρο. «Δεν ξέρω», είπα ξανά.

Μέχρι τα τέλη του δεύτερου χρόνου είχα συνηθίσει τα πάντα πια. Τόνιζα τα σύμφωνα και σταμάτησα να μετρώ τη μοναξιά σε χιλιόμετρα. Και τη φωνή μου την άλλαζα ανάλογα με τις εποχές. Την έκανα να ακούγεται πότε σαν απαλή βροχή, πότε σαν δυνατός άνεμος, πότε σαν φτερούγισμα πεταλούδας και πότε σαν τζιτζίκι που σκάει. Τόσο καθαρές ήταν οι λέξεις στο στόμα μου που ένιωθα πως η πόλη μου επέτρεπε να της αλλάξω το όνομα. Στα κρυφά την αποκαλούσα Φράιχαϊτσατ [Πόλη της ελευθερίας]. Στο πάρκο με τη λίμνη συνέχιζα να πηγαίνω. Όμως τα σπόρια δεν τα έτρωγα αλλά τα έδινα στις πάπιες. Είχαν όλα μια χρησιμότητα, σκεφτόμουν. Και όταν γύριζα σπίτι άκουγα τη φωνή της μητέρας στο τηλέφωνο διαφορετική. Πλέον δεν ρωτούσε, Πότε θα γυρίσεις, αλλά, Πώς περνάς. Σαν να είχε παρατηρήσει τις αλλαγές.

Στο τέλος εκείνου του χρόνου επέστρεψα σπίτι. Ούτε οι πάπιες ούτε η λίμνη μπορούσαν να

με κρατήσουν μακριά. Το Φράιχάϊτστατ μού είχε προσφέρει την ελευθερία μου. Η μητέρα μόλις με είδε χάρηκε.

«Νόμιζα πως δεν θα επέστρεφες ποτέ», είπε.

Πήγα στο δωμάτιό μου, άνοιξα τη βαλίτσα και άδειασα τα ρούχα πάνω στο κρεβάτι. Ένα μακρύ παντελόνι, μια μάλλινη μπλούζα, ένα σώβρακο και δυο φανέλες. Στη βαλίτσα της επιστροφής δεν είχα προσθέσει βάρος ή όγκο. Σκεφτόμουν πως όταν επιστρέφεις μόνος πρέπει να αφήνεις πίσω τα λάθη σου. Αλλιώς είναι σαν να φεύγεις ξανά. Ξάπλωσα στο κρεβάτι. Η μητέρα κάθισε δίπλα μου. Στα μάτια της υπήρχε αγωνία. Η αγωνία της κύλησε στον οισοφάγο.

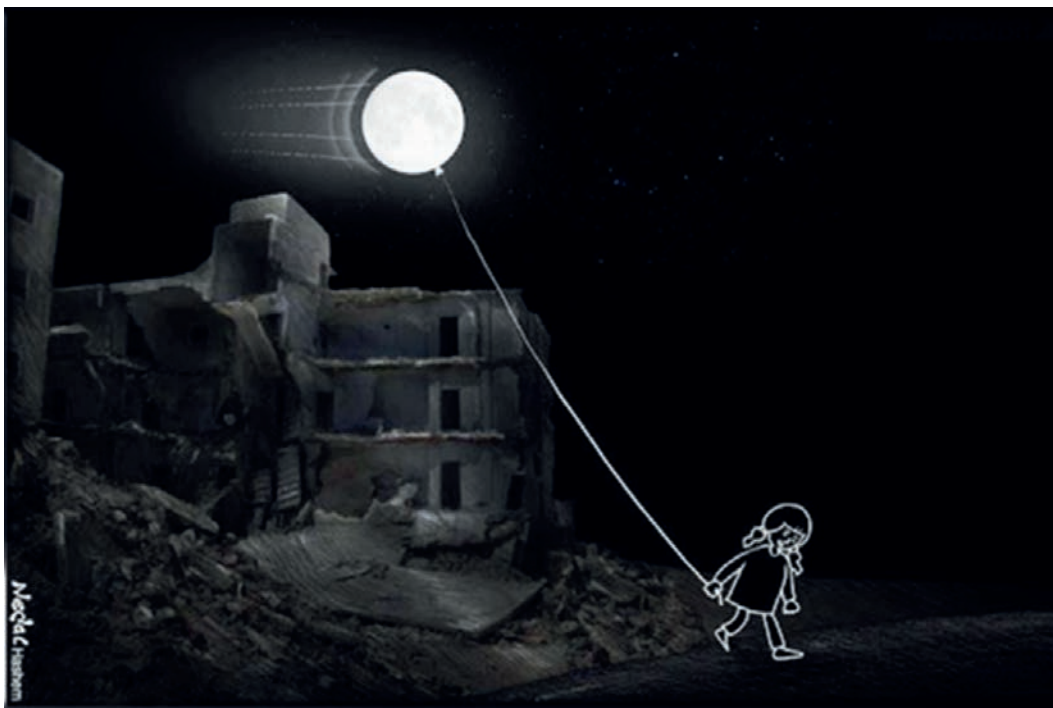
«Γιατί επέστρεψες», ρώτησε.

«Γιατί δεν έχει σημασία ο τόπος», απάντησα.

«Πόσο θα μείνεις», ρώτησε.

Ήθελα να πω, Για πάντα, αλλά δεν το έκανα. Απλώς έκλεισα τα μάτια και αποκοιμήθηκα.

[<http://apoikia.gr/stamatis-d-stamoulis-herzenstadt-diighma>]

Νένταλ Χάσεμ, *Ελπίδα*, 2010.

*Μιας στιγμής η αστραπή
Τη νύχτα τη ραγίζει*

Π. Κυπαρίσσης

12. Τζέημς Τζόυς, *Η Έβελιν*

Καθόταν τώρα μπροστά στο παράθυρο, παρακολουθώντας τη νύχτα που απλωνόταν σιγά σιγά σ' όλη τη λεωφόρο. Το κεφάλι της ακουμπούσε πάνω στις κουρτίνες του παραθυριού και στα ρουθούνια της ανέβαινε η μυρωδιά του σκονισμένου κρετόν¹. Ήταν κουρασμένη.

Λίγοι άνθρωποι περνούσαν. Ο κάτοικος του κτιρίου, που ήταν στο τέλος του δρόμου, πέ-
ρασε πηγαίνοντας σπίτι του. Άκουσε τα βήματά του να χτυπούν το σκληρό λιθόστρωτο και πιο
κάτω να συνθλίβουν τη λιγνιτόσκονη που 'χαν ρίξει για το χιόνι πάνω στο μονοπάτι που οδηγού-
σε στα κόκκινα σπίτια. Εκεί ήταν παλιά ένα χωράφι που παίζαν τα παιδιά της γειτονιάς· έπειτα
ένας άνθρωπος από το Μπέλφαστ², αγόρασε το χωράφι κι έχτισε σπίτια· όχι σπίτια σαν τα δικά
τους, καφετιά και μικρά, αλλά σπίτια μεγάλα με τούβλα και στέγες που γυαλίζανε. Όλα τα παιδιά
απ' τη λεωφόρο συνήθιζαν να παίζουν στο χωράφι. Οι Ντιβάν και οι Γουότερ και οι Νταν και
ο μικρός κουτσός Κήω, τ' αδέρφια της, αυτή η ίδια, οι αδελφές της. Μόνο ο Έρνεστ δεν έπαιζε
ποτέ. Αυτός ήταν μεγάλος. Ο πατέρας συχνά τους έδωχνε απ' το χωράφι, κυνηγώντας τους με
τη μαγκούρα που 'χε μαύρους σκληρούς ρόζους· όμως ο μικρός Κήω, που φύλαγε σκοπός, φώ-
ναζε ένα «κόνιδα», μόλις έβλεπε το γέρο και όλοι το 'βαζαν στα πόδια. Τότε, τουλάχιστον, όλοι
έμοιαζαν ευχαριστημένοι. Ο πατέρας δεν είχε γίνει ακόμα τόσο κακός και, το πιο σπουδαίο,
ζούσε η μητέρα της. Από τότε είχαν περάσει πολλά χρόνια· τ' αδέρφια της κι οι αδελφές της
είχαν μεγαλώσει, η μητέρα της είχε πεθάνει και ο Τίζη Νταν είχε επίσης πεθάνει, και οι Γουότερ
είχαν ξαναγυρίσει στην Αγγλία. Όλα είχαν αλλάξει. Τώρα κι αυτή θα 'φευγε όπως και οι άλλοι.
Θα 'φευγε απ' το σπίτι.

Το σπίτι της! Κοίταξε γύρω της το δωμάτιο, παρατηρώντας όλα τα αντικείμενα, που τα ξε-
σκόνιζε και τα γυάλιζε μια φορά την εβδομάδα, χρόνια τώρα, και κάθε φορά αναρωτιόταν, πώς
στην ευχή μαζεύεται αυτή η σκόνη. Ίσως δε θα τα ξανάβλεπε ποτέ πια αυτά τα πράγματα που ως
τότε δεν είχε σκεφτεί να τ' αποχωριστεί. Εντούτοις όλα αυτά τα χρόνια που τα καθάριζε αυτά τα
πράγματα, δεν είχε ακόμα μάθει το όνομα εκείνου του παπά, που η φωτογραφία του, κιτρινισμέ-
νη, κρεμόταν στον τοίχο, πάνω απ' το σπασμένο αρμόνιο και πλάι στη χρωματιστή λιθογραφία
που παρίστανε το κείμενο με τις υποσχέσεις που δόθηκαν στην «Υπερευλογημένη Μαργαρίτα
Μαρία Αλακόλ»³. Ο παπάς της φωτογραφίας ήταν συμμαθητής του πατέρα της και κάθε φορά
που τον έδειχνε σ' έναν επισκέπτη, πρόσθετε δήθεν τυχαία:

«Ε, τώρα αυτός είναι στη Μελβούρνη...»

Όμως αυτή είχε πάρει την απόφαση να φύγει. Ήταν σωστό; Ζύγιαζε τα υπέρ και τα κατά· ναι,
στο σπίτι είχε οπωσδήποτε εξασφαλισμένη στέγη και τροφή, και επιπλέον όλους εκείνους που
την γνώριζαν όλη της τη ζωή. Βέβαια, δούλευε σκληρά και στο μαγαζί και στο σπίτι. Τι θα 'λεγαν
αλήθεια στο μαγαζί αν μάθαιναν πως το 'σκασε με κάποιον; Πως ήταν μια ανόητη; Ίσως. Έπειτα,
με μια αγγελία στις εφημερίδες θα 'βρισκαν την αντικαταστάτρια. Η δις Γκάβαν θα 'ταν επιτέλους
ευχαριστημένη. Ποτέ της δεν την χώνεψε. Πάντα είχε να της κάνει κάποια παρατήρηση, ιδίως
όταν βρίσκονταν πελάτες μπροστά και την άκουγαν.

¹ κρετόν: είδος λεπτού και στερεού βαμβακερού υφάσματος από το οποίο κατασκευάζονται κουρτίνες, καλύμματα επίπλων κτλ.

² ένας άνθρωπος από το Μπέλφαστ: δηλ. ένας προτεστάντης.

³ Μαργαρίτα Μαρία Αλακόλ: μοναχή του 17ου αι., που συνέθεσε μουσική για εκκλησιαστικό όργανο.

«Δις Χιλ, δε βλέπετε πως οι κυρίες περιμένουν;»

«Με πιο ευγένεια παρακαλώ, δις Χιλ. Παρακαλώ».

Δε θα 'κλαιγε αφήνοντας το μαγαζί. Στο νέο τόπο που θα πήγαινε, σ' αυτή τη μακρινή χώρα, δε θα 'ταν το ίδιο. Έπειτα θα παντρευόταν. Ναι, αυτή η Έβελιν. Και ο κόσμος θα της φερόταν με σεβασμό. Δε θα της φερόταν όπως στη μητέρα της. Δηλαδή όπως ο πατέρας της φερόταν στη μητέρα της. Ακόμα και τώρα που η ίδια είχε κλείσει τα δεκαεννιά, ένωθε ακόμα να κινδυνεύει από το θυμό του πατέρα της. Σ' αυτόν δεν χρωστούσε τις ταχυπαλμίες της; Το περίεργο είναι πως όταν ήτανε παιδιά δεν την είχε ποτέ χτυπήσει, όπως συνήθιζε να κάνει με τον Χάρη και τον Ερνέστο. Γιατί αυτή ήταν κορίτσι καλά! Όμως τελευταία, άρχισε να την φοβερίζει και να της λέει πως αν δεν ήταν για χάρη της πεθαμένης μάνας της, ήξερε αυτός να τη συγυρίσει. Αυτή δεν είχε κανένα να πάρει το μέρος της. Ο Ερνέστος είχε πεθάνει και ο Χάρης, που δούλευε στη διακόσμηση των εκκλησιών, έλειπε πάντα στην επαρχία· έτσι ήταν ολομόναχη να αντιμετωπίζει το θυμό του. Κι από πάνω αυτοί οι ατέλειωτοι καβγάδες για τα λεφτά, κάθε σαββατόβραδο, άρχισαν πολύ να τη βασανίζουν. Πάντα έδινε όλο το βδομαδιάτικο της –εφτά σελίνια– και ο Χάρης πάντα έστελνε ό,τι μπορούσε, όμως η δυσκολία ήταν να δώσει λίγα λεφτά κι ο πατέρας της. Της έλεγε πως σπαταλούσε τα λεφτά, πως δεν είχε κουκούτσι μυαλό να νομίζει πως αυτός θα της εμπιστευόταν το χρήμα του που το κέρδισε με τον ιδρώτα του, για να το σπαταλήσει αυτή η σπάταλη, κι έλεγε, έλεγε, κάθε σαββατόβραδο και πιο γκρινιάρης και κακορίζικος από το προηγούμενο. Στο τέλος με τα πολλά της έδινε κάτι πενταροδεκάρες και ακόμα πιο θυμωμένα τη ρωτούσε αν είχε σκοπό ν' αγοράσει να φάνε κι αυτοί κάτι την Κυριακή. Τότε αυτή έπρεπε να τρέξει όσο πιο γρήγορα μπορούσε να προλάβει να ψωνίσει, κρατώντας σφιχτά το μαύρο δερμάτινο πορτοφολάκι, ανοίγοντας δρόμο με τους αγκώνες, σπρώχνοντας το πλήθος· να γυρίσει έπειτα αργά στο σπίτι φορτωμένη και τσακισμένη απ' την κούραση. Δύσκολο να κρατά το σπίτι, να φροντίζει τα δυο μικρά παιδιά να τρώνε καθημερινά και να πηγαίνουν τακτικά στο σχολείο, να τρέχει στο μαγαζί κι από πάνω να τη βρίζουν, ως πότε, ως πότε αυτή η σκληρή δουλειά, αυτή η πικρή ζωή... όμως τώρα που ήταν έτοιμη να τα αφήσει όλα πίσω της, να τα πετάξει όλα, τώρα δεν έβρισκε τη ζωή της τόσο δύσκολη, όχι και τόσο ανεπιθύμητη.

Ναι, ήταν έτοιμη ν' αρχίσει μια άλλη ζωή με τον Φρανκ. Ο Φρανκ ήταν πολύ καλός, ήταν σωστός άνδρας και ανοιχτόκαρδος. Απόψε αυτή και ο Φρανκ θα 'φευγαν οι δυο τους με το βαπόρι που 'φευγε απόψε, θα γινόταν γυναίκα του και θα ζούσαν στο σπίτι του Φρανκ, στο Μπουένος Άιρες. Θυμόταν σαν να 'ταν χτες την πρώτη φορά που τον συνάντησε. Εκείνος έμενε σ' ένα σπίτι απάνω στο μεγάλο δρόμο, η Έβελιν είχε γνωστους σ' αυτό το σπίτι. Ήταν πριν λίγες βδομάδες. Ο Φρανκ στεκόταν όρθιος στην εξώπορτα με το κασκέτο του λίγο σπρωγμένο προς τα πίσω, τα μαλλιά του που 'πεφταν ακατάστατα πάνω στο ηλιοκαμένο του μέτωπο. Έτσι γνωρίστηκαν· από εκείνο το βράδυ ερχόταν και την περίμενε μπροστά στο μαγαζί και τη συνόδευε σπίτι της. Πήγανε στο θέατρο και είδανε την Μποέμ⁴ και αισθάνθηκε πολύ περήφανη που πήρανε τόσο καλές και ακριβές θέσεις. Ο Φρανκ λάτρευε τη μουσική και τραγουδούσε και κανένα τραγουδάκι. Οι άνθρωποι γύρω τους κατάλαβαν πως ήτανε ερωτευμένοι οι δυο τους. Κι όταν, ακολουθώντας την ορχήστρα, άρχισε να σιγοτραγουδάει εκείνο το τραγούδι για το κορίτσι που αγάπησε ένα ναύτη, εκείνη κοίταξε γύρω της κι αισθάνθηκε πολύ ευχάριστα ταραγμένη. Την πείραζε, φωνάζοντάς

⁴ Μποέμ: όπερα του Τζιάκομο Πουτσίνι.

την Παπαρούνα. Στην αρχή όταν τον πρωτογνώρισε, ήταν πολύ ευχαριστημένη που είχε κι αυτή φίλο· έπειτα άρχισε να τον αγαπάει. Της είχε πει ιστορίες για μακρινές χώρες. Είχε αρχίσει σαν μούτσος με μια λίρα το μήνα, σ' ένα καράβι της Άλλαν Λάιν που πήγαινε στον Καναδά. Της έλεγε τα ονόματα των караβιών και τις εταιρείες που δούλεψε. Ο ίδιος είχε περάσει το στενό του Μαγγελάνου και της διηγήθηκε τρομερές ιστορίες για τους Παταγόνες⁵. Τέλος είχε βρει μια καλή δουλειά στο Μπουένος Αύρες, και τώρα είχε γυρίσει στην πατρίδα για διακοπές... Βέβαια μόλις ο πατέρας της ανακάλυψε την ιστορία τους, της απαγόρευσε να του ξαναμιλήσει αυτού του...

«Τους ξέρω εγώ αυτούς τους ναυτικούς...»

Και μιαν άλλη μέρα ο πατέρας της τον έβρισε τον Φρανκ· από τότε αυτή δεν μπορούσε παρά να τον βλέπει κρυφά.

Η νύχτα είχε εντελώς σκεπάσει τη λεωφόρο. Η ασπρίλα των δυο γραμμάτων που είχε ακουμπήσει πάνω στα γόνατά της ήταν ευδιάκριτη. Το ένα προοριζόταν για τον Χάρη, το άλλο για τον πατέρα της. Δηλαδή αυτή προτιμούσε τον Ερνέστο, όμως αγαπούσε και τον Χάρη. Ο πατέρας είχε πολύ γεράσει τελευταία. Βέβαια θα του έλειπε. Καμιά φορά μαλάκωνε λιγάκι· να τις προάλλες, τότε που ήταν άρρωστη κι έμεινε στο κρεβάτι μια μέρα, ο πατέρας της της διάβασε μια ιστορία για φαντάσματα, και της έψησε και μια φρυγανιά στη φωτιά. Μιαν άλλη μέρα, ζούσε ακόμα τότε η μητέρα, πήγαν όλοι μαζί εκδρομή στο λόφο του Χώουθ. Θυμήθηκε πως ο πατέρας της φόρεσε το καπέλο της μητέρας της, κι όλα τα παιδιά γελούσαν, γελούσαν.

Η ώρα περνούσε, όμως αυτή εξακολουθούσε να κάθεται μπρος στο παράθυρο, ν' ακουμπά το κεφάλι της στην κουρτίνα, ν' αναπνέει την ενοχλητική μυρουδιά του σκονισμένου κρετόν. Μακριά, κάπου στη λεωφόρο, άκουγε να παίζει ένα οργανέτο. Τον ήξερε αυτόν το σκοπό. Πολύ παράξενο αυτό, να θυμηθεί απόψε την υπόσχεση που είχε δώσει στη μητέρα της: την είχε βάλει να της υποσχεθεί πως θα κρατούσε το σπίτι όσο γινόταν περισσότερο. Θυμόταν το τελευταίο βράδυ που ήταν πεθαμένη η μητέρα της. Ξανάβλεπε τον εαυτό της στο μικρό δωμάτιο στην άλλη άκρη του διαδρόμου, κι απ' έξω έφτανε, ως αυτήν, ένα ιταλικό μελαγχολικό τραγούδι· είπαν στον οργανοπαίκτη να φύγει και του 'δωσαν και έξι πένες. Θυμόταν τον πατέρα της να πηγαινοέρχεται με βαριά βήματα στο δωμάτιο της άρρωστης, μουρμουρίζοντας:

«Καταραμένοι βρωμοϊταλοί, ως εδώ φτάσατε, ως εδώ...»

Έτσι όπως θυμόταν τα παλιά, η θλιβερή εικόνα της μητέρας της ξανάρθε σιγά σιγά... όλες αυτές οι αναμνήσεις κατακάθισαν μέσα της ως το βάθος της ψυχής της, η ζωή της μητέρας με τις καθημερινές, άστοχες θυσίες που την οδήγησαν στην τελική τρέλα. Έτρεμε. Για μια στιγμή νόμισε πως άκουσε τη φωνή της μητέρας της που έλεγε με ανόητη επιμονή:

«Derevaun Seraun! Derevaun Seraun!»⁶

Πετάχτηκε όρθια, με τρόμο. Να φύγει. Πρέπει να φύγει αμέσως. Ο Φρανκ θα τη σώσει. Θα της δώσει τη ζωή, τον έρωτα ίσως. Αυτή θέλει να ζήσει. Γιατί πρέπει αυτή να 'ναι δυστυχισμένη; Έχει κι αυτή δικαίωμα στην ευτυχία. Ο Φρανκ θα την έπαιρνε στην αγκαλιά του, θα την τύλιγε με τα μπράτσα του, θα την έσωζε.

Στεκόταν όρθια, περιτριγυρισμένη από ένα παλλόμενο πλήθος, στο σταθμό του Νορθ Γουάλ.

⁵ Παταγόνες: κάτοικοι της Παταγονίας, περιοχής που βρίσκεται στο νοτιότερο άκρο της αμερικανικής ηπείρου.

⁶ Derevaun Seraun!: αναφώνηση σε παρεφθαρμένα κελτικά· σημαίνει περίπου: «Στο τέλος της ευχαρίστησης περιμένει ο πόνος».

Ο Φρανκ της έσφιγγε το χέρι και καταλάβαινε πως της μιλούσε· έλεγε κάτι για τη διαδρομή ξανά και ξανά. Ο σταθμός ήταν γεμάτος στρατιώτες που κρατούσαν καφετιές αποσκευές. Απ' τις ανοικτές πόρτες του υπόστεγου, είδε το μαύρο όγκο του карабиού, δεμένο πλάι στην αποβάθρα μ' όλα τα φινιστρίνια φωτισμένα. Ο Φρανκμίλαγε κι αυτή δεν απαντούσε, ένιωθε τα μάγουλά της κλωμά και παγωμένα και τον εαυτό της σαν στο βάθος ενός βάραθρου στενοχώριας και αμηχανίας· παρακάλεσε τον θεό να την οδηγήσει, να της δείξει τι να κάνει, ποιο είναι το καθήκον της. Μέσα απ' την ομίχλη ακούστηκε ένα μακρύ πένθιμο σφύριγμα. Αν έφευγε, αύριο θα 'ταν κιόλας στην ανοικτή θάλασσα και κοντά της ο Φρανκ· θα έπλεαν προς το Μπουένος Αύρες. Οι θέσεις ήταν κρατημένες. Μπορούσε τώρα να οπισθοχωρήσει; Ύστερα απ' όσα έκανε γι' αυτήν; Η στενοχώρια τής έφερε σαν μια ναυτία· όλο το σώμα της ήταν παγωμένο και τα χείλια της κουνιόνταν σε μια σιωπηλή χωρίς λόγια προσευχή.

Μια καμπάνα χτυπούσε στη θέση της καρδιάς της.

Αισθάνθηκε τον Φρανκ να της σφίγγει το χέρι. «Έλα», είπε. Όλες οι θάλασσες του κόσμου φουρτούνιασαν μέσα στην καρδιά της. Το χέρι του, το δικό του χέρι, την τραβούσε προς αυτή τη θάλασσα που θα την έπνιγε, θα την κατάπινε. Άρπαξε τη σιδερένια μπάρα με τα δυο της χέρια.

«Έλα» φώναξε ο Φρανκ.

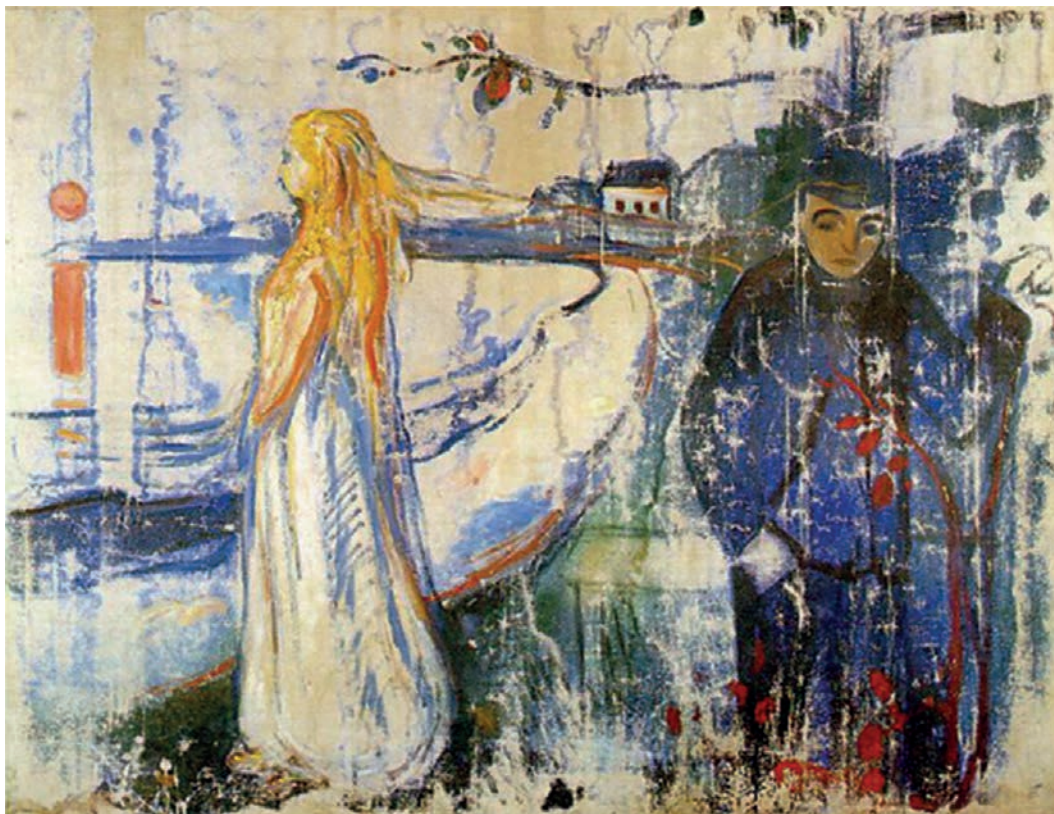
Όχι, όχι, αυτό ήταν αδύνατον. Τα χέρια της σφίχτηκαν με μανία στο σίδηρο. Από τα βάθη της θάλασσας που πλημμύριζε την καρδιά της, έστελνε σιωπηλές κραυγές αγωνίας.

Ο Φρανκ έσκυψε πάνω απ' τη μπάρα και της φώναξε να τον ακολουθήσει. «Έβελιν... Έβε...»

Τον έσπρωχναν, του φώναζαν να προχωρήσει, όμως αυτός εξακολουθούσε να τη φωνάζει.

Γύρισε προς αυτόν ένα άσπρο ανέκφραστο πρόσωπο σαν ζώου αβοήθητου. Στα μάτια της δεν υπήρχε κανένα σημάδι, ούτε έρωτα, ούτε αποχαιρετισμού, ούτε καν αναγνώρισης.

[Τζόους x.x. 40-45]

Έντβαρντ Μουνκ, Χωρισμός, 1894.

Στα μάτια της δεν υπήρχε κανένα σημάδι, ούτε έρωτα, ούτε
αποχαιρετισμού, ούτε καν αναγνώρισης.

Τ. Τζόυς

13. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Η Νοσταλγός*

Η σελήνη επρόβαλε, μόλις αρχίσασα να φθίνη τρίτην νύκτα μετά το ολογέμισμά της, εις την κορυφήν του βουνού, κι εκείνη, ασπροφορεμένη, μετά τόσους στεναγμούς και τόσα περιπαθή άσματα, έκραξε:

«Να έμβαινα σε μια βαρκούλα, τώρα-δα... έτσι μου φαίνεται... να φτάναμε πέρα!»

Κι εδεικνυε με την χείρα της πέραν του λιμένος.

Ο Μαθιός δεν παρετήρησεν ίσως ότι αυτή είχε τρέψει τον λόγον εις τον πληθυντικόν, εις το τέλος της ευχής της. Αλλ' αυθορμήτως, χωρίς να το σκεφθή, απήντησε:

«Μπορώ να ρίξω εκείνη τη βάρκα στο γιαλό... Τι λες, δοκιμάζουμε;»

Και αυτός επίσης έθεσε τον πληθυντικόν εις το τέλος του λόγου. Χωρίς δε να συλλογισθή, ούτως ως να ήθελε να δοκιμάση αν είχε δυνατούς τους μυώνας, ήρχισε να ωθή την βαρκούλαν.

Ο νέος ίστατο πλησίον του αιγιαλού, όπου αλλεπάλληλα μετ' ελαφρού φλοίσβου προσπίπτοντα τα κύματα κατεπίνοντο υπό της άμμου, χωρίς ν' αποκάμνωσι ταύτα από το αέναον μονότονον παιγνίδιον, χωρίς να χορταίνη εκείνη από το αιώνιον αλμυρόν πότισμα. Η νεαρά γυνή ήτο επί του εξώστου της οικίας, την οποίαν είχεν ενοικιάσει όπως δεχθή αυτήν ο σύζυγός της, πρεσβύτης πενήτηκοντα και τριών ετών, οικίας κειμένης παρά τον αιγιαλόν, εντός και εκτός του κύματος, κατά την πλημμύραν την οποίαν θα έφευρεν ο νότος ή την άμπωτιν την οποίαν θα επροξένει ο βορράς. Η βαρκούλα επάτει επί της ξηράς και εταλαντεύετο επί της θαλάσσης, με την πρώραν χωμένην εις την άμμον, με την πρύμνην σαλευομένην από το κύμα, βαρκούλα ελαφρά, κομψή, οξύπρωρος, κωρούσα τέσσαρας ή πέντε ανθρώπους.

Μεγάλη εντοπία σκούνα¹ είχε προσεγγίσει προ τριών ημερών φορτωμένη εις τον λιμένα, περιμένουσα ευνοϊκόν άνεμον διά ν' αποπλεύση εις το τέρμα του ναύλου της· ο πλοίαρχος, τρίτην ήδη νύκτα ανεπαύετο ευφραινόμενος κατ' οίκον, πλησίον της συμβίας και των τέκνων· οι σύντροφοι, εντόπιοι όλοι, περιήρχοντο εν κύκλω τα καπηλεία, αποζημιούμενοι εις τρεις νύκτας δι' αναγκαστικήν εγκράτειαν εβδομάδων και μηνών· ο μούτσος, όστις ήτο ξένος, έμενε μόνος φύλαξ του πλοίου, των αρμένων² και του φορτίου, και μόνος φύλαξ του μούτσου ο караβόσκυλος. Αλλά την εσπέραν εκείνην ο μούτσος, υψηλός, δεκαοκταετής, έχων όλας τας αξιώσεις του ναύτου, πλην του μισθού, είχεν αργοπορήσει εις έν καπηλείον ολίγον παράμερον, από τον μέσα δρόμον της παραθαλασσίου αγοράς, παρηγορούμενος και αυτός ως ξένος εις τα ξένα... Είχεν αφήσει την φελούκαν μισοσυρμένην, με την πρώραν χωμένην εις την άμμον, με την πρύμνην σαλεύουσαν εις το κύμα, με τας δύο κώπας ακουμβημένας επί της πρύμνης, δύο ελαφράς κώπας, τας οποίας παιδίον μετ' απεριγράπτου χαράς θα εχειρίζετο, καμαρώνον την δύναμίν του πολλαπλασιαζομένην υπό της φευγαλέας μαλακότητος του κύματος, ενδοτικής ως η αδυναμία μητρός προς καΐδευμένον βρέφος, φέρον αυτήν όπου θέλει με τους κλαυθμυρισμούς και τας απαιτήσεις του· κώπας ως δύο πτέρυγας γλάρου, αίτινες φέρουσι το λευκόπτιλον σώμα του όρνιθος επιπολής³ της θαλάσσης, οδηγούσας την βαρκούλαν εις την αγκάλην και την αμμουδιάν της ακτής, ως εκείναι τον γλάρον εις το σπήλαιον του θαλασσοπλήγος βράχου.

Ο Μαθιός εστήριξε τας δύο χείρας εις την πρώραν, ανεσύλωσε τους δύο πόδας όπισθεν, ώθησε με όλην την δύναμίν του, και η μικρά φελούκα ενέδωκε και έπεσε μετά πλαταγισμού εις

¹ σκούνα: ιστιοφόρο με δύο κατάρτια.

² αρμένων: εξαρτημάτων του πλοίου.

³ επιπολής: στην επιφάνεια.

την θάλασσαν. Παρ' ολίγον θα του έφευγεν, υπείκουσα⁴ εις την σφοδράν ώθησιν, διότι δεν είχε προβλέψει να κρατήσει την μπαρούμαν, το σχοινίον της πρώρας. Αλλά πάραυτα⁵ επέταξεν από τους πόδας τα ελαφρά πέδιλα, δεν επρόφθασε να σηκώσει την περισκελίδα, εθαλάσσωσεν ως τα γόνατα και συνέλαβε την βάρκαν από την πρώραν της. Την έσυρε προς μικρόν πρόχειρον μώλον. Εν τω μεταξύ εκείνη είχε γίνει άφαντος από τον εξώστην και μετ' ολίγας στιγμάς επρόβαλε, με το λευκόν κολόβιον⁶ της στίλβον⁷ εις το φως της σελήνης, από την βορεινήν γωνίαν της οικίας, κατερχομένη εις τον αιγιαλόν.

Ο νέος την είδε και ησθάνθη χαράν μετά φόβου. Έπραττε σχεδόν ασυνειδήτως. Δεν ήλπιζεν ότι θα ήτο ικανή να το κάμη.

Εκείνη, μη αγαπώσα να εκφράση τους ενδομύχους λογισμούς της, είπεν:

«Ας είναι: ας φέρουμε μια γύρα μες στο λιμάνι, τώρα με το φεγγαράκι».

Και μετ' ολίγον προσέθηκε:

«Για να δοκιμάσω πώς θα μου φανή, όταν θα μβαρκάρω για να πάω πέρα».

Έλεγε πάντοτε πέρα, κι εννοούσε την πατρίδα. Όπισθεν του πρώτου πρασίνου βουνού, άνωθεν του οποίου είχε ανατείλει η σελήνη, βουνού μαύρου την νύκτα και σκοτεινοφαίου τώρα με της σελήνης το φως, ύψωνε την κορυφήν του υψηλόν όρος και λευκόν, πότε χιονοσκεπαστον πότε γυμνόν και βραχώδες. Εκεί ήτο η πατρίς, ο τόπος της γεννήσεώς της. Κι εστέναζε τόσον δι' αυτήν, ως να την εκώριζεν ολόκληρος ωκεανός εκείθεν, ενώ μόλις απείχε δώδεκα μίλια, και η μικρά ραχούλα του πρασίνου βουνού δεν ίσχυε⁸ να κρύψη την ημέραν την υψηλήν οφρύν⁹ του λευκού όρους. Και την επόθει τόσον, ως να την είχε στερηθή από χρόνων πολλών, ενώ μόλις από ολίγων εβδομάδων ευρίσκετο εις την γείτονα νήσον.

Ως τόσον ακούμβησεν αφελώς την λευκήν και τόσον απαλήν χείρα της εις τον ώμον του νέου, όστις ανετριχίασεν όλος εις την επαφήν, κι επέβη εις την μικρήν βαρκούλαν.

Εκείνος ηκολούθησε κατόπιν της και λαβών την κώπην ήρχισεν αδεξιώς ν' αβαράρη¹⁰. Αλλ' αντί ν' απωθήση τον μώλον, απώθησεν αριστερά τον πυθμένα, και ούτως η βάρκα εδιπλώρωσε κι εκτύπησεν ελαφρώς εις μίαν των πετρών του μώλου.

«Τι κάνεις; Θα σπάσουμε την ξένη βάρκα».

Τούτο την έκαμε ν' αναλογισθή νηφαλιώτερον το πράγμα, και προσέθηκε:

«Και τάχα δεν θα τη γυρέψουν την βάρκα; Δεν θα τους χρειαστή; Τίνος να είναι;»

Ο νέος εν αμηχανία απήντησεν:

«Αφού θα κάμουμε μια γύρα στο λιμάνι και θα γυρίσουμε... Δεν πιστεύω να την γυρέψουν πρωτύτερα, ότινος να είναι».

***

Εκάθισεν εις τας κώπας και ήρχισε να ελαύνη. Εκείνη, εις την πρύμνην καθημένη, εδέχετο κατ' όψιν το ωχρόν φως της σελήνης, το οποίον επέχριεν ως με αργυράν κόνιν τους αβρούς χαρακτήρας του ωραίου προσώπου της. Ο νέος την εκοίταζε δειλώς.

Δεν ήτο ναύτης, αλλ' ήξευρε να κωπηλατή, ως ανατραφείς πλησίον του κύματος. Είχεν έλθει εις το μέσον του έτους, εγκαταλείψας το γυμνάσιον της πρωτευούσης του νομού όπου τέως

⁴ υπείκουσα: υποχωρώντας.

⁵ πάραυτα: αμέσως.

⁶ κολόβιον: αμάνικο πουκάμισο.

⁷ στίλβον: λάμποντας.

⁸ ίσχυε: έφτανε.

⁹ οφρύν: φρύδι.

¹⁰ αβαράρη: σπρώχνει με το κουπί.

εμαθήτευε, μη δεχθείς την επιβληθείσαν αυτώ ποινήν ένεκα λογομαχίας τινός προς ένα των καθηγητών, όστις του εφαιέτο πλέον του δέοντος αγράμματος. Έτο μόλις δεκαοκτώ ετών, αλλ' εφαιέτο δεκαεννέα ή είκοσι με τους πικνούς ήδη ιούλους¹¹ του καστανού γενείου και του μύστακος.

Η νεαρά γυνή, αφού εκάθισεν, ως συνέχειαν της προ μικρού εκφρασθείσης ανησυχίας της περί αναζητήσεως της βάρκας εκ μέρους του ιδιοκτήτου, ευθύμως εξέφερε και την σκέψιν της ταύτην:

«Ο караβοκύρης θα γυρεύη τη βάρκα του, κι ο μπαρμπα-Μοναχάκης θα γυρεύη το Λιαλιώ του».

Ο νέος εμειδίασε. Μπαρμπα-Μοναχάκης ήτο το όνομα του συζύγου της. Λιαλιώ εκαλείτο η ίδια.

***

Την στιγμήν εκείνην, δυνατόν γαύγισμα σκύλου ηκούσθη από το κατάστρωμα πλοίου. Έτο ο караβόσκυλος της ίδιας φορτωμένης σκούνας εις την οποίαν ανήκεν η φελούκα. Είχε πηδήσει επάνω εις το ακρόπρωρον, δίπλα εις την μακεδόνα¹², το βάναυσον¹³ κορυθαίολον¹⁴ ομοίωμα της πώρας, και κατ' αρχάς έσειε μετά γρυσμίου την ουράν, αναγνωρίσας την βάρκαν. Αλλ' όταν αύτη επλησίασε, και δεν ανεγνώριζε πλέον τον μούτσον ή άλλον τινά του πληρώματος μεταξύ των δύο επιβατών, ήρχισε να ωρύεται και να ολολύζη¹⁵ μανιωδώς.

Ο νέος σπουδαστής ωρτσάρισεν¹⁶ ολίγον ανοικτά από την σκούναν, αλλ' ο σκύλος, όσον έβλεπε την βάρκαν απομακρυνομένην, τόσον μανιωδέστερον ωλόλυζε.

«Τι έχει και δε λουφάζει;» ηρώτησεν ανησυχώς το Λιαλιώ.

«Φαίνεται ότι εγνώρισε τη βάρκα».

«Αυτή η βαρκούλα είναι κεινής της γολέτας;»

«Ως φαίνεται».

Ο νέος εξέφερε την εικασίαν μετά λύπης, προβλέπων ότι η περίστασις αύτη εξ ανάγκης θα συνέτεμνε την ονειρώδη δι' αυτόν εκδρομήν, αλλά παρ' ελπίδα η Λιαλιώ εκρότησε τας χείρας, ως άτακτον παιδίον την μεγίστην ευρίσκον ηδονήν εις ό,τι οι άλλοι επιμένουν να του απαγορεύωσι.

«Τότε χαίρομαι», είπεν· «ο σκύλος ας γαυγίζη για την βάρκα του κι εμένα ας με γυρεύουνε στο σπίτι».

Ο νέος έλαβε το θάρρος να ερωτήση:

«Πού ήτον ο κυρ Μοναχάκης, που κατέβηκες απ' το σπίτι;»

Η Λιαλιώ απήντησεν:

«Όλο στον καφενέ περνάει την ώρα του... Ως τα μεσάνυκτα δεν ξεκολλάει... Εμένα μ' αφήνει πάντα μοναχή μου».

Κι εφαιέτο έτοιμη να κλαύση. Αλλά με βίαιον αγώνα εκρατήθη και δεν έκλαυσεν.

Ο νέος εξηκολούθησε να κωπηλατή. Μετ' ολίγον έφθασαν ου μακράν του ανατολικού στομίου του λιμένος, οπόθεν εφαιέτο αντικρύ, φράττουσα τον ορίζοντα, η μακρυλή νήσος εφ' ης υπερέκειτο το λευκόν, πότε χιονισμένον πότε γυμνόν και βραχώδες όρος. Άμα έφθασαν εγγύς του ακρωτηρίου του αποτελούντος ένθεν την μίαν σιαγόνα του στομίου του λιμένος, του

¹¹ ιούλους: χνούδι.

¹² μακεδόνα: ακρόπρωρο.

¹³ βάναυσον: κακότεχνον.

¹⁴ κορυθαίολον: με φουντωτή περικεφαλαία (ομηρικό επίθ.).

¹⁵ να ιδρύεται και να ολολύζει: να ουρλιάζει και να σκούζει.

¹⁶ ωρτσάρισεν: έστρεψε τη βάρκα κόντρα στον άνεμο.

κλειομένου υπό δύο ή τριών νησίδων ανατολικομεσημβρινώτερον, η νεαρά γυνή προσήλωσεν ατενώς¹⁷ το βλέμμα εις το βάθος του ορίζοντος, ως να ήθελε να ίδη απώτερον και ευκρινέστερον ή όσον επέτρεπε το ωχρόν φέγγος της σελήνης.

«Να ιδώ εκεί πέρα, κι ύστερα γυρίζουμε», είπε.

Κι εστέναξεν.

Ο νέος έλαβε την τόλμην να την παρακαλέση:

«Πώς το έλεγες εκείνο το τραγούδι που τραγουδείς κάποτε;»

«Ποιο τραγούδι;»

«Το τραγούδι... που λέει για πανιά, για τιμόνι... και για τα πέρα βουνά», εψέλλισεν ο νέος.

«Α!»

Και πάραυτα ήρχισε μετά τρυφεράς μεσοφωνίας, μετά ψιθύρου παθητικού τόνου να υποτερετίζη¹⁸.

*Πότε θα κάμουμε πανιά, να κάτσω στο τιμόνι,
να ιδώ τα πέρα τα βουνά, να μου διαβούν οι πόνοι.*

Επανάλαβε το δίστιχον τούτο δις και τρις, εις γνωστόν αυτή παλαιόν ήχον¹⁹.

«Ιδού, τώρα τα βλέπεις τα πέρα τα βουνά», είπεν ο Μαθιός· «μόνον πως αντί για πανιά έχου-
με κουπιά· και μας λείπει και το τιμόνι».

Η νεαρά γυνή και πάλιν εστέναξεν.

«Είναι καιρός να γυρίσουμε;» ηρώτησεν ο νέος.

Είπε τούτο μετά θλίψεως· εφαιέτο ότι αι λέξεις εξήρχοντο μαραμμένοι από το στόμα του.

«Ακόμα, ακόμα λίγο», είπεν η Λιαλιώ. «Ο ίσκιος που ρίχνουν εκείνα τα νησιά δεν αφήνει να φανή καλά πέρα-πέρα... Μόνο τη Δέρφη βλέπω».

«Η Δέρφη είναι μέσα», είπεν ο νέος δεικνύων την Εύβοιαν, «προς μεσημβρίαν».

«Ημείς Δέρφη το νοματίζουμε το ψηλό βουνά της πατρίδος μου», αντείπε το Λιαλιώ, δεικνύουσα προς ανατολάς.

Και πάλιν επανάλαβε το άσμα της, παραλλάσσον κατά μίαν λέξιν:

*Πότε να κάμουμε πανιά, να κάτσω στο τιμόνι,
να ιδώ της Δέρφης το βουνό, να μου διαβούν οι πόνοι.*

Ο νέος αφήκε βαθείαν πνοήν, ομοίαν με στεναγμόν.

«Α, ξεχνώ που κοντεύω να σε ξεπλατίσω στο κουπί», είπεν η Λιαλιώ... «Αλήθεια, εγώ κάνω σαν τρελή... Τα χεράκια σου δεν είναι για το κουπί, κυρ Μαθιέ».

Ο νέος διεμαρτυρήθη:

«Όχι, όχι, δεν απόστασα... Τα κουπιά είν' ελαφρούτσικα... Τέτοια κουπάκια θα με κουράσουνε;»

Η Λιαλιώ επέμεινε να λάβη το έν των κωπίων, και προκύψασα ολίγον ήρχισε να σεΐη με τας λευκάς της χείρας τον ένα των σκαλμών, θέλουσα να τον μεταθέση προς το μέρος της, εγγύ-

¹⁷ ατενώς: με επιμονή.

¹⁸ υποτερετίζη: σιγοτραγουδά.

¹⁹ ήχον: τρόπος τραγουδίσματος.

τερον της πρύμνης. Αλλ' ο νέος ανθίστατο και αι χείρες των συνηντήθησαν εις θερμήν επαφήν.

«Λες για τα δικά μου χέρια πως είναι τρυφερά;» είπε μετά διακριτικού παραπόνου ο Μαθιός.

«Τότε, έρχεσαι να κάμουμε πανιά, καθώς λέει και το τραγούδι;»

επρότεινε παιγνιωδώς η νεαρά γυνή.

«Με τι;»

Και ακουσίως εκοίταξε το πάλλευκον κολόβιόν της.

Η Λιαλιώ εγέλασε και ακούμβησεν εκ νέου εις την πρύμνην.

***

Ήδη είχαν φθάσει εις το στόμιον του λιμένος και ευρίσκοντο αναμέσον του κρημνώδους ακρωτηρίου, το οποίον εφαινότο σχηματισθέν διά σεισμού ή καταποντισμού αποτόμως διακόψαντος την χλοάζουσαν²⁰ του βουνού αρμονίαν, και των δύο ή τριών νησίδων αίτινες έφραττον νοτιανατολικώς τον λιμένα. Η σελήνη ολονέν υψούτο εις το στερέωμα, αμαυρούσα και τα τελευταία αστεράκια, τα οποία αφανή έλαμπον δειλώς εις τας γωνίας του ουρανού. Η θάλασσα εφρικία²¹ ηρέμα από την λεπτήν αύραν, την εξακολουθούσαν να πνήη ως λείψανον²² του ανέμου όστις την είχεν αυλακώσει από πρωίας. Ήτο νυξ του Μαΐου θερμή, και η λεπτή αύρα επί μάλλον δροσερωτέρα καθίστατο καθόσον πελαγιώτερα προσέπνεεν εις το στόμιον του λιμένος. Δύο αμαυροί όγκοι, επαργυρούμενοι και στιλπνούμενοι αμυδρώς από το μελαγχολικόν φως της σελήνης, διεγράφοντο ο εις προς ανατολάς, ο άλλος προς δυσμάς, χωρίς να διακρίνωνται εις τας διαλείψεις του φωτός και της σκιάς, αι λεπτομέρειαι του εδάφους. Ήσαν αι δύο γείτονες νήσοι.

Μυστηριώδες θέληγτρον απέπνεεν όλη η σεληνοφεγγής νυξ. Η βαρκούλα έπλεεν εγγύς μιας των νησίδων, εφ' ης εφαινότο εναλλάξ φωτεινά και σκοτεινά σημεία, βράχοι στίλβοντες εις το φως της σελήνης, αμαυροί θάμνοι ελαφρώς θροούντες εις την πνοήν της νυκτερινής αύρας και σπήλαια πληττόμενα υπό του φρίσσοντος²³ κύματος, όπου εμάντευέ τις την ύπαρξιν θαλασσιών ορνέων και ήκουε το εναγώνιον πτερύγισμα αγριοπεριστέρων πτοουμένων εις το πλατάγισμα της κώπης και την προσέγγισιν της βαρκούλας. Πέραν, βορειανατολικώς, εις μίαν κλιτύν²⁴ του όρους εφαινότο φώτα τρέμοντα, δεικνύοντα την θέσιν όπου την ημέραν εφαινότο οι λευκοί οικίσκοι υψηλού άνω της θαλάσσης χωρίου.

Εις μικρόν βράχον παραπλεύρως της νησίδος, κοίλον και σπηλαιώδη, το κύμα προσπίπτον μετά βοής και ρόχθου²⁵ πολλού, επλατάγιζε, κι εφαινότο εκεί, θορυβούσα εν τη γενική αρμονία της σεληνοφεγγούς θαλάσσης, χωριστή ορχήστρα, ήτις καθ' εαυτήν έκαμνε πλειότερον κρότον ή όσος εγίνετο εις όλας τας αγκάλας, τους όρμους και τας αμμουδιάς, εις όλας τας ακτάς και τους σκοπέλους όσους έπληττον τα κύματα.

Αυθορμήτως ο Μαθιός ύψωσε τας κώπας και τας εκράτησεν επί μακρόν επί της κωπαστής, και έμεινεν εν ηρεμία, όμοιος με το λευκόν πτηνόν της θαλάσσης, το κύπτον χαριέντως προς το κύμα, ακινητούν επ' ολίγας στιγμάς, με την μίαν πτέρυγα κάτω την άλλην άνω, πριν εφορμήση και συλλάβη το κολυμβών οψάριον και το ανυψώση ασπαίρον²⁶ και λαχταρίζον εις τον αέρα. Ησθάνετο γοητεϊάν άρρητον. Η Λιαλιώ επίσης υφίστατο άγνωστον θέληγτρον, και τα βλέμματά των συνηντήθησαν.

²⁰ χλοάζουσαν: χλοερή.

²¹ εφρικία: ρυτιδωνόταν.

²² λείψανον: υπόλειμμα.

²³ φρίσσοντος: που σηκωνόταν.

²⁴ κλιτύν: πλαγιά.

²⁵ ρόχθου: θορύβου.

²⁶ ασπαίρον: σπαρταρώντας.

«Κάνουμε πανιά;» επανέλαβεν η νεαρά γυνή.

Φαίνεται δεν είχε παύσει να το σκέπτηται, αφότου πρώτην φοράν το είπε· και το έλεγε με τόσον αφελή και φυσικόν τρόπον, ως να ηρμήνευε τι εφρόνουν και οι δύο.

«Κάνουμε», απήντησεν ασυνειδήτως ο Μαθιός.

Και επειδή δεν ήξευρε τι έλεγε, την φοράν ταύτην ουδ' ηρώτησε με τι.

Αλλ' η Λιαλιώ τον απήλλαξε του κόπου της αναζητήσεως του μέσου. Εσηκώθη, έκυψε χαριέντως, διά ταχείας χειρονομίας έβγαλε το λευκόν, πολύπτυχον κολόβιον της και το έτεινε προς τον Μαθιόν.

«Ετοίμασε συ το κατάρτι», είπεν.

Έκπληκτος, γελών και γοητευμένος, ο νεανίας έλαβε την μίαν κώπην, την ύψωσε κάθετον επί του ζυγού εφ' ου εκάθητο, έλαβε την άκρην της μπαρούμας και έδεσε δι' αυτής την κώπην επί του ζυγού. Είτα έλαβε την άλλην κώπην και, λύσας την άλλην άκρην της μπαρούμας από τον κρίκον της πρώρας, προσέδεσεν οριζοντίως την δευτέραν κώπην επί της πρώτης κώπης, σταυροειδώς, ως κεραίαν επί του ιστού. Μεθ' ο έλαβε, θερμόν ακόμη εκ της προσψάσεως του χρωτός²⁷, το πάλλευκον κολόβιον της νεαράς γυναικός και το προσήρτησεν επί της δευτέρας κώπης ως πανίον.

Η Λιαλιώ έμεινε με το μεσοφούστανον, κοντόν έως τας κνήμας, λευκόν όσον και το κολόβιον, και με τας λευκάς περικνημίδας, υφ' ας εμάντευέ τις τας торνευτάς και κομπάς κνήμας, λευκοτέρας ακόμη. Έμεινε με τα κρίνα του λαιμού της ατελώς καλυπτόμενα από την πορφυράν μεταξωτήν τραχηλιάν της, κι εκάθισε συνεσταλμένη παρά την πρύμνην, βραχυσωμοτέρα ή όσον ήτο, με το μέτριον και χαρίεν ανάστημά της.

Και η αύρα είχε δυναμώσει και το αυτοσχέδιον πανίον εφούσκωνε και η βαρκούλα έτρεχε.

***

Δεν έγινε πλέον λόγος περί επιστροφής εις τον λιμένα. Προς τι; Ήτο προφανές του λοιπού ότι έπλεον «εις τα πέρα βουνά».

Ο Μαθιός εκάθισε δειλώς όχι πολύ πλησίον αυτής, από την άλλην πλευράν της πρύμνης, και έβλεπε την θάλασσαν, διά να μη κοιτάζη παραπολύ την συνταξιδιώτιν του και την φέρη εις αμηχανίαν.

Την στιγμήν εκείνην του ήρχετο εις την μνήμην έν άσμα επτανησίου ποιητού, το οποίον έπαιξε τόσον μέρος, το πάλαι, εις όλους τους ρομαντικούς έρωτας του καιρού εκείνου: «Ξύπνα γλυκιά μου αγάπη». Κι ενθυμείτο το δίστιχον «Μόνον τ' ακνό φεγγάρι», ως και το άλλο:

*Έχετε γεια, λαγκάδια, βρυσούλες, κρύα νερά,
γλυκιές αυγές, πουλάκια, για πάντα έχετε γεια.*

Ενθυμείτο τους στίχους τούτους, αλλά δεν ήθελε να τους τραγουδήση. Του εφαινετο ότι δεν έχουν πλέον τον τόπον των. Τουναντίον, το άσμα της νυκτός εκείνης έκρινεν ότι ήτο προσφυέστατα²⁸ το προσφιλές άσμα της Λιαλιώς:

*Πότε να κάμουμε πανιά, να πίσω το τιμόνι,
να ιδώ τα πέρα τα βουνά, να μου διαβούν οι πόνοι.*

²⁷ εκ της προσψάσεως του χρωτός: από την επαφή με το δέρμα.

²⁸ προσφυέστατα: εντελώς ταιριαστά.

***

Είχε καθίσει όχι πολύ παράμερα απ' αυτής, τόσοσ πλησίον της ώστε να μη δύναται ανέτως να την κοιτάζη, και τόσοσ μακράν της ώστε να μη φθάνη να αισθανθή του θερμού χρωτός και της αναπνοής της την γειτνίασιν. Και όμως επεθύμει να την βλέπη, εωσότου εξαλίσθη να κοιτάζη πλέον τα κύματα.

Ο νέος έβγαλε το λεπτόν και κοντόν επανωφόρι του και την παρεκάλει να σκεπασθή με αυτό διά να μη κρυώση, διότι, όσον επροχώρει η νυξ, ήρχισε να κατεβαίνη από τα βουνά το απόγειον. Εκείνη ηρνείτο να δεχθή το ένδυμα, λέγουσα ότι ουδόλως ησθάνετο ψύχος· ήτο μάλιστα πολύ ζεστή.

Ο Μαθιός δεν επέμεινε περισσότερον και ήρχισε ν' αναλογίζηται τα κατ' αυτήν, όσον μέρος της τύχης της και της ζωής της ήτο γνωστόν αυτώ. Διότι η νεαρά γυνή είχε σχετισθή με τους οικείους του κατά την βραχείαν διατριβήν²⁹ της εν τη νήσω. Δεν ήτο η Λιαλιώ εις την πρώτην της νεότητα, καίτοι έσωζεν³⁰ όλην σχεδόν την παρθενικήν δρόσον. Ουδ' ήτο νεόνυμφος εις τον μετά του κυρ Μοναχάκη γάμον της. Ήτο εικοσιπεντούτις και είχε νυμφευθή προ πέντε ετών. Ο κυρ Μοναχάκης την είχε λάβει εις δεύτερον γάμον, αφού έθαψε την πρώτην γυναίκα του και υπάδρευσε την κόρην του, κατά έν έτος πρεσβυτέραν της Λιαλιώς. Του εφαινετο ότι εγίνετο αυτός κατά είκοσιν έτη νεώτερος, νυμφευομένος την εικοσαετή ταύτην παιδίσκη... Αλλ' ενόσω έμενε μακράν του τόπου της γεννήσεώς του, υπηρετών παντού όπου η Κυβέρνησις ήθελε τον μεταθέσει ως οικονομικόν υπάλληλον, το Λιαλιώ δεν υπέφερε πολύ. Έμενε πλησίον των γονέων της, αδυνατούσα ν' ακολουθήση τον κυρ Μοναχάκη εις τας αθιγγανικάς ανά την Ελλάδα περιπλανήσεις, όπου εκάστοτε τον επετούσαν, καθώς έλεγεν ο ίδιος, «σαν παλιόβαρκα, μπάτει από δω, μπάτει από κει³¹».

Α, δεν έπνεεν εκεί αήρ πρόσφορος διά τα άνθη τα αβρά, κι εκεί αύτη θα εμαραίνετο εις ένα μήνα, αν ετόλμων βέβηλοι χείρες να την μεταφυτεύσωσιν. Η γάστρα ήτο αλαβαστρίνη, το φυτόν ήτο εύθραστον και το άνθος απέπνεε λεπτήν ευωδιάν, ήτις δεν ήτο διά βαναύσους ρώθωνας. Αλλ' όταν τελευταίον ο κυρ Μοναχάκης μετετέθη, μετά παλλάς προσπαθείας, εις την γείτονα νήσον, τότε έπεισε τον πενθερόν του, όστις έτρεφε προς αυτόν μεγίστην υπόληψιν μεταξύ όλων των συνομηλίκων, να του στείλη εις την έδραν του το Λιαλιώ, διά να συζη μετ' αυτής υπό την ιδίαν στέγην. Η Λιαλιώ κλαίουσα απεχαιρέτισε την προγονήν της, προς ην έτρεφεν αδελφικά αισθήματα, λεχώ ούσαν και παύσασαν να έχη τον φόβον μη τυχόν αποκτήση μικρόν ετεροθαλή αδελφόν, θείον του νεογνού της, κι επιβιβασθείσα εις πλοίον μετέβη ή μάλλον μετεκομίσθη εις την γείτονα νήσον.

Την ημέραν του καλού της ερχομού, ο κυρ Μοναχάκης έκαμε μεγάλην χαράν³² εις τους φίλους του, αλλ' από της επαύριον έπαυσε να δέχεται κατ' οίκον. Και τούτο ουδέν το παράξενον είχε, καθότι αυτός μάλιστα ουδέποτε ευρίσκετο κατ' οίκον. Ήτο ή εις το γραφείον του ή εις το καφενείον. Ήναπτε την οργυιαίαν³³ τσιμπούκαν του, η οποία έκαιεν ακοίμητος σχεδόν καθ' όλον το μήκος της κυανοβαφούς βράκας του, και ήτο εύθυμος, πολύλογος πάντοτε και θορυβώδης καχχαστής, με τας παρειάς τόσοσ κοκκίνας, όσον σχεδόν και το υψηλόν άλικον³⁴ φέσι του, το

²⁹ διατριβήν: παραμονή.

³⁰ έσωζεν: διατηρούσε.

³¹ μπάτει από δω, μπάτει από κει: γύρισε από τη μια μεριά, γύρισε από την άλλη.

³² χαράν: γλέντι.

³³ οργυιαίαν: πελώρια.

³⁴ άλικον: κόκκινο.

οποίον έκλινε μετρίως διά μικράς πτυχίης προς το δεξιόν ους, μετά της απλουμένης εις τον ώμον μακράς και στρεπτής³⁵ φούντας.

Από της δευτέρας εβδομάδος η Λιαλιώ, οσάκις ήτο έξυπνος κατά τας μεσονυκτίους ώρας καθ' ας αυτός επανήρχετο οίκαδε, δεν έπαυε να γογγύζη και ν' απαιτή όπως την στείλη οπίσω εις την πατρίδα της. Δεν ηδύνατο να ζήση, έλεγε, μακράν των γονέων της. Και τω όντι, από των πρώτων ημερών του ξενιτευμού, η καρδιά ήρχιζε να της πονή, η όρεξις της εκόπη και το πρόσωπόν της εκλώμιαζεν. Αλλ' ο μπαρμπα-Μοναχάκης αυστηρώς της έδωκε να εννοήση ότι δεν ήρμοζεν, αφού άπαξ ήλθε, να του φύγη τόσον γρήγορα.

Ανέπτυξε μακράν θεωρίαν, καθ' ην η γυνή οφείλει να είναι παντού όπου ευρίσκεται ο σύζυγός της, διότι άλλως ματαιούται ο σκοπός του χριστιανικού γάμου, όστις, κατά τας ορθοδοξότερας πηγάς, είναι όχι η πολλαπλασίασις του γένους αλλ' η σωφροσύνη του ανδρός και της γυναικός, διότι άλλως, είπεν, εν περιπτώσει ατεκνίας, φυσικά θα εθεσπίζετο το διαζύγιον· και προς πολλαπλασίασιν του γένους αρκεί, εκτός τούτου, ο φυσικός γάμος, όστις είναι άλλος παρά τον θρησκευτικόν και τον πολιτικόν γάμον, και της αράδιασε ρητά πολλά εκ των δύο Διαθηκών, οίον «Τούτο νυν οστούν εκ των οστέων μου και σαρξ εκ της σαρκός μου» και «ους ο θεός συνέζευξεν, άνθρωπος μη χωρίζετω» και «ο ανήρ κεφαλή εστί της γυναικός»· και τα τοιαύτα.

Εκείνη έπνιξε τους λυγμούς της ανάμεσα εις τας δύο παλάμας των χειρών της και εις τας δύο πλεξίδας της, και με τα δύο κλωνιά του λευκού τλουπανίου³⁶ εσπόγγισε τα ίχνη των δακρύων της.

***

Ο νέος, ως γείτων, είχε πληροφορηθή τα συμβαίνοντα και την ηγάπησε κρυφά. Η χάρις του λιγουρού³⁷ αναστήματός της δεν εξηλείφετο από την άνευ μέσης περιβολήν την οποίαν εφόρει. Και τα κατσαρά, τα οποία εκόσμουν το ηδυπαθές μέτωπόν της, ήσαν φυσικά και όχι επίπλαστα. Η λάμπις των βαθέων και μαύρων οφθαλμών της έκαίεν αμαυρά υπό τας καμαρωτάς οφρύς, και τα πορφυρά χείλη της ερρόδιζον επί της ωχράς και διαυγούς χροιάς³⁸ των παρειών³⁹ της, αίτινες εβάπτοντο μ' ελαφρόν ερύθημα εις τον παραμικρόν κόπον ή εις την ελαχίστην συγκίνησιν. Αλλά το λεπτόν και ήρεμον πυρ των οφθαλμών της έκαίε την καρδίαν του νέου.

Τέλος την ηγάπα. Εκείνη, συχνά εξερχομένη εις τον εξώστην, τον εκοίταζεν επί μίαν στιγμήν, ρεμβή και αλλόφρων. Είτα το βλέμμα της αποσπώμενον εστρέφετο προς έν ανατολικόν σημείον του ορίζοντος, εις τα *πέρα βουνά*, μέχρι της εσπέρας εκείνης, καθ' ην, άμα τη ανατολή της σελήνης, απόντος του συζύγου, είδεν ιστάμενον παρά τον αιγιαλόν τον νεανίσκον, όστις είχεν εξέλθει μετά το δείπνον διά ν' αναπνεύση την θαλασσίαν αύραν. Ο Μαθιός, ιδών αυτήν επί του εξώστου, την εκαλησπέρισε και, αφού αντήλλαξαν ολίγας λέξεις, τυχαίως και χωρίς να το σκέπτεται και αυτή, έκαμε την τόσον απροσδόκητον πρότασιν περί θαλασσίου περιπάτου, εξ ης έμελλε να προκύψη το παράδοξον τούτο ταξίδιον. Η νεαρά γυνή εφαινετο ζώσα ονειρώδη ζωήν, ύπαρξιν ρεμβώδη. Αίφνης, από καιρού εις καιρόν, εξύπνα εκ του μακρού ονείρου της κι εφαινετο ανακτώσα την αίσθησιν του πραγματικού κόσμου, αλλ' ολίγοι παρήρχοντο στιγμαί, και πάλιν έπιπτεν εις την νάρκην του ύπνου της, βυθιζομένη βαθύτερον ακόμη εις το προσφιλές όνειρόν της.

Ήτο ήδη μεσονύκτιον, και το ρεύμα της θαλάσσης ή το απόγειον⁴⁰ της ξηράς τους είχεν

³⁵ στρεπτής: που μπορεί να περιστρέφεται.

³⁶ τλουπανίου: αραιούφασμένου μαντιλιού.

³⁷ λιγουρού: (εδώ) λυγερού.

³⁸ χροιάς: δέρματος.

³⁹ παρειών: μάγουλων.

⁴⁰ απόγειον: αεράκι από την ξηρά.

εξωθήσει μικρόν κατά μικρόν, διότι δεν είχαν πηδάλιον⁴¹, βορειότερον, αντικρύ εις τα τρέμοντα φώτα του υψηλού χωρίου, τα οποία εφαινότο πλησιέστερον τώρα, και δίπλα εις το μεμονωμένον παρά την βορειανατολικήν ακτήν βραχώδες νησίδιον, το οποίον ήτο η φυλακή ολίγων κονίκλων⁴², ριπτομένων εκεί από τους νησιώτας, και το ανάκτορον όλων των γλάρων και άλλων θαλασσιών ορνέων. Εκκαλείτο δε Ασπρόνησον.

Τότε μόνον ο Μαθιός έλαβε την μίαν κώπην (διότι εδέησε να συστείλη το αυτοσχέδιον ιστίον, ν' αποδώση εις την Λιαλιώ το κολόβιόν της, αρχίσασαν να κρυώνη, αν και δεν ήθελε να το ομολογήση, και να καθαιρέση κεραϊάν και ιστίον⁴³) και την μετεχειρίσθη ως πηδάλιον, προσπαθών να στρέψη την πλώραν δεξιά, προς το ανατολικώτερον σημείον της αντικρυνής ακτής, το καλούμενον Τραχήλι. Αλλ' είδεν ότι με το υποβολιμαίον⁴⁴ πηδάλιον δεν κατώρθωνε τίποτε, καθόσον δεν ηδύτατο να εύρη ευνοϊκόν το ρεύμα, και ηναγκάσθη να καθίση εκ νέου εις τας κώπας.

Αλλ' αι νύμφαι των νυκτερινών αυρών, αίτινες ήρχισαν να πνέωσιν από της ξηράς, ή των θαλασσιών ρευμάτων, των διαυλακούντων το μεταξύ των δύο νήσων πέραμα, φαίνεται ότι πολύ ευνόουν την Λιαλιώ. Διότι μόλις είχαν απομακρυνθή ολίγας οργυιάς από το Ασπρόνησον, και παραπλεύρως των τριών μεσημβρινοανατολικών νησίδων, από το στόμιον του λιμένος, επρόβαλε μεγάλη σκαμπαβία⁴⁵, ήτις εν μεγάλη ταχύτητι έπλεεν, έχουσα την πλώραν προς το ακρωτήριον Τραχήλι, πλήττουσα με τας έξ κώπας της τα ύδατα, τρέχουσα εις της θαλάσσης τα νώτα, ως τρέχει εις το λιβάδιον η δραπέτις του ιπποδρομίου φορβάς⁴⁶.

Η Λιαλιώ εξαφνίσθη. Ο νέος εστράφη να ίδη. Αυτομάτως έπαυσε να κωπηλατή και έμεινεν αναποφάσιτος.

«Γρήγορα, γρήγορα», είπε με ψίθυρον τόνον το Λιαλιώ, ως να εφοβείτο μην ακουσθή ο ήχος της φωνής της: «πίσω απ' το Ασπρόνησο, πίσω!»

Ο νέος ήρχισε ταχέως να σιάρη⁴⁷. Ήσαν δε ακριβώς εις την σκιάν της ακτής, αποκρυπτούσης την σεληήνην. Έκαμψαν μίαν προβολήν βράχου κι εκρύβησαν όπισθεν του νησιδίου.

«Τι λες να είναι;» ηρώτησεν εν αδημονία το Λιαλιώ.

«Χωρίς άλλο, θα είναι για μας», απήντησεν ο νέος.

«Βγήκαν να μας κυνηγήσουν;»

«Εμάς γυρεύουν, χωρίς αμφιβολία».

«Και τι μεγάλη βάρκα είναι αυτή;»

«Αυτή είναι σκαμπαβία, με πολλά κουπιά, που κόβει δρόμο».

«Όστε, αν ήμαστε μπροστά εκεί, θα μας έπιαναν;»

«Αυτοί έχουν πλώρη το Τραχήλι. Σε λίγο θα μας έφταναν, αν είχαμε κάμει δρόμο προς τα εκεί».

«Όστε καλά κάμαμε να 'ρθούμε προς τα εδώ;»

«Δεν ήρθαμε θεληματικώς: μας έφεραν τα ρέματα».

«Ξέρουν τι κάνουν τα ρέματα!» είπε με θεσπέσιον τόνον το Λιαλιώ, ήτις ωμοίαζε με τινας ανθρώπους βλέποντας σοφά όνειρα, αυτοσχεδιάζοντας αποφθέγματα κατ' όναρ. Λέγουσα δε επίστευεν εκείνην την στιγμήν ότι υπάρχει νους εις τα άψυχα πράγματα και ότι όλα υπόκεινται

⁴¹ πηδάλιον: τιμόνι.

⁴² κονίκλων: κουνελιών.

⁴³ καθαιρέση κεραϊάν και ιστίον: να κατεβάσει κατάρτι και πανί.

⁴⁴ υποβολιμαίον: (εδώ) αυτοσχέδιο.

⁴⁵ σκαμπαβία: μεγάλη βάρκα.

⁴⁶ φορβάς: φοράδα.

⁴⁷ να σιάρη: να σταματά με τα κουπιά την ορμή της βάρκας.

εις θεού τινος την επιστασίαν.

Τω όντι ήθελε φανή ότι η Νιρηίς των θαλασσιών ρευμάτων ή η Αύρα των απογειών πνοών είχαν ωθήσει εσκεμμένως και εκ προθέσεως προς το μέρος εκείνο την βαρκούλαν με το χαριτωμένον φορτίον της,

«Και τώρα τι να κάμουμε;» ηρώτησεν ο Μαθιός, αισθανθείς ενδομύκως τον εαυτόν του ανίσχυρον άνευ της συνδρομής αγαθοβούλου τινός νύμφης.

Και τότε ενόησε διατί, από καταβολής κόσμου, ποτέ δεν έπαυσε να είναι γυναικοκρατία.

«Τώρα», είπε το Λιαλιώ, ομιλούσα τόσοσ απταίστως και μαθηματικώς, ως να είχε προβλέψει το πράγμα, «θα περιμένουμε μισή ώρα, και αν δεν μας υποπτευθούν να γυρίσουν προς τα εδώ να ψάξουν, καθώς αυτοί θα τραβούν κάτω στο Τραχήλι, ημείς κολλούμε πέρα στον Άι Νικόλα, ξέρεις. Από κει ανεβαινουμε πεζοί σε μισή ώρα στην Πλατάνα, στο ψηλό χωριό, κι από κει, σα φέξη ο Θεός την ημέρα, πεζοί πάλι, για τρεις ώρες, στο μεγάλο το χωριό, το δικό μου. Να πατήση μονακά το πόδι μου στ' άγια χώματα, μια φορά! Ανίσως πάλι μας υποπτευθούν και γυρίσουν την πλήρη τους προς τα εδώ, τότε, μια και δυο, στο δικό σας το Ξάνεμο, πώς το λέτε, στην Κεφάλια σας: εκεί πετούμε τη βάρκα στην άμμο και γυρίζουμε στεριά στο χωριό σας. "Πού ήσουν, Λιαλιώ;" "Πήγα στο σεργιάνι, μπαρμπα-Μοναχάκη, και να με, γύρισα"».

Εγέλασε μόνη της ειπούσα τούτο. Είτα, επειδή ο νέος εφαινετο ανησυχών ακόμη:

Να μη μας πιάσουν μονακά», επέφερεν⁴⁸ εκείνη. «Δε με μέλει τι θα πη ο κόσμος, να, ούτε τόσο-δα, καρφί δε μου καίεται! Ημείς να είμαστε αθώοι, και άφσε τους ανόητους να μας κατηγορούν!»

Ο νέος έκυψε περιπαθώς και της εφίλησε τα άκρα των δακτύλων της χειρός της, σκεπτόμενος ότι ήτο αθώος, ναι, όπως πολλοί οίτινες κατεδικάσθησαν αδικώς, ως λέγει η Ιστορία, εις τον επί της πυράς βραδύν θάνατον. Εκείνη προσέθηκεν αυστηρώς:

«Αν ήθελα να κάμω τον έρωτα⁴⁹, το σιγουρότερο θα ήτο να μένω σιμά στον μπαρμπα-Μοναχάκη. Απόδειξις ότι δεν θέλω, είναι ότι εκίνησα να πάω πίσω στους γονείς μου. Οι γονείς μου δε θα μπορούν να με σκεπάσουν, αν το κάμω, ο μπαρμπα-Μοναχάκης θα μ' εσκεπάζε, και πολύ».

Οξεία μάχαιρα έσχισε την καρδίαν του νέου. Εφαντάσθη ότι η νεαρά γυνή θα είχε χωρίς άλλο εραστήν εις την πατρίδα της. Δι' εκείνον λοιπόν έτρεχε, δι' εκείνον επεχειρεί τον αλλόκοτον τούτον πλουν! Και τότε η θέσις του ποία; Αυτός τι ήτο εις την περίπτωσιν εκείνην; Γέφυρα εφ' ης επάτουσ όπως συναντηθώσι δύο αγαπώμενα όντα, Χάρων των καταχθόνιων ερώτων!...

Ω, πόσην φλόγα είχε μέσα του! Και πώς ησθάνετο όλα του τραγικού ήρωος τα ένστικτα βρυχώμενα και λυσσώντα εις τα ενδόμυκά του την στιγμήν αυτήν! (Και πώς ηδύνατο να μεταβάλη το παρόν ειδύλλιον εις δράμα, αν μόνον το επέτρεπεν η φιλολογική του συγγραφείως συνείδησις! Φαντασθήτε την σκαμπαβίαν κυνηγούσαν τους δύο φυγάδας επί της ελαφράς βαρκούλας, τον Μαθιόν διαφεύγοντα διά θαύματος κωπηλασίας την καταδίωξιν, την τελευταίαν στιγμήν ανακαλύπτοντα ότι η Νοσταλγός είχεν εραστήν εκεί πέραν και σχίζοντα το στήθος της με το εγχειρίδιον⁵⁰, ή βυθίζοντα την βάρκαν και πνίγοντα την γυναίκα, πνιγόμενον και αυτόν εις τα κύματα! Τέλος την σκαμπαβίαν ερευνώσαν να εύρη τα δύο σώματα εις τα βάθη της θαλάσσης, υπό της σελήνης το φως! Οποίον θαύμα ρομαντικότητας, οπόσα δάκρυα ευαισθησίας!...)

Εν τούτοις μετά βίας μεγάλης εκρατήθη, και προσβλέψας την νεαράν γυναίκα την ηρώτησεν απλώς:

⁴⁸ επέφερεν: πρόσθεσε.

⁴⁹ να κάμω τον έρωτα: να ερωτοτροπήσω.

⁵⁰ εγχειρίδιον: στιλέτο.

«Και δεν σε αγαπούσε κανείς εκεί πέρα, πριν σε πάρη ο κυρ Μοναχάκης;»

«Και πολλοί μάλιστα, ακούς εκεί!» εβεβαίωσεν ευθύμωσ το Λιαλιώ. «Μόνον να τι είναι: τα φτωχά κορίτσια δεν τ' αγαπούν παρά όπως αγαπούν τα λούλουδα, για να τα μυρισθούν μια κι ύστερα να τ' αφήσουν να μαραθούν, ή να τα μαδήσουν· κι εγώ δεν ήμουν καμμιά μεγαλοπρικούσα, βλέπεις, για να με αγαπήσουν και να με στεφανωθούν *εμπομπή και παρατάξει*⁵¹, μ' επισημότη-τα, ή καν να με κλέψουν και να με στεφανωθούν κρυφά μ' έναν παπά, βέβαιοι πως οι γονείς, εις όλον το ύστερο, θ' αναγκασθούν σα σκασμένοι, να δώσουν την προίκα... Γι' αυτό δεν ευρέθηκε άλλος απ' τον μπαρμπα-Μοναχάκη να με ζητήσει. Πάλι, καλά!»

Είτα με ψίθυρον φωνήν απήγγειλε το δημώδες:

*Με πανδρέψαν οι γονιοί μου
χωρίς να 'χουν τη βουλή μου...*

«Τότε γιατί φεύγεις απ' τον κυρ Μοναχάκη;» ηρώτησεν ο νέος, αναφερομένος εις το επιφώνημα το οποίον υπήρξεν η κατακλείς του λόγου της.

«Δεν του φεύγω, γυρίζω στην πατρίδα μου, πάω να 'βρω τους γονείς μου ... Ανίσως ο μπαρμπα-Μοναχάκης έρθη στην πατρίδα να μ' εύρη, καλώς να 'ρθη! Ξέρει πολύ καλά πως δεν είμαι ικανή να προδώσω την τιμή του. Μα ξέρει και τούτο, πως δεν μπορώ να ζήσω στα ξένα».

Ο νέος δεν ήτο ήσυχος. Υπώπτευεν ότι η γυνή ήτο δολία και εφαντάζετο τον εαυτόν του ως θύμα. Αποτόμωσ την ηρώτησε:

«Γίνεται να μη σ' αγάπησε κανένας χωριστά απ' τους άλλους;... και θα τον ήθελες και συ... πριν πανδρευθής... ή ύστερα, αφού υπανδρεύθης;»

Η Λιαλιώ εστέναξε βαθέως και είπεν:

«Αχ, ναι ...για να είμαι ειλικρινής μαζί σου... Εκείνος που θελά με πάρη... και τον ήθελα κι εγώ... είναι τώρα έξι χρόνια που τον έφαγε η Μαύρη Θάλασσα... Το καράβι επήγε σύψυχο... Αλλ' αν έχης έλεος, γιατί επιμένεις να μ' εξετάζης γι' αυτό;»

***

Ως τόσον η σκαμπαβία, την οποίαν οι δύο φυγάδες δεν έπαυσαν να κατασκοπεύωσιν, αφού έκαμεν ικανόν δρόμον με την πλώραν προς ανατολικήν κατεύθυνσιν, αίφνης, άμα έφθασεν εις την απωτάτην άκραν του τρίτου και ανατολικωτάτου νησιδίου, εστάθη επ' ολίγα λεπτά της ώρας. Ο Μαθιός υπέδειξε το πράγμα εις την συνταξειδιώτισσαν.

«Ξέρω τι είναι», είπεν αύτη.

«Τι είναι;»

«Τώρα θα ιδής».

Ο νέος την εκοίταζε κατάματα.

«Έχε υπομονή και θα σε βγάλω απ' την απορία. Τώρα θα την ιδής να βάλη πλώρη το Τραχήλι».

«Πώς το ξέρεις; Είσαι μάγισσα;»

«Ναι, είμαι... είμαι μάγισσα!» είπεν αύτη εν πεποιθήσει.

Ο Μαθιός ησθάνθη αόριστον φόβον εις το σπινθηρίζον βλέμμα της.

Την ιδίαν στιγμήν, η σκαμπαβία εστράφη οριστικώς προς ανατολάς κι επανέλαβε ταχύτερον τον δρόμον της.

Ο Μαθιός αφήκεν επιφώνημα θαυμασμού.

⁵¹ *εμπομπή και παρατάξει* (εν πομπή και παρατάξει): με πολλές τιμές.

«Ιδού τι είναι», επανέλαβε το Λιαλιώ. «Ο μπαρμπα-Μοναχάκης, βάζω στοίχημα ενενήντα πέντε τα εκατό, είναι μέσα στη σκαμπαβία».

«Λοιπόν;»

«Οι άλλοι που τραβούν κουπί, και για να γλυτώσουν το ξεπλάτισμα του μεγάλου ταξιδιού και γιατί έτσι τους φαίνεται σωστότερο, θα είπαν να ψάξουν γύρω-γύρω στα νησιά, ίσως μας εύρουν πουθενά τρυπωμένους. Ο μπαρμπα-Μοναχάκης, που ξέρει καλά πως εγώ δεν είχα καμιά δουλειά στα νησιά κι ήθελα να πάω στην πατρίδα μου και μόνο, είναι βέβαιος πως τράβηξα ίσα πέρα για το Τραχήλι, κι αν με προφτάση πριν πατήσω το πόδι στον Αγνώντα, το μικρό λιμανάκι του δικού μας του νησιού εκεί, ελπίζει να με καταφέρει να τον ακολουθήσω πίσω στο χωριό το δικό σας. Γι' αυτό δεν θα ήθελε να χάση καιρό ψάχνοντας τριγύρω, στα νησιά, για να μη προφτάσω και του φύγω, άμα φτάσω μια φορά πέρα. Έτσι τους κατάφερε, κείνους που είναι στα κουπιά, να τραβήξουν εμπρός, κι ας βλαστημούν μέσα τους πλια. Τι να γίνη!»

«Λοιπόν;»

«Τώρα, σαν προχωρήσουν κάμποσο αυτοί, ημείς περνούμε πέρα. Δώσ' μου το ένα κουπί».

Ο νέος δεν αντέστη και μετέθεσε προς την πρύμνη την μίαν κώπη.

Βραχεία παρήλθεν ώρα, και η σκαμπαβία είχε απομακρυνθή τόσο ώστε μόλις εφαινετο εις το βάθος του αχανούς ορίζοντος, ως μέλαν κυμαινόμενον σημείον και ως μαύρη κηλὶς ἐπὶ της επαργύρου επιφανείας της θαλάσσης.

«Τώρα να το βάλουμε στα κουπιά!» ανέκραξε μετά φαιδράς χάριτος το Λιαλιώ.

***

Ο κυρ Μοναχάκης ήτο τω ὄντι ἐπὶ της σκαμπαβίας, και η Νοσταλγός δεν είχαν απατηθή. Ημίσειαν ὥραν μετὰ την επιβίβασιν των δύο φυγάδων, είχε την δυσαρέσκειαν να μάθη ὅτι «το Λιαλιώ του» δεν ήτο πλέον οἶκοι⁵². Εἰς το καφενεῖον ὅπου ἐκάθητο, ζωηρῶς συζητῶν πολιτικά, με την μακράν του τσιμπούκαν ακοίμητον καπνίζουσαν πέραν της πλατείας βράκας του, δεκαετῆς παιδίον εἰσελθόν, ανυπόδητον, με υποκάμισον ραβδωτόν και περισκελίδα⁵³ ὁμοίαν, εἶπε:

«Μπάρμπα, η γ'ναίκα σ' ἐφ'κι».

«Έφυγε; Πού πάει;» εἶπεν εξαφνισθεῖς ο χρηστός ἀνὴρ.

«Δε ξέρου».

«Δε ξέρεις; Κι ἀπό πού το 'μαθες;»

«Ου Βασίλ'ς τς Μάρκινας ήτανε κειδά στου γιαλό κι τ'ν εἶδι».

«Και ποιος εἶν' αὐτός ου Βασίλ'ς τς Μάρκινας;»

Το παιδίον στραφέν προς την θύραν εἶπε:

«Να, κείνους ἀπ' στέκιτι ὄξ' ἀπ' την πόρτα».

Ο κυρ Μοναχάκης και οι τέως ομιληταί του, των ὁποίων μεγάλως ἐκεντήθη η περιέργεια, εστράφησαν ὅλοι προς την θύραν.

Δεύτερον παιδίον ὀκταετῆς, ξυπόλητον, ξεσκούφωτον, με την μίαν σκελέαν ἀνασηκωμένην ἕως το γαστροκνήμιον, με τους πόδας βρεγμένους ἀπό την θάλασσαν, ἴστατο ἔξω της θύρας, κρύπτον το ἥμισυ του προσώπου ὀπισθεν της παραστάδος, το ἥμισυ του σώματος ὀπισθεν του τοίχου, κοιτάζον με τον ἕνα οφθαλμόν ἔσω του καφενείου.

«Εσύ, βρε, την εἶδες τη γυναίκα μου να φεύγει;» του εφώναξεν ο κυρ Μοναχάκης.

«Τ'ν εἶδια, μπάρμπα», ἀπήντησε το παιδίον.

⁵² οἶκοι: στο σπίτι.

⁵³ περισκελίδα: παντελόνι.

«Και πού πάει;»

«Ξέρου 'γώ;»

Ο κυρ Μοναχάκης εσηκώθη εν αδημονία και με οργίλην χειρονομίαν έκαμε να τινάξη το τσιμπούκι του εις το έδαφος.

Το πρώτον παιδίον, το όποιον ίστατο πέντε βήματα απ' αυτού, ετρόμαξε, φοβηθέν μη φάγη καμμίαν με το τσιμπούκι, και έτρεξε να φύγη.

Το δεύτερον παιδίον, έξω της θύρας, έγινεν άφαντον όπισθεν του τοίχου.

«Μη φοβάσαι», είπεν ο κυρ Μοναχάκης, «αν λες αλήθεια, δεν τρωσ ξύλο· μα έλα δω... ειπέ μου τι ξέρεις... γιατί.»

Η λέξις αύτη ήτο η μόνη ην επρόφερεν όπως υποδηλώση την θλίψιν, την οργήν και την εντροπήν του.

«Να, μπάρμπα», είπεν αναθαρρήσας και σταθείς εγγύς της θύρας ο παις· «ου Βασίλ'ς είδι τ' βάρκα, απ' μπήκεν η γ'ναίκα σ' μαζί μι τ' Καληώρ' του γιού, κι κάμανε κατά του Δασκαλειό να σουργιανίσ'νε. Μι φώναξι κι μένα κι μόδειξι αλάργα⁵⁴ τ' βάρκα, μα τς ανθρώπ' δεν τς είδια. Λέγαμι πως θελά γυρίσ'νε γλήουρα πίσου· ύστιαρα τς είδιαμι κι κάμανε πέρ' απ' τ'ν Πούντα κι βγήκανε όξ' απ' του λιμάν'. Καρτιρούμι να γυρίσ'νε πίσου, δε γυρίσανε».

«Και πόση ώρα είναι που τους είδατε;»

«Να, ως δύο ώρις κι παραπάν'... ταπουτώρα⁵⁵».

«Και γιατί δεν ήρθατε πρωτύτερα να μου πήτε;»

«Μα δεν είναι πουλλή ώρα... ως μια ώρα, μια ουρίτσα... κι παρακάτ'... λίγη ώρα... ταπουτουρίτσα⁵⁶».

Ο κυρ Μοναχάκης έκαμε νέαν οργίλην χειρονομίαν, διά ν' αποθέση παρά την γωνίαν το τσιμπούκι του. Το παιδίον έσπευσε να τραπή εις φυήν.

***

Εν τω μεταξύ ο Βασίλης της Μάρκινας, όστις είχε προπορευθή κατά τριακόσια βήματα, έτρεχε με την προθυμίαν εκείνην, την οποίαν δεικνύουσι τα παιδιά, όπως δώσωσι καλήν ή κακήν είδησιν, διά να πάρουν τα «σουχαρίκια» εν τη πρώτη περιπτώσει, διά να διασκεδάσουν με την αμηχανίαν του ενδιαφερομένου εν τη δευτέρα. Έφθασεν ασθμαίνων υπό την οικίαν του πλοιάρχου της σκούνας και σταθείς υπό τον εξώστην, όπου έβλεπε την θύραν ανοικτήν και άφθονα φώτα εις τον θάλαμον, ήρχισε να φωνάζη με όλην την δύναμιν των πνευμόνων του.

«Μπάρμπα, πήρανε τ' βάρκα!»

Ο Βασίλης δεν είχε την τόλμην να εισέλθη εις το καφενείον πριν, όπως δώση την είδησιν εις τον κυρ Μοναχάκη. Αλλά τώρα, ιδών ότι ο σύντροφός του έδωκε την είδησιν χωρίς να φάγη ξύλον, και εκτός τούτου, διότι ήξευρεν ότι από τον εξώστην δεν θα τον έφθανεν η χονδρή ράβδος του πλοιάρχου, είχε λάβει θάρρος και έσπευσε να προλάβη τον σύντροφόν του, όπως απολαύση αυτός την ηδονήν.

Ο καπετάν Κυριάκος, όστις εκάθητο ακόμη παρά την τράπεζαν, μη χορταίνων να ψιλοταιΐζη και να κουτσοπίνη, όπως συνηθίζει ο ναυτικός όταν διά τινας ημέρας επιστρέψη παρά την εστίαν του, παρατείνων και αναλύων επ' άπειρον την τόσοσπανίαν δι' αυτόν ηδονήν ταύτην, εσηκώθη κι εξήλθεν εις τον εξώστην.

«Τι 'ναι, βρε;»

⁵⁴ αλάργα: μακριά.

⁵⁵ ταπουτώρα: πριν από λίγη ώρα.

⁵⁶ ταπουτουρίτσα: τώρα δα, μια στιγμή πριν.

«Να, πήρανε τ' βάρκα σ'».

«Ποιος;»

«Ου Μαθιός τ' Μαλαμού».

«Ποιος Μαθιός τ' Μαλαμού;»

«Να, ου γιος τς Καληώρινας, πώς 'νε λένε».

«Και πού την πάει;»

«Να, όξ' απ' του λιμάν'!»

«Μονάχος του;»

«Μαζί μι μια γ'ναίκα».

«Μαζί μι μια γ'ναίκα!» επανέλαβεν έκπληκτος ο καπετάν Κυριάκος. «Και ποια;»

Δεν ηκούσθη η φωνή του παιδίου, το οποίο, διά καλόν και διά κακόν, επροφυλάσσετο υπό τον εξώστην.

«Και πώς δεν ήρθες να μου πης χαμπάρι!» ανέκραξεν ο καπετάν Κυριάκος.

Αλλά το παιδίον είχε γίνει ήδη άφαντον, όπισθεν της γωνίας του τοίκου, και μόνον τα βήματά του ηκούοντο δρομαία επί του λιθοστρώτου.

«Ο μούτσος, του διαβόλ' ο γιος, θα το 'στρωσε πουθενά στο μεθύσι», ήρχισε να μονολογή ο καπετάν Κυριάκος, «κι άφησε την βάρκα στην τύχη της».

Πάραυτα έστειλε προς αναζήτησιν του μούτσου, τον οποίο, μετά πολλές ματαίας ερεύνας εις τα καπηλεία της αγοράς, εύρον τέλος εις μίαν παράμερην ταβέρναν, από τον μέσα δρόμον.

***

Ο πλοίαρχος παρήγγειλεν εις δύο των συντρόφων του, οίτινες ελάμβανον αναψυχήν⁵⁷ κατ' οίκον, να δανεισθώσι λέμβον τινά, όπως ανέλθωσιν εις την σκούναν και καταβιβάσωσιν από το κατάστρωμα την μεγάλην σκαμπαβίαν με τα έξ κουπιά. Δεν τον έμελε τόσον διά την γυναίκα ήτις εκλάπη, ως φαίνεται, ούτε διά τον τυχηρόν νέον όστις την είχε συνοδεύσει, όσον διά την νεοπαγή⁵⁸, κομψήν και στερεάν φελούκαν του. Παρήγγειλεν επίσης να στρατολογήσωσιν εκ της προκουμιάς ως κωπηλάτας δύο ή τρεις πορθμείς⁵⁹ και να τρέξωσιν εις καταδίωξιν της βαρκούλας.

Εν τω μεταξύ ο κυρ Μοναχάκης, μαθών εις τίνα ανήκεν η κλαπέισα λέμβος, επαρουσιάσθη περίλυπος εις την οικίαν του πλοίαρχου.

«Μπορείς να πας μαζί με τη σκαμπαβία και του λόγου σου», του είπεν ο καπετάν Κυριάκος, όστις είχε μάθει τέλος εις τίνα ανήκεν η κλαπέισα (κατά την ερμηνείαν την οποίαν φυσικά έδιδε το κοινόν εις το συμβεβηκόσ) σύζυγος.

Ο κυρ Μοναχάκης αυτό ίσα-ίσα επεθύμει, να υπάγη με την σκαμπαβίαν. Εφοβείτο να μείνη εν αγωνιώδει προσδοκία εις την πολίχνην και του εφαινετο ότι, αν ελάμβανε μέρος εις την καταδίωξιν, διά του αντιπερισπασμού τούτου ηπιώτερον θα ησθάνετο τον πόνον του. Έτρεφε πεποίθησιν εις την Λιαλιώ ότι δεν ήτο ικανή, καθώς είπεν η ίδια, να προδώση την τιμήν του, αλλά και πάλιν τίς οίδε⁶⁰! Τίς δύναται να εξικνιάση της γυναικειάς ιδιοσυγκρασίας τα μυστήρια; Εγνώριζε την ασθениκήν και ονειροπόλον προδιάθεσίν της και την μεγάλην και βαθειάν νοσταλγίαν της. Αλλά πώς να δώση εις τους πολλούς να τα εννοήσωσιν αυτά; Αλλοίμονον εις όποιον πέση εις λάκκον πλήρη ύδατος, και ας είναι καθαρόν το ύδωρ. Πιθανόν ν' αποφασίσουν να σου δώσωσι χείρα βοηθείας, αλλά δεν θα παύσουν να σε περιγελώσιν.

⁵⁷ ελάμβανον αναψυχήν: ξεκουράζονταν.

⁵⁸ νεοπαγή: καινούριοφτιαγμένη.

⁵⁹ πορθμείς: περαματάρηδες, βαρκάρηδες.

⁶⁰ τίς οίδε: ποιος ξέρει.

Αυτός όμως ήτο βέβαιος περί της Λιαλιώς του, όσον δύναται ανήρ να είναι βέβαιος περί γυναικός. Από τον καιρόν καθ' ον, στενός φίλος του πατρικού της οίκου, την εφίλει και την εκόρευε τριετή εις τα γόνατά του, τριακοντούτης αυτός, από την εποχήν καθ' ην πενταετή την εφίλευε γλυκίσματα, άνευ υστεροβουλίας και προγνωστικού πνεύματος διά το μέλλον, από τον χρόνον καθ' ον τραυλίζουσα τον εκάλει «μπαλμπα-Μοναχάκη», έως της ημέρας καθ' ην, και σύζυγός του γενομένη, ακόμη εξηκολούθει να τον αποκαλή «μπαρμπα-Μοναχάκη», την είχε παρακολουθήσει παιδίσκην, νεάνιδα και γυναίκα, και την είχε μελετήσει καλώς και ήξευρεν ότι, υπέρ πάσαν άλλην γυναίκα, έζη με την κεφαλήν της και με τα νεύρα της.

Παρήλθεν ημίσεια ώρα εωσού οι δύο ναύται του καπετάν Κυριάκου πεισθώσι να ξεκολλήσουν από τα σπίτια των. Άλλη ημίσεια ώρα αχρισότου εύρωσι βάρκαν, ανέλθωσιν εις την σκούναν και καταβιβάσωσι την σκαμπαβίαν εις την θάλασσαν. Άλλη ημίσεια ώρα μέχρις ου στρατολογήσωσιν ως κωπηλάτας πορθμείς ή αλιείς εκ της προκυμαίας, των οποίων αι λέμβοι, δίκωποι ή τετράκωποι και βαρείαι ούσαι, δεν εκρίνοντο κατάλληλοι διά την καταδίωξιν, —και μέχρις ότου συνεννοηθώσιν όλοι, και είναι όλοι σύμφωνοι να εκπλεύσωσι. Τέλος επέβησαν της σκαμπαβίας, ο κυρ Μοναχάκης έβδομος εκάθισεν εις το πηδάλιον, και εξεκίνησαν.

Διά συντόνου⁶¹ κωπηλασίας εξήλθον του λιμένος. Αλλά πού να εύρωσι την βαρκούλαν; Η θάλασσα, φλύαρος καθώς η γυνή, είναι όσον αυτή εκέμυθος και ποτέ δεν διηγείται το μυστικόν της. Όσον είναι δυνατόν να εύρη τις τα ίχνη των αλλοτρίων φιλημάτων επί των χειλέων της γυναικός, άλλο τόσον είναι δυνατόν να εύρη επί της αχανούς κυανής εκτάσεως τα ίχνη της βαρκούλας. Τίς οίδεν, επί τέλους, διελογίζετο ο κυρ Μοναχάκης· γυνή ήτο. Ο έρωσ είναι πλάνος και η νεότης ευαπάτητος. Τίς εγνώριζεν αν δεν είχεν αμαρτήσσει ήδη; Ω, καλά της το έλεγεν αυτός, ότι πλησίον του θα ήτο ασφαλής, διότι γεραρός σύζυγος επέχει προς τοις άλλοις τόπον πατρός διά νεαράν γυναίκα. Καλά το έλεγε κι εκείνη, ότι πλησίον του θα ήτο ασφαλής, και αν ήθελε να σφάλη ακόμη. Τώρα, χιλιάκις αν ήτο αθώα, ο κόσμος θα την κατεδίκαζεν. Αλλά πλησίον του, χιλιάκις αν ημάρτανε, θα ήτο *τίμια* εις τα όμματα του κόσμου.

Όιμοι⁶² καθώς η βασιλοπούλα του παραμυθιού, αν υπεβάλλετο εις την διά του σαγιττεύματος θεοδικίαν⁶³, μόνον τα άκρα των αβρών δακτύλων τής μιας χειρός της θα ήγγιζε το βέλος.

***

Εις το πέλαγος, ανάμεσα εις το μεταξύ των δύο νήσων πέραμα, έπλεεν η βαρκούλα. Η φιλόφρων Ναϊάς των θαλασσιών ρευμάτων έφερε βοηθητικόν ρεύμα υπό την τρόπιν⁶⁴ της και η ευμενής Αύρα των απογειών πνοών έστειλεν ελαφράν ριπήν εις την πρύμνην της. Η δροσερά πνοή εδυνάμωσε τους βραχιόνας και τους ώμους του νέου κι έσφιγξε τους απαλούς μυώνας της νεαρής γυναικός. Εκωπηλάτουν ως δύο ησκημένοι ερέται⁶⁵, τα ελαφρά κωπία δεν τους εκούραζον, και είχαν υπερβή ήδη το ήμισυ της υγράς οδού.

Όταν η σκαμπαβία, η τρέκουσα με δρόμον απόλυτης φορβάδος⁶⁶, επλησίαζεν εις το ακρωτήριον Τραχήλι, τότε μόνον οι επ' αυτής ναυτικοί παρετήρησαν την βαρκούλαν.

«Τ' είν' εκεί;»

«Η βάρκα!»

Ο κυρ Μοναχάκης έστρεψεν αριστερά την κεφαλήν.

⁶¹ συντόνου: εντατικής.

⁶² όιμοι: αλίμονο.

⁶³ θεοδικίαν: κρίση του Θεού για την αθωότητα ή την ενοχή της.

⁶⁴ τρόπιν: καρίνα.

⁶⁵ ερέται: κωπηλάτες.

«Α, αυτή είναι!»

«Ποιος ξέρει; Δεν πιστεύω να είναι αυτή», είπεν εις των ναυτών, όστις επεθύμει να ήτο τρόπος να μην ήτο αυτή, διά ν' απαλλαγή νέου, προσθέτου και λίαν ανιαρού κόπου.

«Αυτή είναι, χωρίς άλλο», είπεν άλλος, όστις επεθύμει να ήτο εκ παντός τρόπου αυτή, διότι μεγάλως τον εκέντριζεν η περίεργος αυτή θαλασσία σκηνή, αν κατώρθωνον να συλλάβωσι την βάρκαν, μετά της γυναικός και του εραστού της.

«Αυτή είναι!», απεφάνθη ο κυρ Μοναχάκης: «να τα γυρίσουμε κατά κει, παιδιά· να ορτσάρ».

«Πού πάει από κει;» ηρώτησεν εις ναύτης.

«Πάει στον Άι-Νικόλα· το συντομώτερο δρόμο, βλέπεις, διαλέξανε· κι ημείς ξεπλατισθήκαμε τόσην ώρα να τρέχουμε στο βρόντο».

«Να τα γυρίσουμε, παιδιά!» έκραξεν ο κυρ Μοναχάκης: «σας παρακαλώ γλήγορα, να τα γυρίσουμε· σία⁶⁶ ένας, να ορτσάρω!»

Οι έξι ερέται είχαν αφήσει τας κώπας και η σκαμπαβία έβαινεν ακόμη με την «κεκτημένην ταχύτητα». Ο κυρ Μοναχάκης εφώναζεν εν τούτοις, φειδομένος⁶⁷ του χρόνου τον οποίον έχαναν:

«Σία, παιδιά, σία. Γυρίστε κατά κει!... όρτσα σκαμπαβία!»

Αλλ' ουδείς προσείχεν εις αυτόν. Συμβούλιον είχε στηθή εν μέσω του πελάγους. Άλλοι έλεγον να προχωρήσωσιν εμπρός, άλλοι να στραφώσι βορείως προς το μέρος της βαρκούλας. Τέλος υπέρिσχυσεν η γνώμη των πλείστων, οίτινες ηλεκτρίζοντο εκ του προσδοκωμένου απολαυστικού θεάματος.

Έστρεψαν αριστερά την πρώραν κι έλαβον τας κώπας με νέαν ρώμην, οίαν μετέδιδεν εις τους ανθρώπους η φυσική προς την νίκην φιλοτιμία και η προσδοκία του παραδόξου θηράματος. Αλλ' η σκαμπαβία απείχε τώρα από τον όρμον, προς ον έπλεε, τον τριπλούν του δρόμου όσον απείχεν η βαρκούλα. Και αν η πρώτη είχε τριπλήν δύναμη κοπών, είχεν όμως και πενταπλούν όγκον και τριπλάσιον βύθισμα.

Ο Μαθιός ειδεν εγκαίρως την στροφήν, την οποίαν έκαμεν αιφνιδίως η σκαμπαβία, και υπέδειξε το πράγμα εις την σύντροφόν του.

«Κοίταξε», είπε· «μας κυνηγούν».

«Τώρα, ας μας πιάσουν!» ανέκραξεν ευθύμως το Λιαλιώ. «Μου φαίνεται πως είναι μακρύτερα από μας».

«Ω, βέβαια· πολύ μακρύτερα. Μα έχουν πολλά κουπιά».

«Κι ημείς έχουμε μεγάλη δύναμη!»

Κι εδιπλασίασε την ζέσιν της εις την κωπηλασίαν.

Επί μίαν ώραν και πλέον επαίχθη κατά μήκος της ακτής εκείνης, ενώ η ωκρά σελήνη κατήρχετο ηρέμα προς δυσμάς και η φωνή του αλέκτορος ηκούετο εκπέμπουσα το δεύτερον λάλημα ανά τας σπαρτάς επί των κλιτύων και των κοιλάδων αγροικίας, το παιγνίδιον του φοβερού και μεγαλοπλοκάμου οκτάποδος του κυνηγόντος την μαρίδα, και του καταδυομένου και φιλοπαίγμονος δελφίνος του θηρεύοντος την ζαργάναν. Η σκαμπαβία έτρεχε, μετά ρυθμικού κρότου των κωπών επί των σιδηρών δικαλωτών σκαλμών, με δύναμιν απαισίτου καρχαρίου, πομπώδης και μονότονος. Η βαρκούλα έφευγεν επί του κύματος ως ο φελλός, μετ' ελαφρού ως ο κρότος του φιλήματος φλοίσβου, απωθούσα με τας μικράς παιγνιώδεις κώπας της τα ύδατα, τα οποία την εθώπευον και την προέπεμπον τρέχοντα μαζί της, ως τιμητική συνοδία προηγούμενη και επομέ-

⁶⁶ σία: βύθισε κάθετα το κουπί!

⁶⁷ φειδόμενος: για να εξοικονομήσει.

νη βασιλικού άρματος, και θα έλεγέ τις ότι αόρατοι Τρίτωνες την έφερον επιπολής του κύματος, διά να μη χάνη ταχύτητα με της τρόπιδος το βύθος.

***

Εν τούτοις, οφθαλμοφανώς, η σκαμπαβία εκέρδιζε δρόμον επί της βαρκούλας. Έτρεξαν ακόμη, έτρεξαν πολύ, και πάντοτε η σκαμπαβία εκέρδιζε δρόμον και πάντοτε πλησιεστέρα εφαινετο, εωσότου η απόστασις, η χωρίζουσα ακόμη την βαρκούλαν από της παραλίας, ήτο ήδη μικρά, ελαχίστη, και, όσον και αν έτρεχεν η σκαμπαβία, ο Μαθιός επρόλαβε κι έρριξε την βαρκούλαν μεθ' ορμής εις τα ρηγά, επί της άμμου.

«Πάντα κατευόδιο!» έκραξε φαιδρώς το Λιαλιώ.

Ηγέρθη, βλέπουσα τον λευκόν τοίχον του ναΐσκου του Αγ. Νικολάου στίλβοντα εις το φως της σελήνης, έκαμε τον σταυρόν της, κι επήδησε πρώτη εις την άμμον της παραλίας, βρέξασα τας πτέρνας εις το ύδωρ.

Ο Μαθιός επήδησε κατόπιν της κι εδοκίμασε να σύρη την βάρκαν.

Η σκαμπαβία δεν απείκειν ήδη ή είκοσιν οργυιάς από του όρμου.

Ο νέος επροσπάθει να σύρη επί της άμμου την βάρκαν, σπεύδων να συνοδεύση την Λιαλιώ επάνω εις το χωρίον. Υπώπτευεν ότι οι άνθρωποι της σκαμπαβίας θα τους εκυνήγουν κι επί της ξηράς, και, χωρίς να ηξεύρη διατί, ήτο ευτυχής διά τούτο. Η τελευταία εκμυστήρευσις της Λιαλιώς, περί του μνηστήρος του πνιγέντος εν τω Ευξεινώ, δεν ίσχυσε να τον καθησυχάση, και ο πειρασμός τού ενέπνεε την σκέψιν ότι μία γυνή, ήτις ελησμόνησε τον ατυχή εκείνον διά να νυμφευθή ένα γέροντα, ήτο ικανή να εγκαταλίπη τον γέροντα δι' ένα τρίτον μένοντα εις την πατρίδα της.

Αλλ' αν τους κατεδίωκον ομού εις την ξηράν και αύτη ενεπιστεύετο εις αυτόν και απήρχοντο ομού εις το χωρίον της, ω, τότε ο έρωσ του θα καθηγιάζετο επί της ξηράς και της θαλάσσης.

Αίφνης, η φωνή του κυρ Μοναχάκη, όστις εφαινετο όρθιος εις το φως της σελήνης παρά την πρύμνην της σκαμπαβίας, ηκούσθη εν τη σιγή της νυκτός:

«Λιαλιώ! ε, Λιαλιώ!»

Η Λιαλιώ εστάθη σύννουσ, κάτω νεύουσα την κεφαλήν, και είτα κράξασα απήντησεν:

«Ορίστε, μπαρμπα-Μοναχάκη!»

«Έέλεις να πας στους γονείς σου, ψυχίτσα μου; Καλά θα κάμης! Καρτέρει να 'ρθω κι εγώ, να σε συνοδεύσω ως εκεί, μήπως κακοπαθήσης στο δρόμο, μοναχή σου, αγάπη μου!»

«Καλώς να 'ρθης, μπαρμπα-Μοναχάκη!» απήντησεν ανενδοιάστως το Λιαλιώ.

Ο νέος ίστατο εντροπαλός πλησίον της, κοιτάζων αυτήν, έμφοβος και μη εννοών.

«Σύρε στο καλό, με τη σκαμπαβία, Μαθιέ μου, π'λάκι μου», του είπε με τόνον ειλικρινούς συγκινήσεως το Λιαλιώ: «κρίμασ που είμαι μεγαλύτερη στα χρόνια από σένα· αν πέθαινε ο μπαρμπα-Μοναχάκης, θα σ' έπαιρνα».

[Παπαδιαμάντης 2017: 53-95]

14. Βιρτζίνια Γουλφ, Η κληρονομιά

«Στη Σίσου Μίλλερ». Ο Γκίλμπερτ Κλάντον, παίρνοντας τη μαργαριταρένια καρφίτσα που βρισκόταν ανάμεσα σε σκόρπια δαχτυλίδια και καρφίτσες πάνω σε ένα μικρό τραπέζι στο μπουντουάρ¹ της γυναίκας του, διάβασε την αφιέρωση: «Στη Σίσου Μίλλερ, με την αγάπη μου».

Ήταν χαρακτηριστικό της Άντζελα να 'χει θυμηθεί ακόμα και τη Σίσου Μίλλερ, τη γραμματέα της. Όμως πόσο παράξενο ήταν, σκέφτηκε για άλλη μια φορά ο Γκίλμπερτ Κλάντον, το γεγονός ότι εκείνη είχε αφήσει τα πάντα στην εντέλεια –ένα μικρό δώρο για κάθε έναν από τους φίλους της. Ήταν σαν να είχε προβλέψει το θάνατό της. Κι όμως, ήταν απόλυτα υγιής όταν έφυγε εκείνο το πρωί απ' το σπίτι, πριν από έξι εβδομάδες, όταν κατέβηκε απ' το πεζοδρόμιο στο Πικαντίλλυ και το αυτοκίνητο τη σκότωσε.

Εκείνος περίμενε τη Σίσου Μίλλερ. Της είχε ζητήσει να έρθει· ένιωθε πως της το όφειλε, ύστερα από τόσα χρόνια που ήταν μαζί τους, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης. Ναι, συνέχισε τη σκέψη του, καθώς καθόταν και την περίμενε, ήταν παράξενο που η Άντζελα άφησε τα πάντα σε τέτοια τάξη. Σε κάθε φίλο είχε αφήσει ένα μικρό δείγμα της αγάπης της. Κάθε δαχτυλίδι, κάθε κολιέ, κάθε μικρό κινέζικο κουτί –είχε πάθος με τα μικρά κουτιά– είχε ένα όνομα επάνω. Και το καθένα τού θύμιζε και κάτι. Αυτό της το είχε πάρει εκείνος· αυτό –το δελφίνι από σμάλτο με τα μάτια από ρουμπίνι –το είχε αρπάξει σε τιμή ευκαιρίας μια μέρα σ' ένα δρομάκι στη Βενετία. Μπορούσε να θυμηθεί τη μικρή κραυγή του ενθουσιασμού της. Σ' εκείνον, βέβαια, δεν άφησε τίποτε ιδιαίτερο, εκτός κι αν αυτό ήταν το ημερολόγιό της. Δεκαπέντε μικροί τόμοι, δεμένοι σε πράσινο δέρμα, στέκονταν πίσω του πάνω στο γραφείο της. Από τότε που παντρεύτηκαν, εκείνη κρατούσε ημερολόγιο. Μερικοί από τους πολύ λίγους –δε θα μπορούσε να τους πει τσακωμούς– ας πούμε, καβγάδες τους είχαν γίνει γι' αυτό το ημερολόγιο. Όταν εκείνος έμπαινε μέσα και την έβρισκε να γράφει, εκείνη πάντοτε το έκλεινε κι έβαζε από πάνω το χέρι της. «Όχι, όχι, όχι», την άκουγε να λέει. «Μετά το θάνατο μου –ίσως». Έτσι του το άφησε, σαν κληρονομιά. Ήταν το μοναδικό πράγμα που δεν μοιραζόταν όσο εκείνη ζούσε. Μα εκείνος θεωρούσε πάντα ως δεδομένο πως εκείνη θα ζούσε περισσότερο απ' αυτόν. Αν είχε σταματήσει έστω για ένα λεπτό και είχε σκεφτεί τι έκανε, τώρα θα ήταν ζωντανή. Μα είχε κατεβεί από το πεζοδρόμιο και προχώρησε ευθεία, είπε ο οδηγός του αυτοκινήτου στην ανάκριση. Δεν του είχε δώσει καμία ευκαιρία να σταματήσει... Εδώ ο ήχος των φωνών στο χωλ διέκοψε τις σκέψεις του.

«Η δεσποινίς Μίλλερ, κύριε», είπε η υπηρέτρια.

Εκείνη μπήκε μέσα. Δεν την είχε δει ποτέ στη ζωή του μόνη της, πόσο μάλλον δακρυσμένη. Ήταν φοβερά στενοχωρημένη, χωρίς αμφιβολία. Η Άντζελα για εκείνη ήταν κάτι πολύ περισσότερο από εργοδότη. Ήταν φίλη της. Εκείνος, σκέφτηκε, καθώς της πρόσφερε μια καρέκλα και της ζήτησε να καθίσει, μόλις που την ξεχώριζε από οποιαδήποτε άλλη γυναίκα του είδους της. Υπήρχαν χιλιάδες Σίσου Μίλλερ αδιάφορες, μικρόσωμες γυναίκες στα μαύρα που κρατούσαν χαρτοφύλακα. Μα η Άντζελα, με το χάρισμα της συμπόνιας για τους άλλους, είχε ανακαλύψει όλα τα προτερήματα που είχε η Σίσου Μίλλερ. Ήταν υπόδειγμα σύνεσης· τόσο εκέμυθη· τόσο έμπιστη, θα μπορούσε κανείς να της πει τα πάντα, κι άλλα πολλά.

¹ μπουντουάρ: μέρος του ιδιωτικού δωματίου μιας κυρίας.

Η δεσποινίς Μίλλερ δεν μπορούσε να μιλήσει στην αρχή. Καθόταν εκεί σκουπίζοντας τα μάτια της με το μαντήλι της. Έπειτα έκανε μια προσπάθεια.

«Με συγχωρείτε, κύριε Κλάντον», είπε.

Εκείνος μουρμούρισε. Ασφαλώς την κατανοούσε. Ήταν πολύ φυσικό. Μπορούσε να φανταστεί τι σήμαινε η γυναίκα του για εκείνη.

«Ήμουν τόσο ευτυχισμένη εδώ», είπε κοιτάζοντας γύρω της. Η ματιά της στάθηκε στο γραφείο που βρισκόταν πίσω του. Σ' αυτό το χώρο είχαν δουλέψει –εκείνη και η Άντζελα. Γιατί η Άντζελα είχε το μερίδιό της στα καθήκοντα που αναλογούν στη σύζυγο ενός διακεκριμένου πολιτικού. Εκείνη στάθηκε η μεγαλύτερη βοήθεια για την καριέρα του.

Είχε δει πολλές φορές εκείνη και τη Σίσου να κάθονται στο τραπέζι –η Σίσου στη γραφομηχανή να δακτυλογραφεί γράμματα που της υπαγόρευε εκείνη. Χωρίς αμαφιβολία η δεσποινίς Μίλλερ σκεφτόταν το ίδιο πράγμα. Τώρα δεν έμενε παρά να της δώσει την καρφίτσα που η γυναίκα του της είχε αφήσει. Κάτι που έδινε την εντύπωση ενός μάλλον αταίριαστου δώρου. Θα ήταν ίσως καλύτερα να της άφηνε ένα χρηματικό ποσό, ή ακόμα καλύτερα τη γραφομηχανή. Όμως να τη –«Στη Σίσου Μίλλερ, με την αγάπη μου». Και παίρνοντας την καρφίτσα, της την έδωσε μ' ένα σύντομο λόγο που είχε προετοιμάσει. Ήξερε, είπε, πως θα την εκτιμούσε. Η γυναίκα του τη φορούσε συχνά... Κι εκείνη απάντησε, καθώς την έπαιρνε σαν να είχε προετοιμάσει κι εκείνη ένα λόγο, ότι θα ήταν για πάντα ένα πολύτιμο απόκτημα... Θα είχε, υπέθεσε εκείνος, άλλα ρούχα πάνω στα οποία μια μαργαριταρένια καρφίτσα δε θα έδειχνε τόσο αταίριαστη. Φορούσε το μαύρο παλτό και τη φούστα που έμοιζαν να είναι τα ρούχα της δουλειάς της. Έπειτα θυμήθηκε πως πενθούσε βέβαια. Είχε κι εκείνη την τραγωδία της –έναν αδελφό, στον οποίο ήταν αφοσιωμένη και ο οποίος είχε πεθάνει μόλις μία ή δύο εβδομάδες πριν από την Άντζελα. Συνέβη σε κάποιο ατύχημα; Δεν μπορούσε να θυμηθεί –παρά μόνο η Άντζελα που του το είπε. Η Άντζελα, με το ταλέντο της συμπόνιας της για τους άλλους, είχε αναστατωθεί πάρα πολύ. Εν τω μεταξύ η Σίσου Μίλλερ είχε σηκωθεί. Φορούσε τα γάντια της. Προφανώς, ένιωσε ότι δε θα 'πρεπε να ενοχλεί με την παρουσία της. Μα εκείνος δεν μπορούσε να την αφήσει να φύγει χωρίς να πει κάτι για το μέλλον της. Ποια ήταν τα σχέδιά της; Θα μπορούσε να τη βοηθήσει με κάποιο τρόπο;

Είχε καρφώσει τα μάτια της στο τραπέζι, εκεί που καθόταν, μπροστά στη γραφομηχανή της, όπου βρισκόταν το ημερολόγιο. Και χαμένη στην ανάμνηση της Άντζελα, δεν απάντησε αμέσως στην πρότασή του ότι θα μπορούσε να τη βοηθήσει. Φάνηκε για μια στιγμή να μην καταλαβαίνει. Έτσι, εκείνος επανέλαβε:

«Ποια είναι τα σχέδιά σας, δεσποινίς Μίλλερ;»

«Τα σχέδιά μου; Ω, μην ανησυχείτε, κύριε Κλάντον», είπε. «Παρακαλώ, μη νοιάζεστε για μένα».

Εκείνος κατάλαβε ότι δε χρειαζόταν κάποια οικονομική βοήθεια. Συνειδητοποίησε πως θα ήταν καλύτερα να της κάνει παρόμοια πρόταση σ' ένα γράμμα. Το μόνο που θα μπορούσε να κάνει τώρα ήταν να πει, καθώς της έσφιγγε το χέρι: «Να θυμάστε δεσποινίς Μίλλερ, πως, αν θα μπορούσα να σας βοηθήσω με οποιονδήποτε τρόπο, θα ήταν ευχαρίστησή μου». Έπειτα άνοιξε την πόρτα. Για μια στιγμή, στο κατώφλι, σαν να της ήρθε στο νου μια ξαφνική σκέψη, σταμάτησε.

«Κύριε Κλάντον», είπε, κοιτώντας τον στα μάτια για πρώτη φορά κι εκείνος για πρώτη φορά ξαφνιαστική με τη συμπνετική αλλά και ευρευνητική έκφραση των ματιών της. «Αν οποιαδήποτε στιγμή», συνέχισε, «υπάρξει κάτι που μπορώ να κάνω για να σας βοηθήσω, να θυμάστε, θα

νιώσω, για χάρη της γυναίκας σας, μεγάλη ευχαρίστηση...».

Με αυτά τα λόγια έφυγε. Τα λόγια της και η ματιά που τα συνόδευε ήταν απροσδόκητα. Ήταν σχεδόν σαν να πίστευε ή ήλπιζε ότι θα τη χρειαζόταν. Μια παράξενη, ίσως απίθανη ιδέα τού ήρθε καθώς προχώρησε προς την καρέκλα του. Θα μπορούσε μήπως, όλα αυτά τα χρόνια που εκείνος μόλις που πρόσεχε την παρουσία της, εκείνη, όπως λένε οι συγγραφείς, να διατηρούσε ένα πάθος γι' αυτόν; Είδε το είδωλό του στον καθρέφτη καθώς περνούσε. Ήταν πάνω από πενήντα, μα δεν μπορούσε να μην παραδεχτεί ότι εξακολουθούσε να είναι όπως τον έδειχνε ο καθρέφτης, ένα άντρας με πολύ αριστοκρατική εμφάνιση.

«Καημένη δεσποινίς Σίσσυ Μίλλερ!» είπε μονολογώντας. Πόσο θα του άρεσε να μοιραζόταν αυτό το αστέιο με τη γυναίκα του! Στράφηκε ενστικτωδώς στο ημερολόγιό της. «Ο Γκίλμπερτ», διάβασε ανοίγοντάς το στην τύχη, «Έδειχνε τόσο υπέροχος!...». Ήταν σαν να απαντούσε στην ερώτησή του. Μα φυσικά, έμοιαζε να λέει, είσαι πολύ ελκυστικός για τις γυναίκες. Και βέβαια, η Σίσσυ Μίλλερ, ένωσε το ίδιο. Συνέχισε να διαβάζει: «Πόσο περήφανη νιώθω που είμαι γυναίκα του!». Κι εκείνος ένωθε πάντα πολύ περήφανος που ήταν άντρας της. Πόσες φορές όταν δειπνούσαν κάπου έξω, την κοίταζε απέναντί του στο τραπέζι κι έλεγε στον εαυτό του, «είναι η πιο ωραία γυναίκα εδώ μέσα!». Συνέχισε να διαβάζει. Εκείνη η πρώτη χρονιά που ήταν υποψήφιος βουλευτής. Είχαν περιοδεύσει στην εκλογική του περιφέρεια. «Όταν ο Γκίλμπερτ κάθισε, το χειροκρότημα ήταν καταπληκτικό. Όλο το ακροατήριο σηκώθηκε και τραγούδησε»: «Ω, είναι σπουδαίος τύπος!²», «Ήμουν κατασυγκινημένη». Αυτό το θυμόταν κι εκείνος. Εκείνη καθόταν δίπλα του στην εξέδρα. Μπορούσε ακόμα να δει τη ματιά που του έριξε, και πώς τα μάτια της ήταν γεμάτα δάκρυα. Κι έπειτα; Φυλλομέτρησε τις σελίδες. Είχαν πάει στη Βενετία. Έφερε στη μνήμη του τις χαρούμενες εκείνες διακοπές μετά τις εκλογές. «Φάγαμε παγωτά στο Φλώριανς». Εκείνος χαμογέλασε –εκείνη ήταν ακόμα τόσο παιδί! λάτρευε τα παγωτά. «Ο Γκίλμπερτ μού αφηγήθηκε με πολύ ενδιαφέρον την ιστορία της Βενετίας. Μου είπε ότι οι δόγηδες...». Τα είχε καταγράψει όλα με χέρι μαθήτριας. Μια από τις απολαύσεις του ταξιδιού με την Άντζελα ήταν ότι διψούσε τόσο για γνώση. Ήταν τρομερά ανίδεη, συνήθιζε να λέει η ίδια, σαν να μην ήταν κι αυτή μια από τις χάρες της. Κι έπειτα –εκείνος άνοιξε τον επόμενο τόμο –είχαν επιστρέψει στο Λονδίνο. «Ήθελα τόσο πολύ να κάνω καλή εντύπωση. Φόρεσα το φόρεμα του γάμου μου». Μπορούσε να τη δει τώρα να κάθεται δίπλα στον γέρο Σερ Έντουαρντ και να κατακτά αυτόν τον εκπληκτικό γέρο, τον αρχηγό του κόμματός μου. Συνέχισε να διαβάζει γρήγορα, συμπληρώνοντας τη μια σκηνή μετά την άλλη από διάφορα αποσπάσματα. «Δείπνο στη Βουλή των Κοινοτήτων σε ένα βραδινό πάρτυ στους Λόβκρουβς. Είχα συνειδητοποιήσει την ευθύνη μου ως σύζυγος του Γκίλμπερτ; Με ρώτησε η Λαίδη Λ.» Έπειτα, καθώς περνούσαν τα χρόνια –πήρε έναν ακόμα τόμο από το γραφείο–, ήταν όλο και περισσότερο απορροφημένος από τη δουλειά του. Κι εκείνη, βέβαια, ήταν όλο και πιο συχνά μόνη... Ξαφνικά εκείνη άρχισε να νιώθει μεγάλη θλίψη για το ότι δεν είχαν παιδιά. «Πόσο θα ήθελα», διάβασε στην αρχή μιας σελίδας, «να είχε ο Γκίλμπερτ ένα γιο!». Περίεργο βέβαια, αλλά ο ίδιος δεν είχε ποτέ μετανιώσει ιδιαίτερα γι' αυτό. Η ζωή ήταν τόσο γεμάτη, τόσο πλούσια έτσι όπως ήταν. Εκείνη τη χρονιά του είχε δοθεί μια κατώτερη θέση στην κυβέρνηση. Μόνο μια κατώτερη θέση, μα το σχόλιο της ήταν: «Είμαι σίγουρη

² «Ω, είναι σπουδαίος τύπος» (*For he's a jolly good fellow*): τραγούδι που τραγουδιέται στις αγγλοσαξονικές χώρες, για να δοθούν συγχαρητήρια σε ένα πρόσωπο για ένα σημαντικό γεγονός.

τώρα ότι θα γίνει πρωθυπουργός!». Αν λοιπόν τα πράγματα είχαν έρθει διαφορετικά, μπορεί να είχε συμβεί κι αυτό. Σταμάτησε εδώ για να φανταστεί τι θα μπορούσε να είχε συμβεί. Η πολιτική ήταν τζόγος, συλλογίστηκε μα το παιχνίδι δεν είχε τελειώσει ακόμα. Όχι στα πενήντα. Έριξε μια γρήγορη ματιά σε περισσότερες σελίδες γεμάτες με τις λεπτομέρειες, τις ασήμαντες, χαρούμενες, καθημερινές λεπτομέρειες που αποτελούσαν τη ζωή της.

Πήρε έναν άλλο τόμο και τον άνοιξε στην τύχη. «Πόσο δειλή είμαι! Άφησα την ευκαιρία πάλι ανεκμετάλλευτη. Μα μου φάνηκε εγωιστικό να τον απασχολήσω με τις δικές μου υποθέσεις, όταν μάλιστα έχει να σκεφτεί τόσα πολλά. Και τόσο σπάνια βρισκόμαστε ένα βράδυ μόνοι μας». Τι σήμαινε αυτό; Α, εδώ βρισκόταν η απάντηση –αναφερόταν στη δουλειά της στο Ηστ Εντ. «Πήρα κουράγιο και μίλησα επιτέλους στον Γκίλμπερτ. Ήταν τόσο ευγενικός, τόσο καλός. Δεν έφερε καμία αντίρρηση». Θυμόταν εκείνη τη συζήτηση. Του είχε πει πως ένιωθε τόσο αδρανής, τόσο άχρηστη. Επιθυμούσε να είχε μια δική της δουλειά. Ήθελε να κάνει κάτι –είχε κοκκινίσει τόσο χαριτωμένα, θυμόταν, καθώς το έλεγε, καθισμένη σ' αυτή την ίδια καρέκλα– για να βοηθήσει τους άλλους. Την είχε πειράξει λίγο χαριτολογώντας. Δεν είχε να κάνει αρκετά, φροντίζοντας εκείνον και το σπίτι; Αν όμως αυτό τη διασκέδαζε, φυσικά εκείνος δεν είχε καμία αντίρρηση. Τι ήταν ακριβώς; Κάποια περιφέρεια; Κάποια επιτροπή; Θα 'πρεπε μόνο να του υποσχεθεί ότι δε θα αρρώσταινε. Έτσι φαινόταν ότι κάθε Τετάρτη πήγαινε στο Γουάιτσαπέλ. Θυμόταν πόσο απεχθανόταν τα ρούχα που φορούσε σε τέτοιες περιστάσεις. Αλλά εκείνη το είχε πάρει πολύ στα σοβαρά, όπως φαινόταν. Το ημερολόγιο ήταν γεμάτο με αναφορές του τύπου: «Είδα την κυρία Τζόουνς... Έχει δέκα παιδιά... Ο άντρας της έχασε το χέρι του σε ατύχημα... Έκανα ό, τι καλύτερο μπορούσα για να βρω μια δουλειά στη Λίλυ». Παρέλειψε μερικές σελίδες. Το όνομα του αναφερόταν όλο και λιγότερο. Το ενδιαφέρον του ατόνησε. Κάποιες φράσεις στην αρχή των σελίδων δεν του έλεγαν τίποτα. Για παράδειγμα: «Είχα μια έντονη συζήτηση για το σοσιαλισμό με Β.Μ.». Ποιανού ήταν τα αρχικά Β.Μ.; Δεν μπορούσε να συμπληρώσει τα αρχικά του ονόματος: ίσως κάποια γυναίκα, υπέθεσε, που είχε γνωρίσει σε κάποια από τις επιτροπές στις οποίες ήταν μέλος. «Ο Β.Μ. έκανε μια σφοδρή επίθεση κατά της ανώτερης τάξης. Επιστρέψαμε με τον Β.Μ. μετά τη συνάντηση που είχα μαζί του και προσπάθησα να τον πείσω. Μα είναι τόσο στενόμυαλος». Επομένως, ο Β.Μ. ήταν άντρας –χωρίς αμφιβολία κανένας απ' αυτούς τους «διανοούμενους», όπως αποκαλούν τους εαυτούς τους, που είναι τόσο επιθετικοί, όπως είπε η Άντζελα, και τόσο στενόμυαλοι. Τον είχε καλέσει προφανώς να έρθει να τη δει. «Ο Β.Μ. ήρθε για δείπνο. Έδωσε το χέρι του στη Μίνι!» Η σημείωση αυτού του θαυμαστικού άλλαξε την εικόνα που είχε πλάσει στο μυαλό του. Ο Β.Μ. δεν ήταν συνηθισμένος με υπηρέτριες. Έδωσε το χέρι του στη Μίνι. Συνεπώς, ήταν ένας από εκείνους τους σακλούς εργαζόμενους άντρες που επιδεικνύουν τις απόψεις τους σε σαλόνια κυριών. Ο Γκίλμπερτ ήξερε αυτούς τους τύπους και δεν του άρεσαν καθόλου αυτού του είδους οι άνθρωποι, όποιος κι αν ήταν ο Β.Μ. Να τος πάλι παρακάτω. «Πήγα με το Β.Μ. στον Πύργο του Λονδίνου... Είπε πως ζούμε σε μια ψευδαίσθηση». Κάτι τέτοιο θα έλεγε ο Β.Μ. –ο Γκίλμπερτ ήταν σαν να τον άκουγε. Και σαν να τον έβλεπε καθαρά– ένας κοντόχοντρος ανθρωπάκος μ' ένα τραχύ γένι, κόκκινη γραβάτα, ντυμένος πάντα με κοστούμε τουίντ³ όπως όλοι οι όμοιοί του, οι οποίοι ποτέ δεν είχαν κάνει ένα τίμιο μεροκάματο στη ζωή τους. Σίγουρα η Άντζελα είχε την εξυπνάδα να αντιληφθεί τον χαρακτήρα του; Συνέχισε να διαβάζει. «Ο Β.Μ. είπε κάποια δυσάρεστα πράγματα για τον...» Το όνομα ήταν προσεκτικά διαγραμμένο. «Του είπα ότι δε θα άκουγα καμιά άλλη προσβολή για τον...» Πάλι το όνομα ήταν

³ τουίντ: χοντρό μάλλινο ύφασμα με ραβδώσεις.

σβησμένο. Θα μπορούσε να ήταν το δικό του όνομα; Μήπως αυτός ήταν ο λόγος που η Άντζελα κάλυπτε τη σελίδα τόσο γρήγορα όταν εκείνος έμπαινε στο δωμάτιο; Η σκέψη αυτή προστέθηκε στην αυξανόμενη αντιπάθειά του για τον Β.Μ. Είχε το θράσος να συζητά γι' αυτόν σ' αυτό εδώ το δωμάτιο. Γιατί η Άντζελα δεν του το είπε ποτέ; Δε συνήθιζε να αποκρύπτει τίποτε· ήταν η προσωποποίηση της ειλικρίνειας. Γύρισε τις σελίδες, σταματώντας σε οποιαδήποτε αναφορά στον Β.Μ. «Ο Β.Μ. μου είπε την ιστορία της παιδικής του ηλικίας. Η μητέρα του ξενοδούλευε... Όταν το σκέφτομαι, μόλις που αντέχω να ζω σε τέτοια πολυτέλεια... Τρεις γκινέες⁴ για ένα καπέλο!» Μακάρι να είχε συζητήσει αυτό το ζήτημα μαζί του, αντί να ζαλίζει το κεφαλάκι της με ερωτήματα τόσο δύσκολα για να τα καταλάβει μόνη της. Της είχε δανείσει βιβλία. «Καρλ Μαρξ, Η επερχόμενη επανάσταση». Τα αρχικά Β.Μ., Β.Μ., Β.Μ. επαναλαμβάνονταν συχνά. Αλλά γιατί ποτέ το πλήρες όνομα; Απουσίαζε κάθε τυπικότητα και υπήρχε μια αμεσότητα στη χρήση των αρχικών που δε θύμιζε την Άντζελα. Μήπως τον αποκαλούσε και προσωπικά Β.Μ.; Συνέχισε να διαβάσει. «Ο Β.Μ. ήρθε απροσδόκητα μετά το δείπνο. Ευτυχώς ήμουν μόνη». Αυτό συνέβη μόλις ένα χρόνο πριν. «Ευτυχώς» –γιατί ευτυχώς;– «ήμουν μόνη». Πού ήταν αυτός εκείνο το βράδυ; Κοίταξε την ημερομηνία στο βιβλίο των ραντεβού του. Ήταν το βράδυ του δείπνου στο Μέγαρο του Δημάρχου. Και ο Β.Μ. και η Άντζελα πέρασαν τη βραδιά μόνοι. Προσπάθησε να φέρει στη μνήμη του εκείνη τη βραδιά. Τον περίμενε ξύπνια όταν επέστρεψε; Το δωμάτιο έδειχνε όπως συνήθως; Υπήρχαν ποτήρια στο τραπέζι; Υπήρχαν καρέκλες τραβηγμένες δίπλα δίπλα; Δεν μπορούσε να θυμηθεί τίποτα – τίποτα απολύτως, τίποτα εκτός από τον λόγο του στο Μέγαρο του Δημάρχου. Η κατάσταση γινόταν όλο και πιο ανεξήγητη γι' αυτόν· η γυναίκα του να δέχεται μόνη της έναν άγνωστο άντρα. Ίσως ο επόμενος τόμος να έδινε κάποιες εξηγήσεις. Βιαστικά έπιασε το τελευταίο ημερολόγιο – αυτό που άφησε ατελείωτο όταν πέθανε. Εκεί, στην πρώτη κιόλας σελίδα, βρισκόταν πάλι αυτός ο καταραμένος άντρας. «Δείπνησα μόνη με τον Β.Μ. ... Ήταν πολύ ταραγμένος. Είπε πως ήρθε η ώρα να καταλάβει ο ένας τον άλλο... Προσπάθησα να τον κάνω να ακούσει. Μα δεν ήθελε. Με απείλησε πως αν δεν...» Η υπόλοιπη σελίδα ήταν μουντζουρωμένη. Είχε γράψει «Αίγυπτος. Αίγυπτος. Αίγυπτος» σε όλη τη σελίδα. Δεν μπορούσε να βγάλει νόημα· μα εκεί μόνο μία ερμηνεία θα μπορούσε να δοθεί: ο παλιάνθρωπος της είχε ζητήσει να γίνει ερωμένη του. Μόνοι σ' αυτό το δωμάτιο! Το αίμα ανέβηκε στο κεφάλι του Γκίλμπερντ Κλάντον. Φυλλομέτρησε γρήγορα τις σελίδες. Ποια ήταν η απάντησή της; Τα αρχικά σταμάτησαν να εμφανίζονται. Τώρα ήταν απλώς «αυτός». «Ήρθε πάλι αυτός. Του είπα πως δεν μπορούσα να πάρω καμιά απόφαση... Τον ικέτευσα να μ' αφήσει». Της ρίχτηκε μέσα σ' αυτό εδώ το σπίτι. Μα γιατί δεν του το είπε; Πώς μπορεί να δίστασε έστω για μια στιγμή; Πιο κάτω: «Του έγραψα ένα γράμμα». Ύστερα οι σελίδες ήταν λευκές. Έπειτα ήταν γραμμένο αυτό: «Καμιά απάντηση στο γράμμα μου». Ύστερα κι άλλες λευκές σελίδες και μετά αυτό: «Έκανε αυτό που απειλούσε πως θα κάνει». Ύστερα απ' αυτό- τι έγινε ύστερα απ' αυτό; Γύρισε αργά τις σελίδες. Όλες ήταν λευκές. Όμως εκεί, την ημέρα ακριβώς πριν από τον θάνατό της, η σελίδα ξεκινούσε έτσι: «Έχω το κουράγιο να το κάνω κι εγώ;». Αυτό ήταν το τέλος.

Ο Γκίλμπερντ Κλάντον άφησε το ημερολόγιο να γλιστρήσει στο πάτωμα. Την έβλεπε καθαρά μπροστά του. Στεκόταν στο ρείθρο⁵ του πεζοδρομίου στο Πικαντίλλυ. Τα μάτια της γουρλωμένα. Οι γροθιές της σφιγμένες. Τότε ήρθε το αυτοκίνητο...

Δεν μπορούσε να το αντέξει. Έπρεπε να μάθει την αλήθεια. Έτρεξε στο τηλέφωνο.

⁴ γκινέες: παλιό βρετανικό νόμισμα.

⁵ ρείθρο: αυλάκι που σχηματίζεται στις άκρες και κατά μήκος ενός δρόμου και στην οποία συγκεντρώνονται τα νερά της βροχής.

«Δεσποινίς Μίλλερ!». Σιωπή. Έπειτα άκουσε κάποιον να κινείται στο δωμάτιο.

«Σίσσυ Μίλλερ, λέγετε παρακαλώ» –η φωνή της επιτέλους του απάντησε.

«Ποιος», φώναξε δυνατά, «είναι ο Β.Μ.;»

Άκουγε το φτηνό ρολόι να χτυπα πάνω στο γείσο⁶ του τζακιού της, έπειτα ένας παρατεταμένος αναστεναγμός. Έστερα επιτέλους είπε:

«Ήταν ο αδελφός μου».

Ήταν ο αδερφός της· ο αδερφός της που είχε αυτοκτονήσει.

«Υπάρχει κάτι», άκουσε τη Σίσσυ Μίλλερ να ρωτά, «που μπορώ να σας εξηγήσω;»

«Τίποτα!», φώναξε. «Τίποτα!»

Είχε παραλάβει την κληρονομιά του. Του είχε πει την αλήθεια. Είχε κατέβει από το πεζοδρόμιο για να ξανασιμίξει με τον εραστή της. Είχε κατέβει από το πεζοδρόμιο για να γλιτώσει από αυτόν.

[Γουλφ 2011: τ.68]

---

⁶ γείσο: προεξοχή.

Πωλ Σεζάν, *Gustave Geffroy*, 1895 - 1896.

*Ίσως ο επόμενος τόμος να έδινε κάποιες εξηγήσεις.
Βιαστικά έπιασε το τελευταίο ημερολόγιο*

Β. Γουλφ

15. Νίκος Καββαδίας, *Mal du départ*

Στην αδερφή μου Ζένια

Θα μείνω πάντα ιδανικός κι ανάξιος εραστής
των μακρυσμένων ταξιδιών και των γαλάζιων πόντων,
και θα πεθάνω μια βραδιά, σαν όλες τις βραδιές,
χωρίς να σχίσω τη θολή γραμμή των οριζόντων.

Για το Μαδράς, τη Σιγκαπούρ, τ' Αλγέρι και το Σφαξ
θ' αναχωρούν σαν πάντοτε περήφανα τα πλοία,
κι εγώ, σκυφτός σ' ένα γραφείο με χάρτες ναυτικούς,
θα κάνω αθροίσεις σε χοντρά λογιστικά βιβλία.

Θα πάψω πια για μακρινά ταξίδια να μιλώ·
οι φίλοι θα νομίζουνε πως τα 'χω πια ξεχάσει,
κι η μάνα μου, χαρούμενη, θα λέει σ' όποιον ρωτά:
«Ήταν μια λόξα νεανική, μα τώρα έχει περάσει...»

Μα ο εαυτός μου μια βραδιάν εμπρός μου θα υψωθεί
και λόγο, ως ένας δικαστής στυγνός, θα μου ζητήσει,
κι αυτό το ανάξιο χέρι μου που τρέμει θα οπλιστεί,
θα σημαδέψει, κι άφοβα το φταίστη θα χτυπήσει.

Κι εγώ, που τόσο επόθησα μια μέρα να ταφώ
σε κάποια θάλασσα βαθιά στις μακρινές Ινδίες,
θα 'χω ένα θάνατο κοινό και θλιβερό πολύ
και μια κηδεία σαν των πολλών ανθρώπων τις κηδείες.

[Καββαδίας 1990: 41-42]

Έντουαρτ Χόππερ, Δωμάτιο στο Μπρούκλιν, 1932.

*Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς·
και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις*

Κ. Π. Καβάφης

16. Κώστας Σωτηρίου, Σταματία, το γένος Αργυροπούλου

1.

Πάρε με, Θεέ μου, κοντά σου· κουράστηκα πια, κουράστηκα και απηύδησα! Έλεος!

Δεν αντέχω άλλες δοκιμασίες. Ως τότε πια, Μεγαλοδύναμε;

Αντί, στην ηλικία που ευρίσκομαι, να περνώ τις ημέρες της ζωής μου με ηρεμία, με λίγη χαρά τέλος πάντων, βρε παιδί μου, είναι τώρα να υφίσταμαι την ταραχή που επήρα; Πού χρωστώ, δηλαδή, εγώ, και γίνομαι μάρτυς ζωής παντελώς αμαρτωλής;

Ας όψονται¹ οι συνθήκες. Αν δεν είχαν συμβεί όλα όσα με ευρήκαν, δεν θα είχα φτάσει να περιφερόμαι στου καθενός το σπίτι, εξαγοράζουσα χρηματικώς αγάπη και στοργή.

Καθότι, οικογενειακή θαλπωρή, από τότε που απεβίωσεν ο μπαμπάς, δεν συνήντησα εις τη ζωήν μου. Μπορεί βεβαίως να είχαμε, τότε, την πίκραν της Αλεξάνδρας που είχαν αποσχισθεί και μας είχε στενοχωρήσει όλους με τον κατήφορο που επήρε, μα το δέσιμο της οικογενείας υπήρχε. Μετά όμως από την απώλειαν του μπαμπά, τι να σου κάμουν δυο γυναίκες μόνες. Παρηγοριά για εμάς ήταν, πλέον, μόνον η εκκλησία. Η πίστη σου η αγία, Μεγαλοδύναμε, και άλλος ουδείς!

Ουδέποτε απουσιάσαμε, τα χρόνια εκείνα, από τον εσπερινό. Βάλσαμο ήταν οι λόγοι του πατέρα Αθανασίου, στις ψυχές μας.

– Υπομονή, μας έλεγε. Ο Κύριος δεν λησμονεί. Να σας δοκιμάσει θέλει, πρέπει να φανείτε δυνατές. Κι εσύ, Σταματία, παιδί μου, γνωρίζω τι φουρτούνες πέρασες· πρέπει όμως να σταθείς δυνατή, να στηρίξεις τη μητέρα σου.

– Προσπαθώ, πάτερ, έλεγα μέσα στα αναφιλητά μου· προσπαθώ.

Καταλάβαινα, βλέπεις, το υπονοούμενόν του, σχετικώς με το δράμα μου το προσωπικόν και με έπαιρνε το παράπονο για την τύχη μου τη μαύρη. Όλη η γειτονιά είχε θρηνήσει την απώλεια του Μπάμπη μου· δεν ήτο δυνατόν να έχει διαφύγει του παπά!

2.

Τον Μπάμπη τον συνήντησα, για πρώτη φορά στη ζωή μου, στις 6 Μαΐου του '50. Σάββατο απόγευμα, στην πλατεία Συντάγματος. Σαν τώρα το θυμάμαι.

Είχα πάει με την Ελένη να πάρουμε τον αέρα μας και να περπατήσουμε. Πλην της Ελένης, άλλες φίλες δεν είχα. Όχι πως ήμουν καμιά φαντασμένη, αλλά, όπως έλεγε και ο μπαμπάς, αυτές δεν είχαν κουκούτσι μυαλό. Μόνο στους χορούς και στα ψου ψου με τα αγόρια είχαν τον νου τους. Διόλου σοβαρές δεν ήταν.

Όχι, δηλαδή, ότι η Ελένη πήγαινε πίσω σε κάτι τέτοια. Όταν όμως ήμασταν μαζί, ήταν συγκρατημένη και κόσμια.

– Σταματία, στις οκτώ να είστε πίσω.

– Εντάξει, μπαμπά.

– Ελένη, παιδί μου, να δώσεις τους χαιρετισμούς μου στον μοίραρχο και στη μητέρα σου.

– Μάλιστα, κύριε Αργυρόπουλε...

– Στη βόλτα να είστε κόσμιες. Το επιβάλλει η θέση μας, Σταματία.

Είχε μόλις προβιβασθεί, ο μπαμπάς, σε τμηματάρχη στο Υπουργείο Εμπορίου και το είχαμε περί πολλού στην οικογένεια.

¹ ας όψονται: λέγεται με τη σημασία πως «την ευθύνη και το κρίμα θα το έχει ο υπεύθυνος».

– Λοχαγός Γκαβαλέκας Χαράλαμπος, καλησπέρα σας. Θα μπορούσα εγώ και ο συνάδελφός μου να σας συνοδεύσουμε στη βόλτα σας;

Έτσι συστήθηκε. Σε εμένα απηύθυνε τον λόγο, όχι στην Ελένη. Παρότι είχα μόλις κλείσει τα δεκαεπτά, ήμουν ψηλή, ευθυτενής, ντυμένη σεμνά και προπάντων σοβαρή. Κακό λόγο για την Ελένη δεν θέλω να ειπώ, μα όσο να 'ναι και κοκκινάδι στο στόμα έβαζε και το μάτι της έπαιζε.

Είναι αλήθεια πως κολακεύτηκα πολύ από τη στολή του. Δεν είχε περάσει, βλέπεις, καιρός που ο Εθνικός Στρατός είχε συντρίψει τους άλλους² και η φορεσιά του Έλληνας αξιωματικού ήταν κάτι το υψηλό για εμάς τους απλούς πολίτες. Εκτός αυτού, το μυαλό μου δεν πήγε σε κατιτί το απρεπές κι έτσι δέχτηκα την πρότασή του.

Κουβεντιάσαμε γενικά. Για τη μονάδα όπου υπηρετούσαν, για το καλοκαίρι, για το σχολείο που τελείωνε.

– Μιλάς ωραία, Σταματία, είπε κάποια στιγμή εκείνος.

Ταράχτηκα από τη φιλοφρόνηση του Χαράλαμπου. Ένωσα τα μάγουλά μου να καίνε, τα χέρια μου να ιδρώνουν, μα δεν έδειξα τίποτα προς τα έξω.

– Εμείς, τώρα, πρέπει να φύγουμε, τους ανεκοίνωσα. Η ώρα έχει περάσει...

– Να μη σας κεράσουμε, μια πορτοκαλάδα; παραπονέθηκε ο φίλος του.

– Καλή ιδέα, Σταματία, δεν νομίζεις; πετάχτηκε η Ελένη.

– Αν η Σταματία λέει πως πρέπει να φύγετε, αυτό πρέπει να κάνετε. Ξέρει αυτή, είπε ο Μπάμπης, κι εγώ πάλι κατάλαβα το φούντωμα στο πρόσωπό μου και τάχυνα το βήμα ως τη στάση του λεωφορείου.

Τους χαιρετήσαμε και επιστρέψαμε στα σπίτια μας.

Δεκαπέντε ημέρες μετά τη γνωριμία μας, μου έκανε πρόταση γάμου.

– Σταματία, θα έρθω στον πατέρα σου να σε ζητήσω.

– Χαράλαμπε, μήπως βιάζεσαι...

– Σταματία, σε θέλω. Σε θέλω, και εγώ είμαι άνθρωπος των σβέλτων αποφάσεων.

– Κι εγώ· πλην όμως...

– Όμως τι;

– Άφησε να μιλήσω πρώτα στον μπαμπά. Ξέρεις, είναι ανώτερος υπάλληλος στο Υπουργείο...

– Ξέρω. Αύριο κιόλας θα πάω στην Υπηρεσία του, να τον δω.

– Ξέρεις;

– Εμ, βέβαια. Τι νομίζεις πως είναι ο στρατός; Εμείς όλα τα μαθαίνουμε. Κι όταν, πρώτ' ο Θεός, περάσουμε βέρες, θέλω να με λες Μπάμπη· όπως η μητέρα μου η μακαρίτισσα.

Το είπε και το έκαμε. Το επόμενο μεσημέρι που επέστρεψεν ο μπαμπάς στο σπίτι, δάκρυα χαράς έτρεχαν από τα μάτια του.

– Για έλα εδώ εσύ, μικρούλα μου...

Η μητέρα συγκινήθηκε όταν της είπε το νέο, συγκρατημένα όμως, καθότι θα προτιμούσε να προηγηθεί η Αλεξάνδρα, σαν μεγαλύτερη που ήταν.

– Αυτά είναι γραμμένα από τον Θεό, Φωτεινή μου, είπε ο μπαμπάς. Έπειτα ποιος ξέρει... Ίσως ο γάμος αυτός κάνει καλό στην Αλεξάνδρα· ίσως της βάλει μυαλό.

² ο Εθνικός Στρατός είχε συντρίψει τους άλλους: οι κυβερνητικές δυνάμεις στον Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949) νίκησαν τον Δημοκρατικό Στρατό (ΔΣ).

– Ναι, και να 'χω την τύχη της, ειρωνεύτηκε η αδελφή μου.

Θηρίο έγινε ο μπαμπάς με τη συμπεριφορά της την ανάρμοστη. Της είπε να συμμαζευτεί και να μην επαναλάβει τα πάρε δώσε μ' αυτόν τον Βαγγέλη, τον κατσαπλιά³, έτσι της είπε.

Τότε ήταν που η Αλεξάνδρα τα βρόντηξε και μας βρήκε η πρώτη συμφορά. Άρπαξε την τσάντα, εφόρεσε το παλτό, κλότσησε τον γάτο που της ευρέθη εμπόδιο στα πόδια ανάμεσα και άνοιξε την πόρτα της κουζίνας.

– Ε, παρατήστε με πια! φώναξε και μας εγύρισεν την πλάτη. Έκτοτε τη χάσαμε.

Δυο ολόκληρες ημέρες επέρασαν ώσπου να επιστρέψει ο Χιόνης, ο γάτος, στο σπίτι. Τέτοια ήταν η τρομάρα που επήρε το ζωντανό!

3.

Πρώτη φορά και τελευταία που το σπίτι μας το πατρικό είδε χαρές και μεγαλεία, ήταν στους αρραβώνες μου. Οι ένστολοι αξιωματικοί που προσήλθαν ήσαν τόσοι πολλοί, που θα ενόμιζε κανείς ότι κάτι άλλο, κακό, συμβαίνει· υπήρχε, βλέπεις, η ιστορία της αδελφής μου της Αλεξάνδρας με τον Βαγγέλη τον Κατσαπλιά, και την εποχή εκείνη στρατός και χωροφυλακή⁴ έκαναν εφόδους στα σπίτια για ψύλλου πήδημα.

Η μητέρα δεν προλάβαινε να σερβίρει τους μεζέδες. Πρώτα βγήκαν οι πιατέλες με τα ορεκτικά, στα οποία έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα και είχε βάλει τα δυνατά της.

Τσιροσαλάτα πασπαλισμένη με άνηθο, τυροπιτάκια με δυο ειδών τυριά, μελιτζανάκι τουρσί με σκόρδο και καρότο και σέλινο και κεφτεδάκια με δυόσμο· όλα ένα κι ένα για το τσίπουρο. Καθότι την είχα ενημερώσει ότι ο Μπάμπης που είχε υπηρετήσει στη Μακεδονία, τότε με τον συμμοριτοπόλεμο⁵, το τιμούσε δεόντως.

– Καλό το τσίπουρο, Μπάμπη μου; ερωτούσε κάθε τόσο ο μπαμπάς.

– Καλό, κι ως είναι κάτω από τ' αυλάκι⁶, απαντούσεν εκείνος.

Και όλοι εγελούσαν, ετσούγκριζαν και μας εύχονταν «άντε, καλά στέφανα και καλούς απογόνους».

Η μητέρα, που συνήνητσα στην κουζίνα να παιδεύεται με το γκιούλμπασι⁷, είχε τα μάτια κόκκινα από το κλάμα. Ήθελε, η δύστυχη, να είναι και η Αλεξάνδρα κοντά μας. Και επειδή κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε, ευρίσκετο εν απογνώσει· δηλαδή, πλανταγμένη στο κλάμα ήταν. Την ώρα, μάλιστα, που ο μπαμπάς έβγαλε από την τσέπη τις βέρες και μας τις φόρεσε, εμένα και του Μπάμπη, η μαμά έκανε ένα «Αχ, Παναγιά μου!» και, αν δεν τη συγκρατούσαν οι παρευρισκόμενοι, θα σωριαζόταν καταγής.

Ευτυχώς, πάνω στην ώρα δηλαδή, κάποιος έβαλε ένα δίσκο στο ηλεκτρόφωνο⁸ και η ατμόσφαιρα άλλαξε άρδην. Ο Μπάμπης μού έπιασε το χέρι και αρχίσαμε πρώτοι τον χορό.

³ κατσαπλιάς: υποτιμητικός χαρακτηρισμός για τους στρατιώτες του ΕΛΑΣ και του ΔΣ.

⁴ χωροφυλακή: σώμα ασφαλείας, που είχε έργο την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας στην ύπαιθρο και στις πόλεις, όπου δεν υπήρχε αστυνομία.

⁵ συμμοριτοπόλεμος: μειωτικός χαρακτηρισμός για τον Εμφύλιο Πόλεμο, που εννοείται ως πόλεμος που έγινε από συμμορίες και αντάρτικες ομάδες. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε από την πλευρά των κυβερνητικών δυνάμεων.

⁶ Κάτω από τ' αυλάκι: φράση που υπονοεί κυριολεκτικά τη διώρυγα της Κορίνθου, αλλά μεταφορικά όσους κατάγονται από την Πελοπόννησο.

⁷ γκιούλμπασι: μικρασιατικής καταγωγής φαγητό με κρέας, σκόρδο και πιπεριές.

⁸ ηλεκτρόφωνο: παλαιότερη ονομασία για ηλεκτρικό μηχανήμα αναπαραγωγής ήχων γραμμένων σε δίσκο, πικάπ.

«Όταν γελάς όλα γύρω μου γελούνε
Όταν γελάς και τ' αηδόνια τραγουδούνε...»⁹

Κάποια στιγμή οι παρευρισκόμενοι άφησαν τον χορό και το φαγητό και άρχισαν να τραγουδούν μεγαλοφώνως. Ομολογώ πως, στην αρχή, ξαφνιάστηκα. Καθότι εθεώρησα πως τα εμβατήρια που έλεγαν δεν ταίριαζαν με την περίπτωση.

Έβλεπα όμως τον αρραβωνιαστικό μου να είναι τόσο ευτυχής, και τον μπαμπά να έχει ξεσφίξει τη γραβάτα, για πρώτη φορά μπροστά σε ξένους, και να τραγουδά με τη φωνή στεντορεία¹⁰, που έκαμα υπομονή και σκεφτόμουν πως, για να λένε τραγούδια εθνικού περιεχομένου, αυτό τους αρέσει κι εμένα λόγος δεν μου πέφτει.

Ο Μπάμπης μου τελευταίος έφυγε από τους καλεσμένους. Όταν ο μπαμπάς με τη μητέρα, αφού τον εφίλησαν σταυρωτά, τον εκαιρέτησαν, προφασιζόμενοι κούραση, ώστε να μας αφήσουν μόνους για λίγο.

Εκεί, κάτω από τη μουριά, μπροστά στην αυλόπορτα, με άδραξε από τη μέση και με φίλησε στο στόμα. Για πρώτη και, αλίμονο, μόνη φορά.

– Σταματία, σε θέλω, είπε κι έπειτα με δάγκασε στο αυτί.

Έχασα το φως από τα μάτια μου. Ωστόσο, βρήκα τη δύναμη να του πω πως κι εγώ τον αγαπώ.

Πάλι με φίλησε. Με χάιδεψε μάλιστα στα μαλλιά και στην πλάτη. Έπειτα, έβγαλε έναν αναστεναγμό βαθύ, ολόκληρος άντρας, του ήταν, βλέπεις, δύσκολο να συγκρατηθεί, άνοιξε την πόρτα του κήπου κι έφυγε να γυρίσει στη μονάδα του. Την εξετίμησα τη στάση του, καθότι νέα κοπέλα ήμουν, θα ημπορούσε να με έχει παρασύρει, εντελώς, στον ενθουσιασμό του απάνω και να συμβεί, Κύριος οίδε τι¹¹.

Δεν τον είδα ξανά. Εμάζεuan νάρκες έξω από το Μαρτίνο¹², όταν έγινε το κακό. Επήγαινε, είπαν, μπροστά, πλην όμως είχε πει πάλι κάτι τσίπουρα και ως εκ τούτου δεν επήρε τα ενδεδειγμένα μέτρα ασφαλείας.

Το χαρτί που μου έστειλαν από το Επιτελείο για να αναγγείλουν τη συμφορά, τόσα χρόνια μετά, ακόμη το έχω φυλαγμένο μέσα σε σακούλα νάιλον στην τσάντα μου την καλή.

4.

Έπεσαν ο κόσμος και με πλάκωσε, τόση μεγάλη αισθανόμουν τη συμφορά που ήρθε και με βρήκε. Οι γονείς μου, και αυτοί, ήσαν συντετριμμένοι· ιδίως ο μπαμπάς.

Να φανταστείς, μέχρι τα σαράντα, δεν ξυρίστηκε ούτε μια φορά. Μετά υπέκυψεν στις παρακλήσεις της μητέρας μου.

– Κάν' το για το κορίτσι, Γιώργο μου. Σε βλέπει σ' αυτά τα χάλια και λιώνει διπλά. Αυτό θέλω να λογαριάσεις.

Έτσι το εσκέφθη κι εκείνος και ένα απόγευμα ξυρίστηκε. Εν συνεχεία, πήγε στην κουζίνα και εγέμισε ένα νεροπότηρο με τσίπουρο και το πήρε μαζί του, κάτω από τη μουριά. Εκεί κάθισε.

⁹ ταγκό του 1953 σε μουσική και στίχους του Νίκου Γούναρη.

¹⁰ στεντορεία: φωνή δυνατή και σταθερή.

¹¹ Κύριος οίδε τι: ένας θεός ξέρει.

¹² Μαρτίνο: οικισμός στη Φθιώτιδα, κοντά στην Εθνική Οδό Αθηνών-Θεσσαλονίκης.

Ως αργά το βράδυ έμεινε και κάποια στιγμή μου εζήτησε να φέρω πλάι του την μπουτίλια με το ποτό. Έκαμα όπως μου είπε.

Μόνος έμεινε κάτω από το δέντρο· καμιά μας δεν ετολμούσε να πλησιάσει.

Έμεινα στο παράθυρο της κουζίνας να τον κρυφοκοιτάζω, ανήσυχη μήπως και κάνει κακό στον εαυτόν του, στην κατάσταση που είχε περιέλθει.

Αυτός έπινε συνεχώς και εκάπνιζε τον έναν Παπαστράτο¹³ πίσω από τον άλλον. Νομίζοντας δε ότι είναι μόνος και κανείς δεν τον άκουγε, βοηθώντας και του τσίπουρου, άρχισεν να γίνεται τραχύς και απότομος και να εκστομίζει κουβέντες που ποτέ δεν θα τις έλεγε εάν ήτο στα καλά του.

– Μου το φάγατε, π..., το παιδί! Κακούργοι, παλιοκουμμούνια, τι σας έφταιξε, μωρέ, ο Μπάμπης μου και του τη φέρατε μπαμπέσικα;

Βλέπεις, ποτέ δεν παρεδέχθη ο μπαμπάς ότι επρόκειτο περί ατυχήματος οφειλομένου στην κακιά την ώρα, αφενός, και εις τη μέθη του Μπάμπη, αφετέρου. Ποτέ δεν συνεφώνησε ότι επρόκειτο περί ατυχήματος· επίστευεν, μετά βεβαιότητας, πως οι άλλοι το έκαμαν.

– Έχουν μακρύ χέρι οι φονιάδες οι Βούλγαροι! Από τη Μόσχα φτάνει μέχρις εδώ, Μπάμπη, αγορά μου, έλεγε και ξανάλεγε.

Σε μια στιγμή, στον θυμό του απάνω, επέταξε με δύναμη το ποτήρι και το θρυψάλιασε.

– Το αίμα θα τους πιω, εφώναξε. Που τους έχουμε στα νησιά¹⁴ και τους κρατάμε, ίσα για να τους θρέφουμε!

Έπειτα, μιας και ποτήρι άλλο δεν είχε στην κατοχή του, άρχισε να πίνει κατευθείαν από την μπουτίλια. Αργά το βράδυ, όταν τον είδαμε η μητέρα κι εγώ να είναι σχεδόν λιγοθυμισμένος από το αλκοόλ, πλησιάσαμε, τον μεταφέραμε μέσα και τον βάλουμε στο κρεβάτι να ησυχάσει.

– Παναγιά μου, βόηθα τον, είπε η μητέρα. Αν αρχίσει πάλι τα πιώματα, καθήκαμε.

Ό,τι κι αν έκαμε, δεν τα κατάφερε. Βλέπεις, ο μπαμπάς είχε βγει στη σύνταξη και ως εκ τούτου διέθετε άφθονο χρόνο για να γίνεται, με αφορμή την απώλειαν του Μπάμπη, τύφλα καθημερινώς.

Έτσι επήγε. Τον Δεκέμβριον του '56. Ήταν από το μεσημέρι στου Γκιόγκεζα την ταβέρνα, ένα χαμαιτυπείο που ουδόλως άρμοζε σε τμηματάρχην του Υπουργείου Εμπορίου και εν συνεχεία συναντήθηκε με κάτι αποστράτους που διαρκώς του υπεδαύλιζαν¹⁵ την ιδέα περί συνωμοσίας των κομμουνιστών στην απώλεια του Μπάμπη. Στο καφενείο επήγαν και άρχισαν τα ούζα, ώσπου ο μπαμπάς έχασε τις αισθήσεις του κι έπεσεν καταγής.

Αυτόν ήταν. Όσπου να φέρουν γιατρό, πάει, έφυγε. Έμφραγμα και θάνατος ακαριαίος.

Έτσι εγώ, απαρηγόρητη, ντύθηκα στα μαύρα για δεύτερη φορά, και η μητέρα λίγο ήθελε για να πέσει και αυτή του θανάτα.

– Σε ήπια, Γιώργο μου, σε ήπια. Δε μ' άκουγες, την καψερή. Αντί να το πεις εσύ, σε ήπια το συφοριασμένο και σ' έστειλε και σένα.

Είχε καεί, βλέπεις, η μητέρα μου και ήξευρε από αυτά. Διότι εκ του ιδίου λόγου έχασε τον αδελφό της τον μεγάλο, που μετά από ένα μεθύσι τρικούβερτο επήγε και στάθηκε νυχτιάτικα επί των γραμμών του τραμ να ουρήσει και εκείνο πέρασε από πάνω του και τον άφησεν επιτόπου.

¹³ Παπαστράτο: μάρκα τσιγάρων

¹⁴ νησιά: αναφέρεται σε νησιά του Αιγαίου (π.χ. Άγιος Ευστράτιος) όπου εκτοπίστηκαν πολιτικοί κρατούμενοι, μέλη του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ και του Δημοκρατικού Στρατού.

¹⁵ υπεδαύλιζαν: ενίσχυαν εντέχνως πάθη, μίση.

5.

Μετά και από αυτό το τραγικό γεγονός, η μητέρα κλείστηκε στον εαυτόν της και άνθρωπο δεν ήθελε να ιδεί στα μάτια της. Εκτός, βεβαίως, από τον πατέρα Αθανάσιο, τον οποίον συναντούσε καθημερινώς και αδιαλείπτως.

Η Αλεξάνδρα παρέμενε άφαντη. Πολύ την εκάκισα τότε για τη στάση της και είχα μάλιστα αποφασίσει να μην της μιλήσω ποτέ ξανά. Δεν ήξευρα, βλέπεις, πως μετά την αποφυλάκιση του Βαγγέλη, είχαν μετακομίσει στον Βόλο και πως ιδέαν δεν είχε για τα διαδραματισθέντα. Ακριβά την επλήρωσεν η αδελφή μου τη νεανική της απερισκεψία!

Όταν βεβαίως έμαθε τη συμφορά που μας βρήκε, επήρε το λεωφορείο και ήρθε να μας επισκεφθεί, πλην όμως η μητέρα την απέπεμψεν με τρόπον σκαιόν.

– Δεν έχεις καμιά θέση εδώ, της είπε. Χάσου από τα μάτια μου!

Ούτε καν της επέτρεψε να μπει στο σπίτι.

– Το σπίτι αυτό είναι κλειστό για σένα, που μαύρη πέτρα έριξες πίσω σου και μας άφησες, γαιδούρα!

Έβαλε κάτω το κεφάλι η Αλεξάνδρα κι έφυγε. Πολύ στενοχωρήθηκα με το γεγονός αυτό, διότι, όπως και να το κάνουμε, αδελφή μου ήταν και την αγαπούσα. Δεν μπορούσα όμως να κάνω τίποτα, καθότι η μητέρα υπήρξε ανένδοτη.

– Αυτή μας πήρε στο λαιμό της, έλεγε και ξανάλεγε. Από τότε που πήγε και μαγαρίστηκε με το κόκκινο τομάρι, άσπρη μέρα δεν είδε το σπιτικό μας.

Τέτοιος ήταν ο θυμός της, που ως και με τον πατέρα Αθανάσιο ψυχράνθηκε, όταν εκείνος την προέτρεψε να δώσει συγχώρεση στην Αλεξάνδρα.

– Το γεγονός ότι αυτή φέρθηκε ελεεινά δεν πρέπει να σε εμποδίζει, Φωτεινή μου. Σαν καλή χριστιανή πρέπει να της ανοίξεις τις αγκάλες της οικογενείας σου και να της δείξεις τον δρόμο της προσευχής και της μετανοίας.

Έτσι ομίλησε ένα απόγευμα ο παπα-Αθανάσιος, που μας επέτυχε έξω από το μπακάλικο του Μπρίλη. Μπροστά ήμουν.

Άσπρισε από την ταραχή της η μητέρα και βιάστηκε να φύγει παρακινώντας και εμέ να επιταχύνω το βήμα μου. Όταν μπήκαμε στο σπίτι, πέταξε την τσάντα με τα ψώνια στο πάτωμα και άρχισε.

– Ύπαγε πίσω μου, παπά, μη σου πω καμιά κουβέντα! Που θα μου μιλήσεις εσύ για οικογένεια και παιδιά, λες και ξέρεις!

6.

Πολύ άργησα ώσπου να αρχίσω να συνέρχομαι από το κακό που μας βρήκε. Όλα τα έβλεπα μάταια, άνευ λόγου.

Η μητέρα μου, από την άλλη, όσο περνούσε ο καιρός όλο και το έχανε το μυαλό της, η δυστυχής. Σε βαθμό τέτοιο, που μέχρι και εναντίον του μακαρίτη του μπαμπά εστράφη και τον εθεώρησεν αποκλειστικό υπεύθυνο για το τέλος που τον ευρήκε.

– Τα 'θελε κι εσένα ο κώλος σου, Γιώργο, με το αναθεματισμένο το πιστό! απόσωνε τον μολόγον της, στάζουσα πικρίαν και ειρωνεία.

Την εποχή εκείνη, για τον Σεπτέμβριον του '59 ομιλώ, ήταν που δίχως καλά καλά να το καταλάβω, έπεσα στην ανάγνωση. Το γυμνάσιο δεν είχα καταφέρει να το τελειώσω, λόγω του αρραβώνος μου με τον Μπάμπη και των όσων επηκολούθησαν, μα η αγάπη μου προς τη μόρφωση

παρέμενε άσβεστος.

Στο σπίτι υπήρχε βιβλιοθήκη πλουσιοπάτη. Ιστορία, γεωγραφία, λογοτεχνία, ποίηση. Μέχρι και δυο μικρά βιβλία με συνταγές μαγειρικής υπήρχαν.

Υπήρχαν, λέω, και η ψυχή μου μαυρίζεται, διότι από τον καιρό που τα εκάρισα σ' αυτά τα ανίψια μου τα ακάριστα, να τα διαβάσουν και να γίνουν άνθρωποι σωστοί στην κοινωνία, δεν τα ξανάδα στα μάτια μου.

Έτσι είναι σήμερα τα παιδιά, όμως δεν θέλω να πω άλλο τι, καθότι πάλι θα μου ανέβει η πίεσις και κανένα φάρμακο δεν θα μπορέσει να με σώσει.

Όπως έλεγα λοιπόν, από την ημέρα που παντρεύτηκε ο μπαμπάς μου τη μητέρα, άρχισε να συλλέγει βιβλία. Ο ίδιος δεν ήτο άνθρωπος του διαβάσματος, την εφημερίδα ξεφύλλιζε και πέραν τούτου ουδέν. Είκεν, όμως, ο καημένος, βεβαιότητα για την απόκτηση του υιού και ήθελε να υπάρχουν στο σπίτι όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη μόρφωσίν του. Έμεινε, όμως, με τον καημό αυτόν και με το συνήθιο να αγοράζει βιβλία.

Ευτυχώς, παρά τα όσα επηκολούθησαν, για τον πόλεμο και την κατοχή λέω, τα βιβλία διεσώθησαν. Διότι πολλοί ήσαν εκείνοι που στην απελπισίαν απάνω, στην απόγνωση και την πείνα, είτε τα έδωσαν για μια φέτα ψωμί, είτε τα πέταξαν. Μέχρι στη σόμπα ξέρω πως τα έβαζαν, να ζεσταθούν ελλείψει καυσόξυλων.

Στο σπίτι μας, δόξα τω Θεώ, την εποχήν εκείνη πείνα δεν γνωρίσαμε. Ο μπαμπάς, λόγω της θέσεώς του εις το Υπουργείον, μα κυρίως λόγω των γνωριμιών του, τα κατάφερνε. Υπήρχε, βεβαίως, και η βοήθεια από το χωριό του, ελιές, αλεύρι, λάδι, κρασί, τσίπουρο.

Κάποια φορά μάλιστα το '43, από όσο μου είχε πει η μητέρα, γιατί εγώ ήμουν παιδί και δεν ενθυμούμαι, μας είχαν στείλει τρόφιμα και είχαμε περίσσειμα, οπότε ο μπαμπάς συμφώνησε να ανταλλάξει κάτι σακιά αλεύρι με ένα μαγαζί στην Αιόλου. Η συμφωνία όμως αυτή δεν προχώρησε, καθότι η μητέρα τον απέτρεψε, φοβούμενη τις αντεκδικήσεις των κομμουνιστών που έλεγαν ότι κάμνουν σε τέτοιες περιπτώσεις.

7.

Με ένα από τα βιβλία της γεωγραφίας εξεκίνησα τη μελέτη· κατά τύχη. Μ' έπιασεν, βλέπεις, ένα πρωινό και αποφάσισα να ξεσκονίσω τη βιβλιοθήκη. Κάτι έπρεπε να κάνω για να περάσει η μέρα και διάλεξα αυτό.

Τότε επρόσεξα για πρώτη φορά το Περιηγήσεις εις την Αφρικήν. Θέλεις τώρα η περιέργεια, θέλεις ότι είχα αρχίσει να βαριέμαι το ξεσκόνισμα, επήρα το βιβλίο, πήγα στην κουζίνα και άρχισα να το ξεφυλλίζω.

Ούτε που κατάλαβα πότε επέρασεν η ώρα και μεσημέριασε· τόσο με είχε απορροφήσει η ανάγνωσις. Μέχρι το βράδυ που έπεσεν ο ήλιος, κεφάλι δεν σήκωσα, τόσο είχα απορροφηθεί. Ήταν, θυμάμαι, η πρώτη νύχτα που δεν είδα στον ύπνο μου εφιάλτες και εικόνες σκοτεινές. Τους περιηγητές της μαύρης ηπείρου ονειρεύτηκα και τα ταξίδια που έκαμναν για να γνωρίσουν άγνωστα μέρη, να εκπολιτίσουν τους αγρίους και να μεταδώσουν την πίστιν του Χριστού, την Αγία.

Ανάλαφρη σαν πούπουλο, σηκώθηκα το άλλο πρωινό και την ώρα δεν έβλεπα να συνεχίσω το διάβασμα, πλην όμως πετάχτηκα μέχρι του Μπρίλη το μπακάλικο για τα ψώνια της ημέρας. Συνήγησα μάλιστα και τη Ζωίτσα έξω από τον φούρνο και, μιας και ήμουν σε διάθεση καλή, δεν εκοίταξα να την αποφύγω όπως έκαμνα άλλοτε.

– Έλα, βρε Σταματία, στο σπίτι να σε κεράσω έναν καφέ.

- Δεν γίνεται, Ζωίτσα, μεσημέριασε.
- Πότε μπορείς να έρθεις, δηλαδή;
- Αύριο το απόγευμα, της είπα δίκως να το πολυσκεφτώ.

Καλή κοπέλα ήταν, τότε, η Ζωίτσα· πάντα πρόσχαρη. Δύο χρόνια μεγαλύτερή μου είναι. Όταν ήμασταν παιδιά, μαζί παίζαμε, παρά την κοινωνική διαφορά που η οικογένειά μου είχε από την ιδική της, που ήσαν άνθρωποι φτωχοί.

Την εποχήν όμως που η γειτονιά είχε βουίξει με της αδελφής μου το ξελόγιασμα με τον Βαγγέλη, οι σχέσεις μας εψυχράνθησαν. Για δυο λόγους. Πρώτον, διότι είχαμε πληροφορηθεί ότι η αδελφή μου στο σπίτι τους επήγαγε να μαθαίνει νέα του προκομμένου, ο οποίος ήτο εις τη φυλακή και, δεύτερον, διότι διατηρούσαν αισθήματα φιλικά προς τους κομμουνιστάς. Ο μπαμπάς μου, μάλιστα, επήγε ένα απόγευμα και το ανέφερε σε έναν φίλο του στη χωροφυλακή· εκείνος του είπε πως το ξέρουν και πως έχουν ράμματα για τη γούνα τους.

Τώρα που ξανασκέφτομαι τα όσα συνέβησαν τις τελευταίες ημέρες, καθώς η Ζωίτσα κόντεψε να με στείλει στον τάφο με τα καμώματά της τα ξεδιάντροπα, λέω πως δεν είναι να δίνει βάση κανείς σε ανθρώπους αμόρφωτους, άθεους, χυδαίους, παρασυρόμενος από τη χαρωπή φάτσα τους και την ιδική του αδυναμία.

Που κακό χρόνο να 'χει η Ζωίτσα, με τη ζωή την έκλυτη που πάει και κάμνει στην ηλικίαν αυτή!

8.

Επήγα λοιπόν την επομένην, στις Ζωίτσας, μιας και το είχα υποσχεθεί. Μεγάλο καλό μου έκαμε η συνάντησις εκείνη. Καθότι η Ζωίτσα, γελαστή και έξω καρδιά που λέμε, εφρόντισε να λησμονήσω, τουλάχιστον όσο ήμουν εκεί, τα μαρτυρικά που ζούσα.

Κάτω από την κληματαριά καθίσαμε, πλάι στις γλάστρες με τους βασιλικούς και τα γαρίφαλα.

– Κατάβρεξα λιγουλάκι, Σταματία μου, έτσι να δροσίσει. Σεπτέμβρης μπήκε μα η ζέστη δεν λέει να κόψει.

– Μην μπαίνεις σε κόπο για μένα, Ζωίτσα. Δεν θα καθίσω πολύ.

Αυτό είπα μα έμεινα πάνω από δυο ώρες. Πρώτα με εκέρασεν καφέ κι έπειτα έφερε γλυκό βύσσινο που είχε φτιάξει με τα χέρια της. Υπέροχο!

Πολλά δεν είπαμε για τα παλιά. Όσες φορές προσεπάθησα να στρέψω τη συζήτηση προς τα εκεί, αυτή με αποθάρρυνε.

– Άφησε, βρε Σταματία, αυτές τις κουβέντες. Κάτσε να φάμε το γλυκό μας να πάνε κάτω τα φαρμάκια. Έχουμε καιρό γι' αυτά· άλλη φορά.

Δίκιο της έδωσα και σταμάτησα. Καθότι εγνώριζα πως και αυτής η μοίρα δεν υπήρξεν καλύτερη από την ιδική μου.

Προσφυγικής καταγωγής· Μποτζίδη είναι το πατρικό της. Η μητέρα της απέθανεν κατά τη γέννησίν της και η Ζωίτσα ανετράφη από τον πατέρα και τον μεγάλον αδελφόν της με χίλια βάρσανα. Στις οικοδομές εδούλευεν ο κυρ Μποτζίδης· χτίστης.

Στην ίδια αυτή εργασίαν είχε και τον γιο του τον Μιλτιάδη, αλλ' ως βοηθό. Άξιοι άνθρωποι και οι δυο, τα έφερναν βόλτα μια χαρά. Βοηθούσε, βεβαίως, και η γειτονιά· το κατά δύναμιν.

Κατά τον τρόπο αυτό εμεγάλωνεν η Ζωίτσα, ώσπου έγινε κοπέλα και ανέλαβε το νοικοκυριό, να ξεκουράσει τους άντρες. Όμορφη δε καθώς ήτο, πολλά παλικάρια περνούσαν έξω από την αυλήν της και την εκοίταζαν αφήνοντας αναστεναγμούς βαθείς.

Έτσι έτυχε να περάσει και ο κύριος Ροδάνας· το '51, εάν δεν με απατά η μνήμη μου. Ξένος, όχι από τη γειτονιά μας. Ήταν ευκατάστατος και βασιλιόταν καλά, παρά την ηλικία του· κόντευε να κλείσει τα σαράντα. Στο άψε σβήσε επήγε στον πατέρα της, την εξήτησε και εκείνος του την έδωσε.

Η μοίρα όμως δεν συνέχισε να είναι το ίδιο γενναιόδωρη με τη Ζωίτσα. Μια της έδωσε τον χειμώνα του '55 και την ετσάκισε. Πρώτα έχασεν αδελφό και πατέρα· τον πρώτο από δυστύχημα, τον δεύτερο από την κακιά αρρώστια. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, λίγο καιρό μετά, ο άντρας της, ενώ ευρίσκετο στη Θεσσαλονίκη για δουλειές, την ενημέρωσε, μέσω δικηγόρου, ότι δεν προτίθεται να γυρίσει πίσω, διότι συνεδέθη με άλλη γυναίκα, στη συμπρωτεύουσα, και θέλει διαζύγιο.

– Να με εξασφαλίσει, το γομάρι, και μετά ας πάει στον αγύριστο, είπε η Ζωίτσα. Σιγά το κελεπούρι, που θα σκάσω κιάλας, ούτε παιδί δεν κατάφερε να μου κάνει!

Αμέσως μετά το ναυάγιο του γάμου της, μάζεψε τα πράγματά της και επέστρεψε στη γειτονιά, στο πατρικό της.

– Άσ' τα να πάνε, Σταματία μου, έλεγεν κάθε φορά που ήρχετο η συζήτησις επί του θέματος. Κι αν θέλεις να ξέρεις, τα δικά μου ήταν χειρότερα από τα δικά σου. Γιατί εγώ πήγα στη βρύση και ήπια νερό· που να μην έσωνα, δηλαδή. Ενώ εσύ έφτασες ως εκεί και δεν πρόλαβες να το βάλεις στο στόμα σου, να το χαρείς! Δεν ξέρεις τι πάει να πει νερό, Σταματία μου!

Κατανοούσα απολύτως την πικρία της καθώς και τη δυσχερή θέση εις την οποία είχαμε, αμφοότερες, περιπέσει. Εφρόντιζα, λοιπόν, να γυρίζω την κουβέντα σε θέματα ολιγότερον οδυνηρά.

9.

Όπως έλεγα λοιπόν, η πρόσκλησις της Ζωίτσας εστάθη η αιτία να αρχίσω τη φιλία μου μαζί της. Λίγο αραιά στην αρχή μα, όσον ο καιρός επερνούσε, όλο και συχνότερα.

Εφρόντιζα τις δουλειές του σπιτιού, τακτοποιούσα τη μητέρα, που πλέον ηρνείτο να βγει ακόμη και στον κήπο, και στη συνέχεια πήγαινα μέχρις εκεί και τα λέγαμε.

Τα απογεύματα δεν έβγαινα. Προτιμούσα να κάθομαι μέσα και να διαβάζω. Ήδη είχα αρχίσει να πιάνω στα χέρια μου βιβλία ιστορικά. Περί της αρχαίας Ελλάδος και της ενδόξου πόλεως των Αθηνών, περί του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του στρατηλάτου, αλλά και περί των Κολοκοτρώνη, Νικηταρά, Ανδρούτσου και όλων των άλλων ηρώων του '21.

– Εσύ, παιδάκι μου, έπρεπε να γίνεις δασκάλα, με επείραζεν συχνά η Ζωίτσα.

Καθότι, συνεπαρμένη από όσα εδιάβαζα, όσο να πιούμε τον καφέ μας, της τα έλεγα. Τέτοια έφεση είχα προς τη μάθησις και τόσο μεγάλος ήτο ο ενθουσιασμός μου.

– Περίμενε να σου πω περί της μάχης των Γαυγαμήλων...

– Άσ' το, μωρέ φιλενάδα, για αύριο. Τόσα που μου είπες σήμερα, ζαλίστηκα· φτάνει.

Καταλάβαινα την αδυναμίαν της και δεν επέμενα. Το δημοτικό είχε τελειώσει και δεν ήτο εύκολο γι' αυτήν να με παρακολουθεί. Υπήρχε, βλέπεις, και το πρόβλημα της γλώσσης. Η Ζωίτσα, όπως όλοι οι λαϊκοί άνθρωποι, ομιλούσε και καταλάβαινε μίαν γλώσσα διαφορετική από εκείνη των βιβλίων που εγώ προσπαθούσα να της μεταδώσω.

Στην οικογένειά μας, ανέκαθεν, ο αείμνηστος μπαμπάς επέμενε στο θέμα αυτό.

– Δε θέλω τη μαλλιάρη¹⁶ μέσα στο σπίτι μου, έλεγε και ξανάλεγε. Δεν αρμόζει σε οικογένεια

¹⁶ μαλλιάρη: υποτιμητικός χαρακτηρισμός τον οποίον απέδιδαν οι καθαρευουσιάνοι στη δημοτική γλώσσα.

δημοσίου υπαλλήλου!

Μην κοιτάς αργότερα που τον επήρην ο πόνος για τον χαμό του Μπάμπη, τον κατέβαλε το αλκοόλ και κατήντησε να μιλά σαν τον χειρότερον του δρόμου!

10.

Κατά τον τρόπον αυτόν, λοιπόν, επερνούσε η ζωή μου εκείνη την περίοδο. Η μητέρα είχε πάρει πλέον την κατιούσα και είχε χάσει κάθε επαφή με την πραγματικότητα. Ευτυχώς, τουλάχιστον, που δεν είχα οικονομικόν πρόβλημα μιας και η σύνταξις του μπαμπά εκάλυπτεν τις ανάγκες μας πλήρως.

Κάθε πρωί, για να συνεχίσω αυτό που έλεγα, η Ζωίτσα περνούσε να πει την καλημέρα της και να μου δώσει κουράγιο.

– Σκάσε, βρε Σταματία, και λίγο το χειλάκι σου· δεν βλάπτει!

– Με τι κουράγιο, Ζωίτσα μου;

– Πετάγομαι να σου ψωνίσω κι έρχομαι. Μέχρι να γυρίσω, εσύ βάλε τον καφέ να γίνεται.

Ποτέ δεν το έβαλε κάτω αυτή η γυναίκα! Τόσα χρόνια που την γνωρίζω, δεν την έχω ιδεί να λυγίζει κι αυτή σαν άνθρωπος.

– Και να τους κλαίμε, Σταματία μου, αυτοί δεν μας ακούνε πια· είναι αλλού. Οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους κι οι ζωντανοί με τους ζωντανούς, που λένε. Ζήσε καλά, να 'χεις να λες στον μπαμπά σου, όταν τον ανταμώνεις.

Αυτή ήτο η φιλοσοφία της φίλης μου. Έτσι εξούσε τη ζωή της, παρακινούσα διαρκώς και εμέ να κάνω το ίδιο.

Το φθινόπωρον του '61 απεβίωσεν η μητέρα. Ήσυχια επήγε· στον ύπνο της. Όταν αντελήφθην το μοιραίο, αμέσως εφώναξα τη Ζωίτσα. Απελπισμένη ήμουν και είχα την ανάγκην ενός ανθρώπου· δεν μπορούσα να ευρισκομαι στο σπίτι ολομόναχη.

Αμέσως ήλθε.

– Εσύ να καθίσεις στην αυλή και να μην κάνεις τίποτα, μου είπε η Ζωίτσα. Άσ' τα όλα σ' εμένα.

Ας την έχει καλά ο Θεός! Στην κατάσταση που ευρισκόμουν δεν μπορούσα να προσφέρω καμιά βοήθεια.

Μετά την κηδεία πήγαμε και καθίσαμε στο δικό της σπίτι για τον καφέ.

– Τι θα γινόμεν δίχως εσένα; έλεγα, κλαίουσα με λυγμούς.

Μαζί κοιμηθήκαμε εκείνο το βράδυ με τη Ζωίτσα και, την επομένη που ο Θεός ξημέρωσε, άρχισε να με βοηθά εις το συγύρισμα.

11.

Μετά τον θάνατον της μητέρας, κλείστηκα πάλι μέσα. Όποια προσπάθεια και να έκαμνε η Ζωίτσα να με συνεφέρει, έπεφτε εις το κενό.

– Εσύ έρεψες, Σταματία μου. Από πότε έχεις να φας;

– Δεν έχω όρεξη.

– Άνοιξε, βρε παιδάκι μου, κανένα παντζούρι να μπει ο ήλιος να σε δει...

Τίποτα εγώ. Όσο και να επέμενε. Είχα περιπέσει σε κατάσταση μελαγχολίας και τίποτα δεν ήτο ικανό να με κουνήσει από εκεί.

– Σου έφερα να δεις κάτι περιοδικά, εσύ που διαβάζεις κιόλας.

– Να τα πάρεις και να φύγεις. Θέλω να μείνω μόνη μου.

Είδε κι απόειδε η Ζωίτσα πως προκοπή δεν γινόταν με εμένα κι έβαλε τα μεγάλα μέσα. Ένα πρωί, ήλθε στο σπίτι μου, μα όχι μόνη αυτή τη φορά. Στήλη άλατος έμεινα όταν μου εκτύπησε την πόρτα και άνοιξα. Πλάι της, να με κοιτά στα μάτια, ήταν η αδελφή μου, η Αλεξάνδρα. Αυτοπροσώπως!

Ταραχή μεγάλη με κατέλαβε και δεν ήξευρα τι να κάνω. Η Ζωίτσα έπιασε από τους ώμους την αδελφή μου και την ώθησε προς τα μέσα.

Απέναντι η μία από την άλλη στεκόμασταν, δίχως να μπορούμε να αρθρώσουμε λέξη από το στόμα μας.

– Α, εγώ δεν τις μπορώ τις μουγκαμάρες, είπεν η Ζωίτσα. Άντε μωρέ, πείτε καμία κουβέντα! Εγώ πάω να ετοιμάσω βουσινάδα.

Τότε η Αλεξάνδρα έβαλε τα κλάματα και εγώ την αγκάλιασα. Όπως και να το κάνεις, αδελφή μου ήτο και είχα τόσα χρόνια να την ιδώ.

Είχαν ασπρίσει λίγο τα μαλλιά της Αλεξάνδρας, κι έτσι όπως ήταν στα μαύρα ντυμένη, μου εφάνη ότι είχε καταντήσει πετσό και κόκαλο.

– Κι εσύ έχεις αδυνατίσει, Σταματία, είπε. Πέρασες τόσα και τόσα, κορίτσι μου!

Μεμιάς η γλώσσα μου λύθηκε και άρχισα να της εξιστορώ τα βάσανα που ετραβήξαμε με το ξαφνικό του μπαμπά και εν συνεχεία με την ασθένειαν της μητέρας. Είχε βάλει το κεφάλι κάτω και άκουγε.

Αφού συνήλθαμε κάπως, την ερώτησα με τη σειρά μου και μου εξιστόρησε τα δικά της. Είχαν επιστρέψει από τον Βόλο με τον Βαγγέλη, προ δύο μηνών μόλις, και είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα.

– Ένας μπάρμπαρς του Βαγγέλη έχει σπίτι στον Βύρωνα και μας το νοίκιασε.

– Και με τον Βαγγέλη;

– Παντρευτήκαμε στον Βόλο. Δουλεύει μαζί μ' έναν ξάδερφό του· μογιατζής. Δουλεύω κι εγώ και τα φέρνουμε βόλτα...

– Εργάζεσαι; Πού, αν επιτρέπεται;

– Έμαθα να φτιάχνω πουκάμισα κι έπιασα δουλειά κάπου κοντά στο σπίτι.

Ακούστε κατάντημα! Η κόρη, η πρωτότοκη, του Γεωργίου Αργυρόπουλου, κατέληξεν εργάτρια! Ποιος μπορούσε να το φανταστεί;

– Η Ζωίτσα ήρθε και με βρήκε χτες, μου είπε. Ήθελα να έρθω εδώ και καιρό, μα δεν ήξερα πώς θα το πάρεις και δίσταζα...

12.

Έτσι, λοιπόν, εγένετο η συνάντησις και η επανασύνδεσις με την αδελφή μου. Από την ημέρα εκείνη, η Αλεξάνδρα με επεσκεπέτο μία φορά την εβδομάδα· κάθε Τετάρτη απόγευμα.

Καθόμασταν, συνήθως, στην κουζίνα και τα λέγαμε. Ομιλούσαμε για τα παλιά, για τότε που ήμασταν όλοι μια οικογένεια αγαπημένη. Αποφεύγαμε συστηματικά τις κακοτοπιές, ήτοι τα σημεία τα μελανά, κι έτσι η παρέα ήτο ευχάριστη.

Μερικές φορές ερχόταν και η Ζωίτσα. Πάντα έφερνε κάτι μαζί της, άλλοτε αμυγδαλωτά, άλλοτε κουλουράκια, άλλοτε χαλβά σιμιγδαλένιο.

– Φιλενάδες, μου φαίνεται πως πάμε για εκλογές, μας ανεκοίνωσεν στα ξαφνικά ένα απόγευμα.

– Ζωίτσα, σου έχω πει, την επετίμησα αυστηρά.

Και μίαν άλλη φορά, παλαιότερα, είχαν επιχειρήσει να μου ανοίξει συζήτηση για πολιτικά και της το είχα ξεκόψει. Πέραν του γεγονότος ότι οι απόψεις μας διέφεραν ριζικώς, μέρα με τη νύχτα δηλαδή, η πολιτικολογία μου έφερνε στο μυαλό τα παλιά, γεγονός εντελώς δυσάρεστο και οδυνηρό δι' εμέ.

– Καλά, βρε αδερφέ, πώς κάνεις έτσι! είπε κι έχωσε τις παλάμες στη ρόμπα.

Την ήξευρα πλέον καλά αυτή την κίνηση. Έψαχνε τα τσιγάρα της! Διότι, δεν ενθουμούμαι αν το έχω ήδη αναφέρει, η Ζωίτσα είχε τη βλαβεράν συνήθεια του καπνίσματος.

– Α, βρε Σταματία, είπε η Ζωίτσα. Χρυσή καρδιά έχεις κι ας είσαι καραμανλικιά.

Είδε όμως το αυστηρό μου το βλέμμα και συμμαζεύτηκε. Μια φορά όλη κι όλη είχα διατυπώσει τη συμπάθειάν μου προς το πρόσωπον του αρχηγού της ΕΡΕ¹⁷ και είχε να το λέει. Ήξευρα ότι, εάν άνοιγα το στόμα μου, πολλά θα είχα να σύρω και προς αυτήν και προς την αδελφή μου, μα δεν το έκαμα.

– Θέλετε να σας προσφέρω πορτοκαλάδα; ερώτησα δείχνοντας ότι θεωρώ το ζήτημα λήξαν.

– Αυτό που θέλω εγώ, Σταματία, είναι να έρθεις την Κυριακή στο σπίτι για φαγητό, είπεν η Αλεξάνδρα. Σε προσκαλεί και ο Βαγγέλης.

– Αυτό δεν είναι δυνατόν, θα σε παρακαλούσα να μην επιμείνεις.

Δεν επρόλαβε να απαντήσει και η Ζωίτσα πετάχτηκε αστραπιαίως.

– Και πάει η καρδιά σου να μη γνωρίσεις τον ανιψιό σου;

Εσάστισα παντελώς· άφωνη εκοιτούσα, πότε τη μίαν και πότε την άλλη. Πρώτη φορά άκουγα πως είχα ανιψιό.

– Δείξ' της, μωρέ Αλεξάνδρα, τη φωτογραφία, να πιστέψει!

Δυσκολεύτηκα να ιδώ τη φωτογραφίαν, τόσο είχαν θολώσει τα μάτια μου από τη συγκίνηση.

– Κοτζάμ αγόρι... Μα πώς; Πότε;

– Στον Βόλο τον γέννησα... Όταν έφυγα από δω. Γιάννη τότε βαφτίσαμε.

– Μα καλά, τόσες φορές βρεθήκαμε, γιατί δεν μου είπες τίποτα; Πόσων ετών είναι;

– Θα σου το έλεγα, σιγά σιγά... Δεν ήξερα πώς θα το πάρεις... Φέτος τέλειωσε την πρώτη του δημοτικού.

– Είναι επιμελής μαθητής;

– Ο πρώτος. Δέκα με τόνο μας έφερε φέτος. Και διαγωγή κοσμιότητα.

Την επομένη Κυριακή επήγα στις Αλεξάνδρας· δεν ήτο δυνατόν να κάμω διαφορετικά! Την προηγούμενη έψησα κέικ με πορτοκάλι και ζάχαρη άχνη. Από αυτά που αρέσουν στα παιδιά τα μικρά.

13.

Από του Βαγγέλη την υποδοχή, ομολογώ πως δεν έχω κανένα παράπονο. Αυτός άνοιξε την πόρτα.

– Καλώς όρισες στο σπιτικό μας, Σταματία, είπε εις την είσοδον.

Έπειτα με αγάλιασε και με εφίλησεν σταυρωτά. Δεν είχα προλάβει να συνέλθω από την εγκαρδιότητα, όταν ήκουσα:

– Θεία, θεία...

Σαν αγγελούδι ήταν όμορφος ο Γιαννάκης. Η μύτη του ήταν ίδια με του μπαμπά.

¹⁷ ΕΡΕ Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις: κόμμα που ίδρυσε το 1956 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής (1907-1998).

Ο Γιαννάκης δεν έλεγε να ξεκολλήσει από πάνω μου· εγώ δε έβαζα με το μυαλό μου ότι στον μάταιο αυτό κόσμο υπάρχουν, εντέλει, και πράγματα υπέροχα.

Γιουβέτσι είχε ετοιμάσει η αδελφή μου και σαλάτα λάχανο. Παρά την επιμονήν του Βαγγέλη, δεν δέχτηκα να δοκιμάσω το κρασί.

Καλός άνθρωπος μου εφάνη ο Βαγγέλης. Χαρακτήρας λαϊκός, βεβαίως, πλην όμως οφείλω να παραδεχτώ ότι την Αλεξάνδρα την εκοίταζε στα μάτια με αφοσίωσιν, η δε λατρεία του προς τον Γιαννάκη ήτο κάτι περισσότερο από προφανής. Αυτό με έκαμε να τον εκτιμήσω και να θεωρήσω ότι, ως νέος, είχε την ατυχία να συμπεριφερθεί απερίσκεπτα, μεγαλώνοντας όμως εφαινότο ότι είχεν λογικευτεί. «Κούνια που σε κούναγε», όπως θα έλεγεν η Ζωίτσα, αν της είχα αποκαλύψει τις σκέψεις μου.

Καθότι, από ό,τι απεδείχθη αργότερον, ο Βαγγέλης Καρύδης είχεν παραμείνει αμετανόητος και αμετακίνητος από τας ανατρεπτικές ιδέας του. Απλώς, κατά την εποχήν εις την οποίαν αναφέρομαι, ήτο απογοητευμένος και κυρίως φοβισμένος μήπως τύχει και άλλων κυρώσεων. Μερικά χρόνια αργότερα, όταν το κόμμα¹⁸ που εστέγαζεν τους κομμουνιστάς πήρε τ' άπάνω του και επίστευαν ότι είναι εις θέσιν να κερδίσουν ακόμη και τας εκλογάς, τότε εφάνη το πραγματικό πρόσωπον του Βαγγέλη. Και αυτουνού και της αδελφής μου, της αφελούς και παρασυρμένης!

Δεν πρέπει όμως να τα ενθυμούμαι αυτά, διότι συγχύζομαι και, όπως μου έχουν πει οι γιατροί, με την πίσσιν του δεν είναι να παίξει κανείς.

14.

Άρδην¹⁹ άλλαξε τη ζωή μου η ύπαρξις του Γιαννάκη. Από την επομένη κιόλας της πρώτης επισκέψεώς μου στο σπίτι τους, συνειδητοποιούσα τη σπουδαιότητα του να είμαι πλέον θεία, μετέβαλα στάσιν.

– Ζωίτσα, θέλω να πάμε να αγοράσουμε νήματα και βελόνες...

– Χριστός κι Απόστολος! Τι σ' έπιασε, χριστιανή μου;

– Θέλω να με βοηθήσεις να θυμηθώ και πάλι το πλέξιμο.

– Σαν να λέμε, πήρες φόρα, εγέλασεν η Αλεξάνδρα. Αμήν...

Έτσι, λοιπόν, εξεκίνησα και εγώ το πλέξιμο. Στην αρχή διστακτικά και με συνεχείς διορθώσεις από τη Ζωίτσα. Χάρις όμως εις την επιμονήν μου, κατάφερα να γίνω καλή και γρήγορη.

– Εσύ, όπως πας, κοντεύεις να με ξεπεράσεις, έλεγεν με θαυμασμό η φίλη μου. Το παράτησες το διάβασμα;

– Αστειεύεσαι βεβαίως. Αυτές τις ημέρες διαβάζω Βιζυηνό.

– Α, από αυτόν θέλω ν' ακούσω και γω...

– Άλλη φορά... Φοβούμαι ότι δεν έχω αρκετό άσπρο να του πλέξω εκείνο το σκουφάκι που είχα κατά νου.

– Ε, κάν' το κόκκινο.

– Ζωίτσα, δεν είσαι με τα καλά σου μου φαίνεται. Άκου κόκκινο σκουφί ο Γιαννάκης!

– Πλέχ' του μαύρο, τότε!

¹⁸ κόμμα: αναφέρεται στην ΕΔΑ, που το 1958 έγινε αξιωματική αντιπολίτευση.

¹⁹ άρδην: κατά τρόπο ριζικά διαφορετικό.

– Άσπρο, αγαπητή μου. Και να λείπουν τα υπονοούμενα, παρακαλώ. Άσπρο, το χρώμα της παιδικής αθωότητας.

Κίτρινο το έπλεξα τελικώς. Καθότι ήτο το μόνο μαλλί που είχα διαθέσιμον εις ικανήν ποσότητα και δεν ήτο δυνατόν να περιμένω πότε η Ζωίτσα θα κατέβαινε στα μαγαζιά.

Σαν τρελό έκανε το χρυσό μου όταν του το έδωσα. Όλο «θεία μου» και «θεία μου» με είχε.

– Μην τον ακούς, Σταματία, με συνεβούλευσε η αδελφή μου. Είναι μεγάλος γαλίφης²⁰, ξέρω τι σου λέω.

Δίκιο είχε, όπως δυστυχώς απεδείχθη. Καθότι ως μάνα ήξευρε το παιδί της καλύτερα από τον καθένα. Το κατάλαβα γρήγορα αλλά δεν με ένοιαζε διόλου. Η σύνταξις που έπαιρνα έφτανε και περίσσειε. Άσε που πολλές φορές σκεφτόμουν πως ο μπαμπάς που με έβλεπε από τον ουρανό, ήτο περιχαρής με όσα έκαμα για τον εγγονόν του. Μέχρι και το ποδήλατον με τις δυο κόρνες που μου εζήτησε του το εδώρισα όταν τελείωσε με άριστα το δημοτικόν και εισήχθη εις το γυμνάσιο.

– Σταματία, νομίζω πως το παρακάνεις με τον Γιάννη, με εμάλωσεν ο Βαγγέλης.

– Μα δεν μπορώ να χαλάσω το χατίρι του παιδιού...

– Ποιου παιδιού, μωρέ Σταματία, μπήκε στη μέση η Αλεξάνδρα. Κοτζάμ γαϊδούρι έγινε και δεν είναι τώρα καιρός για έξοδα.

Πολύ φοβισμένοι ήσαν την εποχή εκείνη η αδελφή μου και ο άνδρας της. Καθότι το πολίτευμα είχαν αλλάξει και είχαν έλθει οι στρατιωτικοί στην εξουσία²¹. Μάλιστα τις πρώτες ημέρες η χωροφυλακή είχε καλέσει τον Βαγγέλη στο τμήμα. Συστάσεις του έκαμαν να παραμείνει ήσυχος, για το ιδικόν του καλό και το καλό της οικογενείας του.

– Ακούς, τα τέρατα; εξέσπασεν η Ζωίτσα μόλις το έμαθε. Μαύρα σκυλιά, που κακό χρόνο να 'χουν!

Δεν ετόλμησα να εκφράσω άλλην άποψη. Η φίλη μου ήτο έξαλλη και η αδελφή μου τρομοκρατημένη· είχαν μόλις απολυθεί από το εργαστήριον εις το οποίο εδούλευε.

– Δεν νομίζω ότι έχετε να φοβηθείτε τίποτε, είπα για να τους δώσω κουράγιο. Η επανάστασις θέλει απλώς να ξεκαθαρίσει τους επικίνδυνους· το εδιάβασα εις το διάγγελμα...

– Αχ, βρε Σταματία, παρενέβη η Ζωίτσα. Εδώ ο κόσμος χάνεται κι εσύ...

15.

Δύσκολη ήτο εκείνη η περίοδος για την οικογένειαν της Αλεξάνδρας. Το έβλεπα καθημερινώς, οπότε απεφάσισα και παρενέβην δραστικότερα. Ούτως ή άλλως, αυτή ήταν η οικογένειά μου, δεν είχα άλλον στον κόσμο!

– Αλεξάνδρα, τον Γιαννάκη θα τον αναλάβω προσωπικώς.

– Δηλαδή;

– Το παιδί πρέπει να αρχίσει την προετοιμασίαν του για το Πανεπιστήμιον· ρώτησα εγώ και έμαθα.

– Σε παρακαλώ, Σταματία...

– Δεν ακούω τίποτε. Θα έχει ό,τι χρειάζεται ώστε να προετοιμαστεί σωστά, το χρυσό μου.

– Δεν μπορώ να το δεχτώ αυτό...

²⁰ γαλίφης: αυτός που προσπαθεί να πετύχει κάτι με γλυκόλογα και καλοπίσματα.

²¹ είχαν έλθει οι στρατιωτικοί στην εξουσία: αναφέρεται στην επιβολή της δικτατορίας (1967-1974).

– Μπορείς. Μια οικογένεια είμαστε.

Συνεκινήθη ο Βαγγέλης με τη στάση μου αυτή.

– Φχαριστώ, ρε Σταματία.

– Σώπα, Βαγγέλη. Το παιδί να προσδεύσει, αυτό προέχει.

Όπως απεφάσισα, έτσι έγινε. Όλα τα έξοδά του τα εκάλυπτα. Η Ζωίτσα είχε να το λέει και να καμαρώνει ως να ήτο και αυτή συγγενής.

– Μπράβο σου, βρε Σταματία...

– Μα δεν ήτο δυνατόν να αφήσω έτσι το παιδί...

– Μωρέ, δυο μέτρα άντρας έχει γίνει αυτός, τι παιδί μου λες;

– Παιδί, Ζωίτσα, παιδί είναι ακόμη ο Γιαννάκης μου...

– Έτσι που κοίταγε προχτές την ανιψιά του Μπρίλη...

– Ζωίτσα, δεν σου επιτρέπω.

Τώρα που, εκ των υστέρων, το ξανασκέπτομαι, πάντοτε η Ζωίτσα τον νουν της τον είχε εις το πονηρό. Από τότε που αρχίσαμε να κάνουμε παρέα και ξεθάρρεψε μαζί μου, από εδώ το επήγαινε, από εκεί το επήγαινε, σε κάτι τέτοια κατέληγε. Ομολογώ ότι το μέγεθος των εμμονών της σε τέτοια πράγματα τώρα το κατάλαβα.

Κάποτε που είχα αναφερθεί σχετικώς στην αδελφή μου, εκείνη έβαλε τα γέλια.

– Έλα, Σταματία μου, πώς κάνεις έτσι; Νέα γυναίκα είναι ακόμη!

Δεν έκρινα σκόπιμον να απαντήσω και έτσι εσιώπησα. Άλλη καλύτερη και αυτή! Που, αν δεν ήμουν εγώ να δώσω μια κάποια λύση, να τους βοηθήσω τότε με τη Φωτεινούλα, πέτρα θα έπρεπε να πάει να δέσει στον λαιμό της με τις απερισκεψίες της...

Το φθινόπωρον του '71 συνέβη. Ευρισκόμουν στις Ζωίτσας και την εβοηθούσα να κάνουμε γλυκό βύσσινο, όταν ήρθε ξαφνικά η Αλεξάνδρα. Αντελήφθη αμέσως πως κάτι την απασχολούσε, καθότι είχε συμπεριφορά παράξενη. Ταραγμένη ήτο και δεν έβγαζε κουβέντα από το στόμα της. Μόνον όταν η Ζωίτσα την επήρε με το μαλακό και αφού της προσέφεραν καφέ, μας το ξεφούρνισε.

– Περιμένω παιδί.

Να ανοίξει η γη να με καταπιεί, τόση ντροπή επήρα. Παράτησα το τσιμιδάκι μέσα στα βύσσινια και έριξα νερό εις το πρόσωπό μου που το ένιωθα φλεγόμενο.

– Μα τι λες, Αλεξάνδρα; Πώς συνέβη;

– Θα σου 'λεγα τώρα, αλλά άσ' το καλύτερα, παρενέβη η Ζωίτσα. Ο Βαγγέλης τι λέει, Αλεξάνδρα;

– Τι να πει κι εκείνος... Χαμένα τα 'χει.

– Για δες, ρε, ο Καρύδης! Κι εγώ που νόμιζα ότι είχε τζουφιάσει, εσχολίασεν η Ζωίτσα και έβαλε τα γέλια. Άντε, μωρέ, γούρι είναι!

– Ο Γιαννάκης το γνωρίζεις; ετόλμησα να ρωτήσω την αδελφήν μου.

– Θα του το πει σήμερα ο πατέρας του.

16.

Ακόμη δεν μπορώ να συνειδητοποιήσω τα όσα συνέβησαν το αμέσως επόμενο διάστημα. Εγκυμονούσα η Αλεξάνδρα, από το πρωί ως το βράδυ στις οικοδομές ο Βαγγέλης, στο σχολείο και στα φροντιστήρια ο Γιαννάκης. Η μόνη λύσις που μου απέμενε ήταν να ανασκουμπωθώ και να βοηθήσω με όλες μου τις δυνάμεις.

– Α, ρε θείτσα! Αν δεν ήσουν εσύ να βάλεις πλάτη, θα το 'χαμε κλείσει το μαγαζί, με επείραζεν ο ανιψιός μου.

Με ενοχλούσαν τέτοιες εκφράσεις και τις έβρισκα σε πλήρη δυσαρμονία με το λεξιλόγιον ενός υποψηφίου της Νομικής Σχολής των Αθηνών, μα έκαμα υπομονή διότι δεν ήθελα να τον στενοχωρήσω ενόσω μελετούσε. Δεν ήτο δυνατόν από τη μια μέρα στην άλλη να αποβάλει τις λαϊκές εκφράσεις με τις οποίες είχε ανατραφεί!

Μάρτιον είχαμε όταν εγέννησε η Αλεξάνδρα. Κορίτσι έκαμε και, όπως είχαμε κουβεντιάσει εκ των προτέρων, επήρεν το όνομα της μητέρας· Φωτεινή. Φτυστό ο Βαγγέλης εις την όψη, αλλά τουλάχιστον τρισχαριτωμένο. Όλοι είχαμε ξετρελαθεί. Ακόμη και ο Γιαννάκης που, ως έφηβος πλέον, δεν ήτο ιδιαίτερος εκδηλωτικός, όταν ευρίσκετο μπροστά από την κούνια, γελούσαν μέχρι και τα αυτιά του.

– Κουκλίτσα, κουκλίτσα μου εσύ, έλεγε και ξανάλεγε. Α, ρε μάνα, είχες δεν είχες το 'κανες το θαύμα σου!

Η ευτυχία για τη γέννησιν της μικρής, συνεπληρώθη με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον Σεπτέμβριον του '72. Από τους πρώτους επέτυχεν ο Γιαννάκης μας εις το Πανεπιστήμιον. Το ακούσαμε μάλιστα από το ραδιόφωνον που μετέδιδε τα ονόματα των εισαχθέντων:

– Καρύδης Ιωάννης του Ευαγγέλου.

Εκεί να δεις κλάματα ο Βαγγέλης, ο τέως Κατσαπλιάς, Είχεν, βλέπεις, εκτός των άλλων και τον παράλογον φόβο ότι ο Γιαννάκης θα απεκλείετο από το Πανεπιστήμιον, λόγω των ιδικών του κοινωνικών φρονημάτων.

– Είδες, Βαγγέλη μου, που άδικα έβαζες κακό με το μυαλό σου;

– Άσ' τα, ρε Σταματία, κι έχουν δει πολλά τα μάτια μου.

– Πλην όμως το καθεστώς...

– Πλην όμως, άσ' τα, ρε Σταματία, και κάνε μου μια φορά το χατίρι να βάλεις ένα ποτήρι κρασί να τσουγκρίσουμε για το καλό.

Για πρώτη φορά υπεχώρησα. Τόση χαρά είχαμε εκείνη την ημέρα, που δεν μου πήγε να του χαλάσω την καρδιά. Εγέμισα το ποτήρι μου με ρετσίνα και ευχήθηκα κάθε πρόοδο και προκοπή για το παιδί.

– Και με μια καλή νύφη τώρα, συνεπλήρωσε η Ζωίτσα, που, φυσικώ τω λόγω, ήτο παρούσα.

Μεγάλο γλέντι έγινε το βράδυ εκείνο στις αδελφής μου το σπίτι. Ο Βαγγέλης εφώναζε όλους τους φίλους του. Εγώ με την Αλεξάνδρα εψήσαμε παιδάκια και ο Γιαννάκης έτρεχε να φέρει επιπλέον κρασί. Υπήρχαν πατάτες γιαχνί από το μεσημέρι, ντομάτες, φέτα, οπότε όλοι βολεύτηκαν μια χαρά.

Και εγώ υπέροχα επέρασα. Είχα καθίσει στο πλάι της Αλεξάνδρας, ήπια όλο το ποτήρι με το κρασί και, έτσι όπως ήμουν ελαφρώς ζαλισμένη και έβλεπα τον Γιαννάκη μου αναψοκοκκινισμένο, μεταξύ των ανδρών, να γελά και να ομιλεί ως ίσος προς ίσον, τον εφαναζόμουν ήδη δικηγόρο, αγορεύοντα. Σαν χτες μου φαινόταν που τον είδα για πρώτη φορά και άκουσα από τα χειλάκια του την προσφώνησιν «Θεία, θεία».

Λίγες ημέρες αργότερα έλαβα μια από τις πιο σημαντικές αποφάσεις για τη ζωή μου. Επούλησα το πατρικό σπίτι!

Ακόμη και σήμερα, που έχει περάσει τόσοσ καιρός, το σκέπτομαι και ταράζομαι. Έκαμα καλά ή όχι; Αν όμως δεν είχα προβεί εις αυτήν την ενέργεια, πώς θα ήτο δυνατόν να σπουδάσει ο Γιαννάκης και να ανατραφεί αξιοπρεπώς η μικρά Φωτεινούλα; Όσον και να εδούλευαν οι γονείς των, δεν θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν οικονομικώς.

Έκαμα όπως θα έκαμε κάθε καλός χριστιανός. Εκτός δε αυτού, είχα ήδη ουσιαστικώς εγκατασταθεί στην οικία της Αλεξάνδρας για να προσφέρω την βοήθειάν μου· δεν έβλεπα γιατί να μην μεταφερθώ εκεί και τυπικώς.

- Κάλλιο μακριά κι αγαπημένα, βρε Σταματία, προσεπάθησε να με συγκροτήσει η Ζωίτσα.
- Πρέπει να τους βοηθήσω, χρυσή μου, αντέτεινα. Δεν τα βγάζουν πέρα μόνοι τους.
- Δίνε τους τη μισή σου σύνταξη. Φτάνει και περισσεύει για τον κανακάρη.
- Ζωίτσα, μην επιμένεις· το έχω ήδη αποφασίσει. Θα τοποθετήσω τα χρήματα εις την Τράπεζα και...
- Όσπου κάποια μέρα οι τόκοι που θα παίρνεις δε θα σου φτάνουν και θα αρχίσεις να τρως κι από αυτά.

Την εκάκισα τότε τη φίλη μου για τη στάσιν της αυτήν. Πώς όμως να γνωρίζω εκ των προτέρων ότι τα ανίψια μου θα αποδειχθούν δυο άχρηστα πλάσματα, ακάριστα και αναξιοπρεπή, που μόνον συμφορές και εντροπή έφεραν εις την οικογένειαν;

17.

Όπως απεφάσισα έτσι και έκαμα. Επούλησα το σπίτι και την ίδια την ημέρα ο Βαγγέλης ανέλαβεν τη μετακόμισιν. Έφερε κάτι παιδιά από τη δουλειά του και μέχρι το μεσημέρι όλα είχαν λάβει τέλος.

Το μπαούλο, το σκρίνιο και δυο από τις πολυθρόνες τις καλές τα μετέφεραν στις Ζωίτσας, που τα ετοποθέτησεν σε δωμάτιο ξεχωριστό.

- Αυτό το δωμάτιο είναι δικό σου, Σταματία μου, είπεν και με αγκάλιασε.

Δεν ηθέλησα να την κακοκαρδίσω και εδέχθην την πρότασίν της. Τα υπόλοιπα πράγματα μετεφέρθησαν εις την αποθήκη του σπιτιού της Αλεξάνδρας, η οποία διαρκώς μου επανελάμβανε ευχαριστίες για την προσφοράν μου.

- Μην το συζητάς, της είπα. Και όταν με το καλό μεγαλώσει η Φωτεινούλα μας και βρει έναν λαμπρό νέο, εγώ θα την προικίσω.

Ημέρα Τετάρτη μετεκόμισα. Την Κυριακή, λοιπόν, αποφασίσαμε να εορτάσουμε το γεγονός. Εκαλέσαμε μάλιστα και τη Ζωίτσα και δύο συναδέλφους του Βαγγέλη με τις συζύγους των. Ο μόνος που έλειπεν από τη συνάθροισιν ήτο ο Γιαννάκης. Είχε κανονίσει με μερικούς συμφοιτητάς του εκδρομή ημερήσια στην Αίγινα. Επικράθηκα μα δεν το έδειξα.

Μάτι δεν έκλεισα την νύχτα εκείνη ώσπου να τον ιδώ να επιστρέφει στο σπίτι. Τι νύχτα δηλαδή, που κόντευε επτά το πρωί όταν γύρισε.

- Γιάννη, γνωρίζεις τι ώρα είναι; τον επέπληξα μόλις μπήκε.
- Πέσε και κοιμήσου, ρε θείτσα...
- Παιδί μου, δεν θα πας σήμερα στο Πανεπιστήμιον;

Αυτός όμως, αντί να απαντήσει, μπήκε εις το δωμάτιόν του και άρχισε να ξεντύνεται και να τραγουδά «Ο τρελός καλόγερος απ' την Καππαδοκία, ήρθε κάποια νύχτα στην αγρύπνια μας»²².

Να μπω μέσα και να τον αρπάξω από το αυτί μου ήρθε, μα δεν το έκαμα. Επίστευα ακόμη, η αφελής, ότι θα συνετισθεί με τον καιρό.

Οικτρά διεψεύσθησαν οι ελπίδες μου, όλες. Αντί ο Γιαννάκης να αφοσιωθεί εις τη μελέτη, αυτός επήγαιεν από το κακό εις το χειρότερον. Μέχρι και την εμφάνισίν του μετέβαλεν. Άφησε τα

²² τραγούδι του 1972 σε στίχους Κ.Χ. Μύρη και μουσική Γ. Μαρκόπουλου με τον Ν. Ξυλούρη.

μαλλιά του να μακρύνουν, εσταμάτησε το ξύρισμα και άρχισε να φορά αρβύλες, στρατιωτικούς επενδύτες και υποκάμισα μαύρα.

– Γιατί φοράς, παιδάκι μου, τέτοια ρούχα; Πενθείς και δεν το γνωρίζω;

– Εσύ, βρε θεία, γιατί τα φοράς τα μαύρα;

– Γίνεσαι ανάγωγος!

– Κάτσε, μωρέ! Ούτε μια κουβέντα δεν μπορούμε να σου πούμε;

– Δεν ομιλώ με ανάγωγους και θρασείς που έχουν εμφάνισιν συμμορίτου! Πρώτα να γίνεις άνθρωπος και μετά να τολμάς να μου απευθύνεις τον λόγο εμένα...

Άδικος κόπος. Εφθάσαμεν εις το σημείον, τον χειμώνα του '73, αυτός μεν να έχει πάνω από ένα μήνα²³ να πατήσει εις το σπίτι, η αστυνομία δε να μας επισκεφθεί δις και μάλιστα αιφνιδιαστικά. Φύλλο φτερό έκαμαν την τελευταία φορά ολόκληρο το σπίτι· ως και τον κάδο απορριμμάτων ανάποδα τον εγύρισαν.

Ο Βαγγέλης, φορών τις πιτζάμες του, καθόταν στο ντιβανομπάουλο της κουζίνας και τους κοιτάζε. Η Αλεξάνδρα πάλευε να ησυχάσει τη Φωτεινούλα που είχαν ταραχθεί από το ξαφνικό και έκλαιγεν γοερώς.

– Πού κρύβεται το τομάρι;

– Κύριε, μήπως πρόκειται περί παρεξηγήσεως; Θέλω να ειπώ...

– Κερί και λιβάνι, κυρά μου. Και θα μιλάς μόνον όταν σε ρωτάνε, ξηγηθήκαμε;

– Είμαι το γένος Αργυροπούλου εγώ, κύριε. Γνωριζόμεθα οικογενειακώς με τον υποστράτηγο...

Δεν με άφησε να συνεχίσω, ο αυθάδης! Εσήκωσεν το χέρι του να με κτυπήσει, αλλ' ευτυχώς τον συνεκράτησε ένας συνάδελφός του.

– Χ..., ρε Κώτσο, τη γριά. Δε βλέπεις που χρωστάει της Μιχαλούς;

Όσο εταράχθην από την ξαφνική έρευνα, άλλο τόσο εταράχθην από τη συμπεριφοράν την ελεεινή των οργάνων της τάξεως. Καθότι αυτή δεν ήτο στάσις αστυνομικών εντεταλμένων, παρά βαρβάρων κατακτητών και εισβολέων.

Μη βρίσκοντες τελικώς τίποτε το μεμπτόν, εθύμωσαν και εξέσπασαν στον καημένο τον Βαγγέλη απάνω.

– Είχες δεν είχες, Καρύδη, σαν τα μούτρα σου τον έκανες τον μούλο, ε;

– Απάντα, μωρή χαμούρα, όταν ρωτάει ο υπαστυνόμος!

Κάτι πήγε να ψελλίσει ο Βαγγέλης, μα δεν επρόλαβε. Ο εἰς εκ των παρισταμένων τον εκτύπησε με δύναμη στο πρόσωπο κι εκείνος σωριάστηκε στο πάτωμα.

– Θα τα ξαναπούμε, ρε. Κι αν τότε πετύχουμε τον πούστη σου, θα σου τον στείλω σε κουβέρτα. Ναι, μα την Παναγία!

Όταν έφυγαν και αντίκρισα το πρόσωπον του Βαγγέλη στα αίματα μέσα ελιγοθύμησα. Το πρώτο που αντίκρισαν τα μάτια μου όταν τα άνοιξα ήταν ο Ηλιάδης, ο γιατρός. Αυτόν εφώναξε η Αλεξάνδρα, να συνδράμει εμένα και τον Βαγγέλη.

Ας τον έχει καλά ο Θεός τον άνθρωπο. Παρότι αριστερών πεποιθήσεων, εφέρθη σαν αληθινός χριστιανός. Καμιάν διάκρισιν δεν έκαμε μεταξύ εμού και του Βαγγέλη.

– Πρέπει να κοιτάξετε την πίσή σας, κυρία Σταματία. Φοβάμαι πως κάτι δεν πάει καλά.

Τι να πάει όμως καλά με τόσα δεινά που μας επεφύλασσαν ο άφρων και άστοργος Γιαννάκης; Δέκα ημέρες έκαμε ώσπου να μας τηλεφωνήσει και να μάθουμε νέα του.

²³ προφανώς ο Γιαννάκης συμμετείχε στην εξέγερση του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο 1973.

– Τι σου είπε, βρε Αλεξάνδρα;

– Πως είναι καλά και να μην ανησυχούμε, απήντησε η αδελφή μου, δυστυχής και με το πρόσωπο μουσκεμένο από δάκρυα.

Θέλετε να σας ειπώ πότε είδαμε ξανά τον Γιαννάκη; Είναι απίστευτον, αλλά πέρα ως πέρα αληθές. Την ημέρα που ο στρατηγός Γκιζίκης μετεβίβασεν τη διακυβέρνηση της χώρας εις τον Κωνσταντίνο Καραμανλή²⁴. Κύριος οίδε τι ανομίες είχε διαπράξει, το παλιόπαιδο, ώστε να μην τολμά να εμφανισθεί ενώπιον των αρχών!

Διότι μη μου πείτε ότι αν το έκαμνε θα εκινδύνευε η ακεραιότης του η σωματική και τα τοιαύτα. Έχω βαρεθεί, τόσα χρόνια, να τα ακούω αυτά· αρκεί, λοιπόν. Παρά το γεγονός της κάκιστης συμπεριφοράς εκείνων των αστυνομικών στο σπίτι μας μέσα, δεν παραδέχομαι ότι ένστολος Έλληνας είναι δυνατόν να προβεί εις βιαιότητας εναντίον ομοεθνών του. Ότι να μου ειπούν, αυτό εγώ δεν το παραδέχομαι! Άσε που με τη συμπεριφοράν του εκείνη ο υπαστυνόμος Κώτσος, άθελά του βεβαίως, απεκάλυπεν το πρόβλημα που έχω με την πίεσίν μου έτσι ώστε, έκτοτε, το παρακολουθώ ιατρικώς!

18.

Ο Γιαννάκης επέστρεψεν εις το σπίτι εμφανώς αδυνατισμένος. Η Αλεξάνδρα με το που τον είδε έπεσεν κλαίουσα στην αγκαλιά του.

– Φως μου, αγόρι μου, γιατί; έλεγεν εις τους λυγμούς της ανάμεσα.

Η Φωτεινούλα ενόμισεν πως κάτι κακό συνέβη και έμπηξε τα κλάματα και εκείνη.

Ο Βαγγέλης καλωσόρισεν τον υιόν του, αλλά ψυχρά. Αντί να τον σφίξει στην αγκαλιά του, απλώς του έτεινε το χέρι. Εντύπωσιν μου έκαμε, παρά το ότι εγνώριζα πως οι σχέσεις τους εδώ και πολύν καιρόν, προ του '73, ήσαν κακές. Παιδί του ήτο, θα ημπορούσε να είναι περισσότερον εγκάρδιος. Για τ' όνομα του Θεού!

Σχετικώς με τη διαμάχην αυτών των δύο, δεν γνωρίζω πολλά. Ήμουν βεβαίως αυτόπτης μάρτυς ένα βράδυ, αλλά πέρα από έναν χειμαρρο λέξεων ακατάληπτων που εξεστόμιζαν ο εις εναντίον του άλλου, κάτι περισσότερον δεν αντελήφθην. «Προδότες, αναθεωρητές, πράκτορες του καπιταλισμού» ο Βαγγέλης· «Σταλινικοί, Κολλιγιάννηδες»²⁵ ο Γιαννάκης. Έλεγαν και άλλα πολλά και η καημένη η Αλεξάνδρα δεν πρόφτανε να τους συμμαζέψει. Είδε και απόειδε και εκείνη κι έβαλε φωνή που τέτοια δεν είχα ακούσει άλλην φορά από το στόμα της.

– Α, για να σας πω! Αυτά όχι εδώ μέσα. Βούκινο γινήκατε στη γειτονιά. Όλα τα είχαμε, οι καβγάδες μάς λείψανε!

Από τότε το γυαλί εράισεν. Ξένοι κατήντησαν πατέρας και υιός. Από τη μια πόρτα έμπαιναν ο Βαγγέλης, από την άλλην έβγαίνει ο Γιαννάκης.

– Μα, βρε Βαγγέλη μου, του λέω ένα βράδυ. Ως πού θα πάει αυτό το κακό;

– Άσε με, μωρέ Σταματία. Έχω που έχω την πίκρα μου...

– Μα είναι παιδί σου...

– Ένα κ... και μισό, αυτό είναι! εξέσπασεν ο Βαγγέλης. Να στρωθεί τουλάχιστον να τελειώνει με τη Σχολή και μετά ας πάει στα τσακίδια.

²⁴ ο στρατηγός Γκιζίκης μετεβίβασεν τη διακυβέρνηση της χώρας εις τον Κωνσταντίνο Καραμανλή στις 24 Ιουλίου 1974.

²⁵ Το ΚΚΕ το 1968 διασπάστηκε. Ο Βαγγέλης παρέμεινε στο ΚΚΕ, ενώ ο Γιάννης υποστηρίζει το ΚΚΕ εσωτερικού. Σταλινικός αυτός που αναφέρεται στον τρόπο εξουσίας του Στάλιν. Κολλιγιάννηδες αυτοί που σχετίζονται με την τακτική που ακολούθησε ο Κ. Κολλιγιάννης ως γενικός γραμματέας του ΚΚΕ την περίοδο 1956-1972.

Επ' αυτού είχε δίκαιον απόλυτο και δεν μπορούσα να πω κουβέντα. Τουναντίον είχα όλην τη διάθεση να συμφωνήσω μαζί του, μα δεν το έκαμα για να μην ανάψει περισσότερο και γίνει κανένα κακό.

– Μην αρχίσετε όμως, Βαγγέλη, τις πολιτικές συζητήσεις πάλι. Άφησέ τον απερίσπαστον στη μελέτη. Δεν ωφελεί...

– Να και κάτι που έχεις δίκιο, μωρέ Σταματία. Τι πολιτική κουβέντα να κάνει κανείς μ' αυτόν τον χαμένο!

Μέρα με την ημέρα, όλες οι ελπίδες που, ως οικογένεια, τρέφαμε για την εξέλιξιν του Γιαννάκη, διεψεύσθησαν. Από το κακό εις το χειρότερον επήγε, ώσπου κατεστράφη ολοσχερώς.

Ουδέποτε ησυχολήθη ξανά με τις σπουδές του. Το πρώτο διάστημα επήγαινε πού και πού εις το Πανεπιστήμιο, μετά αυτό άρχισε να γίνεται σπάνιο φαινόμενο. Ή παρέμενε κλεισμένος στην κάμαρά του επί ημέρες, ή έφευγε και γυρνούσε έπειτα από ημέρες. Κάθε φορά που επλησίαζε η περίοδος των εξετάσεων, μας κατελάμβανε τέτοια αγωνία, ωσάν να ήμασταν εμείς φοιτηταί. Ο μόνος που δεν ανησυχούσε ήτο ο ίδιος.

– Θα κατέβω στην άλλη περίοδο, τώρα δεν μπορώ, μας αποστόμωνε.

Φυσικά οι περίοδοι διεδέχοντο η μία την άλλη και αυτός τίποτε. Αμφιβάλλω πολύ αν, από το '74 ως το '77, οπότε και το πράγμα έφθασε στο μη παρέκει, κατόρθωσε να επιτύχει έστω και σε ένα μάθημα. Αντί να βάλει κάτω τον... και να τελειώνει, άρχισεν να αναπτύσσει θεωρίες περί του μάταιου των σπουδών, να δηλώνει πως δεν του κινούν το ενδιαφέρον και διάφορα άλλα. Ο καημένος ο Βαγγέλης δεν άντεξε περισσότερο και ένα βράδυ καβγάδισαν άσχημα.

– Αναρχικός έγινες, μωρέ, και ντρέπεσαι να το πεις;

– Όχι, ρε πατέρα, μη σε πιάνει φόβος. Ούτε αναρχικός, ούτε κομμουνιστής, ούτε τίποτα από αυτά τα σ...

– Σ... είναι, βρε γαιδούρι, οι ιδέες που πάλεψα τόσα χρόνια και σύρθηκα στις φυλακές;

– Άσ' τα, ρε πατέρα. Μην αρχίζεις τα ίδια.

– Να μην αρχίζω, ε; Να τσακιστείς να πας φαντάρος κι έπειτα να βγεις στη δουλειά να μάθεις πώς βγαίνει το ψωμί που μου 'γινες επαναστάτης με τον ιδρώτα τον δικό μου και τα λεφτά της Σταματίας!

Εις το σημείο εκείνο ο Γιαννάκης σηκώθηκε και έφυγε. Εγώ επήρα τη Φωτεινούλα και επήγαμε ως το ζαχαροπλαστείο να μην καταλάβει το κορίτσι το δράμα της οικογενείας του και αγριευτεί.

Χρήματα από εμένα, έκτοτε, ο Γιαννάκης δεν εδέχθη ποτέ. Επήγε και έπιασε δουλειά, ούτε που ξέρω πού και έπειτα από μερικές ημέρες μετέφερεν τα πράγματά του εις την αποθήκη της αυλής και διέμενεν εκεί. Όταν είδα το δωμάτιόν του αδειανό, με κατέλαβε στενοχώρια μεγάλη.

– Μα, βρε αγόρι μου, επήγα να τον πάρω με το καλό και να τον μεταπίσω σχετικώς.

– Άσ' το, μωρέ Σταματία. Και πες του πως, μόλις ξεμπερδέψω με τον στρατό, θα ξεκουβαλήσω αλλού.

Εις πλήρη διάλυσιν έβαινε πλέον η οικογένεια και μάλιστα ολοταχώς. Ευτυχώς που υπήρχεν η Φωτεινούλα, κορίτσι αθώο ακόμη, και έπαιρνα κάποια δύναμη να στηριχθώ ψυχολογικώς. Δεν ξεύρω πώς θα τα κατάφερα διαφορετικά.

Η μόνη συμφωνία που ετηρήθη δίχως παρεκκλίσεις, τόσον από τον Βαγγέλη όσον και από τον Γιαννάκη, ήταν η συνεύρεσις για το φαγητό κάθε Κυριακή μεσημέρι. Η Αλεξάνδρα το επέτυχεν. Δίχως να χρειασθεί να σηκώσει τη φωνή ή να βάλει τα κλάματα.

– Κάθε Κυριακή θα τρώμε όλοι μαζί όπως πάντα, τους είπε ήσυχα. Διαφορετικά, να ξέρετε πως εγώ θα πεθάνω.

Εκείνοι κατάλαβαν ότι εννοούσε αυτό που έλεγε και δεν έφεραν καμίαν αντίρρηση.

19.

Ομολογώ πως, όταν η Αλεξάνδρα με επληροφόρησε ότι ο Γιαννάκης θα επήγαινε στρατιώτης, πολύ εκάρηκα. Καθότι επίστευα ότι ήτο πλέον η μόνη ελπίς που απέμενε.

Κρυφά έφυγεν ο Γιαννάκης για να καταταγεί: ούτε που μας ειδοποίησε για την ημέρα της αναχωρήσεώς του, ούτε μας εκαιρέτησε. Το μόνο που έκαμε ήταν να αφήσει ένα σημείωμα στο κρεβάτι της Φωτεινούλας. «Με τη μπόρα θα μαλώσω, μα θα 'ρθω να σ' ανταμώσω»²⁶ έγραφε.

Το τι εννοούσε όμως, ο άθλιος, με τους μυστηριώδεις εκείνους στίχους, απεκαλύφθη δέκα ημέρες αργότερα, όταν επέστρεψε στο σπίτι σαν να μη συμβαίνει τίποτε.

- Ορκίστηκες, αγόρι μου, και σου 'δωσαν κιόλας άδεια; τον ερώτησεν η μητέρα του.
- Απολυτήριο μου δώσανε.
- Μα, καλά, πώς; απόρησα με τη σειρά μου.
- Όσους είναι καλά παλικάρια τους αμολάνε αμέσως.

Όταν ο Βαγγέλης μάς απεκάλυπεν τον πραγματικό λόγο για τον οποίον ο Γιαννάκης ευρέθη εκτός στρατεύματος, η πίεσίς μου ανέβηκε τόσο, που κόντεψα να πάθω αποπληξία.

– Του 'δωσαν τρελόχαρτο, Σταματία μου! Είδαν πως είναι για δέσιμο και τον έστειλαν στον διάβολο!

Χειρότερον από τη συμφορά είναι ο εξευτελισμός: αυτόν είναι αδύνατον να τον αντέξεις. Μου το edίδαξεν με τον καλύτερο τρόπο αυτό το μάθημα ο ανιψιός μου...

Επί δέκα ημέρες παντζούρια δεν άνοιξα στο παράθυρό μου. Επίστευα μετά βεβαιότητος πως όσοι με έβλεπαν θα με γελούσαν για το ρεζίλι που πάθαμε ως οικογένεια.

Αντιθέτως, ο Γιαννάκης, σε πλήρη αφασία, σαν να μη συνέβη τίποτε, έπιασε από την επομένη κιόλας δουλειά. Υπάλληλος βιβλιοπωλείου εις το κέντρο των Αθηνών· σε τέτοιο σημείο ξέπεσεν! Και σαν να μην έφτανε αυτό, τα βράδια που γυρνούσε στην αποθήκη του κήπου εκαθόταν με τις ώρες και έπαιζεν ένα ελεεινό και τρισάθλιο όργανο που είχε βαλθεί να μάθει λίγο καιρό πριν καταταγεί.

Το τι άκουγα κάθε βράδυ από το στόμα του και τον μπαγλαμά δεν περιγράφεται. Κοκκινίζω από ντροπή.

*«Στον παπά τα κονομούσα
και σε σένα τ' ακουμπούσα
γιατί σ' είχα στην καρδιά μου
τέλεια νοικοκυρά μου»...²⁷*

Ως αυτού του σημείου έφτασεν η ηθική του κατάπτωσης, δηλαδή, να πιάνει στο στόμα του έως και τον παπα-Θανάση!

Όταν, κάποια ημέρα, η Ζωίτσα μου επρότεινε να πάω να με φιλοξενήσει για λίγο, δέχτηκα με ανακούφισιν μεγάλη. Στο σπίτι της αδελφής μου μάτι δεν μπορούσα να κλείσω και εκ του λόγου τούτου είχα διαρκώς δυνατούς πονοκεφάλους. Πώς να κοιμηθώ, η δυστυχής, όταν το πρωί είχα τη στενοχώρια στο μυαλό μου και το βράδυ τα άσματα του Γιαννάκη στα αυτιά μου μέσα;

²⁶ στίχοι από τραγούδι του Β. Τσιτσάνη («Ο ουρανός έχει μαυρίσει») με τον Πρόδρομο Τσαουσάκη. Ηχογράφηση 1952.

²⁷ στίχοι από τραγούδι («Ο παπατζής», 1934) του Β. Παπάζογλου.

– Να μείνεις όσο θέλεις στις Ζωίτσας, είπεν η Αλεξάνδρα και με εφίλησε. Τι χρωστάς κι εσύ, καημένη μου, να σε ποτίζει τέτοιο φαρμάκι, το παλιόπαιδο!

20.

Για λίγες ημέρες ήταν να πάω στις Ζωίτσας μα έμεινα ολόκληρο το καλοκαίρι! Οι πονοκέφαλοι εξαφανίσθηκαν και η πίεσίς μου, με τη βοήθεια βεβαίως και των φαρμάκων, ήταν σχεδόν φυσιολογική.

Ειρήσθω εν παρόδω, με αφορμήν το γεγονός ότι εκείνο το καλοκαίρι έκλεινα το, ούτε ενθουμούμαι ποιο, έτος του βίου μου, η Ζωίτσα είχε πάρει φόρα και εξάντλησεν όλα τα επιχειρήματα προκειμένου να με πείσει να νυμφευθώ. Δεν της ήτο δυνατόν να αντιληφθεί την απόφασίν μου να παραμείνω πιστή εις τη μνήμη του Μπάμπη.

– Δε λέω, μωρέ φιλενάδα. Καλός και άξιος ο Μπάμπης...

– Χαράλαμπος, σε παρακαλώ, Ζωίτσα.

– Εντάξει, Χαράλαμπος. Χαράλαμπος, αλλά μακαρίτης εδώ και είκοσι χρόνια, κι εσύ δε λες να το πάρεις απόφαση.

Ορθώς ομιλούσε έτσι όπως ομιλούσε. Καθότι, μετά την απώλειαν του Μπάμπη, άνδρα άλλον δεν εγύρισα να κοιτάξω. Το ζήτημα αυτό το εθεώρησα, δι' εμέ, λήξαν.

Με τη Ζωίτσα όμως τα πράγματα δεν ήταν εύκολα. Καθότι από λόγια δεν έπαιρνε αν είχε βάλει κάτι με το μυαλό της. Αφού είδε και απόειδε πως διά της πειθούς δεν κατέληγεν σε αποτέλεσμα, άρχισε να επιδιδεται σε σχεδιασμούς πονηρούς. Άλλοτε χαλνούσε το καζανάκι και έφερνε κάποιον γνωστόν της, δήθεν, να το επισκευάσει. Άλλοτε προσκαλούσε για φαγητό κάποιαν υποθετικό μακρινόν εξάδελφον που είχε χρόνια να τον ιδεί. Όλα, βεβαίως, κατέληγαν εις το ίδιο:

– Λέω να περάσω την Κυριακή να σας πάρω να πάμε μια βόλτα με το αμάξι ως τη Βάρκιζα.

– Βεβαίως, να ξεσκάσουμε, πεταγόταν η Ζωίτσα.

– Λυπάμαι, δεν μπορώ, συνεπλήρωνα εγώ.

Όταν, εν συνεχεία, ο κύριος αποχωρούσεν, η Ζωίτσα δεν έλεγεν να σταματήσει την γκρίνια.

– Μα, για έναν καφέ θα πηγαίναμε, βρε ευλογημένη. Τι κακό έχει δηλαδή ένας καφές;

– Νομίζω πως γνωρίζεις καλύτερα από εμέ τις συνέπειες του καφέ, Ζωίτσα.

– Τις γνωρίζω και τις παραγνωρίζω, μάλιστα, απαντούσε με αναίδεια. Εσύ, που ούτε τις έχεις πάρει χαμπάρι, να μου πεις τι θα κερδίσεις. Τη βασιλεία των ουρανών;

– Γίνεσαι βλάσφημη.

– Εντάξει, γάμο δεν θέλεις. Ούτε κι εγώ. Έκανα έναν και μου φτάνει. Μια βόλτα όμως μέχρι τη θάλασσα με τον Παντελή, που είναι και υπάλληλος στη ΔΕΗ, τι το κακό έχει, παρακαλώ;

– Εγώ σε παρακαλώ, Ζωίτσα. Επιτέλους αρκετά.

Αυτό το «αρκετά» ως συνήθως ανέκοπτε την προσπάθειάν της. Εγελούσε, με αγκάλιαζε και με φιλούσε στα μάγουλα ενώ, ταυτοχρόνως, αναστέναζεν.

– Αν είχα εγώ το σώμα σου, Σταματία, διαδήλωση θα τους είχα στην αυλή μου.

Βλέπεις η φίλη μου επέμενε να φροντίζει τον εαυτόν της σχολαστικώς. Κατά τη γνώμην μου, βεβαίως, ντύνεται ανάρμοστα για την ηλικίαν της. Να φανταστείς ότι φορά παντελόνια. Παραβλέπω δε τις μπλούζες τις βεραμάν και φούξια καθώς και τις βαφές εις τα μαλλιά και το πρόσωπο!

21.

Αρχάς Σεπτεμβρίου επέστρεψα στις Αλεξάνδρας.

Ίδια κατάσταση. Ο ανιψιός μου, είτε έμενε στο σπίτι, είτε ήτο απών, ένα και το αυτό. Ο Βαγγέλης αμίλητος και η αδελφή μου γυρνούσε μέσα στο σπίτι, μαραζωμένη.

Μόνο τα γέλια και οι φωνές της Φωτεινούλας ακούγονταν.

Βεβαίως, όταν εγώ έβλεπα την ανιψιά μου να μιλά με τις ώρες στο τηλέφωνο και να ντύνεται και να στολιζεται, ένιωθα έναν κόμπο στο στομάχι, αλλά δεν ήτο δυνατόν να παρέμβω. Εδώ οι ίδιοι οι γονείς της δεν της έλεγαν καμιά κουβέντα, μπορούσε να πει κάτι η θεία; Και ας είχα μυρίσει, μια δυο φορές που έσκυψα να τη φιλήσω, μυρωδιά τσιγάρου στα ρούχα της. Τίποτα δεν είπα, τσιμουδιά. Παρακαλούσα μόνον τον Μεγαλοδύναμο να βάλει το χέρι του και να την προστατεύει. Ο Θεός, όμως, παιδί μου, είναι ένας. Ένας αυτός κι εμείς, οι αμαρτωλοί και αμετανόητοι, πολλοί. Τι να πρωτοπρολάβει να σου κάμει κι αυτός;

Κατά τον τρόπο αυτό κυλούσε η ζωή μας όταν, ενάμιση χρόνο μετά, ήρθε το επόμενο κακό και μας βρήκε. Αναπάντεχα και ξαφνικά, και μάλιστα την ώρα του φαγητού της Κυριακής. Λες και κάποιος μας είδε να τρώμε όλοι μαζί, στο ίδιο τραπέζι, όπως τις παλιές καλές ημέρες, και μας καταράστηκε. Ημέρα Κυριακή, μια εβδομάδα πριν από την Κυριακή των Βαΐων.

– Να κοιτάξεις να στρωθείς στα διαβάσματα και να κόψεις τα πολλά σούρτα φέρτα.

– Μπαμπά, ο Ντίνος είναι πρώτο παιδί...

– Ακούς τι σου λέω;

– Βρε Φωτεινή μου...

– Κόφ' το, ρε μάνα!

– Πρόσεξε πώς μιλάς στη μάνα σου!

– Με τον Ντίνο τα 'χουμε και θα παντρευτούμε. Οι γέροι του...

– Τον κακό σου τον καιρό που μου θέλεις και παντρείς!

– Κι αν θέλετε να ξέρετε, είμαι έγκυος!

Κεραυνός έπεσεν στην κουζίνα μόλις η Φωτεινούλα είπε αυτό που είπε. Τι κεραυνός, που βόμβρα ατομική έπεσε και μας άφησε όλους στον τόπο.

Το πιρούνι που κρατούσε ο Βαγγέλης, με μισό λαχανοντολμά απάνω, έπεσε από τα χέρια του στο πιάτο. Η σάλτσα τον επιτίσισε στη φανέλα, αλλά αυτός τίποτα δεν κατάλαβε στην ταραχή του μέσα. Η αδελφή μου, με το κεφάλι κάτω, έσφιγγε με τα χέρια το τραπέζι με τόση δύναμη που οι κόμποι των δακτύλων της είχαν γίνει κάτασπροι, και νόμιζε κανείς πως ή αυτοί θα σπάσουν ή το τραπέζι. Ο Γιάννης, απαθής και ατάραχος, λόγω του προβλήματος με του μυαλού του το χάσιμο, ήταν ο πρώτος που μίλησε. Αφού προηγουμένως τράβηξε μια γουλιά ρετσίνα από το ποτήρι του.

– Σα να λέμε, δηλαδή, αντί να σε πηγαίνει στ' αγγλικά με τη μηχανή, σε τράβαγε αλλού και σε φιστίκωνε, ο φλώρος, αδερφούλα;

Τρέλα κόντεψε να μου έλθει. Ευρισκόμενοι μπροστά σε ένα γεγονός τραγικό, αντί ως οικογένεια να καθίσουμε να ιδούμε τι μέλλει γενέσθαι, έπρεπε να ακούμε τα ακαταλαβίστικα αυτού του φρενοβλαβούς; Διότι, κακά τα ψέματα, τέτοιος ήταν!

– Τι λες, Γιαννάκη μου; προσπάθησα να τον συμμαζέψω. Τίποτα δεν κατάλαβες; Τι ήταν αυτό το «φλώρος» που είπες;

– Να σου πω, Σταματία...

Ακόμη δεν μπορώ να καταλάβω γιατί η παρέμβασίς μου εξαγρίωσε τη Φωτεινούλα. Έδωσεν μια με το χέρι της και η πιατέλα με το τυρί θρυψαλιάστηκε στο πάτωμα.

– Κόφ' το, ρε μ... είπε με τη φωνή αγριεμένη στον αδελφό της. Τι κάθεσαι και μιλάς με τη

Σταματία; Αυτή έχει τζαζέψει απ' το λιβάνι και την αγαμία!

Αυτό ήταν. Το τέλος. Η Αλεξάνδρα είχε αφήσει το τραπέζι και δίχως να ομιλεί κρατούσε, με τα χέρια, το κεφάλι της. Ο Βαγγέλης, με κάτωχρον το πρόσωπόν του, κοιτούσε το πιάτο με τους λαχανοντολμάδες, λες και κάτι σπουδαίο διεδραματίζετο μέσα εκεί. Ο Γιάννης, χαμογελών ηλιθίως, κουνούσε πέρα δώθε το κεφάλι του σαν να μην συμβαίνει τίποτα.

– Για δες, ρε, ο φίστικος, έλεγεν κάθε τόσο.

Συνειδητοποίησα μεμιάς ότι εις την οικογένεια αυτή ήμουν ένα ξένο σώμα. Το ηθικό μου κατερρακώθη αλλ' ωστόσο επέτυχα να διατηρήσω την αξιοπρέπειαν μου.

Επήγα το πιάτο μου στο νεροχύτη και το έπλυνα· το ίδιο έκαμα και με τα μαχαιροπίρουνα που είχα χρησιμοποιήσει. Στη συνέχεια, κατέφυγα στο υπνοδωμάτιό μου. Μάζεψα βιαστικά όσα κρατούσα έξω από τη βαλίτσα μου τη μικρή κι έσκυψα να τραβήξω τη μεγάλη κάτω από το ντιβάνι. Ευτυχώς κατάλαβα έγκαιρα τη σκοτοδίνη που μου ερχόταν και πρόλαβα να καταπιώ τα χάρπια μου. Δίχως νερό και ούτε και ξέρω και πόσα επήρα, τόση ήτο η ταραχή μου!

Συνήλθα όμως, επήρα τις βαλίτσες ανά χείρας και επέστρεψα στην κουζίνα.

– Εγώ φεύγω, τους είπα. Καμιά θέση δεν έχω εδώ, κατάλαβα και ευχαριστώ για τη φιλοξενίαν σας· με υποχρεώσατε!

Έδωσα μια στην πόρτα και βγήκα. Ευτυχώς ευρέθη αμέσως ταξί που με περιμάζεψε και με πήγε στις Ζωίτσας.

– Τι έγινε, μωρέ Σταματία; αναφώνησε μόλις με είδε.

Άφησα τις βαλίτσες στην είσοδο, προχώρησα στο σαλονάκι, σωριάστηκα στον καναπέ κι έμμηξα τα κλάματα.

22.

Είδα κι έπαθα να συνέλθω από το κακό που με βρήκε. Τόσοι κόποι, τόσες λαχτάρεις και προσδοκίες, είχαν γίνει στάχτη.

Ένα τεράστιο κενό ένιωθα μέσα μου και μια απογοήτευση πλήρη. Ματαιώς πάσχιζε η Ζωίτσα να μου κινήσει το ενδιαφέρον για οτιδήποτε, ακόμη και για τις ετοιμασίες της Μεγάλης Εβδομάδος και του επερχόμενου Πάσχα.

Η εμμονή της να βγω σώνει και καλά από το σπίτι το απόγευμα της Μεγάλης Δευτέρας δεν με παραξένεψε. Ούτε έβαλα κάτι με τον νου μου.

– Μα ούτως ή άλλως θα πάω στην εκκλησία, Ζωίτσα, οπότε θα πάρω και τον αέρα μου.

– Ναι, βρε παιδάκι μου, αλλά, μιας και το 'χεις πάρει απόφαση, μέρες που είναι, πετάξου και ως της Αλεξάνδρας...

– Μα ακόμη δεν το έχω αποφασίσει, Ζωίτσα. Το σκέφτομαι...

– Να μη σκέφτεσαι τίποτα, Σταματία. Πάσχα έρχεται· αδερφή σου είναι, αίμα σου.

– Εντάξει, θα περάσω να την ιδώ, μόνο αυτήν όμως, και μετά θα πάω στην εκκλησία. Εσύ τι προτίθεσαι να κάμεις;

– Α, δε βαριέσαι, τίποτα! Τηλεόραση θα δω και θα σε περιμένω.

Δεν της εζήτησα να έρθει μαζί μου στην ακολουθία γιατί ήξερα τις αντιδράσεις της. Πέρα από την Ανάσταση που έφτανε μέχρι το προαύλιο, το πόδι της διάβαινε ιερόν ναό μόνο σε γάμους, βαπτίσιμα και κηδείες. Ντύθηκα, επήρα και την τσάντα μου την καλή και έφυγα. Παντελώς ανυποψίαστη, η αφελής!

Έλα, όμως, που ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη αλλά αγαπάει και τον νοικοκύρη. Επήγα στις

αδελφής μου, μα έλειπαν. Κι επειδή είχε σκοτεινιάσει και είχε πέσει ψυχρούλα, δεν επήγα στην εκκλησία παρά επέστρεψα στο σπίτι, πολύ ενωρίτερα, δηλαδή, από όσον υπολόγιζε η προκομμένη.

Σκοτεινό ήταν το σπίτι όταν μπήκα αλλά και πάλι δεν έβαλα κακό με τον νου μου, σκεπτόμενη πως η Ζωίτσα βαρέθηκε και βγήκε βόλτα να ξεσκάσει. Έτοιμη ήμουν να ανάψω τα φώτα, όταν, ξαφνικά, άκουσα θορύβους να έρχονται από τα ενδότερα και κοκάλωσα. Πλην όμως είμαι άνθρωπος ψυχραιμίας που πολλά έχουν δει τα μάτια μου. Σκέφτηκα να περπατήσω ακροποδητή²⁸ ως μέσα, να ιδώ τους κλέφτες που μας ξάφριζαν, ώστε, κατόπιν, να μπορώ να τους καταγγείλω και να τους αναγνωρίσω εις το αστυνομικό τμήμα μετά βεβαιότητας· να πάνε μέσα για τα καλά και να ησυχάσει ο κόσμος από δαύτους.

Αυτό έκαμα, συνειδητοποιούσα ταυτοχρόνως ότι ο θόρυβος ερχόταν από το δωμάτιο της Ζωίτσας. Και δεν ήτο θόρυβος συνήθης παρά τριξίματα περιέργα και βογκητά και αναστεναγμοί βαθείς.

Τότε ήταν που έχασα την ψυχραιμία μου και κόντεψα να σωριαστώ. «Την έχουν τραυματίσει οι Αλβανοί» εσκέφθηκα και ένιωσα το αίμα να ανεβαίνει στο κεφάλι μου. Έδωσα μια στην πόρτα να ανοίξει και, τη στιγμή που άναβα τα φώτα, άκουσα την κραυγή της Ζωίτσας.

– Αχ, καπετάνιε μου, με πέθανες!

Εικόνα της Κολάσεως αντίκρισα. Μπροστά στα μάτια μου, τα πόδια της Ζωίτσας ανοιγμένα και στο ενδιάμεσο, κινούμενα, τα οπίσθια ανδρός παντελώς ξεγυμνωμένου. Όλα δε αυτά διεδραματίζοντο στο κρεβάτι απάνω!

– Παναγιά μου, σώσε μας!

Αυτό μόνο φώναξα με όλην μου τη δύναμη και επήγα τρέχοντας στο υπνοδωμάτιό μου και εκλείστηκα μέσα. Η θέα αυτού του ανομήματος, τόσην ταραχή μου προεκάλεσε, που σκεπτόμουν πως δεν ήταν αληθινό αυτό που είδαν τα μάτια μου και πως ο Θεός το έστειλε για να με δοκιμάσει. Ήρθε όμως μετά από λίγο η Ζωίτσα και διέψευσε όλες μου τις ελπίδες περί θείας δοκιμασίας.

Μισοντυμένη άνοιξε την πόρτα του δωματίου και ψυχραιμη μέχρι αναισθησίας.

– Μας κοψοχόλιασες, μωρέ Σταματία, με τη φωνή που έμπεξες. Σαν τρελός έφυγε ο καημένος ο Κοσμάς.

Νέα ταραχή ένιωσα να μου έρχεται, μα άντεξα και αντεπετέθη.

– Κολασμένη, έχεις μούτρα να μιλάς; της εφώναξα.

– Μην ουρλιάζεις, σε ακούω.

– Που πήγες, Μεγάλη Εβδομάδα, Θεέ μου, και συνουσιάστηκες με ναυτικό;

– Ποιον ναυτικό, μωρή παλαβιάρα· συνταξιούχος τορναδόρος είναι!

– Ψεύδεσαι ασυστόλως. Θαρρείς πως δεν σε άκουσα ότι τον αποκαλούσες καπετάνιο;

– Πολέμησε στον ΕΛΑΣ²⁹, γι' αυτό τον λέω έτσι και παίρνει τ' απάνω του!

Το μόνο που ενθυμούμαι είναι ένα βουητό. Ένας βόμβος μέσα στο κεφάλι μου που εμεγάλωσε με ταχύτητα αστραπιαία. Όλα κατόπιν σκοτεινίασαν και σωριάστηκα καταγής.

Όταν συνήλθα ήμουν εδώ. Με τους ορούς στο χέρι, με τον γιατρό και τις νοσοκόμες γύρω μου.

²⁸ ακροποδητή: πατώντας στις άκρες των ποδιών.

²⁹ ΕΛΑΣ: ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός ήταν το στρατιωτικό σκέλος του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ) κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.

– Φτηνά τη γλίτωσες, κυρά μου.

Αυτά ήταν τα πρώτα λόγια που άκουσα και τότε εκατάλαβα πως δεν είχα ακόμη διαβεί την Πύλη την Ουράνια.

23.

Σήμερα κλείνω εδώ μέσα είκοσι ημέρες. Η υγεία μου, από ό,τι είπεν ο γιατρός, πηγαίνει από το καλό εις το καλύτερον.

– Αν συνεχίσετε έτσι, κυρία Αργυροπούλου, σε μια βδομάδα, το πολύ, θα επιστρέψετε στο σπίτι σας.

Με συνεκίνησεν η προσφώνησίς του, καθότι λίγοι πλέον με αποκαλούν «κυρία Αργυροπούλου». Με πίκρανε όμως η τελευταία αποστροφή των λόγων του. Σε ποιο σπίτι να πάω, αφού σπίτι δεν έχω;

Στο άντρο της ακολασίας δεν είναι φυσικά δυνατόν να επιστρέψω. Ούτε βεβαίως στης Αλεξάνδρας, από όπου θεωρώ ότι σαν δαρμένο σκυλί απεπέμφθη. Σκληρό πράγμα που είναι η μοναξιά όταν σε παίρνουν τα χρόνια!

Πολλές φορές ήρθε η Ζωίτσα να με ιδεί, αυτή εξάλλου με μετέφερεν εδώ, από όσο μου είπαν. Δεν την εδέχθην.

Και η Αλεξάνδρα ήλθε να με επισκεφθεί· ειδοποιημένη προφανώς από την άλλη. Έκαμα μια αβαρία³⁰ άπαξ. Της εξήτησα να μου στείλει τα εσώρουκά μου και δυο νυκτικές που έχω σιδερωμένες στη βαλίτσα τη μεγάλη, εκείνη με το λουρί. Της είπα, επίσης, πως δεν χρειάζεται να μπει πάλι σε κόπο γιατί καλά είμαι μόνη μου και πίκρες άλλες δεν χρειάζομαι. Η αποκλειστική που πληρώνω μια χαρά με φροντίζει τις νύχτες.

Απεφάσισα, όταν, πρώτα ο Θεός, βγω από εδώ, να πάω να μείνω μερικές ημέρες σε ξενοδοχείο, ώσπου να τακτοποιηθώ σε έναν οίκο ευγηρίας που έμαθα ότι υπάρχει στο Χαλάνδρι.

«Η στοργική αγκαλιά» λέγεται, και τους ανθρώπους που διαμένουν τους φροντίζουν καλά. Ο ιατρός που με παρακολουθεί μου το είπε. Μου έδωσε μάλιστα και κάρτα να τηλεφωνήσω εκ μέρους του.

– Μια χαρά θα είστε εκεί, κυρία Αργυροπούλου. Θα τους μιλήσω εγώ, προσωπικά.

Ας τον φυλά ο Θεός, που του είπα το δράμα μου και συνεκινήθη. Είναι σπάνιο, στις ημέρες μας, να συναντάς τέτοιους ανθρώπους.

Δεν βλέπεις αυτή τη νοσοκόμα, την απογευματινή, τι ακάριστο πλάσμα που είναι; Δυο φορές την έχω παρακαλέσει να μου φέρει μίαν βυσσινάδα, να γλυκαθεί το στόμα μου, που είναι πικρό, και κάνει την κουφή. Και να σκεφτείς πως, για να την καλοπιάσω, την εδωροδόκησα προκαταβολικά με ένα ολόκληρο χαρτονόμισμα από τα ολίγα που εσήκωσα από τον λογαριασμό μου.

Με καρδιά τρεμάμενη επήγα ως την τράπεζα, σημεία και τέρατα γίνονται στις μέρες μας με τους αλλοδαπούς... Ας είναι όμως, ο Θεός προνόησε και έστειλε στο πλάι μου τρία ατρόμητα παλικάρια. Του σώματος προσκόπων, υποθέτω. Για τον φόβο των Ιουδαίων, με συνόδευσαν από την τράπεζα ως πίσω. Παρότι είχαν πένθος, όπως συνεπέρανα από την αμφίεσίν τους. Μαύρα φορούσαν, τα καημένα... Μαύρα από την κορυφή ως τα νύχια³¹!

[Σωτηρίου 2014: 23-66]

³⁰ αβαρία: υποχώρηση.

³¹ αναφέρεται σε μέλη της Χρυσής Αυγής

17. [τραγούδι], Αλκίνοος Ιωαννίδης, *Μικρή βαλίτσα*

Και πού να πας και πού να 'ρθείς
 και πού να επιστρέψεις,
 που 'ναι τα ξένα μακρινά
 κι είν' τα δικά μας ξένα
 και πού να επιστρέψεις.

Μικρή βαλίτσα και βαριά,
 γεμάτη πέτρα κι ήλιο,
 είναι το εμπρός ανήλιαγο
 κι είναι σκληρό το πίσω
 και πού να σ' ακουμπήσω.

Μικρή βαλίτσα κι αδειανή
 κι ας μου 'κοψε τα χέρια,
 δε βρίσκω τόπο να σταθώ,
 ματώνω να σ' αφήσω,
 λυγώ να σε κρατήσω.

Και πού να πάω και πού να 'ρθώ
 και πού να επιστρέψω,
 που 'ναι τα ξένα μακρινά
 κι είν' τα δικά μου ξένα
 και πού να επιστρέψω.

[πηγή: <http://www.alkinoos.gr/el/archive/lyrics/207-2014-small-suitcase.html>]

Από τα υπάρχοντα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας:

α/ Γιώργος Θεοτοκάς, *Η Αργώ*.

http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB106/544/3566,14956/index_d_08_01.html

β/ Νίκος Καββαδίας, *Το πούσι*.

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB106/544/3563,14886/>

γ/ Σταντάλ, *Το κόκκινο και το μαύρο*.

http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB106/544/3564,14919/index_f_03_01.html

[Κινηματογραφική ταινία], Ελία Καζάν, *Ο συμβιβασμός*

Πώς οι επιλογές που κάνουμε μπορούν να μας οδηγήσουν σε αδιέξοδο; Πώς μπορούμε να φύγουμε από αυτό; Ποιο τίμημα πληρώνουμε; Μήπως οι επιλογές μας σε μια συγκεκριμένη στιγμή βασίζονται σε επιθυμίες οι οποίες αλλάζουν μέσα στο πέρασμα του χρόνου; Πώς και πόσο συμβιβάζομαστε με το παρελθόν της οικογένειας, τις προσαγές των γονέων και της παράδοσης που αυτοί εκπροσωπούν; Τι αντιπροσωπεύει η οικογένεια; Έναν θεσμό ασφάλειας, κανονικότητας και ερωτικής εκτόνωσης; Αυτά τα ερωτήματα θέτει ο *Συμβιβασμός* του Ηλία Καζάν, ταινία του 1969, η οποία μορφικά διαθέτει παράλληλο μοντάζ ανάμεσα σε διαφορετικά χρονικά επίπεδα (απώτατο παρελθόν, παρελθόν προ του ατυχήματος, παρελθόν μετά το ατύχημα και παρόν), εσωτερικές φωνές, πολυεπίπεδη εστίαση στους χαρακτήρες και δημοτική ελληνική μουσική που ντύνει τη μοναξιά των ηρώων.

Εκτενέστερα κείμενα

α/ Γεώργιος Βιζυηνός, *Το μόνον της ζωής του ταξίδιον*.

http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=307&author_id=74

β/ Σοφία Νικολαΐδου (2012). *Χορεύουν οι ελέφαντες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ελία Καζάν, *Συμβιβασμός*,
1969

Τρία καρέ από τρία διαφορετικά χρονικά επίπεδα της ταινίας: μετά το ατύχημα, πριν το ατύχημα και πολύ πριν το ατύχημα

ΔΙΚΤΥΟ 2^ο «Ανατομία ενός εγκλήματος»

Στις Δέκα εντολές η έβδομη είναι το «Ου φονεύσεις» και απαγορεύει την αφαίρεση της ζωής του άλλου οριοθετώντας το Εγώ και το Εσύ και επιβάλλοντας παράλληλα την ισότιμη αξία της ζωής του Εαυτού και του Άλλου. Την ισοτιμία αυτή αλλά και τα όρια ταυτότητας-ετερότητας διαρρηγνύει η πράξη του φόνου που φέρνει την απώλεια της ζωής αλλά και την αναμέτρηση του Εγώ με τον ίδιο τον εαυτό του. Ο φόνος βέβαια καθώς παρουσιάζεται σε διάφορες εκφάνσεις, με διαφορετικά αίτια και υπό διαφορετικές συνθήκες είναι δυνατόν να εγείρει ποικίλα ηθικά ερωτήματα (π.χ. σε ποιο βαθμό συνιστά δίκαιη τιμωρία ο φόνος ενός φαύλου ατόμου όπως η γριά τοκογλύφος στο *Έγκλημα και Τιμωρία* ή ο διεφθαρμένος δικαστής στην ταινία *Irrational Man* του Woody Allen).

1. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Πίστομα

Όταν ύστερα από την αναρχία πού 'χεν ανταριάσει τον τόπο δίνοντας εις όλα τα κακά στοιχεία το ελεύτερο να πράξουν κάθε λογής ανομία, η τάξη είχε πάλε στερεωθεί, κ' είχε δοθεί αμνηστία στους κακούργους, τότες επίστρεφαν τούτοι απ' τα βουνά κι από τα ξένα στα σπίτια τους, κι ανάμεσα στους άλλους που ξαναρχόνταν, εγύριζε στο χωριό του κι ο Μαγουλαδίτης Αντώνης Κουκουλιώτης.

Είτουν τότες ώς σαράντα χρονών, κοντός, μαυριδερός, μ' όμορφα πυκνά σγουρά γένια και με σγουρότατα μαύρα μαλλιά. Το πρόσωπό του είχε χάρη και το βλέμμα του είτουν χαϊδευτικό και ήμερο αγκαλά¹ κι αντίφεγγε με πράσινες αναλαμπές· το στόμα του όμως είτουν μικρότατο και κοντό δίκως χείλια.

Ο άνθρωπος τούτος, πριν ακόμα ρεμπελέψουν² ο κόσμος, είχε παντρευτεί. Κι όταν πήρε των βουνών το δρόμο, για το φόβο της εξουσίας, άφηκε τη γυναίκα του μόνη στο σπίτι και τούτη δεν του εστάθη πιστή, αλλά με άλλον (νομιζοντας ίσως πως ο Κουκουλιώτης είτουν σκοτωμένος ή αλλιώς πεθαμένος) είχε πιάσει έρωτα κι απ' τον έρωτα τούτον είχε γεννηθεί παιδί που άξαιεν³ ωστόσο χαριτωμένα και που η γυναίκα περσά αγαπούσε.

Εγύριζε λοιπόν ο ληστής στο χωριό του την ώρα όπου βάφουν τα νερά⁴. Κ' εμπήκε ξάφνου σπίτι του χωρίς κανείς να το προσμένει, εμπήκε σα θανατικό, αναπάντεχα τέλεια, κ' εκατατρόμαξεν η άτυχη γυναίκα, ετρόμαξε τόσο, που, παίρνοντας το ξανθό της παιδί στην αγκαλιά, τό'σφιγγε στα στήθια της τρεμάμενη, έτοιμη να λιγοθυμήσει και χωρίς να δύναται να προφέρει λέξη καμία.

Αλλά ο Κουκουλιώτης πικρά χαμογελώντας τής είπε:

«Μη φοβάσαι γυναίκα. Δε σου κάνω κανένα κακό, αγκαλά και σου πρόπεουν. Είναι το παιδί τούτο δικό σου; Ναι; Μα όχι δικό μου! Με ποιον, λέγε, τό'χεις κάμει;»

Τ' αποκρίθη εκείνη λουχτουκιάωντας⁵.

«Αντώνη, τίποτε δε μπορώ να σου κρούψω. Το φταίσμα μου είναι μεγάλο. Μα, το ξέρω, κ' η εγδίκησή σου θά'ναι μεγάλη· κ' εγώ, αδύνατο μέρος, και το νήπιο τούτο, που από το φόβο τρέμει, δε δυνόμαστε να σ' αντρειευτούμε. Κοίτα πώς η τρομάρα με κλονίζει καθώς σε τηρώ. Κάμε από με ό,τι θέλεις, μα λυπήσου το άτυχο πλάσμα που δεν έχει προστασία.»

Καθώς εμιλούσεν η γυναίκα εσκοτεινιάζεν η όψη του αλλά δεν την αντίκοβγε. Εσώπασε λίγο κ' έπειτα της είπε:

«Γυναίκα κακή! Δεν ρωτώ τώρα ουδέ συμβουλή σου, ουδέ σε λυπούμαι, ουδέ το λυπούμαι. Τ' όνομα εκείνου θέλω. Εσέ δε θα πειράξω. Δε μολογάς το; θα το μάθω· το χωριό όλο γνωρίζει με ποιον εζούσες και τότες θα θυσιάσω και τους τρεις σας, θα πλύνω τη ντροπή πόκω λάβει από σας, πλάσματα άτιμα!»

Εμολόησε. Κι ο Κουκουλιώτης εβγήκε αμέσως. Κι αφού ύστερα από ώρα ξαναμπήκε στο σπίτι, έβρηκε τη γυναίκα στον ίδιον τόπον ασάλευτη με τ' αποκοιμισμένο τέκνο στην αγκάλη· τον αναντράνιζε⁶. Μα αυτός εξαπλώθη κατά γης και σα χορτάτος εκοιμήθη ύπνον βαθύν ως το

¹ αγκαλά: αν και, μολονότι.

² ρεμπελέψουν: επαναστατώ.

³ άξαιεν: αύξανε, μεγάλωνε.

⁴ την ώρα όπου βάφουν τα νερά: το σούρουπο.

⁵ λουχτουκιάωντας: κλαίω γοερά με λυγμούς.

ξημέρωμα.

Την άλλην ημέραν αφού εξύπνησαν της είπε.

«Θα πάμε στα χτήματά μας να ιδώ μη και κείνα μού'χουν αρπάξει, καθώς μού'χε πάρει και σε ο σκοτωμένος.»

«Τον σκότωσες!»

Την ημέραν εκείνην ο ήλιος δεν εφάνη στην Ανατολή γιατί ο ουρανός είτουν γνέφια⁷ γιομάτος και το φως μετά βιάς επλήθαινε.

Κι ο Κουκουλιώτης βάνοντας φτιάρι και τσαπί στον ώμο εδιάταξε τη γυναίκα να τον ακολουθήσει μαζί με το παιδί της, κ' έτσι εβγήκαν κ' οι τρεις από το σπίτι.

Και φτάνοντας εις το χωράφι που είτουν πολύ νοτερό ακόμη από την πρωυτερνή βροχή, ο ληστής εβάλθη να σκάψει λάκκο.

Δεν επρόφερνε λέξη και το πρόσωπό του είτουν χλωμό και ο ίδρος που έβρεχε το μέτωπό του, έβγαινε κρύος. Το σταχτί φως που έπεφτε από τον ουρανό, εχρωμάτιζε παράξενα τον τόπο· το χινόπωρο την αυγήν εκείνην έλεγεν όλη του τη θλίψη. Η γυναίκα εκοίταζε περιέργη κι ανήσυχη και το παιδάκι επαιγνιδούσε με τα γουλιά⁸ και με τα χώματα που ανάσκαφτεν ο κακούργος. Κ' εφάνη για μια στιγμήν ο ήλιος κ' εχρύσωσε τα ξανθά μαλλιά του νήπιου που αγγελικά χαμογελούσε.

Κι ωστόσο ο λάκκος είτουν έτοιμος, κι ο Κουκουλιώτης ακουμπώντας στο φτυάρι, είπε της γυναικός του:

«Βάλ' το πίστομα⁹ μέσα».

[Θεοτόκης 1978: 27-29]

⁶ αναντράνιζε: σηκώνω τα μάτια για να δω, παρατηρώ προσεκτικά.

⁷ γνέφια: σύννεφα.

⁸ γουλιά: μικρή στρόγγυλη πέτρα.

⁹ πίστομα: με το πρόσωπο προς τη γη, μπρούμυτα.

2. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, *Ακόμα;*

Το λιτρουβιό¹ άλεθε. Δυο φωτιές μαύρες εφέγγαν αδύνατα στην καπνούρα που ανάδινε η στια². Το λιθάρι έτριζε, η ζιφταριά³ εσούρωνε λάδι. Τρεις από τους συντρόφους εδουλεύαν, δύο άλλοι εκοιμόνταν κατά γης απάνου στα λιόστα⁴. Είταν μεσάνυχτα και κρύο.

Η πόρτα άνοιξε. Ένας κυνηγός εμπήκε με τα σκυλιά του, άντρας ώς σαράντα χρονώ, μεγάλος με αντρίκια αλλά ήμερην όψη, και που εφορούσε φέσι και σεγγούνι⁵ και πλατοβράκι. Εφαινότουν παραγμένος.

«Καλή σπέρα Θεοδόση» του είπαν «εβάρεσες κουνάδια⁶;»

«Καλή σπέρα» αποκρίθηκε «πού είναι ο Κούρκουπος;»

«Αυτού πέρα κοιμάται» έκαμε ένας από τους δουλευτάδες, άντρας μεσόκοπος και πού είταν, καθώς λέγουν, του λιτρουβιού ο караβοκύρης. Κ' επρόσθεσε.

«Κούρκουπε, ξύπνα. Ο ξάδερφος σου».

Αλλά ο Κούρκουπος δεν ξυπνούσε: είχε βαρύν ύπνο· και ο Θεοδόσης επήγε σιμά του και τον εσκούντησε με το πόδι.

«Τι είναι;» έκαμε μισοκοιμισμένος. «Τώρα, τώρα επλάγιασα. Έρθε κιόλας το αλλάγι⁷ μου;»

«Ξύπνα· η γυναίκα σου σε θέλει· είμουν για κουνάδια και την είδα.»

Ο Κούρκουπος εσηκώθηκε αμέσως ανήσυχος.

Είτουν νέος ώς εικοσιπέντε χρονώ· όμορφος όχι· μα το ανάβλεμμα του έδειχνε πολλή καλοσύνη. Κι αυτός είτουν χωριάτικα ντυμένος, λιγδερός από τα λάδια, και με κορμί μαζωμένο λίγο από την άκοπη εργασία.

Οι δυο άντρες εβγήκαν αντάμα. Το χωριό εκοιμότουν. Η αστροφεγγιά εφώτιζε το δρόμο. Κάπου κάπου σκύλος τους αλυχτούσε.

«Τι τρέχει;» ερώτησε ο Κούρκουπος σκιασμένος.

Ο άλλος δεν απολογήθη. Σιωπηλά εφτάσαν βιαστικοί στη γειτονιά τους. Ο Κούρκουπος έτρεξε στο σπίτι του, αλλά εβρήκε την πόρτα μανταλωμένην απ' όξω.

«Πού είναι;» ερώτησε ντροπισασμένος.

«Πέρα στους Έρμονες» του απάντησεν ο Θεοδόσης· και χωρίς άλλο λόγο εκίνησε προς τον κατήφορο. Ο άλλος ακολούθησε· κρύος ίδρος επερίκυνε τα μέλη του· οι πλάτες του επαγώναν· είχε χάσει την ομιλιά του.

Εκατεβήκαν στο στενό μονοπάτι προς τη θάλασσα. Ο τόπος είτουν έρημος. Τα βουνά ορθωμένα, ανακατωμένα και απόγκρεμα, εφαινόταν την ώρα εκείνη μαύρα· το νερό του τράφου έβραζε με τις πέτρες. Στο τρίστρατο του φουρκισμένου εσταθήκαν κ' εκρυφτήκαν πίσω από ένα βράχο. Ο Κούρκουπος εκάθισε, γιατί τα γόνατα του ετρέμαν, ο άλλος τον κοίταξε ζητώντας να μαντέψει την όψη του στο σκοτάδι. Ανάμειναν κι αφοκραζόνταν·

Οι φτερωτές των μύλων εγύριζαν άκοπα κ' εφτάναν στ' αυτιά τους τα τραγούδια των μυλωνάδων, μαζί με τη βοή του νερού και με τα λαλήματα τα πρώτα του κοκόρου.

¹ λιτρουβιό: ελαιοτριβείο.

² στια: τζάκι.

³ ζιφταριά: Ξύλινο πιεστήριο λαδιού και κρασιού.

⁴ λιόστα: τα στερεά απόβλητα του ελαιουργείου.

⁵ σεγγούνι: γιλέκο από χοντρό ύφασμα.

⁶ κουνάδια: κουνάβι: μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό.

⁷ αλλάγι: βάρδια.

Ξάφνης οι σκύλοι εμούγκρισαν, αλλά ο Θοδόσης τους ησύχασε μ' ένα νόημα κ' εμουρμούρισε: — «Να την. Πάρε.» Και του έβαλε το καριοφύλι στο χέρι.

Ένας ίσκιος τους επλησίαζε ανεβαίνοντας το ρόβολο⁸. Μηχανικά ο Κούρκουπος επήρε το ντουφέκι και εσήκωσε το λύκο. Τα μάτια του είταν καρφωμένα απάνου στον άνθρωπο, που τώρα εδιάβαινε βιαστικά σιμά τους. Οι σκύλοι δεν εσάλεψαν. Κι ο Κούρκουπος αναστέναξε βαθιά κ' είπε αλαφρωμένος ποθώνοντας⁹ το όπλο.

«Είναι άντρας».

«Είναι αντρίκια ντυμένη· οι σκύλοι την εγνώρισαν. Χτύπα».

Δεν υπάκουσε, γιατί δεν ήθελε να πιστέψει.

«Είναι αντρίκια ντυμένη» του ματάειπε ανυπόμονα. «Την είδα να κατεβαίνει».

Και με τα λόγια τούτα του απόσβησε κάθε ελπίδα. Ο Κούρκουπος εκατάλαβε μέσα του, πως μελλάμενο του είταν να γένει φονιάς· και η σκέψη τούτη είταν τρομερή τόσο για τον καλόν άνθρωπο που ενικούσε και την οργή και τη θλίψη του.

Εκείνη ωστόσο εμάκραινε κ' είτουν έτοιμη να πάρει το γύρισμα του δρόμου.

«Τι προσμένεις; Μας έφυγε. Αυτή είναι!». Του 'πε με βραχνή φωνή ο Θοδόσης. «Μας εντροπιάσατε». Κ' έκαμε να του αρπάξει το ντουφέκι.

«Εσύ δε θα τη σκοτώσεις!» Κ' εφώναξε αποφασισμένος:

«Γυναίκα, στάσου· ειδεμή...»

Μα εκείνη εβάλλθη να τρέχει όσο εδύνοτου, και μια στιγμή την έχασαν από μπρος τους.

«Είδες, είδες; φεύγει η άτιμη» είπε ο Θοδόσης.

Κ' εριχτήκαν με μιας κ' οι δύο κατόπι της, και οι σκύλοι την εκυνήγησαν αλυχτώντας.

Αφού επροσπέρασαν το γύρισμα την είδαν πάλι σιμά τους. Κι ο Κούρκουπος οργισμένος τώρα της εφώναξε: «Στάσου, στάσου». Ενώ ο άλλος του 'λεγε.

«Τράβα της· τέλειωνε».

Μα ο Κούρκουπος δεν άκουε τίποτις· ήθελε τώρα να μάθει τη ντροπή του από το στόμα της· και, χωρίς να σταθούν, την εξάτρεξε ολόγυρα και την επρόφτασε τέλος προς τα έμπα του χωριού, και την άδραξε από τα μαλλιά και την έβαλε κάτου.

Εκείνη έριξε ψιλή φωνή.

«Όχι εδώ» του 'πε ο Θοδόσης· «θα ξυπνήσει ο κόσμος. Δος μου το ντουφέκι να μη βρεθεί στα χέρια σου».

Και ο Κούρκουπος υπάκουσε· του απάφησε το όπλο· και εσήκωσε την τρομαγμένη γυναίκα στα δυο χέρια και την έσυρε στο σπίτι.

Άνοιξε η ίδια, γιατί είχε τα κλειδιά, με κρύα καρδιά· και το αντρόγυνο εμπήκαν μέσα μοναχοί τους. Αυτός έκλεισε με βιά την πόρτα.

Έμειναν για μια στιγμή χωρίς φως, κ' εφοβηθήκαν κ' οι δυο τους. Καθώς όμως είτουν μαθημένη έβαλε προσανάμματα στη στια που εκρουφόκαιγε στην ογνήστρα¹⁰ και με μιας έλαμψε το σπίτι.

Το πρόσωπο του Κούρκουπου είταν συγνεφιασμένο· βλέποντάς τον ελίγωσεν η γυναίκα κ' εκάθισε χάμου.

Έφαινότου μικρή στ' αντρίκια φορέματα που μολογούσαν το έγκλημά της· και κοιτάζοντάς

⁸ ρόβολο: κατηφόρα.

⁹ ποθώνοντας: ακουμπώντας κάτω.

¹⁰ ογνήστρα: τζάκι.

την τον επαπαπήρε η χολή, τα φρένα του εσκοτιστήκαν, μια στιγμή ακόμα ετώπασε, κ' ύστερα με βαθύ ανασασμό της είπε:

«Τέτοια ώρα, αντρίκια ντυμένη, στους Έρμονες. Σκύλα πού είσουν;»

Εκείνη λόγο. Τότες επήρε τη μεγάλην απόφαση. Ανατρίχιασε· εξέταζε με το μάτι όλο το σπίτι ζητώντας· και του παρουσιάστη στην όψη ένας κόπιδας¹¹ που τον άδραξε αμέσως. Εβρέθη σιμά της και της έλεγε φοβερίζοντας.

«Πού είσουν; πού είσουν;»

Κι όσο εκείνη από τρομάρα κ' έλεγχος¹² δεν αποκρενότου, τόσο η χολή του επέρσευε, τόσο την ετυραγνούσε· κ' έκατάλαβε η άτυχη πως είταν τώρα το τέλος της.

«Έλεος, έλεος» είπε· «αμαρτωλή είμαι· μα είμαι έγκυα· δικό σου είναι το παιδί, μα το θεό!»

Έμεινε ο Κούρκουπος· εγίνη κίτρινος· ο λόγος της τον εξαρμάτωνε¹³.

Η σια είχε πέσει, εκείνη έκλαιγε θερμά· όξω εξημέρωνε.

Κι ο Θεοδόσης που'χε παραμονέψει εκτύπησε μ' ορμή βαριά την πόρτα· κ' είπε: «Ακόμα; ακόμα;»

Και σαν απάντηση ακουστήκαν φωνές από μέσα.

«Έλεος, έλεος, το παιδί σου. Απάνθρωπε, με σκότωσες!» και δυνατά όσο εδυνότου: — «Βοήθεια, βοήθεια!... Α!»

Κ' υστέρα άκρα σιωπή.

Τότες όμως ανοιχτήκαν τ' άλλα σπίτια, κ' εβγήκαν οι γειτόνοι άντυτοι, ανταριασμένοι, κ' εσυναχτήκαν μπρος στου Κούρκουπου το σπίτι, άντρες, παιδιά, ρωτώντας τί τρέχει· κι αφοκραστήκαν το πνιμένο ρουχαλητό που έβγαινε τώρα από μέσα.

Ο Θεοδόσης τους αποκρίθηκε: — «Την εσκοτώσε».

[Θεοτόκης 1978: 31-34]

¹¹ κόπιδα: σπαθί, μαχαίρι.

¹² έλεγχος: ενοχή.

¹³ εξαρμάτωνε: αφοπλίζω, προσβάλλω κάποιον αφοπλίζοντάς τον.

Τιτσιάνο Βετσέλλιο, Το θαύμα του ζηλιάρη συζύγου, 1511.

3. Μπομπ Ντίλαν, *Ποιος Σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ;*

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

«Όχι εγώ», λέει ο διαιτητής
«Θα μπορούσα στον όγδοο γύρω
Τον αγώνα να είχα σταματήσει
Αλλά το πλήθος θα είχε άγρια γιουχαΐσει
Θα' λεγαν θέλουν τα λεφτά τους πίσω
Κρίμα που χάθηκε έτσι τέτοιο παλικάρι
Αλλά κι εμένα με πιέζανε πολύ
Μη με ψέγετε, κάντε μου τη χάρη
Δεν είμ' εγώ ο φταίκτης
Που έφυγε απ' τη ζωή
Τέτοιος μεγάλος παίκτης»

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

«Όχι εμείς», λέει το πλήθος το αγριεμένο
Που ούρλιαζε στην αρένα συναγμένο
«Δεν ήρθαμε να τον δούμε
Στο θάνατο να πετάει
Μπουιές να δούμε ήρθαμε
Και λίγο ιδρώτα να κυλάει
Δεν είναι δα κακό αυτό
Έναν αγώνα να δούμε, θέλαμε, καυτό
Εμάς μην ψέγετε, όχι, φτάνει
Δεν θέλαμ' εμείς
Ο Ντέιβι Μουρ να φύγει, να πεθάνει»

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

Κι ο μάνατζέρ του λέει, «Όχι εγώ»
Καπνίζοντας ένα πούρο μεγάλο και χοντρό
«Δύσκολο να το πεις, ναι, δύσκολο κανείς να ξέρει
Πάντα τον είχα για γερό και πάντα για ξεφτέρι
Πολύ άσχημο για τη γυναίκα του και τα παιδιά του
Που γράφτηκε πια στου Χάρου το τεφτέρι
Μα δεν φταίω εγώ που πέθανε
Δεν είμ' εγώ εκείνος που τον ξέκανε»
Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος

Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

«Όχι Εγώ», λέει ο στοιχηματζής
Κρατώντας ακόμα το απόκομμα στο χέρι
«Δεν τον σώριασα εγώ
Κι αν ποτέ τον άγγιξα
Ο διάολος να με πάρει
Όχι, δεν με βαραίνει εμένα το κακό
Κι άλλωστε το χρέυμα μου εγώ
Σ' αυτόν το είχα ποντάρει
Όχι, δεν φταίω εγώ που πέθανε
Δεν είμ' εγώ εκείνος που τον ξέκανε»

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

«Όχι εγώ», λέει ο αθλητικογράφος
Σκυμμένος στην παλιά του γραφομηχανή
«Ούτε το μποξ είναι αυτό που φταίει
Κινδύνους όσους και το ποδόσφαιρο έχει
Η πυγμαχία ήρθε και θα μείνει στην Αμερική
Καθένας αυτό το ξέρει και το λέει
Δεν φταίω εγώ λοιπόν, τελεία και παύλα
Μην ακούτε άλλα λόγια φαύλα»

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

«Όχι εγώ», λέει αυτός που με τη γροθιά
Έστειλε στου Τίποτα το σύννεφο τον Ντέιβι Μουρ
Εκείνος που' χε έρθει απ' της Κούβας τη μεριά
Όπου η πυγμαχία είν' απαγορευμένη πια
«Ναι, τον χτύπησα, είν' αλήθεια
Μ' αυτό με πληρώνουνε να κάνω
Δεν ήθελα να τον ξεκάνω
Μη μιλάτε για σκοτωμό, μη λέτε ήταν φονικό
Ήτανε κακιά στιγμή
Ήταν του Θεού βουλή»

Ποιος σκότωσε τον Ντέιβι Μουρ, ποιος
Γιατί και ποιος ήταν ο λόγος, ποιος;

[Ντίλαν 2006: 100-102]

4. Νίκος Καββαδίας, Ένα μαχαίρι

Απάνω μου έχω πάντοτε στη ζώνη μου σφιγμένο
ένα μικρό αφρικανικών αστάλινο μαχαίρι
—όπως αυτά που συνηθούν και παίζουν οι Αραπάδες—
που από ένα γέρον έμπορο τ' αγόρασα στ' Αλγέρι.

Θυμάμαι, ως τώρα να `τανε, το γέρο παλαιοπώλη,
όπου έμοιαζε με μια παλιάν ελαιογραφία του Γκόγια,
ορθόν πλάι σε μακριά σπαθιά και σε στολές σχισμένες,
να λέει με μια βραχνή φωνή τα παρακάτου λόγια:

«Ετούτο το μαχαίρι, εδώ, που θέλεις ν' αγοράσεις
με ιστορίες αλλόκοτες ο θρύλος το 'χει ζώσει,
κι όλοι το ξέρουν, πως αυτοί που κάποια φορά το 'χαν,
καθένας κάποιον άνθρωπο δικό του έχει σκοτώσει.

Ο Δον Μπαζίλιο σκότωσε μ' αυτό τη Δόνα Τζούλια,
την όμορφη γυναίκα του, γιατί τον απατούσε.
Ο Κόντε Αντόνιο, μια βραδιά, το δύστυχο αδελφό του
με το μαχαίρι τούτο εδώ κρυφά δολοφονούσε.

Ένας Αράπης τη μικρή ερωμένη του από ζήλεια
και κάποιος ναύτης Ιταλός ένα Γραικό λοστρόμο.
Χέρι σε χέρι ξέπεσε και στα δικά μου χέρια.
Πολλά έχουν δει τα μάτια μου, μ' αυτό μου φέρνει τρόμο.

Σκύψε και δεξ το, μι' άγκυρα κι ένα οικόσημο έχει,
είν' αλαφρύ, για πιάσε το, δεν πάει ούτε ένα κουάρτο¹,
μα εγώ θα σε συμβούλευα κάτι άλλο ν' αγοράσεις.»
—Πόσο έχει;— Μόνο φράγκα εφτά. Αφού το θέλεις, πάρ' το.

Ένα σιλέτο έχω μικρό στη ζώνη μου σφιγμένο,
που η ιδιοτροπία μ' έκαμε και το 'καμα δικό μου·
κι αφού κανένα δε μισώ στον κόσμο να σκοτώσω,
φοβάμαι μη καμιά φορά το στρέψω στον εαυτό μου...

[Καββαδίας 1990: 18-19]

¹ κουάρτο: το ένα τέταρτο.

5. Θανάσης Βαλτινός, Φουραντάν

Ερώτηση: Τι συνέβη το βράδυ της Κυριακής 13ης Ιανουαρίου τρέχοντος έτους;

Απάντηση: Την τελευταία εβδομάδα είχα θυμώσει με την κόρη μου Σταυρούλα διότι ενώ ήταν έγκυος μου το απέκρυψε στην αρχή. Μετά μου το αποκάλυψε ότι πράγματι ήταν σε προχωρημένο μήνα, χωρίς να μου λέει με ποιον. Στο χωριό είναι μεγάλο σκάνδαλο να γεννήσει μια ανύπαντρη κοπέλα, γι' αυτό και επειδή έχω άλλα τρία κορίτσια, και ένα γιο, εθόλωσε το μυαλό μου και την Κυριακή το βράδυ, γύρω στις εννιά που το ράδιο έλεγε τις ειδήσεις, έβαλα στα παιδιά μου να φάνε. Αφού έβαλα στα άλλα, φακές στα πιάτα τους, έβαλα και στις Ρούλας. Προτού της το δώσω πήγα στο φούρνο που είναι στην αυλή, πήρα ένα μπουκαλάκι γυάλινο με μαύρο βούλωμα που είχε μέσα δηλητήριο φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο της. Μετά το έβαλα μπροστά της που καθόταν με τα άλλα παιδιά και είδα ότι το έφαγε όλο.

Το δηλητήριο το είχε βάλει στο φούρνο η Ρούλα και μου το είχε δείξει. Το φέρνουν στην κοινότητα για την καταπολέμηση εντόμων στα χτήματα και παίρνει όποιος θέλει. Μετά από λίγο, που έφαγε, βγήκε έξω από το σπίτι και έκανε εμετό. Γύρισε και αφού κάθισε μισή ώρα είπε ότι την πόναγε η κοιλιά της και πήγε για ύπνο. Εγώ έπλυνα τα πιάτα και κοιμήθηκα μετά από αυτήν, δίπλα της. Την κοίταξα και είδα ότι κοιμόταν κανονικά.

Ερώτηση: Σε ποιο δωμάτιο κοιμηθήκατε και ποιος άλλος κοιμήθηκε εκεί;

Απάντηση: Στο σπίτι μας έχουμε το χειμωνιάτικο και τη σάλα και τους μήνες που κάνει κρύο κοιμόμαστε όλοι μαζί στο χειμωνιάτικο που έχει το τζάκι. Εγώ και στη σειρά τα παιδιά μου στρωματσάδα. Με το φώτημα σκούνησα τη Ρούλα να σηκωθεί και να ανάψει τη φωτιά αλλά δεν κουνιόταν και ήταν παγωμένη. Τότε σηκώθηκα και κατάλαβα ότι είχε πεθάνει.

Ερώτηση: Ποιος υποπτεύεστε ότι ήταν ο αίτιος της εγκυμοσύνης της κόρης σας Σταυρούλας;

Απάντηση: Ο κουνιάδος μου Μιχάλης Ισαακίδης. Ο Μιχάλης ερχόταν στο σπίτι μας συχνά για να έχουν τα παιδιά έναν ίσκιο και με βοήθαγε και εμένα. Με βοήθαγε στις δουλειές, στο αμπέλι κλάδεμα, και άλλες.

Ερώτηση: Διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης;

Απάντηση: Καμιά φορά αλλά σπάνια, όταν νύχτωνε και ήταν κουρασμένος για να πάει στο Πλατάνι. (χωριό μόνιμης κατοικίας Μιχαήλ Ισαακίδη).

Ερώτηση: Όταν διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης πού κοιμόταν;

Απάντηση: Στο χειμωνιάτικο αλλά του έστρωνε ξεχωριστά, από τη δική μου μεριά.

Ερώτηση: Πώς και πότε νομίζετε ότι ο Μιχάλης Ισαακίδης εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση και αποπλάνησε την κόρη σας;

Απάντηση: Ένα βράδυ στο τέλος του περασμένου Αυγούστου που πήγα στον Πύργο για δουλειά, έμεινε στο σπίτι ο Μιχάλης και τότε το πείραξε το κορίτσι. Την άλλη μέρα που γύρισα το κατάλαβα.

Ερώτηση: Γιατί η κόρη σας δεν σας είπε τίποτα και πώς το καταλάβατε;

Απάντηση: Η κόρη μου ήταν νευρική και επιθετική εναντίον μου. Από καιρό δεν τα πηγαίναμε

και πολύ καλά και συχνά με κατηγορούσε, όταν έμενε στο σπίτι μας ο θεός της Μιχάλης. Όταν γύρισα από τον Πύργο την ρώτησα τι είχε, και μου είπε ότι δεν είχε τίποτα. Μου είπε ευχαριστώ πολύ για το ενδιαφέρον σου. Και εγώ της έδωσα ένα σκαμπίλι που μου έβγαλε γλώσσα. Τότε μου είπε, εσύ δεν είσαι μητέρα, και την πήραν τα κλάματα.

Ερώτηση: Μετά από αυτό το επεισόδιο ποια ήταν η συμπεριφορά της κόρης σας;

Απάντηση: Ήταν ευερέθιστη και λιγομίλητη. Φαινόταν μοναχή της. Του Αγίου Νικολάου ψιχάλιζε, γύρισε στο σπίτι βρεγμένη και είχε χώματα στο φουστάνι της. Την ρώτησα πού γύριζε. Ήταν απελπισμένη, πήγε να με αγκαλιάσει και εγώ την απώθησα. Ξεσυνερίστηκα το παιδί μου.

Ερώτηση: Ο Μιχάλης Ισαακίδης τι έκανε στο μεταξύ;

Απάντηση: Ο Μιχάλης αραιώσε. Δύο φορές τον Δεκέμβριο ήρθε στο χωριό αλλά δεν ήρθε στο σπίτι μας. Ο Μιχάλης ήρθε μας έβαλε φωτιά και μετά χάθηκε.

Ερώτηση: Έχετε να προσθέσετε άλλο τι;

Απάντηση: Γυρεύω συγνώμη από τον Θεό, τα παιδιά μου και τους ανθρώπους. Ότι έκανα το έκανα γιατί η Ρούλα με είχε φέρει σε απόγνωση. Εγώ τριάντα επτά χρόνων έμεινα χήρα και μεγάλωσα πέντε παιδιά δουλεύοντας όλη την ημέρα και δεν ήθελα τα άλλα μου κορίτσια να πάρουν τον δρόμο που πήρε η Ρούλα μας και μας ντρόπιασε όλους. Και τον μικρό μας γιο.

[Βαλτινός 2015: 11-17]

6. Θεόδωρος Γρηγοριάδης, *Μικρού μήκους*

Η πύλη άνοιξε αργά. Μπορεί κι αυτουνού να του φάνηκε ότι όλα γίνονταν σε αργή κίνηση. Είχε συνηθίσει να βλέπει τον κόσμο με κινηματογραφική ματιά, το είχε σπουδάσει, μόνο που δεν είχε καταφέρει ακόμη να γυρίσει την πρώτη του ταινία. Μια ταινιούλα μικρού μήκους είχε κατορθώσει να φτιάξει, κι εκείνη δεν έφτασε ούτε στο φεστιβάλ νέων δημιουργών της Δράμας. Μπα, δεν ήταν γκαντεμιά τωρινή, αυτή την κουβάλαγε χρόνια, από τότε. Από κείνον που θα έβγαине σε λίγο από την πύλη των φυλακών.

Οι Αγροτικές Φυλακές. Επίτηδες, λες, φτιαγμένες έξω από την πόλη, σε μια στεπώδη ανοιχτωσιά. Γκρίζο χώμα, ακαλλιέργητο, κάτι παλιά εργοστάσια επεξεργασίας μετάλλων είχαν αφήσει πίσω τους ερείπια και μολυσμένα υπεδάφη. Οι κτιριακές εγκαταστάσεις μοναχικές, στο πουθενά, σαν να τελείωνε κάπου εκεί η ζωή και αμέσως παραπέρα ν' άρχιζε το τίποτε.

Πως να 'ταν άραγε αυτός που είχε αρνηθεί να τον δει είκοσι ολόκληρα χρόνια; Και γιατί έπρεπε να τον δει; Να τον φορτωθεί; Να φορτωθεί τις δικές του τύψεις; Πιο λογικό ακουγόταν να μην τον συναντήσει ποτέ. Τα γράμματά του λίγα. Επίσκεψη καμιά, και ας επέμενε η γιαγιά Ντρούσκα, λίγο πριν πεθάνει, ότι έπρεπε να τον συγχωρέσει και να τον δει από κοντά. Δικός της γιος ήταν ο δολοφόνος, αν ήταν μάνα της νύφης, ποιος ξέρει αν θα αντιδρούσε έτσι για τον φονιά.

Η δοκιμασία, μέχρι να αποφασίσει να συναντήσει τον αποφυλακισμένο πατέρα του, κράτησε μήνες. Τελικά το αποδέχτηκε και ήρθε. Τουλάχιστον ας τον κατέβαζε μέχρι την πόλη κι ας τον άφηνε στην καινούρια του ζωή, όση του απέμενε

Η πύλη άνοιγε. Η κάμερα στα χέρια του. Ο άνθρωπος που έβγαινε κρατούσε ένα σακ βουαγιαζ. Το συννεφόκαμα του έφερνε πρόσκαιρη τύφλωση στα μάτια – εκεί μέσα δεν χρειαζονταν γυαλιά.

«Καλημέρα» του είπε.

«Καλημέρα, παλικάρι μου» είπε ο αποφυλακισμένος, ζαρωμένος, ευνουχισμένος. Τελειωμένος. «Τι κρατάς στα χέρια σου, γιέ μου;»

«Μια κάμερα. Θέλω να γράψω τη ζωή σου, αρχίζοντας από τη μέρα που βγήκες».

«Τι τη θέλεις τη ζωή μου» αναρωτήθηκε χωρίς να περιμένει απάντηση. «Την έφαγα. Μαζί μ' εκείνη».

Ο γιος τραβούσε συνεχώς υλικό.

«Γ' αυτό ήρθες να με υποδεχτείς, Τάσο; Για να με κάνεις ταινία;»

«Αυτό σπούδασα, πατέρα».

«Σπούδασες πώς να προδίνεις τη ζωή των άλλων;»

Ο αποφυλακισμένος προχωρούσε προς τη στάση των λεωφορείων. Κάθε μία ώρα περνούσε ένα λεωφορείο του ΚΤΕΛ. Δεν έβλεπε στα μάτια τον γιο του, γιατί δεν μπορούσε, ο άλλος είχε φροντίσει να φορέσει τα μάτια του φακού.

«Γιατί τη σκότωσες;»

«Αυτό ήρθες να μάθεις από μένα; Είκοσι χρόνια έμεινα εκεί μέσα στους γ... τοίχους για να το ξεχάσω».

«Έχεις δίκιο. Η μάνα δεν ξεχνιέται».

«Σωστά. Σταμάτα να με φωτογραφίζεις!»

«Σε κινηματογραφώ».

«Θες να μάθεις γιατί τη σκότωσα; Δεν σου είπε η γιαγιά σου, η κοινωνία η σωστή δεν σου το πρόλαβε το μυστικό;»

«Τί να προλάβει;»

«Γιατί τη σκότωσα».

«Γιατί είσαι παρανοϊκός και τη ζήλευες».

Ο αποφυλακισμένος άντρας σταμάτησε ξαφνικά και στάθηκε μπροστά στον άνθρωπο-κάμερα.

«Δεν θα σου τη σπάσω τη μηχανή, μπάσταρδε. Εξαιτίας σου τη σκότωσα. Γράψ' το αυτό. Για την τιμή μου. Και, αν τολμάς, δείξε την ταινία σου και στην τηλεόραση. Και ύστερα ψάξε να βρεις ποιανού παιδί είσαι».

Το πλάνο άδειαζε καθώς ο άντρας έφευγε από τη μέση και στη θέση του φανεωνόταν το κενό, πίσω από τα ερείπια, πίσω από τα φυλαγμένα κτίρια, το πιο ακατοίκητο κενό.

[Γρηγοριάδης 2007: 150 -152]

7. Νίκος Γκάτσος, *Ο Γιάννης ο φονιάς*

Ο Γιάννης ο φονιάς,
παιδί μιας Πατριιάς
κι ενός Μεσολογγίτη
προχτές την Κυριακή
μετά τη φυλακή,
επέρασε απ' το σπίτι.

Του βγάλαμε γλυκό
τού βγάλαμε και μέντα
μα για το φονικό
δεν είπαμε κουβέντα.

Μονάχα το Φροσί,
με δάκρυ θαλασσί
στα μάτια τα μεγάλα
τού φίλησε βουβά
τα χέρια τ' ακριβά
και βγήκε από τη σάλα.

Δεν μπόρεσε κανείς
τον πόνο της ν' αντέξει,
κι ούτ' ένας συγγενής
να πει δε βρήκε λέξη.

Κι ο Γιάννης ο φονιάς
στην άκρη της γωνιάς
με του καημού τ' αγκάθι
θυμήθηκε ξανά
φεγγάρια μακρινά
και τ' όνειρο που εκάθη.

[Γκάτσος 1999: 277]

Έντουαρντ Μουνκ, *Ο δολοφόνος*, 1910.

8. Γεώργιος Βιζυηνός, *Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου*

– Σήμερα πια θα φάγω μια βούκα ψωμί να πάγη στην καρδιά μου! –Είπεν η μήτηρ μου καθεζομένη μεταξύ εμού και του αδελφού μου παρά την λιτήν τράπεζαν, ην ο υπηρέτης είχε παραθέσει εις το δωμάτιόν μας.

– Πρώτα κάμε το, και ύστερα πε το, μητέρα. –Απήντησε πειρακτικώς ο αδελφός μου, διότι από τινος πολλάκις μεν ήκουε την καλήν ταύτην πρόθεσιν, ποτέ όμως δεν την έβλεπε πραγματουμένην.

Η μήτηρ, συνειθισμένη εις παρομοίας του νεωτέρου της υιού παρατηρήσεις, ουδ' επρόσεξε καν εις τους λόγους του. Αλλ' επιστραφείσα προς την όπισθεν αυτής θύραν, ίνα βεβαιωθή ότι είναι κεκλεισμένη,

– Και μη μου αφήσετε, είπεν, αυτή την «σεισουράδα»¹ να ξαναμβή δω μέσα. Ω, χαρά στο μας αλήθεια, σταις τούμπαις και τους «σάλτους»!

«Σεισουράδα» ήταν ο Γάλλος υπηρέτης του επί τον Βόσπορον ξενοδοχείου, εν ω η μήτηρ μου ήλθε να με συναντήση, μόλις αφικόμενον εκ της Εσπερίας. Το πρωτοφανές διά την επαρχιωτίδα σχήμα του «φράκου», αι συνεχείς του καταξυρίστου Γάλλου υποκλίσεις, ενέπνευσαν εις αυτήν ευθύς εξ αρχής ακατάληπτον αντιπάθειαν. Και το χειρότερον ήτο, ότι ο δυστυχής υπηρέτης προσπαθών και καλά να κατακτήση την εύνοιάν της επολλαπλασίαζε τους σάλτους και ταις τούμπαις αυτού, υποκλινόμενος ούτω πιθηκιστικώς, ώστε εκορύφωσε, κατ' αυτάς έτι τας πρώτας ημέρας, την εναντίον αυτού αγανάκτησιν της μητρός μου, ήτις και τον εβάπτισε με το όνομα της σεισοπυγίδος, διότι, έλεγεν, είχε θηλυκό, τουτέστι καταξύριστον πρόσωπον και δεν ημπορούσε να σταθή στα ξερά του, χωρίς να σκύψη το κεφάλι και να σείση την ουρά του.

Μετά τινας ούτω πως εμπαικτικάς παρατηρήσεις και επί του όλου παραστήματος και της

¹ *σεισουράδα*: σουσουράδα. Το πουλί σεισοπυγίς που κουνά συνεχώς την ουρά του.

ενδυμασίας του ατυχούς Λουή, η μήτηρ μου διέκοψεν ανεπαισθήτως το γεύμα της και, προσηλώσασα τους οφθαλμούς εις το παράθυρον, εβυθίσθη ολίγον κατ' ολίγον εις σκέψεις, κατά την συνήθειάν της.

Ο Βόσπορος εκυλιέτο χαριέντως² υπό τα βλέμματά μας· πολυάριθμα ισχνοτενή³ ακάτια⁴ διέσχιζον τα κυανά του νερά κατ' αντιθέτους διευθύνσεις, ως χελιδόνες πετώσαι μετ' απαρμιλλου ταχύτητος. Η μήτηρ μου τα παρετήρει δι' απλανών ομμάτων· και μετά μακράν σιωπήν αναστεξάσασα βαθέως,

– Διες εσύ! είπε, πως περνούν τα χρόνια, και γυρνούν τα πράγματα! Δεν θα γυρίση το παιδί μου, έλεγα, δεν θα προφθάση να έλθη πίσω, και θ' αποθάνω, και θα μείνουν τα μάτια μου ανοιχτά, από την λαχτάρα που έχουν να το διούνε! Όλ' ημερίτσα παραφύλαγα τους δρόμους και ρωτούσα τους διαβάτας. Και όταν εβράδουαζεν, άφην' ανοιχτή την θύρα έως στα μεσάνυχτα. Μη σφαλείς, Μιχαήλε⁵ μπορεί να έλθ' ακόμη. Και δεν θέλω να έλθη το παιδί μου και να 'βρη κλειστή την θύρα μου. Φθάνει που είναι τόσα χρόνια έρημο και ξένο, ας μην έρθη και στο χωριό του να του φανή πως δεν έχει κανέναν εις τον κόσμο, που να φυλάγη τον ερχομό του. Σαν επλάγιαζα, σ' έβλεπα στον ύπνο μου, και μ' εφαιέτο πως άκουα την φωνή σου, κ' εσηκονόμουν και άνοιγα την θύρα: ήλθες, παιδί μου; Ήταν ο αγέρας, που σβυντζίνιζε⁶ στον δρόμο.

Και έτσι ξημέρονε, και έτσι βράδουαζε. Οχτώ χρονάκια πέρασαν, ψωμί δεν επήγε στην καρδιά μου. Γιατί, δεν θα προφθάση να έλθη το παιδί μου, έλεγα, και θα πεθάνω και θα μείνουν τα μάτια μ' ανοιχτά! Και διες εσύ! Τώρα που σ' έχω κοντά μου, τώρα που σε θωρώ, μου φαίνεται σαν να ήταν χθες που διάβηκες και σήμερα που ήλθες. Και οι πίκραις που ήπια, παιδί μου, και οι τρομάραις που ετράβηξα είναι σαν να μην ήτανε ποτέ!

Εδώ έκοψε μηχανικώς ολίγον άρτον, ως εάν ήθελε να εξακολουθήση το φαγητόν της· αλλά πριν τον θέση εις το στόμα, ητένισε πάλιν διά του παραθύρου, είδε τον αείρροον⁷ Βόσπορον, είδε τα παλινοστούντα σκάφη, και στενάξασα εκ μέσης καρδιάς επανέλαβεν αργά και θλιβερά·

– Έτσι περνούν τα χρόνια, και γυρνούν τα πράγματα! Απ' εκεί που εφοβούμουν δεν έπαθα τίποτε· και απ' εκεί που ήμουν ήσυχη ήλθε το κακό! Επήγες εις την άκρη του κόσμου, παιδί μου, και δεν εκάθηκες, κ' εγύρισες. Και ο Χρηστάκης μας – πέντε ώραις δρόμον επήγε, κ' έμεινεν εκεί!... Ε... μόνον οι νεκροί δεν γυρίζουν πίσου!...

Ήτανε παραμονή των Φωτών – ξεύρεις πως είναι η καρδιά μου σε τέτοιαις επίσημαις ημέραις. Ενθυμήθηκα τον μακαρίτη τον πατέρα σου, κ' ενθυμήθηκα, πως μια τέτοια παραμονή, σαν είδες του κόσμου τα παιδιά που κρατούσαν ταις «σουρβιαίς»⁸ και «σούρβιζαν» τους ανθρώπους μέσ' στον δρόμο, πήρες και συ μια σκούπα και άρχησες να χτυπάς τον πατέρα σου πα' στην ράχη και να τον σουρβίζης: “Σούρβα, σουρβα! γερό κορμί, γερό σταυρι⁹ όλο γειά και δύναμι, και του χρόν' γεροί!” Έτσι μικρό που ήσουνε, ήξευρες τα λόγια. Και το χάρηκεν ο μακαρίτης, και σε πήρε στην αγκαλιά του και σε φίλησε: – Έχε την ευχή μου, και να μου τρανέψης! – Και σ' έδωκε μια πεντάρα, και μ' εκούνησε με το δάχτυλο και με είπε. – Αυτό το παιδί, γυναίκα, θα γένη! – Πού το ήξευρε, πως ύστερ' από τρεις μήνες θε να σ' άφην' ορφανό! Και που το ήξευρε,

² χαριέντως: με χάρη.

³ ισχνοτενή: μακρύς/ψηλός και λεπτός.

⁴ ακάτια: πλοιάρια.

⁵ Μιχαήλε: ο μικρότερος αδελφός του αφηγητή.

⁶ σβυντζίνιζε: σφύριζε.

⁷ αείρροον: που ρέει διαρκώς.

⁸ σουρβιαίς: σουρβιά: η κρανιά· δέντρο με σφαιρικούς μικρούς καρπούς.

⁹ σταυρί: το σημείο που η σπονδυλική στήλη ενώνεται με τη λεκάνη.

πως οι παραμοναίς των Φωτών θε νάρχουνταν και θα περνούσαν και συ θα κακοπάθιαζες στην ξενητείά κι εγώ θε νάκλαιγα μονάχη!

Έτσι κ' εκείνη την παραμονή. Ο Μιχαήλος που με ήξευρεν, επήγεν από νωρίς εις το βουνό και έφερε μια σουρβιά: Ένα μεγάλο κλωνί γεμάτο σφικτά και πράσινα μάτια – Μ' αυτά τα σουρβια, μάνα, θα διούμεν απόψε την τύχη μας. – Σαν ήρθεν ο Χρηστάκης στο σπίτι, εκαθήσαμε στο παραγώνι κ' εκωρίσαμε την φωτιά σε δυο μεριαίς, και άρχησεν ο Μιχαήλος να βάζη τα σουρβια στην μέση πα' στην καυτερή την πλάκα, για να διούμε την τύχη μας. Πρώτα πρώτα σ' ωνομάτισεν εσένα, κ' έκοψε σουρβιο και το έβαλε. Και μόλις τώβαλεν, εβρόντηξε και πήδηξε κι' εβγήκεν απ' την στιά¹⁰. Έχε την ευχή μου, Μιχαήλο! του είπα. Απόψε εύφρανες την καρδιά μου. Σαν είν' ο Γιωργής μας γερός, είμασθ' όλοι καλά! Έστερα μ' ωνομάτισεν εμένα. Ε! κ' εγώ, πες, καλά πήγα. Έστερα ωνομάτισε τον Χρηστάκη – και διες εσύ! Το μάτι της σουρβιάς έμεινε πα' στην πλάκα που τώβαλε, σιγανό και ακίνητο, ώστε που εμαύρισε κ' εκάπνισε κ' έγειρεν ολίγο και εκάηκε! – Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! του είπα. Δεν έβαλες καλό σουρβιο! Κ' επήρα την σουρβιάν από το χέρι του κ' εδιάλεξα το πιο καλό το μάτι και άνοιξα καινούριο τόπο στην φωτιά και το έβαλα... Εκάπνισεν ολίγο, εμαύρισεν, ετανίσθη¹¹ κ' έμεινε στον τόπο! Τότ' εγέλασεν ο Χρηστάκης δυνατά κ' επήρεν ένα δαυλί και ανεκάτωσε τα κάρβουνα και είπε:

– Εγώ, μητέρα, είμαι βασταγερός άνθρωπος, το ξέρεις. Έτσι εύκολα εύκολα δεν πηδώ να φύγω μέσ' από λίγη ζέστη σαν και λόγου σας. Αν θέλης να ιδής την τύχη μου, φέρ' εδώ! –

Και πήρε το κλωνί από το χέρι μου και το έβαλε μέσ' στην φωτιά. Κ' επυρώθησαν τα σουρβια και ήρχησαν να βροντούν και να πηδούνε...

Τώρα, λέγε μου εσύ ό,τι θέλεις. Σουρβια είναι σουρβια, το ξέρω. Και την τύχη την βλέπουν για την συνήθεια, όχι για την αλήθεια, κι' αυτό σωστό. Μα όταν θυμηθώ τους κούφιους εκείνους κρότους και ταις μακρυναίς τουφεκιάς που ύστερ' από λίγαις ημέραις άρχησαν ν' ακούγωνται τριγύρω στα χωριά, μου ξεσηκόνετ' η καρδιά μου, και δεν μπορώ να ησυχάσω. Το πράγμα ήταν καθαρό και ξάστερο, μα μεις δεν το ψηφήσαμε, μόνο το πήραμ' ελαφρυά κ' εγελάσαμεν.

Εκεί πάνου στα γέλοια άνοιξεν η θύρα κ' εμβήκεν ο Χαραλαμπής του Μητάκου. Τον ξεύρεις. Ήταν συνομήλικος του Χρηστάκη και τον έμοιαζε πολύ στο ανάστημα και ταις πλάταις. Όσον ήτο μικρός ήρχετο συχνά στο σπίτι μας· μα σαν εμεγάλωσε κ' επήρεν άσχημο δρόμο, δεν ημπορούσα να τον βλέπω μπροστά μου. Γιατί πολλαίς φοραίς έκαμνε το κακό, και τον έπαιρναν για τον Χρηστάκη. Τόσο πολύ τον έμοιαζε· και σαν συντεχνίταις όπου ήτανε φορούσαν και τα ίδια τα ρούχα. Γι' αυτό τον έβαλα μιαν ημέρα μπροστά. Από τότε δεν εξαναπάτησε στο κατώφλιό μας· κ' εκείνη την βραδειά ήλθε.

– Καλησπέρα, κυρά! Καλό στα κάμνετε!

– Καλό στον Λαμπή. Αν με φέρνης κάνα γράμμα, κάτσε να σε κεράσω.

– Όχι, κυρά, εγώ την παραίτησα πια την «πόστα». Και ήρθα ίσα ίσα να ξαναπώ του Χρηστάκη να μην αφήση να την πάρη κανένας άλλος.

Εκεί, σαν να μ' εταράχθηκεν η καρδιά μου!

– Και γιατί, Λαμπή;

– Γιατ' είναι καλή δουλειά η «πόστα», κυρά, καλή δουλειά!

– Και σαν είναι καλή δουλειά η «πόστα», γιατί δεν την κρατείς του λόγου σου, που την είχες ως στα τώρα;

¹⁰ στιά: εστία, τζάκι.

¹¹ ετανίσθη: κινήθηκε.

Θαρρείς του έδωκε κανείς μια μαχαιριά, και άλλαξεν η θωριά του και άρχισε να μασσά τα λόγια του.

– Εγώ, κυρά, δυο χρόνια πήγα κ' έφερα την πόστ' από το σιδηρόδρομο, έκαμ' αρκετούς παράδες. Τώρα πια ας κάμουν και οι φίλοι.

– Άκουσε να σε πω, του είπα τότε, Λαμπή! Εσύ αν έκαμες παράδες, καθώς το λένε – Θεός κ' η ψυχή σου! Εμείς τέτοιους παράδες δεν τους χρειαζόμασθε. Έπειτα, ξεύρεις· οι «καϊμέδες»¹² δεν έχουν πλέον πέραση. Και αυτός που κουβαλεί την πόστα δεν μπορεί πλέον ν' αρχοντήγη με τα υστερήματα, που στέλνει κανένα ορφανό, ξηνητεμμένο, μέσ' στο γράμμα, να μνημονέψουν τον πατέρα του. Όσο για την άλλη τέχνη που σ' αρχόντηγε, Λαμπή, να ο Θεός και ας σε κρίνη. Εμένα το παιδί μου είναι χριστιανός και τίμιος άνθρωπος, και ξεύρει να βγάλη το ψωμί του με τον ιδρω του προσώπου του.

Έτσι του είπα, γιατί το ήξευρα πως ήταν κλέφτης. Και κει που του τάλεγα, παιδί μου, τον έπιασε μια τρεμούλα και άσπρισαν τα χείλια του, και αγρίεψεν η ματιά του, σαν σεληνιασμένος.

– Ω, Παναγία μου! τρεις φοραίς άνοιξε το στόμα του να συντύχη¹³ και τρεις φοραίς άκουσα τα δόντια του να κροτιούνται, παιδί μου, μα την φωνήν του δεν την άκουσα! Έτσι εστριφογύριζε το νεκρόχλωμό του πρόσωπο! Και είδα την άπειρή του φρίκη και την ματιά του την τρομαγμένη, που ξέταζε κλεφτάτα κλεφτάτα τα ρούχα, και το δεξί του χέρι, ως ανάμεσα στα δάχτυλα! Ωσάν να ήτανε χρισμένος κάτι τι κι' εφοβούνταν μην το διούμε. Και ύστερ' από τον φρικτόν αγώνα – Ω, Παναγία μου! σαν κανείς που ψυχομακά λαιμοπνιγμένος, παιδί μου,

– Μην ακούς τον κόσμο, κυρά! Εγώ είμαι καλός άνθρωπος! είπε, κ' έκρυψε το πρόσωπο με τα χέρια του, κ' εβγήκε, και δεν εκαλονύχτισε!...

– Θωρείς, μητέρα; Είπε τότε ο Χρηστάκης. Σε τώλεγα και δεν το πίστευες. Εσκότωσησεν άνθρωπο, και τον πιάνει το αίμα. Όλος ο κόσμος το λέγει και συ δεν το πιστεύεις. Άμα πης πως ξεύρεις κάτι τι που έκαμεν –ας είναι και για δοκιμή μονάχα– θαρρεί πως του λες για το φονικό. Θαρρεί πως εφάνηκε το αίμα στα χέρια του, για να τον προδώση.

– Αφού δεν το είδες με τα μάτια σου, του είπα, τι σε μέλει και τον κακολογάς. Κάθε αρνί κρεμιέται από το ίδιο του ποδάρι. Και αν είναι αλήθεια, έχει Θεό που θα τον κρίνη και ας όψεται. Κάμε μου μόνο την χάρη, και μη ανακατόνεσαι στην υπόθεσι της πόστας: Αυτός χωρίς αιτία βέβαια δεν την παραιτά.

– Δεν ακούς που σου το λέγω, μητέρα; Είπε πάλ' εκείνος. Είναι το αίμα που τον πιάνει! Το αίμα, που έχυσε στον δρόμο του, εστοικειώθηκε τώρα, και δεν τον αφήγει να περάση. Προχθές αναγκάσθηκε να γυρίσ' από τα μισόδρομα και ν' αφήση την πόστα. Ακούεις, είδε κάποιον που τον παραμόνευε: Χωρίς άλλο ήταν το αίμα. Γιατί λέγουν, πως όποιος σκοτώση άνθρωπο και δεν σκεφθή να γλύψη από το μαχαίρι του το αίμα, ή θα στοιχειωθή να τον πνίξη καμιά μέρα, ή θα τον μαρτυρεύη, ως που να τ' ομολογήση και να τον κρεμάσουν.

– Νάχης την ευχή μου, παιδάκι μου, μη μου ξεσηκόνεις την καρδιά μου περισσότερο. Και, νάχης την ευχή της Παναγίας, μην ανακατόνεεις αυτά τα πράγματα! Γιατί σ' ακούει κανείς από την εξουσία κ' ευρίσκεις τον μπελά σου! Άφησε και την πόστα και τον ποστιέρη να κουρεύονται, και βλέπε την δουλειά σου, σαν νοικοκυροπαίδι.

Μα κείνος ο μακαρίτης –τον ήξευρες πώς ήτανε– δεν τον εκωρούσεν ο τόπος να καθήση. Τον έμαθα τέχνη και τον άνοιξ' αργαστήρι, για να πιάση τον τόπο του πατέρα του. Μα, έλα που αγαπούσε να γυρνά μέσα στους δρόμους!

¹² καϊμέδες: χαρτονομίσματα.

¹³ συντύχη: απαντήσσει.

– Απ’ εδώ ως στο Λουλεβουργάζι, είπε, είναι πέντε ώρες δρόμος. Μια φορά κάθε δεκαπέντε θα πάγω και θα έλθω, γιατί ν’ αφήσω να ωφεληθώ άλλος;

– Όχι, νάχης την ευχή μου! Δεν σ’ αφήνω να πάρης την πόστα! Υποσχέσου μου πως δεν την παίρνεις, γιατί θα με κάμης να χάσω την ησυχία μου!

– Ε! καλά, είπε τότε. Δεν την παίρνω. Άφησε να μείνης καναδυό μήνες χωρίς γράμμα, και να διής εσύ πως θα το μετανιώσης.

Αυτό μ’ έγγιξεν εκεί που με πονούσε. Τα γράμματά σου δεν ήρχοντο τακτικά, γιατί τα άνοιγαν στον δρόμο. Και δεν φθάνει, που δεν άφηναν μέσα τίποτε, μόνον ύστερα εντρέπονταν να τα φέρουν ανοιγμένα, και έτσι έμενα εγώ χωρίς ειδήσεις σου, κ’ εκαθόμουν κ’ έκλαια. Μολαταύτα δεν του είπα τίποτε. Τόσον καιρό υπόφερα, ας υποφέρ’ ακόμα.

Όταν ήλθεν η ημέρα της πόστας, τον βλέπω κ’ εμβαίνει με τον σάκκο του «κονακιού»¹⁴ στην αμασάλη, και με το τουφέκι στον ώμο του.

– Τώρα πια, μητέρα, είπε, το κεραστικό δεν θα πηγαίνη σε ξένα χέρια. Αύριο που θα σε φέρω το γράμμα του Γεωργή, θα μου το δώσης εμένα. Ορίστε; –

Είχαν περάσει κοντά δώδεκα ημέραις από εκείνη την βραδειά, που του το είχα εμποδίσει. Όπως πάντοτε, έτσι και τότε είχαν ξεχασθή πλέον οι προφητεΐαις της παραμονής των Φωτών. Μα τον γιόν του Μητάκου δεν τον ελησμόνησα. Γι’ αυτό άρχισα να τον νειδίζω¹⁵, πως έκαμε δουλειά του κεφαλιού του. Μα κείνος πού ν’ ακούση! Επήρε την υποχρέωση πάνου του! Υπεσχέθηκε στους προεστούς και στον Καϋμακάμη!

Σαν είδα που παν τα λόγια μου χαμένα, τον έδωσα κ’ εγώ το γράμμα σου, και, έχε τον νου σου να, παιδί μου, του είπα, να μη χάσης το γράμμα του Γεωργή μας! – Θαρρώ πως τότε βλέπω ακόμα! Έβγαλε το φέσι του, εφίλησε το χέρι μου, κ’ επήγε... Ποιος το ήξευρε να μη τον αφήση!...

Την άλλη την ημέρα ήτανε νάρθη ο καινούριος ο Δεσπότης. Οι επίτροποι και οι προεστοί επήγαν από νωρίς εις τον σιδηρόδρομο· οι δάσκαλοι με τα παιδιά του σχολειού αραδιασμένα· οι παππάδες και οι άλλοι χωριανοί εβγήκαν καμμιάν ώρα δρόμο, για να τον προσωπαντήσουν. Ο Μιχαήλος επήγε κ’ εκείνος μαζί τους. Έμεινεν άδειο θαρρείς το χωριό. Η ώρα της πόστας ήλθε, μα δεν ανησύχησα για τον Χρηστάκη: Χωρίς άλλο θα έλθη με τη συνοδεία του Δεσπότη. Ο καιρός ήταν καλός κ’ εγώ εφύλαγα στο παραθύρι. Σαν είδα τον κόσμο από μακρά που επέστρεφε, έσιαξα το φακιόλι μου κ’ εβγήκα ως έξω από το χωριό να φιλήσω κ’ εγώ του Δεσπότη το χέρι. Τα εξαπτέρυγα και οι σημαΐαις της εκκλησίας έλαμπαν από μακρυά εις τον ήλιο, και κατόπιν εγυάλιζαν οι σταυροί και τα φελώνια¹⁶ των παππάδων. Πίσω, στο ένα πλάγι, διέκρινα χρυσοσέλωτο το άσπρο άτι, που επήγαν για τον Δεσπότη· μα όσο και αν εκόντευε, Δεσπότης δεν εφαινέτο επάνω του. Βγα! είπα με τον νου μου, και άρχισα να πλησιάζω ανήσυχη και βιαστική.

– Φεύγα, κυρά! εφώναξε τότε έν’ από τα παιδιά, που έτρεχαν εμπρός εμπρός με τα γιορτερά τους. Φεύγα πίσω, γιατί έρχεται τ’ ασκέρη! Ακούς εκόψαν τον σιδηρόδρομο και μας επήραν τον Δεσπότη!

Εκεί ετινάχθηκε η καρδιά μου! Ο πόλεμος ακούετο, μα οι Ρούσσοι ήτανε μακρυά, ξεύρω κ’ εγώ; στα Μπαλκάνια, μας έλεγαν, κι ακόμη παρά πέρα. Και τώρα να κόψουν έξαφνα τον σιδηρόδρομο. – Είδες, είπα, και θα πάθη τίποτε το παιδί! και εκόπηκαν τα γόνατά μου κ’ έμεινα στον τόπο. Εκεί επρόφθαξε το πλήθος βιαστικό και τρομαγμένο. Κ’ επρόβαλ’ ο Σταυρός με τα εξαπτέρυγα κ’ επρόβαλ’ ο παπάς με το θυμιατήρι, και πρόβαλαν τέσσαρες νομάτοι μ’ ένα λείψανο

¹⁴ κονακιού: κονάκι: σπίτι.

¹⁵ νειδίζω: ονειδίζω: κατηγορώ.

¹⁶ φελώνια: φελώνιο: ιερατικό ένδυμα σαν χιτώνας.

στον ώμο, και στο πλάγ' ο Μιχαήλος ανεμαλιάρης και λουσμένος εις τα δάκρυα... Αχ! παιδί μου! παιδάκι μου!... Ποιος το ήξευρε να τον εμποδίση!–

Εδώ η τρέμουσα φωνή της συνεπνίγη υπό των λυγμών και των κλαυθμών της.

Ήτον η πρώτη φορά εκείνην την ημέραν. Και επειδή εγνώριζον την φύσιν της δυστυχούς μητρός μου, ούτε εγώ την διέκοψα, ούτε τον αδελφόν μου αφήκα. Η θλίψις υπερεπλημμύρει την φιλόστοργον αυτής καρδίαν, και αν δεν την άφηγεν να εκχειλίση άπαξ και δις και τρις της ημέρας, δεν ηδύνατο να εύρη ανακούφισιν. Το φοβερόν τραύμα είχε πλήξει τον πολυπαθή μας οίκον προ τριών και επέκεινα ετών. Αλλ' η πρόσφατος έλευσις εμού, όστις δεν είχαν ιδή το φρικτόν εκείνο δράμα εκ του πλησίον, ανέξανε¹⁷ τας μόλις ουλωθείσας πληγάς της ταλαίνης¹⁸. Η εμή παρουσία καθίστα την απώλειαν του μακαρίτου πολύ μάλλον επαισθητοτέρα, διότι, καθώς έλεγεν η μήτηρ μου δικαίως, εφαινότο πλέον πως η χαρά μας δεν ειμπορούσε να είναι σωστή. Τόσον ολίγους που τους αφήκα τους εδικούς μου, τους εύρισκον ολιγωτέρους. Και ούτε εγώ να τον φιλήσω, ούτε ο πτωχός αδελφός μου ηδύνατο πλέον να ευφρανθή επί τη επανόδω τού τόσον καιρόν προσδοκηθέντος αδελφού του! Και έκλαιε λοιπόν η δύστηνος και διηγείτο την θλιβεράν εκείνην ιστορίαν, ως εάν είχε συμβή αυτήν την προτεραίαν.

Και όταν αι πλήμμυραι των δακρύων ανεκούφιζον ολίγον την βαρυπενθή αυτής καρδίαν, νομίζετ' ελησμόνει την δυστυχίαν της; Πολλού γε και δει¹⁹. Την θλίψιν διά τον φόνον του αγαπητού μας αδελφού διεδέχετο η αμείλικτος οργή κατά του φονέως.

– Καμμιά φορά, μοι έλεγε κατ' ιδίαν ο αδελφός μου, ενόμιζον πως άρχιζε να ξεκνά τον Χρηστάκη, μα ποτέ δεν την είδα να ξεκάση τον φονιά του.

Καθ' όλον το μεταξύ διάστημα ούτε Δεσπότη, ούτε Καϋμακάμη αφήκεν ήσυχον διά να τη εύρουν τον φονέα του τέκνου της. Κατ' αρχάς ενομίσθη, ότι εφονεύθη, συντυχών εις την συμπλοκήν κατά την επί του σταθμού του Λουλεβουργάζ έφοδον. Αλλά μετ' ολίγον επιστώθη, ότι τούτο δεν ήτο δυνατόν. Οι επελθόντες προς παραλαβήν του αρχιερέως εύρον τον σταθμόν τούτον ερημωμένον υπό των επιτοπίων αρχών προ δύο ήδη ημερών, εξ ου χρόνου πάσα συγκοινωνία μετά της πρωτευούσης ήτο διακεκομμένη, τους δε Ρώσσους αμαχητί καταλαβόντας το χωρίον, αλλά μόλις περί τα μέσα της προηγηθείσης εκείνης νυκτός. Τον πτωχόν αδελφόν μου όμως ανεκάλυψαν εν τη ατάκτω αυτών επιστροφή παρά την γέφυραν της λεωφόρου, πολύ μακράν του χωρίου, και νεκρόν πολύ προ της αφίξεως των Ρώσων. Δεν εφονεύθη λοιπόν τυχαίως, ουδ' εν συμπλοκή. Αλλ' ούτ' επίτηδες ήτο δυνατόν να εφονεύθη υπό στρατιωτών ή ληστών. Διότι ούτε οι μεν θα αφήναν τον νεκρόν ασύλητον, ούτε οι δε ανέπαφον τον ταχυδρομικόν σάκκον. Πάσα δε επίσημος έρευνα κατέληγεν εις το ψηλαφητόν συμπέρασμα ότι ο φόνος εγένετο εξ ενέδρας και ουχί προς σκοπόν ληστεύσεως. Διά τούτο η μήτηρ μου επέμενεν εις την εύρεσιν και τιμωρίαν του φονέως. Ο τρόπος δι' ου ο πρώην κακής φήμης ταχυδρόμος παρέπεισε τον ανύποπτον νεανίαν να διαδεχθή το επικίνδυνον αυτού έργον, παρείχεν εις τας ερεύνας αυτής τον οδηγητικόν μίτον.

– Δεν μπορεί να είναι αλλοιώς, έλεγεν. Ο φονιάς πρέπει να ήταν μανιασμένος μαζί του, και πρέπει να το ήξευρε. Αλλέως δεν μπορούσε να τον παραμονεύση αυτή την πρώτη την ημέρα, που πήρε την πόστα πάνου του. Είναι λοιπόν χωρίς άλλο χωριανός μας, ή κανείς από τα περίχωρα. Όταν επήραν αυτόν, που είχε πρώτα την πόστα, στην φυλακή, είπα πως έκαμεν ο Θεός κρίσι. Μα ύστερ' από δύο ημέραις τον έβγαλαν, γιατί ευρέθη, πως, όταν έγινε το φονικό, εκείνος

¹⁷ ανέξανε: έξυνε πάλι.

¹⁸ ταλαίνης: τάλαινα: δυστυχής.

¹⁹ πολλού γε και δει: και βέβαια όχι.

ήταν στο χωριό μας. Ποιος το ξεύρει; Ίσως κ' εψευτομαρτύρησαν... Μα τώρα, που ήρθες πια και συ, παιδί μου, μην αφήσετε τον αδερφό σας ανεκδίκητο. Μη με βλέπεις έτσι και σιωπάς! Αν δεν είχα παιδιά στον κόσμο, θανάκοφτα τα μαλλιά μου, θενάβαζα ανδρική ρούχα, και με το τουφέκι στον ώμο θενά κυνηγούσα τα ιχνάρια του φονιά, ως που να κδικήσω τον νεκρό μου. Γιατί διές, παιδί μου, ο φτωχός μας ο Χρηστάκης δεν ευρίσκει ησυχία, μόνο παλεύει μέσ' στο μνήμα του όσαις φοραίς νοιώθει το φονιά του να πατή τα χώματα. Και τον νοιώθει, παιδί μου! στην άκρη του κόσμου να ευρίσκεται, εκείνος τον νοιώθει, σαν να του πατούσε την καρδιά του! Γι' αυτό εκδίκησι! πρέπει να γενή εκδίκησι!

Ο μη γνωρίσας την αγαθοτάτην ταύτην μητέρα προ του θανάτου του υιού της, θα την εκλάβη ίσως ως γυναίκα τραχέος και σκληρού χαρακτήρος, αφού εγώ αυτός εδυσκολευόμην πλέον να ανεύρω εν αυτή την άπειρον εκείνην φιλανθρωπίαν, ήτις την έκαμνε να φείδεται²⁰ και να συμπονή και αυτήν την άψυχον φύσιν, και ως εκ της οποίας δεν υπέφερε να ίδη ουδέ μίαν όρνιθα σφαζομένην. Διότι, ναι μεν, εκδίκησιν λέγουσα, ηγνόει κυρίως δικαιοσύνην. Αλλά την δικαιοσύνην ταύτην δεν ηγνόει άνευ προσωπικής αυτής ικανοποιήσεως προσμετρομένην μόνον υπό της απαθούς χειρός του νόμου.

– Να τον ιδώ κρεμασμένον, έλεγε, να τραβήξω το σχοινί του και ύστερα ας αποθάνω!

Τόσον φρικαλέως επιθυμητή εφαινετο η εκδίκησις εις την φιλοστοργίαν της φυσικής και αμορφώτου γυναικός!

Τα ψυχρά της επιστήμης σκέμματα²¹, δι' ων εδοκίμαζον ενίοτε να καταπραΰνω τας ορμάς της θερμής αυτής καρδιάς, εξητιμίζοντο πριν φθάσωσι τον σκοπόν αυτών, ως μικραί σταγόνες ύδατος, όταν πίπτωσιν επί σφοδρώς φλεγομένης καμίνου. Ούτω και κατ' εκείνην την ημέραν. Όταν μετά μακράν διδαχήν περί της θέσεως των ατόμων απέναντι της δημοσίου δικαιοσύνης, τη υπεσχέθην ότι θα κινήσω πάντα λίθον προς εύρεσιν και τιμωρίαν του κακούργου,

– Ναι! είπε, μετά τινος αγρίας εντροφήσεως. Να τον ιδώ κρεμασμένο, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερ' ας πεθάνω!

Αλλ' αίφνης εκρούσθη η θύρα, και, μετά προφανούς δυσαρρεσκείας είδε την καταξύριστον μορφήν του υπηρέτου ευσεβάστως παρακύπτουσιν²² όπισθεν του θυροφύλλου.

– Τι τρέχει, Λουή; τον ηρώτησα εισερχόμενον.

– Μία Τούρκισσα, απήντησεν υποκλινόμενος προ της συνωφρυωμένης μητρός μου, μία Τούρκισσα προς επίσκεψιν.

– Προς επίσκεψιν ημών; Δεν είναι δυνατόν! Θα έχης λάθος, Λουή, πήγαινε! Δεν γνωρίζομεν καμμίαν Τούρκισσαν. Αλλ' ενώ τον απέπεμπον ούτω, χάριν της μητρός μου, ηκούσθη ταραχή εν τω διαδρόμω και φωναί ως εριζόντων. Ο Λουής υπεκλήθη εκ νέου όσον οίον τε²³ βαθέως, όπως με πείση, ότι ημείς ήμεθα οι ζητούμενοι. Αλλ' αίφνης η θύρα ανοίγει μετά φοβερού πατάγου, ωθήσασ' αυτόν να πέση κατακέφαλα, ενώ μία γραία, σχεδόν απερικάλυπτος Οθωμανίς ερρίπτετο εις τους πόδας της μητρός μου, μετά λυγμών και δακρύων. Φαίνεται ότι οι έξω υπηρέται τη εκώλουον την είσοδον και εκ της απελπισίας αυτής εβίασε την θύραν. Ο εμβρόντητος Λουής επρόφθασε να συνέλθη και εκδιώξη διά λακτισμών τον δειλώς ακολουθούντα αυτήν υψηλότατον λευκοσάρικον²⁴ σοφτάν²⁵, αλλ' ο αδελφός μου, παρεμβάς, ως τον είδεν, επέπληξε τον υπηρέτην

²⁰ φείδομαι: λυπάμαι, φροντίζω.

²¹ σκέμματα: σκέψεις, συλλογισμοί.

²² παρακύπτουσιν: παρακύπτω: σκύβω πλάγια και κοιτώ.

²³ ως οίον τε: όσο το δυνατόν.

²⁴ λευκοσάρικος: με λευκό σαρίκι.

²⁵ σοφτάς: Τούρκος ιεροσπουδαστής.

και εισήγαγε μετά μεγάλης χαράς τον ισχνόν και λευκόκλωμον εκείνον Τούρκον, ως εάν ήτο ο οικειότατος αυτώ φίλος.

– Είναι ο Κιαμήλης μας, είπεν, επιδεικτικώς προς εμέ, και αυτή θα είναι η μητέρα του!

Η μήτηρ μου μόλις και μετά βίας απαλλαγείσα των περιπτυγμών²⁶ της Οθωμανίδος, ητένισεν υψηλά προς την συμπαθητικὴν του σοφτά μορφήν μετά παραδόξου στοργῆς, και

– Εσύ είσαι Κιαμήλη, παιδί μου; τον ηρώτησε. Και πώς είσαι; Καλά; Δεν σ' εγνώρισα με αυτή την φορεσιά σου!

Ο Τούρκος έκυψε μετά δακρύων εις τους οφθαλμούς και λαβών εφίλησε την άκραν του φορέματός της.

– Ο Θεός πολλά καλά να σε δίνη, Βαλινδέ! είπε. Μέρα νύχτα παρακαλώ να κόβη από τα χρόνια μου να βάζη στα δικά σου. –

Η μήτηρ μου εφαιέτο υπερβολικά ευχαριστημένη· ο Μιχαήλος επήγε να τα χάση από την χαράν του, απευθύνων μυρίας ερωτήσεις και περιποιήσεις πότε εις τον ισχνοτενή εκείνον πρασινορασοφόρον και πότε εις την μητέρα του. Μόνον εγώ και ο Λουής ιστάμεθα άφωνοι και ενεοί²⁷. Επί τέλους λαβών τον αδελφόν μου κατά μέρος,

– Έλα, άφησε τα γέλοια σου, λέγω, και ειπέ μου τι συμβαίνει εδώ πέρα; Τι σας είναι αυτοί;

– Τώρα θα σε το πω, είπεν ο αδελφός μου γελών έτι περισσότερον. Τώρα θα σε το πω. Πήγαινε, Λουή! δυο καφέδες γρήγορα! Μα κύτταξε, να μην τους κάμης πάλε σαν τα φράγκικά σου τ' αποπλύματα! Α-λά-τούρκα, και χωρίς ζάχαρι! Ακούς;

Και ταύτα λέγων εισήλθε μετ' εμού εις το προσεχές δωμάτιον.

– Αυτός είναι ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνες εις το σπίτι μας, και αυτή είναι η μάνα του, που ήλθε τώρα να της πη το Σπολλάτη²⁸!

Είπεν ο αδελφός μου, γελάσας προς μεγάλην μου έκπληξιν.

– Ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνας! Και από τότε έγεινεν η μητέρα νοσοκόμος των Τούρκων; Ηρώτησα εγώ συνωφρωμένος εξ αγανακτήσεως.

Πρέπει να σημειώσω, ότι ο Μιχαήλος εσυνειθιζε ν' αστείζηται επί των αδυναμιών της μητρός ημών, τόσω μάλλον ασμένως, όσω μάλλον αγγογύστως και προθύμως τας επλήρονεν εκ του ιδίου του βαλαντίου. Τίποτε δεν τον ηυχαρίστει τόσον, όσον να μιμήται την μητέρα μας, δρώσαν υπό την επήρειαν αδυναμίας τινός, της οποίας τα στοιχεία παρεμόρφου επί το κωμικώτερον κατά τρόπον όλως ίδιον αυτώ. Η ανοχή της καλής μητρός, ήτις εγέλα και αυτή, οσάκις τον ήκουεν, ερριζώσεν εν αυτώ έτι μάλλον την κακήν ταύτην συνήθειαν. Διά τούτο, όταν με είδεν αγανακτούντα επί τω ακούσματι,

– Άκουσε να σε πω, μοι είπεν. Αν εννοής να τα έχης έτσι καταιβασμένα, δεν σε λέγω τίποτε. Θα μου χαλάσης την ιστορία. Κάλλιο να την αφήσουμε μίαν άλλην ημέρα, για να γελάσης και συ με την καρδιά σου, να γελάση κ' η μητέρα κομμάτι, που τόσαις ημέραις δεν εγέλασεν ακόμη με τα σωστά της, η καυμένη.

– Έλα! τω είπον τότε. Η μητέρα φαίνεται πολύ ευχαριστημένη από την επίσκεψιν, και είναι όλως διόλου ενασχολημένη με τους Τούρκους της, που δεν ειμπορώ να χωνέψω. Ως που να πιουν τον καφέ τους και να μας ξεφορτωθούν, ειπέ μου την ιστορία.

– Άκουσε λοιπόν, μοι είπεν. Ειξεύρεις πόσον η μητέρ' ανησυχούσεν όταν έλειπες. Και δεν φθάνει που ανησυχούσεν εκείνη, μόνον δεν άφηγε και τον κόσμο στην ησυχία του. Ποιος περνά

²⁶ περιπτυγμός: εναγκαλισμός.

²⁷ ενεοί: ενεός: άναυδος από έκπληξιν.

²⁸ σπολλάτη: (εις πολλά έτη), ευχαριστώ.

να τον σταματήσει μέσ' στον δρόμο· ποιος έφθανεν από πουθενά, να πα να τον ρωτήσει: μη σε είδαν, μη σε άκουσαν. Την ξεύρεις. Ένα πρωί πρωί ετρυγούσαμε τα πεπόνια στο χωράφι. Έξαφνα βλέπ' ένα διαβάτη που περνούσε. Δεν τον αφήνει να πάγη στην δουλειά του, μόνο τρέχει στην φράκτη.

– Ώρα καλή, θειέ!

– Πολλά τα έτη, κυρά!

– Από την Ευρώπη έρχεσαι;

– Όχι, κυρά, από το χωριό μου. Και πού είν' αυτή η Ευρώπη;

– Να, ξεύρω κι' εγώ; αυτού που είναι το παιδί μου. Δεν άκουσες να λένε τίποτε για το παιδί μου;

– Όχι, κυρά. Και πώς το λένε το παιδί σου;

– Αμ' ξέρω και 'γω μαθές; Ο νουνός του το βάφτισε Γιωργί, και πατέρας του ήτανε ο Μιχαλιός οπραμματευτής, ο άνδρας μου. Μα κείνο, ακούς, επρόκοψε και πήρεν ένα όνομα από τα περιγραμμάτου²⁹ και τώρα, σαν το γράφουμε μέσ' σταις εφημερίδες, δεν ηξεύρω κι' εγώ η ίδια, το παιδί μου είναι μαθές που λένε, ή κανένας φράγκος!

– Την ιστορία, Μιχαήλε! την ιστορία του Τούρκου! διέκοψα εγώ ανυπομόνως.

– Στάσου δα! είπεν εκείνος. Η ιστορία ήλθεν ύστερ' από την κουβέντα. Ύστερ' από την κουβέντα, βλέπεις την μητέρα και κόφτει το πιο καλό, το πιο μεγάλο πεπόνι.

– Αμ' δεν παίρνεις κάνα πωρικό από τον κήπο μας, θειε;

– Ευχαριστώ, κυρά, δεν έχω τόπο να το βάλω.

– Δεν πειράζει, θειε, το καθαρίζω και το τρώγεις.

– Ευχαριστώ, κυρά, με κρατεί κοιλόπονος.

– Έλα να χαρής, κάμε μου την χάρη. Γιατί, διές, έχω παιδί στην ξενιτιά, κ' έχω καρδιά καμμένη. Κι' αφού δεν μπορώ να το στείλω στο παιδί μου, φα' το καν του λόγου σου που είσαι ξένος. Ίσως τώρη³⁰ κι' εκείνο από κανέναν άλλονε.

Ο άνθρωπος έχασε την υπομονή του.

– Ντζάνουν³¹ καλά, χριστιανή για! μα σαν έχης παιδί στην ξενιτιά, τι σε φταίγω εγώ να βάλω, έτσι θεονήστικος, όλην αυτή την χολέρα μέσ' στο στομάχι μου! Μη θαρρής πως εβαρέθηκα την ζωή μου; Εγώ έχω γυναίκα που με καρτερά, κ' έχω παιδιά να θρέψω. Μα σαν θέλης και καλά να χρησιμοποιήσης το πεπόνι σου, στείλε το στου Γερο-Μούρτου το χάνι. Εκεί κοντά ένας ξένος παλεύει με τον θάνατο, θερμασμένος εδώ και τρεις εβδομάδες. Άμα γευθή αυτήν την χολέρα, πίστεψέ με, θα γλυτώση και αυτός από την θέρμη και η θέρμη απ' αυτόνε.

– Τέλος πάντων! του είπα, ετελείωσαν τα επεισόδια; Άρχησε πλέον την ιστορία!

– Στάσου δα! απήντησεν εκείνος πειρακτικώς. Μήπως είμεθα εις την Ευρώπην που πουλούν το κρέας δίχως κόκκαλα; Σε λέγω την ιστορία καθώς εγένηκεν. Αν δεν σ' αρέση, άφησέ την κατά μέρος. Πάμε να διούμε την χανούμισσα!

– Σε ήθελα να είσαι από πουθενά, εξηκολούθησεν έπειτα, να ιδής την μητέρα, όταν το άκουσε. – Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! – Και έπεσε το πεπόνι από τα χέρια της, κι' έγινε σαν πήττα! Κ' έσιαξε το φακιόλι στο κεφάλι της, κ' επήρε τον δρόμο. Δηλαδή τα σπαρμένα και τ' άσπαρτα χωράφια κατ' ευθείαν για να φθάση όσον το δυνατόν γρηγορώτερα. Εγώ που την ήξευ-

²⁹ περιγραμμάτου: τα σχετικά με τη μόρφωση, τα γράμματα.

³⁰ τώρη: το βρει.

³¹ ντζάνουν: (λ. τουρκική) ψυχή μου.

ρα, την αφήκα να πάγη. Μα σαν επροχώρησε καμπόσο και είδε που δεν το εκούνησα, εγύρισε πίσω θυμωμένη, και,

– Τι χάσκεις απ’ αυτού, μωρέ πολλακαμμένε; – εφώναξε. – Ε; φυλάγεις να το πω για να σαλέψης;

Αν σε βαστά μην την ακολουθείς; Θα ήταν καλή να με φακιολίση με καμμιά βωλάκα³². Αφήκα λοιπόν την δουλειά μου, κ’ έπεσα καταπόδι της. Πού να την φθάσης! Βρε αγκάθια, βρε χανδάκια, βρε φράχταις – δεν έβλεπε τίποτε. Τίποτε άλλο, παρά του Γερο-Μούρτου τον σκεπό που εκοκκίνιζε μακρυσά μέσ’ στα σπαρμένα.

Σαν έφθασε κοντά, άρχισαν τα γόνατά της να τρέμουν κ’ εκάθησε σε μια πέτρα.

– Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! Και πως δεν μου το είπες πως ήταν ένας άρρωστος δωπέρα;

– Αμ’ τι να σε το πω! Μήπως είσαι γιατρός για να τον γειάνης; Εκείνο, ως και ο Παππά-Δήμος, που τ’ άκουσε, δεν επήγε να τον διή. Γιατ’ είναι, λέγει, Τούρκος, κ’ οι Τούρκοι δεν πληρώνουν, για ευχέλαιο.

– Τούρκος είπες; εφώναξε τότε, και ήλθεν ολίγο στην θωριά της. – Σαν είναι Τούρκος – Δόξα σοι ο Θεός! Είχα μια φοβέρα μήπως ήταν το Γιωργί μας!

– Κρίμα που δεν σου το είπα πρωτίτερα, μητέρα, να μη χαλάσης του κόσμου τα χωράφια και να κάμης τα πόδια μου κόσκινο μέσ’ στ’ αγκάθια. Από τη βία σου, μ’ έκαμες να πάρω τον δρόμο αζυπόλυτος. – Μα κείνη, στο μεταξύ, ξανακίνησε προς του Μούρτου το χάνι.

Εκεί που έπεσα πάλε καταπόδι της, κ’ επήγα να πηδήξω ένα χανδάκι, ακούω κάποιον και βογκά. Στρέφω και θωρώ, ένας Τούρκαρος χαμαί, με κίτρινο πρόσωπο, με κόκκινα μάτια! Έτσι εύκολα που γελώ στη ζωή μου, ποτέ δεν εγέλασα για άρρωστον άνθρωπο.

Κ’ εκείνη την ημέρα δεν ημπόρεσα να βασταχθώ, γιατί, δεν ηξεύρεις. Εδώ ήταν μια βάτος, κι’ εδώ μ’ αγριαγγινάρα. Κι’ ο Τούρκος, που παράδερνε παραλαλώντας εις την μέση, εγύριζε στη βάτο, και της έκαμνε τεμενάδες, και την γλυκομιλούσε, και της έκαμνεν εργολαβία³³. Εγύριζε στην αγριαγγινάρα κ’ έτριζε τα δόντια, κι αγρίευε τα μάτια, κ’ εσήκωνε με βρυσιαίς το χέρι του, να της κόψη το κεφάλι! Τα μεγάλα του λόγια από την μια και η αδυναμία του από την άλλη ήτανε να σκάσης από τα γέλοια. Μα σαν ήλθεν η μητέρα και με είδε, σου έκαμνεν ένα θυμό! ένα θυμό! Θεός να σε φυλάγη!

– Τι στέκεις και γελάς αυτού, βρε χάχα; Ε; τι στέκεις και γελάς! Ο άνθρωπος ψυχομακά, και συ το χαιρέσαι; Πιάσ’ από κεινά! Φορτώσου τον στην ράχη σου!

– Καλέ, χριστιανή, αυτός είναι μιάμισυ φορά μακρύτερος από μένα, πώς θέλεις να τον φορτωθώ στην ράχη μου!

– Πιάσ’ απ’ εκείνά, σε λέγω, γιατί ξέρεις;

Αν σε βαστά μην το κάμης! Έπιασα λοιπόν και με φόρτωσε τον Τουρκαλά στην ράχη μου κ’ επήραμε τον δρόμο.

Ο Γερο-Μούρτος έλιαζε την κοιλιά μου έξω από την θύρα του χανιού. Σαν μας είδε, εγέλασε βαθειά μέσ’ στον λαιμό του κ’ εφώναξεν. – Ωρέ, δεν μου φορτώνεσαι κάλλιο κειό τον ψόφιο γάδαρο, για να κερδαίσης καν τα πέταλά του, μόνο σκομαχάς³⁴ έτσι στα χαμένα για να πας την λοιμική³⁵ στο σπίτι σου;

³² βωλάκα: χοντρός βόλος από χώμα.

³³ εργολαβία: επιδίωξη ερωτικής συνεννοήσεως με βλέμματα, λόγια / ερωτοτροπία.

³⁴ σκομαχάς: αγκομαχάς, κουράζεσαι.

³⁵ λοιμική: λοιμός, αρρώστια.

Εγώ δεν απηλογήθηκα γιατί, καταλαμβάνεις, αναπνοή για χορατά δεν μ' επερίσσευε. Μα η μητέρα, την ξεύρεις την μητέρα. Του εδιάβασε τον εξάψαλμο για την απονιά του!

Σαν τον εφέραμε στο σπίτι, εστρώσαμε το στρώμα του Χρηστάκη και τον επλαγιάσαμε. Ο Χρηστάκης ο μακαρίτης εγύριζε τότε στα χωριά της επαρχίας, με ταις πραγματοειαίς επάνω στ' άλογο. Ήτανε πριν ανοίξη το μαγαζί του. Και σαν έμαθε πως έχουμε τον άρρωστο εις το σπίτι, επήγγε κ' έρριψε την κάππα του εις της θειάς μας το σπίτι, στο Κρουονερό. Η μητέρα τον εμάλονε πάντοτε για ταις ακαταστασίαις του, κ' εκείνος ο μακαρίτης αφορμήν εγύρευε για να ξωμένη, να ζη του κεφαλιού του. Εφτά μήνες είχαμε τον άρρωστο στο σπίτι, εφτά μήνες δεν επάτησε το κατώφλιό μας. Ως που αναγκάσθηκε η μητέρα να τον στείλη μαζί μου στην Πόλι, πριν γιατρευθή όλως διόλου.

– Και πώς είχε ξεπέσει στο χωριό μας; ηρώτησα εγώ. Και πώς συνέβη ν' αρρωστήση;

– Χουμ! είπεν ο αδελφός μου ξύων την κεφαλήν του. Αυτό κ' εγώ μόνον άκραις μέσαις το γνωρίζω. Μήπως μάφηκε μαθές η μητέρα να τον ερωτήσω, καθώς ήθελα;

– Άνθρωποι είμεθα, έλεγε, και οι αρρώστιας είναι για τους ανθρώπους. Αλλοίμονο σ' όποιον δεν έχει ποιος να τον κυττάξη! Και ποιος ηξεύρει, αν αυτήν την ώρα και το Γιωργί μας δεν είν' άρρωστο στη ξενητιά, χωρίς κανένα ειδικό στο πλάγι του! Μην κάθεσαι λοιπόν και μου φιλωρωτάς τον άνθρωπο, μόνο γειάνε τον πρώτα!

Ο Κιαμήλης είναι καλός, πολύ καλός ο καϋμένος, εξηκολούθησεν ο αδελφός μου, και πολλαίς φοραίς άνοιξε μονάχος του να με πη το πώς αρρώστησε. Μα όσαις φοραίς το δοκίμαζε τότε ξανάπιανεν η θέρμη.

Εδώ μας διέκοψεν εισελθούσα η μήτηρ μου μετά των ξένων της. Η κοντή και πως εύσωμος Οθωμανίς είχε τακτοποιημένον το λευκότατον αυτής «γιασμάκιον»³⁶ και συνεκράτει επί το κοσμιώτερον τον μαύρον και μακρόν αυτής «φερετζέν», υπό τον ποδόγυρον του οποίου μόλις έβλεπες τα μυτωτά και κίτρινα παπούτσια της. Αλλά βαθειάν εντύπωσιν μοι ενεποίησε τώρα η ωχρά και μελαγχολική του Κιαμήλ όψις, τα χαρακτηριστικά της οποίας μοι εφάνησαν τόσον ήμερα, τόσον ηδέα, ώστ' εκέρδησεν ούτως ειπείν εξ εφόδου την συμπάθειάν μου. Τούτο δεν διέφυγε την προσοχήν της μητρός, ήτις εγνώριζε την προς τους Τούρκους αντιπάθειάν μου. Δι' αυτό ατενίσασα φιλοστόργως προς αυτόν ενώ μοι τον παρουσίαζεν,

– Ο αρίσκο³⁷ ο Κιαμήλης!, είπεν, είναι πολύ, πολύ καλό παιδί. Τρώγει και κόλλυβα· πίνει και αγίασμα· φιλά και του παππά το χέρι· τι να κάμη! Όλα για να γειάνη.

Οι οφθαλμοί της μητρός του επληρώθησαν δακρύων. Μόλις δε τοις απέτεινα δύο τρεις λέξεις εις την γλώσσαν των, και ήρχησαν να με πληρώσιν ευχών κ' ευλογιών, επαίνων κ' εγκωμίων με τας γνωστάς εκείνας υπερβολάς της τουρκικής εθιμοτυπίας. Αλλ' η μήτηρ μου διακόψασα τον χείμαρρον της ρητορικής αυτών αποτόμως,

– Τώρα καθήστε, είπε, να διούμε τι θα κάνουμε. Η χανούμισσα, παιδί μου, έχει ένα γυιο στον «Ζαπτιέ», που είναι από τους πρώτους ανακριτάδες. Της είπα την συμφορά που μας εγείνηκε· θα τον βάλη να μας εύρη τον φονιά! Η καϋμένη! δεν ηξεύρεις τι καλή που είναι! Τι κρίμα, που δεν το ήξευρα να έρθω προτύτερα στην Πόλι! Ως τα τώρα θα τον είχα τρεις φοραίς κρεμασμένο, και θα ήμουν απ' αυτή την μεριά τουλάχιστον ήσυχη!

Η Τούρκισσα ηννόησεν ολίγον περί τίνος επρόκειτο.

– Ναι, είπε, ο υιός μου ο Εφέντης, και ο δούλος σας ο Κιαμήλης και εγώ η σκλάβα σας, ως του Σουλτάνου το κατώφλιο θενά πάμε, μα την υπόθεσί σας χαμαί δεν θα την αφήσουμε. Χωρίς

³⁶ γιασμάκιον: (λ. τουρκ.) σκέπασμα του προσώπου που άφηνε μόνο τα μάτια ακάλυπτα.

³⁷ αρίσκος: (χαϊδευτικό) ο καημένος.

άλλο την είχαν ως τα τώρα «μηντέρ αλτί» (υπό τον τάπητα) και δι' αυτό δεν επιάσθηκ' ο φονιάς. Ο γυιός μου, ο Εφέντης είναι ανακριτής εις τον Ζαπτιέ, την γη να σχίση να έμβη ο κακούργος, πάλι θα τον εύρη.

– Και, τίποτε· εξηκολούθησεν ο Κιαμήλης, με την συμπαθητικήν φωνήν του. Ούτε λεπτό έξοδα! Ο Εφέντης ο αδελφός μου με μια κονδυλιά τα διορθώνει. Και αν θέλη ο Θεός, πάγω κ' εγώ στην επαρχία για την ανάκριση. Όταν σκοτώθηκε το παιδί της Βαλιδές μου, είναι σαν να σκοτώθηκεν ο Εφέντης ο αδελφός μου. Πρέπει να γενή εκδίκησι!

Απερίγραπτον ευχαρίστησιν ενεποίει ο ζήλος αμφοτέρων όχι μόνον εις την μητέρα, αλλά και εις τον αδελφόν μου και εις εμέ αυτόν, όστις εσκεπτόμην τώρα, ότι και η προς αλλοθρήσκους γενομένη ευεργεσία δεν απωλέσθη επί ματαίω. Εφ' ικανήν ώραν συνδιελέχθημεν επί του θέματος, κ' εγώ, όστις ήμην τελείως απηλπισμένος περί ανακαλύψεως του φονέως, διά τε τον παρεμπεσόντα³⁸ χρόνον και διά τας ευθύς μετά τον φόνον επισυμβάσας ως εκ του πολέμου καταστροφάς εν τη επαρχία ημών, δεν ήργησα να πεισθώ ότι είναι πιθανόν ακόμη να δοθή δικαιοσύνη εις τον ατυχή νεκρόν μας. Ήτο λοιπόν πολύ φυσικόν, αν τώρα ήρχησα να περιποιώμαι τους μόνους δυνατούς να μας παρασταθώσι προς εκπλήρωσιν του καθήκοντος ημών τούτου. Άμα ως η γραία Οθωμανίς παρετήρησε την διάθεσίν μου ταύτην,

– Και τώρα είπε, Σουλτάνε μου, δος τα κλειδιά στον Ξενοδόχο· από σήμερα και να πάγη είσθε μουσαφήριδές μου.

Τούτο ήτον όλως διόλου απροσδόκητον. Οι Τούρκοι, ιδίως εν μεγαλοπόλεσιν, όχι μόνον δεν κατοικούν υπό μίαν με χριστιανούς στέγην, αλλ' ουδ' εις την αυτήν συνοικίαν τούς ανέχονται. Τι ήτο λοιπόν τούτο; Μι' από τας πολλές δουλοπρεπείς φιλοφρονήσεις; Αλλ' όχι, η γραία δεν ωμίλει διά τον τύπον.

– Εσύ είσαι διαβασμένος άνθρωπος, μοι έλεγε, και γνωρίζεις του Θεού τον νόμον. Κ' εάν είχα μόνο μία πεθαμή τόπο στην οικουμένη, και ήξευρα πως η ευλογημένη γυναίκα που εκοίταξε τ' ορφανό μου εφτά μήνες εις το στρώμα του παιδιού της ευρίσκειτ' εδώ πέρα ξένη, και δεν της έδίδα το αναπαυτήριο της κεφαλής μου να πατήση το ποδάρι της – δεν θα έκλειεν ο Θεός την θύραν του ελέους του εις την προσευχήν μου; Δεν θα εσήκωνε την ευλογίαν από τα έργα των χειρών μου; Δεν θ' απέστρεφε το πρόσωπόν του από το «κουρμπάνι»³⁹ μου; Έλα, ζαχαρένιε μου! Μην το κάμης και κριματισθώ!

Και παρεμβάς ο Κιαμήλης και φιλήσας την άκραν του φορέματός μου,

– Μη σας κατοφανή, είπε, γιατί δεν ήλθαμε να σας πάρουμε πρωτήτερα. Το μάθαμε πως είσθ' εδώ, και δύο μέραις τώρα γυρνούμε να σας εύρουμε. Όλα τα χάνια κατά σειράν επήραμεν. Όλη την πόλιν εκοσκινίσαμε. Μα εμείς, απλοί άνθρωποι, είμασθε σαν τα βώδια. Κοντά στον νουν ήτανε, πως αφέντης σαν του λόγου σου πορεύεται αλά φράγκα, και κάθεσαι στο Ξενοδοχείο. Τώρα που σας ηύραμε, δεν μπορεί να γείνη αλλοιώς. Και αποταθείς προς την μητέρα μου· Δεν είν' έτσι, σουλτάνα μου; είπε. Εμείς τα εσυμφωνήσαμε πλέον. Αυτός ο κιαφίρης⁴⁰ ο Σεισουράδας δεν θα σε χαλάση πια το κέφι σου. Μια κλωτσιά που μ' έδωκε του την σχωρνώ για το κατήρι σου, μα δωπέρα δεν μένουμε πλέον. Δεν είν' έτσι;

– Ναι, είπεν η μητέρα μου, δεν μένουμε, σαν το θέλη και ο Γεωργής! Ακούς εκεί, τη Σεισουράδα να χτυπήση το παιδί μου, τον Κιαμήλη!

Τότε παρετήρησα ότι καθ' ην ώραν εγώ ήκουον την ιστορίαν του Κιαμήλ παρά του αδελφού μου, οι τρεις εναπομείναντες είχαν συνομώσει κατά του Ξενοδόχου και του ατυχούς Λουή. Έπειτα η γραία Οθωμανίς ανέκρουσε μίαν ανατολικωτάτην δέησιν. – «Επτά ημέρας θα καθήσω έξω από το ενδιαίτημά σου· επτά φορές την ημέραν θα φιλώ το κατώφλιον της θύρας σου· επτά

³⁸ παρεμπεσόντα: που είχε χαθεί.

³⁹ κουρμπάνι: έθιμο που περιλαμβάνει σφαγή ζώου, μαγείρεμα και κοινό γεύμα σαν πανηγύρι.

⁴⁰ κιαφίρης: άπιστος.

φοράς την ώρα» κτλ. –κ’ εγώ έχασα επτά φορές την υπομονήν μου. Άλλως τε, η πρόσκλησις αὐτή μοι εφαινετο ευνοϊκή διὰ την υπόθεσίν μας. Διὰ τούτο αφήκα την μητέρα μου να πράξη ὅπως θα τη ήρσκεν.

Μόλις παρήλθεν ἡμίσεια ὥρα και η Οθωμανίς μετά του υιού της απήρχετο εν αληθεί θριάμβω, ἄγοντες μεθ’ εαυτών την μητέρα και τον αδελφόν μου, ως εάν ήσαν τα μάλλον περιζήτητα λάφυρα. Εἰς ἐμέ οὔτε αι υποθέσεις, οὔτε αι διαθέσεις μου επέτρεπον ν’ αλλάξω κατοικίαν. Απεποιήθην λοιπόν να δεχθῶ την ξενίαν των ὅπως την προσέφερον. Ὑπεσχέθην ὅμως ὅτι ευθύς ως τελειώσω τας εισαγωγικάς ενεργείας παρά ταις αρμοδίαις αρχαίς προς αναζήτησιν του φονεύσαντος τον αδελφόν μας, θα τους επισκέπτωμ’ ἐπί μακρόν και καθ’ ἐκάστην εν τῷ οἴκῳ των.

Η εργασία αὐτή δεν ἐχρειάσθη πολύν χρόνον. Διότι, ὅπου ο νόμος δεν ὑπάρχει παρά εν τη καλή θελήσει των καθ’ ἕκαστα αρχών, ἡ χρονίζει και η απλουστέρα υπόθεσις ἐπ’ ἀπειρον, ἡ τελειούται εν μια στιγμή και η μάλλον περίπλοκος. Και ναι μεν η ἐδική μας δεν ἦτο δυνατόν να τελειώσῃ οὕτως αστραπηδόν, ἀλλ’ ἤδη κατ’ αὐτάς τας πρώτας ἡμέρας των μετά του υπουργείου της αστυνομίας συνεννοήσεών μου, διετάχθησαν εν τη ἐπαρχία ἡμῶν πολλαί συλλήψεις, ο δε υἱός της φίλης ἡμῶν Οθωμανίδος, ο ανακριτής, ὅλως ζήλος και αφοσίωσις, ἐξεκίνησεν εκ της πρωτευούσης, συνοδευόμενος ὑπό του αδελφού μου, κ’ ἐφωδιασμένος με πάσαν πληρεξουσιότητα προς ἀνάκρισιν των συλληφθέντων και προς καταδίωξιν ἄλλων υπόπτων. Εἰς τον ἀνυπόμονον Κιαμήλ δεν ἐπετρέψαμεν να συναπέλθῃ, τούτο μεν χάριν της ἐπισφαλεστάτης υγιείας του, τούτο δε ὅπως μη μείνωσιν αι δύο γράϊαι ὅλως διόλου μόναι.

– Και τώρα πια που εβάλαμε το νερό στ’ αὐλάκι, μας ἔλεγε μετά τινας ἡμέρας η μήτηρ μου, ἔρχου δα, παιδί μου, να περνάς την ἡμέρα μαζί μας. Εμεῖς εἴμεθα ὅλη μέρα στο σπίτι, γιατί ἐτελειώσαμε τους γύρους μας. Και πού δεν μ’ ἐπήγε το παιδί μου ο Κιαμήλης! και πού δεν μ’ ἐπήγεν η χανούμισσα! Πρώτα πρώτα ἐπήγαμεν ἐδῶ κοντά στην Ἀγιά-Σοφιά. Ὑστερα μ’ ἐπήγαν κ’ ἐπροσκύνησα στον τάφο του Κωνσταντίνου, στο Μεφά-μεϊδάνι. Να πας και συ δα, παιδί μου! Εδῶ μεριά ἔχουν τον Ἀράπη, που τον ἐσκότωσε, σκεπασμένο ὅλο λαχούρια και χαλιά. Κ’ ἐκεῖ μεριά τον φτωχό τον βασιλέ, με μόνο μια μικρή κανδύλα πα’ στο μνήμα του! Κ’ ἐπήγαμε και σ’ ἓνα τζαμί και εἶδαμεν ἐπάνω σ’ ἓνα παλαιό δένδρο την αλυσίδα, που ἦταν κρεμασμένη η χείρα της Δικαιοσύνης. Κ’ ἐπήγαμε και στο Μβαλουκλί, και εἶδαμε τα ψάρια, που ζωντάνεψαν μέσ’ στο τηγάνι, ὅταν ἐπάρθηκεν η Πόλι. Και ἐπάνω στην Πόρτα που ἐπάρθηκεν, εἶδαμε τα γράμματα, που ἔγραψεν ο ἄγγελος ἐκεῖνη την ἡμέρα, τάχα για την Πόλι. «Το χεῖρ’ χεῖρ’ χειρότερο!» Τα εἶδαμε, μα, σαν ἀγράμματη που εἶμαι, δεν τα διάβασα. Και τι να τα διαβάσω, παιδί μου! Μήπως δεν το βλέπουμε κάθε μέρα πως πηγαίν’ η Πόλι; Και πού αλλοῦ δεν πήγαμε! Και τι δεν εἶδαμε! Μα τώρα που τελειώσαν, ἄρχησα πάλε να στενοχωρούμαι. Γι’ αὐτό ἔρχου κάθε μέρα να σε βλέπω, νάχης την ευχή μου, και να με λέγης δα κι ὅλα, πῶς πηγαίν’ η κρίσι μας.

Η οἰκία της χήρας Οθωμανίδος κείται ἐπί της ευρείας μεν τώρα, ἀλλ’ ὅχι πλέον ως πριν γραφικωτάτης οδοῦ, της Νδιβάν-γιολού, ου μακράν της πλατείας του βυζαντινοῦ ἵπποδρομίου. Προφανῶς εἶναι παλαιόν κτήμα, ευπόρου ἄλλοτε οικογενείας. Διότι ἐνῶ αι παρακείμεναι οἰκίαι φαίνονται ἀλυπτήτως κολοβωμένα ὑπό της ευρύνσεως του δρόμου, η της Οθωμανίδος διακρίνεται δι’ ἐνός προαυλίου, στενοτάτου μεν νυν, και ἐπιτρέποντος τοῖς εν τῷ ἐξῶσθῃ καθημένοις να βλέπωσιν ὑπέρ τον χαμηλόν αὐτοῦ τοῖχον πάντα τα εν τῇ οδῷ, ὅπως δήποτε ὅμως λειψάνου της προτέρας ευρυχωρίας. Ὅπισθεν αὐτῆς ἔχει ωραῖον κηπίσκον με ψηλοτάτους κισσοσκεπεῖς τοίχους και με μικρόν περίπτερον εἰς την μίαν πλευράν. Εἰς τους τοίχους τούτους οφείλει κυρίως την ως εκ θαύματος διάσωσιν του μεγίστου αὐτῆς μέρους ἀπό της μεγάλης πυρκαϊάς, ἣτις εἶχεν ἀποτεφρωμένην ολόκληρον την ὀπισθεν της οδοῦ ἐκεῖνης συνοικίαν. Μέρους της ἀπέναντι του

περιπτέρου πλευράς του τοίχου, καταρρεύσαν, φαίνεται, κατά την πυρκαϊάν, ανοικοδομήθη εκ του προχείρου, επιτρέψαν την εις αυτήν προσαρμογήν μικράς θύρας, δι' ἧς ὁ οἶκος απέκτησε νέαν συγκοινωνίαν με τὰ ἐκτός, πολύ συντομωτέραν εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ υπουργείου τῆς Αστυνομίας διὰ τῶν ἀχανῶν ερειπίων προσερχόμενον. Ἐν τούτοις ἡ κατὰ βάθος αὐτὴ ευρυχωρία ἐμυδενίζετο ὑπὸ τῆς ἀπωλείας, ἣν τὸ πλάτος τῆς οἰκίας υπέστη κατὰ τὴν πυρκαϊάν. Διότι οικονομικαὶ δυσχέρειαι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐπιδόρθωσιν τῆς βλαβείσης πλευράς· αἱ δ' ἐκ τοῦ προχείρου προσκαρφωθείσαι ἡμίκαυστοι σανίδες ἀφίνον τὰ κατ' αὐτὴν δωμάτια παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένα, καὶ ἐντελῶς ἀκατοίκητα.

Καὶ ὅμως ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐκώρει ὄχι μόνον ἡ γραία Ὀθωμανὶς μετὰ τοῦ Κιαμήλη, ὄχι μόνον ὁ Εφέντης μετὰ τῆς πολυπληθεστάτης αὐτοῦ οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ὁ ἀδελφός μου, καὶ διὰ πάντες οἱ ἐγγύς καὶ μακρὰν συγγενεὶς ἡμῶν, ὅσοι ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψίν μου. Διότι ὁ πιστὸς Κιαμήλης εὐθύς ὡς «ἐμυρίζετό» τινὰ, τὸν ἰκνηλάτει μέχρις ὅτου, ἀνευρών τὴν κατοικίαν, μετέφερε τὰ πράγματά του εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας. Ἡ δὲ καλὴ Ὀθωμανὶς ἐχαιρεν ἐπὶ τούτῳ· διότι, ἔλεγε, δύο κακοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς χωρεῖ οὔτε ὅλη ἡ οἰκουμένη· ἐνῷ χίλιοι καλοὶ ἄνθρωποι κἀμνον «μουχαμπέτι»⁴¹ καὶ μέσα εἰς ἓνα καρυδότσουφλο!

Τοιαύτῃ ἦτον ἡ οἰκία ἐν ἡ ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν εβδομάδας διέτριβον τὸν πλείω τῆς ἡμέρας χρόνον, μεταβαίνων τακτικὰ καθ' ἐκάστην. Τὰς δεξιώσεις⁴² τῆς γραίας Ὀθωμανίδος τὰς ἤκουον ἀπὸ τῶν δικτυωτῶν παραθύρων αὐτῆς, πρὶν ἐτι κρούσω τὴν ἐπὶ τοῦ Νδιβάν-γιολοῦ θύραν. Ἡ ἔλευσίς μου ἐπεριμένετο ἐκ τοῦ ἐξώστου. Ἡ δ' ἐμφάνισίς μου ἐπροξένει ἐν τῷ οἴκῳ ταραχὴν ὁμοίαν με τὸν θόρυβον πολλῶν πτηνῶν ἐπτοημένων ἐκ τῆς ἐμφανίσεως αἰλούρου τινός πρὸ τοῦ μεγάλου κλωβοῦ τῶν. Ἦσαν αἱ φωναὶ τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν παιδικῶν τοῦ Εφέντου, αἰτίνες ἐσκίρτων φεύγουσ' ἐν ἀτάκτῳ σπουδῇ εἰς τὸ χαρέμιόν τῶν, ἐκ φόβου μήπως τὰς ἰδῷ ἀνευ «γιασμακίου». Ὁ Κιαμήλης με τὸ μικρὸν καὶ χιονόλευκον σαρίκιόν του, τὸν μακρὸν καὶ πράσινον «τσουμπέν»⁴³ του, με τὴν ὠχρὰν καὶ συμπαθητικὴν αὐτοῦ μορφήν, ὑψηλὸς ὅσον σχεδὸν καὶ ὁ τοίχος τοῦ προαυλίου, μοι ἤνοιγε τακτικὰ τὴν θύραν με τὸ γλυκὺ καὶ μελαγχολικὸν αὐτοῦ μεδίμα ἐπὶ τῶν χειλέων, μέχρις ἐδάφους υποκλινόμενος διὰ τὸν ἐγκάρδιον τεμενάν τῆς υποδοχῆς. Αἱ δύο γραίαι εἶχον πάντοτε ἑτοιμὸν κανέν γλύκισμα εὐχάριστον εἰς ἐμέ, ἢ κανέν παραμύθιον ἐτι πολὺ εὐχαριστότερον. Πρὸ πάντων ἡ Ὀθωμανὶς ἦτο κατενθουσιασμένη δι' ἐμέ, ὅστις, ἔλεγε, τόσο σοφὸς καὶ σπουδασμένος πού ἤμουνε, δὲν ἔγεινα εἰδωλόλατρης ἀπίστος, μόνον ἐπίστευα με ὅλη τὴν καρδιά μου – εἰς τὰ παραμύθια! Μόνον διὰ δύο τινὰ ἐμεμψιμοῖρει τρομερὰ ἐναντίον μου. Πρῶτον διότι κατ' οὐδένα τρόπον υπέφερον ν' ἀκούσω τι περὶ τῶν θαυμάτων τῆς μαγείας, δεύτερον ὅμως διότι δὲν κατεδέχθη ἀκόμη νὰ ξενισθῶ μίαν νύκτα ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ πτωχικοῦ τῆς. Καὶ δὲν ἐστάθη μὲν δυνατὸν νὰ συμφωνήσωμεν ποτέ ἐπὶ τοῦ πρώτου, συνεβιβάσθημεν ὅμως ἐπὶ τέλους ὡς πρὸς τὸ δεύτερον.

Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπεριμένομεν τὸν υἱὸν τῆς τὸν ἀνακριτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ. Εἶχεν ἤδη στείλει περὶ τοὺς εἴκοσιν ὑπόπτους εἰς τὰς φυλακάς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μετήνεγκε τὴν κρίσιν ἡμῶν, ὅπως ἀπαλλαγὴ τῆς ἐπηρείας τῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχῶν. Ὅταν φθάσῃ ὁ Εφέντης, εἶπον εἰς τὴν γραίαν, τὴν νύκτα ἐκείνην θὰ κοιμηθῶ εἰς τὸν οἶκον σου. Θὰ ἔχω πολλὰ νὰ πληροφορηθῶ. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τούτο, ἐάν δὲν ἀπατώμαι, ἐπέστρεψεν ὁ ἀνακριτὴς. Ὁ ἀδελφός μου, ὅστις ἐφθασε τὴν προτεραίαν, μοι διηγήθη πολλὰ περὶ τῆς σκληρᾶς αὐτοῦ δραστηριότητος.

⁴¹ *μουχαμπέτι*: φιλικὴ κουβέντα, παρέα.

⁴² *δεξιώσεις*: υποδοχὴ.

⁴³ *τσουμπέν*: εἶδος πανωφοριοῦ, παλτοῦ.

– Αύριον λοιπόν θα έλθω μετά το δειλινό, τοις είπον, όταν θα ήγαι εδώ και ο Εφέντης. Μη με προσμένετ' ενωρίτερον.

Την επιούσαν αναβάς εν εκ των παρά την Παλαιάν Γέφυραν μισθουμένων δημοσίων ιππαρίων, και μη φεισθείς του ηλιοκαούς και γυμνού τας κνήμας ιππηλάτου, όστις, ιδρώτι περιρρεόμενος, έτρεχε καθ' όλην την οδόν παρά την ουράν του γοργού και πειθηνίου αλόγου, έφθασα προς της οικίας πολύ ενωρίτερον ή ό,τι υπεσχέθην. Διά τούτο δεν παρεξενεύθην, μη ακούσας ταύτην την φοράν τας δεξιώσεις της Οθωμανίδος, όπισθεν του δικτυωτού παραθύρου της. Αλλ' όταν, ανοιγείσης της θύρας, είδον ενώπιόν μου μικρόν, βλακωδώς προσατενίζον με τουρκόπαιδον, και ουκί την ωχράν του Κιαμήλ όψιν, ποιούντος τον μεγάλον αυτού τεμενά με το αιωνίως μελαγχολικόν εκείνο μειδίαμα, δεν ηξεύρω πώς διετέθην ξένως και παραδόξως. Εκτός του παιδός, ουδείς εφαιέτο εν τη αυλή. Εισηλήθον εις το πλακόστρωτον και πως δροσερόν κατώγειον – κ' εδώ ούτε ψυχή. Εκάλεσα μετά τινος ανυπομονησίας την μητέρα μου, τον αδελφόν μου, ουδείς απεκρίθη. Η μικρά προς τον κήπον θύρα εις το βάθος του κατωγείου ήτο, παρά το σύνθηες, ολίγον ανοικτή. Και αφού δεν ηδυνάμην ν' ανέλθω την κλίμακα πριν ή βεβαιωθώ ότι το χαρέμιον απεσύρθη εκ της σάλλας, εκώρησα διστάζων προς αυτήν, και παρακύψας είδον εις τον κήπον.

Πλησίον του υψηλού κισσοσκεπούς τοίχου, κατά το ήμισυ εις την σκιάν, εκάθηντο η μήτηρ μου, η Οθωμανίς και άλλη τις ρακένδυτος και ασκεπής την κεφαλήν γραία, κατά το φαινόμενον πιναρά⁴⁴ «ρωμηοκατσιβέλα», ήτοι Αθιγγανίς ελληνόφωνος. Υψηλότερον των λοιπών καθημένη, εκράτει επί των γονάτων αυτής ύπτιον κόσκινον, εφ' ου κύπτουσαι η Οθωμανίς και η μήτηρ μου, εφαιέοντο προσπαθούσαι να εννοήσωσι κάτι τι, μετά προφανούς εκπλήξεως και απορίας. Μετά μακράν σιωπήν

– Καθώς σε λέγω, είπεν η Αθιγγανίς μετά δογματικής εμφάσεως. Ο φονιάς είναι κοντά σας· γυρίζει τριγύρω σας· μην τον ζητάτε μακρού.

– Χα! είπεν η μήτηρ μου, μετά θριαμβευτικής χαράς. Λοιπόν επιάσθηκε! Θα είναι από αυτούς που έστειλεν ο Εφέντης δεμένους. Ελησμόνησα να σε πω πως οι ύποπτοι ευρίσκονται στην Πόλι.

– Σε είπα να μη μου λέγης τίποτε, χωρίς να σ' ερωτώ, αλλοιώς θα με χαλάσης τα μάγια! είπε δυσανασχετούσα η Πυθία των τριόδων⁴⁵, και έσεισε το κόσκινον ισχυρώς και ηκούσθη εν αυτώ κρότος, ως συγκρουομένων οσπρίων.

– Έλα, μην κακιόνεις! είπεν η Οθωμανίς, ας τα ρίξωμεν ακόμη μια. Μέτρησέ τα πάλι.

– Χουμ! είπεν η μάντισσα, τρεις και η αλήθεια! Καλά! Μα καθώς σας είπα, μη με λέτε τίποτε. Εκείνο ό,τι και αν είναι, θα το πούνε τα κουκκιά. Κύτταξ' εδώ, κοκκώνα, τον φονιά, τον βγάλλω πάλιν έξω. – Και λαβούσα από του κοσκίνου ένα μελαψόν κύαμον⁴⁶ έρριψεν αυτόν υπέρ την κεφαλήν και όπισθεν αυτής εκστομίσασα μίαν κατάραν. – Τώρα, είπεν έπειτα, σεις μετρήσετέ τα κι εγώ να τα ρωτήσω.

Η μήτηρ μου έλαβε το κόσκινον, έχυσε τους κυάμους εις την ποδιάν της, και θέσασα αυτό πάλιν επί των γονάτων της Αθιγγανίδος ήρχισε να ενθέτη μετρούσα τους κυάμους ανά ένα μετά τοσοούτης προσοχής και ακριβείας, μεθ' όσης ίσως ουδέποτε φιλάργυρος εμέτρησε πολυτίμους μαργαρίτας, μέλλων να τους εμπιστευθή εις ξένας χείρας.

– Σωστά είναι; ηρώτησεν η Αθιγγανίς, ρίψασα τους ψαρούς αυτής πλοκάμους επί των ωμοπλατών της.

⁴⁴ πιναρά: ρυπαρή, ακάθαρτη.

⁴⁵ τριόδων: συμβολή τριών οδών μεταφορικά που γυρίζει στους δρόμους.

⁴⁶ κύαμος: κουκί.

– Ναι! απεκρίθη η μήτηρ μου, σωστά σαράντα.

Η Αθιγγανίς έλαβε τότε το κόσκινον και περιαγαγούσα⁴⁷ επί των εν αυτώ κυάμων οικειότητος εκφραστικόν βλέμμα και συνταράξασ' αυτούς δις και τρις, ως εάν ήθελε ν' αφυπνίση το βαθέως εν αυτοίς κοιμώμενον μαντικόν πνεύμα, ανεφώνησεν επί το επιτακτικώτερον

– Άνθρωπος σκοτώθηκε, ποιος να τον εσκότωσε; – Τρεις τους λύκους, τρεις τους κλέφταις, τρεις τ' ασκέρια τα σκασμένα· τρεις για τους κρυφούς εχθρούς του, και κουκκιά σαρανταένα. – Και ταύτα επάδουσα εκώριζε τους κυάμους εις διαφόρους τριάδας, κατά το φαινόμενον, αποδιδούσα εις εκάστην διάφορον θέσιν και ιδιότητα. – Τρεις τους κλέφταις, τρεις τους λύκους, τρεις τ' ασκέρια τα σκασμένα, τρεις για τους κρυφούς εχθρούς του και κουκκιά – σαρανταένα!

– Πόσα κουκκιά εμέτρησες, κοκκώνα;

– Σαράντα, είπεν η μήτηρ μου.

– Και σαράντα ήτανε, είπεν η Αθιγγανίς. Μα, μβήκε μέσα κι' ο φονιάς κ' έγειναν σαράντα ένα. Θωρείς τον έχω μαγεμμένο, κ' είμ' άξια να τον φέρω μέσ' στο κόσκινό μου κι από την άκρη του κόσμου.

Αφού αι δύο γυναίκες εβεβαιώθησαν περί του εκ θαύματος αυξηθέντος αριθμού των κυάμων, η μάντισσα ετάραξε το κόσκινον επανειλημμένως, και μετά ταχυδακτυλογικής δεξιότητος ετίναξε τρεις φορές τα όσπρια υψηλά εις τον αέρα, και τρεις φορές τα υπεδέχθη εν τω κοσκίνω πάλιν, χωρίς ουδέ εν να εκπέση. Μεθ' ο, θείσα το κόσκινον επί των γονάτων και κύψασα επ' αυτού, σοβαρώς ήρξατο να μελετά, ως μοι εφαινέτο, τας συμπτώσεις των κυάμων. Η μήτηρ μου και η Οθωμανίς εσπούδαζον και αυταί μετά πολλής ευλαβείας.

– Κύτταξε! είπεν η Αθιγγανίς μετά μακράν θρησκευτικήν σιωπήν. – Εδώ είναι ο φονιάς και εδώ είσαι συ. Κανένας δεν είναι τόσο κοντά σου, όσον αυτός και τα παιδιά σου. Γι' αυτό, σε λέγω, μην τον ζητάς μέσα στην Πόλι, μην τον ζητάς στα μακρυά. Θενάναι κανένας χωριανός, κανένας εδικός σου.

Η μεγάλη περιέργεια μεθ' ης προσείχον εις τα γινόμενα μ' έκαμε φαίνεται να λησμονήσω, ότι ήμην κατάσκοπος μέχρι τούδε και να ερεισθώ⁴⁸ βαρύτερόν πως επί της θύρας του κηπαρίου. Πριν ή το εννοήσω, η θύρα ηνοιγή μετά τρυγμού, κ' εγώ εφωράθην⁴⁹ ιστάμενος όπισθεν αυτής.

– Βγα! επεφώνησεν η μήτηρ έκπληκτος, διά την απρόοπτον παρουσίαν μου. – Εδώ είσαι, παιδί μου; Και πώς δεν ήλθεν ο Μιχαήλος να με το πη; Χαρά στον, τον πολλακαμμένο!

Η τε μήτηρ μου και η Οθωμανίς εφαινόντο δυσαρέστως πως εξαφνισθείσαι υπό του τρόπου, καθ' ον εφωράθησαν εν τη ενασχολήσει των, και αμφοτέραι δεν ήξευρον πώς να μοι αποκρύψωσι πλέον τα γεγονότα. Εγνώριζον, ως είπον, τον κατά δεισιδαιμονιών και μαγισσών ιδία πόλεμόν μου. Προ τινών ημερών έτι είχαν εκδιώξει κακήν κακώς μίαν, ήτις επέμενε και καλά να ιδή την μοίραν μου. Και προφανώς εξέλεξαν την απόκεντρον εκείνην γωνίαν διά τας μαντείας αυτών, χάριν ασφαλείας. Αι μεμψιμοιρίαί των κατά του αδελφού μου εδήλουν, ότι τον είχαν τάξει επί της θύρας να προφυλάττη την έλευσίν μου, και ότι προέδωκε το καθήκον του, αφήσας με να εισχωρήσω μέχρις αυτών απροάγγελτος. Η πονηρά Πυθία εμάντευσε την θέσιν των πραγμάτων, ευθύς ως είδε το σκυθρωπόν πρόσωπόν μου· και περιυναγαγούσα τους κυάμους και τα κόσκινά της εν σπουδή παρुπεξήλθε διά της ετέρας του κήπου θύρας, ως βρεμμένη γάτα. Αναμφιβόλως έσχε την προβλεπτικότητα να προπληρωθή. Η αμηχανία των δύο ευπίστων γυναικών, η αδεξιότης

⁴⁷ περιαγαγούσα: περιφέροντας.

⁴⁸ ερεισθώ: ερείδομαι: στηρίζομαι.

⁴⁹ εφωράθην: πιάστηκε επ' αυτοφώρω (φωρ: επί της ώρας).

αυτών προς εύρεσιν προχείρου τινός αφορμής προς δικαιολογίαν των, μ' έκαμε να μετανοήσω διά την αδιακρισίαν μου. Διά τούτο προσποιηθείς τελείαν άγνοιαν των γεγονότων,

– Βελόναις αγοράζετε, μητέρα; ηρώτησα μετ' αδιαφορίας.

– Ναι, παιδί μου! είπεν η μήτηρ μου μετά τινος δισταγμού, πες πως αγοράζουμε βελόναις, για να 'μβαλλώσουμε τα ψέμματα. Και πότε ήλθες;

– Τώρα δα, μητέρα, μόλις έφθασα.

– Και πούν' αυτό το κακόπαιδο, ο Μιχαήλος. Πώς δεν ήρθε να με το μηνύση;

– Δεν ηξεύρω, μητέρα, δεν είναι κανένας στην αυλή, άλλο από το παιδί, που μου άνοιξε την θύρα.

– Αμ' ποιος ηξεύρει πού θα πήγε πάλι. Δεν τον χωρεί ο τόπος να καθήση.

Η Οθωμανίς εξηκολούθει να με βλέπη πλαγίως και πονηρώς με το μειδίωμα της δυσπιστίας επί των χειλέων, περιμένουσα την έκρηξιν της αγανακτήσεώς μου δι' όσα είδον. Αλλ' εγώ αντί πάσης επιτιμήσεως, περιττής πλέον τώρα, προσεποιήθην με όλα τα δυνατά μου, ότι δεν είδον τίποτε.

– Πάμε λοιπόν μέσα, είπε, τώρα θα έλθη και ο Εφέντης.

Τότε ηκούσθη πάλιν άνωθεν των κεφαλών ημών ο συνήθης του υποχωρόντος χαρεμίου θόρυβος. Προφανώς οι κάτοικοί του ήσαν μέχρι τούδε προσηλωμένοι εις τα επί του κηπαρίου παράθυρα, παρακολουθούντες μετ' ευλαβούς σιγής τας κοσκινομαντείας της Αθιγγανίδος.

Μόλις είχομεν επαναλάβει τας συνήθεις προσαγορεύσεις και φιλοφρονητικές χειρονομίας, και ανηγέθη έξωθεν η είσοδος του Εφέντη. Μετά πολλής δυσκολίας ανεγνώρισα τον σκια-τραφή και φραγγοφορεμένον τούτον Τούρκον, διότι ο ήλιος της επαρχίας ενώ απεχρωμάτισεν επιλευκάνας τας κυριωτέρας επιφανείας της ενδυμασίας του, είχε μαυρίσει την λευκήν αυτού μορφήν, ούτως, ώστε δεν έβλεπες πού ετελείωνον αι παρειά και πού ήρχιζε το βαθύχρουν κ' επιμελώς περικεκαρμένον⁵⁰ αυτού γένειον. Όσον λακωνικαί ήσαν αι άλλοτε εν τω γραφείω του Ζαπτιέ δεξιώσεις ημών, τόσον εύρρους⁵¹ ήτο σήμερον η ρητορική του υπαλλήλου, τόσον εξεζητημένη, ώστε να με ανησυχή, ως προς την αποτελεσματικότητα της αποστολής του.

– Αφήσατέ μας μόνους, είπον προς τας γυναίκας. Ο Εφέντης θα έχη να μοι διηγηθή λυπηράς λεπτομερείας, ακαταλλήλους διά τα νεύρα σας.

Αι γυναίκες εξήλθον. Ο Εφέντης εσκυθρώπιασε.

– Λεπτομερείας, είπε, θα είχαν πραγματικώς να σας αφηγηθώ φρικαλέας. Δεν το κάμνω, διά να μη λυπηθήτε εκ περισσού, μανθάνοντες πόσα κρίματα επήρα στον λαιμό μου! Το αποτέλεσμα της αποστολής είναι έτσι κ' έτσι πολύ λυπηρόν, και πρέπει να το μάθετε. – Είναι μηδέν. Είναι αποτυχία! Αποτυχία, ως προς την εδικήν μας υπόθεσιν. Διότι αι ανακρίσεις μου έφεραν πολλά κακουργήματα εις φως και πολλοί ένοχοι θα λάβωσι τα επίχειρα⁵² της κακίας των, αλλ' ο φονεύς του αδελφού μας δεν ευρέθη. Ή πρέπει να εφονεύθη κατά τας επισυμβάσας καταστροφάς εν τη επαρχία, ή πρέπει να είναι ο ταχυδρόμος, ον ο μακαρίτης διεδέχθη. Αυτός ο ταχυδρόμος θα με κάμη να χάσω τον νουν μου! Τον ευρίσκω αποδεδειγμένον αυτοουργόν πολλών κακουργημάτων, τον ευρίσκω πιθανώτατον ένοχον εις τον φόνον του πτωχού αδελφού μας, αλλ' αδυνατώ να τον εύρω αυτόν τον ίδιον! Αδυνατώ να τον συλλάβω! Μόλις έφθασα ταύτην την πρωίαν, έδωκα τας αυστηροτάτας διαταγάς. Είμαι σχεδόν βέβαιος ότι κρύπτεται εν τη πρωτευούση. Ξεύρεις. Η γρηά ζητά τον ψύλλο μέσ' στο πάπλωμα κ' εκείνος κάθεται πά' στα ματογυάλια της. Όμως μην επιής

⁵⁰ περικεκαρμένον: κουρεμένο γύρω-γύρω, καλοξυρισμένο.

⁵¹ εύρρους: που ρέει εύκολα (εδώ μεταφορικά για την ευγλωττία).

⁵² επίχειρα: το αποτέλεσμα των ενεργειών κάποιου, η πληρωμή.

ακόμη τίποτε εις την Βαλινδέ, την κοκκώνα. Είπα και εις τον Μιχαήλο το ίδιο. Όταν μ' ερώτησε σήμερον πρωί, της είπα, πως η θέσις μου μ' απαγορεύει να ειπώ τίποτε πριν αποφανθή το δικαστήριο. Η καυμένη η κοκκώνα! Δεν είπε τίποτε, αλλά φοβούμαι πως εννόησε την αποτυχίαν μου.

Είπον ήδη πόσον κατ' αρχάς εδυσπίστουν και εις αυτάς τας δραστηριωτέρας ενεργείας της δικαιοσύνης εν τη υποθέσει ταύτη, το μεν ως εκ του παρεμπεισόντος μακρού χρόνου, το δε ως εκ της επισυμβάσης εν τη επαρχία λεηλασίας και σφαγής. Τις οίδεν εάν οι φονείς δεν εύρον τα επίχειρα της κακίας αυτών θεόθεν, απολεσθέντες εν τη γενική εκείνη καταστροφή, μόνοι αυτοί δικαίως, μεταξύ τόσων αθώων; Αλλ' όταν μετ' ολίγον εγνώρισα τον Εφέντην μετέβαλον γνώμην, και ήλπισα κ' εγώ μετά των λοιπών, ότι ο ζήλος αυτού θα ικανοποιήση τον νόμον και θα μας βοηθήση προς εκπλήρωσιν του θλιβερού προς τον προσφιλή ημών νεκρόν καθήκοντος. Αι ειδήσεις του ανακριτού αυτού, μη αποκρύπτουσαι μείζονα ή ότι ωμολόγουν αποτυχίαν, εξηφάνισαν τας ελπίδας εκείνας διά παντός. Ουδέν υπελείπετο πλέον τώρα ειμή να μετριάσω την επί της μητρός ημών εντύπωσιν της ειδήσεως, αναβάλλων αυτήν όσον το δυνατόν περισσότερον. Ο ατυχής Εφέντης, τεθλιμμένος εν πάση ειλικρινεία, συνεφώνει μετ' εμού περί εγκαταλείψεως πάσης περαιτέρω καταδιώξεως, προ πάντων ότε τον εβεβαίωσα πόσον σπαράσσεται η καρδιά μου, διά τους αθώους, όσοι εδεινοπάθησαν, καθειρχθέντες ως ύποπτοι κατά τας αυστηράς αυτού ανακρίσεις. Ως προς τον πρώην ταχυδρόμον η ειδική μας υπόθεσις δεν εκέρδιζε διά της συλλήψεώς του. Αφού επανειλημμένως ήδη απεδείχθη εν δικαστηρίω το alibi αυτού.

Ενόμιζον ότι η μήτηρ μου προσεδόκα έξωθεν του δωματίου ανυπόμονος να μάθη τας ειδήσεις του Εφέντη. Αλλ' όταν εγερθείς παρέκυψα διά της θύρας να ίδω, την διέκρινα εις τους πρόποδας της κλίμακος, ελέγχουσαν χαμηλή τη φωνή, αλλά λίαν σφοδρώς τον αδελφόν μου Μιχαήλον, όστις μετά μίαν στιγμήν, πλήρης ταραχής καθώς ήτο, εξέδραμε της οικίας.

– Να μη σε ιδώ να έλθης πίσω χωρίς να φέρης τον Κιαμήλη! εφώνησεν η μήτηρ μου κατόπιν του.

- Τι τρέχει, μητέρα; ηρώτησα εγώ, όταν είδον την μεγάλην ανησυχίαν επί της μορφής της.
- Τίποτε, παιδί μου, τίποτε.

Και εισήλθεν εις το μαγειρείον, μηδέν περί της υποθέσεως ημών ερωτήσασα. Τόσον πολύ την απησχόλει, φαίνεται, η έλλειψις του Κιαμήλη!

Ήτον η πρώτη φορά καθ' ην έβλεπον τον Εφέντην εις τον οίκον του. Ύστερον από τόσους αγώνας υπέρ ημών, δίκαιον ήτο να δειχθώ προς αυτόν όσον οίον τε φιλοφρονητικός και ευγνώμων, προ πάντων, αφού έβλεπον πόσον ηθύμει⁵³ διά την ακαρπίαν των αγώνων εκείνων. Εκάθησα λοιπόν παρ' αυτώ, και ηρξάμεθα οικείως συνδιαλεγόμενοι επί διαφόρων θεμάτων, κυρίως πολιτικών. Όταν εν τη ρύμη του λόγου τον ηρώτησα τι φρονεί περί του κόμματος των λεγομένων Νεοτούρκων εν Κωνσταντινουπόλει, εγερθείς έκλεισε την θύραν του δωματίου.

– Εγώ, είπε, φίλε μου, ανήκω εις το προοδευτικόν τούτο κόμμα. – Είτα, εξαγαγών του θυλακίου⁵⁴ του εν κλειδίον, ήνοιξε το όπισθεν της θύρας, εντός του τοίχου εκτισμένον ερμάριον⁵⁵ και εξακολουθών να ομιλή,

– Η ταπεινή μου γνώμη είναι, είπεν, ότι οι συντηρητικοί είναι στάσιμοι, η δε στασιμότης δεν είναι πρόοδος.

⁵³ ηθύμει: αθυμώ: έχω κακή διάθεση.

⁵⁴ θυλακίου: θυλάκιον: η τσέπη.

⁵⁵ ερμάριον: ντουλάπι.

Και ταύτα λέγων, εξήγαγεν εκ του ταμείου και έφερε να παραθέση ενώπιόν μου επί του σοφά ένα δίσκον. Μία «χιλιάρικη»⁵⁶, δύο ποτήρια, και μερικά πιατάκια πλήρη πιστακίων, σταφίδων και ζαχαρωτών ευρίσκοντο επί του δίσκου.

– Εννώ λοιπόν, εξηκολούθησεν ο Εφέντης, καθεζόμενος απέναντί μου, εννώ ν' αφήσωμεν τα παλαιά και σκουριασμένα και να εμφορηθώμεν⁵⁷ νέου πνεύματος, νέων ιδεών.

Και ταύτα λέγων επλήρωσε τα προ ημών ποτήρια μετά μεγάλης δεξιότητος. Τότε παρετήρησα, ότι το νέον πνεύμα δι' ου οι Νεότουρκοι εμφορούνται, ήτο – οινόπνευμα!

Εγνώριζον, ότι πολλοί των Εφέντηδων το τσούζουσιν ιεροκρυφίως. Αλλά ποτέ δεν ηδυνάμην να φαντασθώ, ότι άνθρωπος εν σχετικώς βραχεί διαστήματι ηδύνατο να πίνη περί την μίαν οκάν μαστίχας, και τούτο άνευ ύδατος!

Όταν ήλθον να μας προσκαλέσωσιν εις το δείπνον και είδον τον καλόν εκείνον άνθρωπον παραπαίοντα από τοίχου εις τοίχον, τότε εννόησα διατί το εις ο ανήκε κόμμα καρκινοβατεί μόνον επί της οδού της προόδου, και μοι ήλθεν όρεξις να γελάσω. Αλλ' όταν είδον την στυγνήν της Οθωμανίδος μορφήν, την τεταραγμένην της μητρός μου όψιν, όταν είδον ότι κεκρυμμένον τι δυστύχημα τους έκαμνε να μη προσέχωσι καν εις τους τραυλισμούς του Εφέντου, δεν ηξεύρω ποία μυστηριώδης δύναμις συνετάραξε την καρδιάν μου! Προφανώς συνέβαινε κάτι τι πολύ θλιβερώτερον της μέθης του Εφέντου. Η ώρα παρήρχετο, αλλ' ούτε ο αδελφός μου, ούτε ο Κιαμήλ ήρχετο να δειπνήση μεθ' ημών. Η πληκτική σιγή, ην έκαστος ημών ετήρει, εκορύφωσεν ολονέν την ανησυχίαν μου, και αφού η μήτηρ ηρνείτο ν' αποκριθή εις τας ερωτήσεις των οφθαλμών μου,

– Πού είναι ο Μιχαήλος, μητέρα; την ηρώτησα, διακόψας το φαγητόν.

– Τώρα θα έλθη, παιδί μου, είπεν εκείνη μετά θλιβερού τόνου.

– Και ο Κιαμήλης; ηρώτησα εκ νέου.

Η μήτηρ μου έθηκε τον δάκτυλον επί των χειλέων, και μοι ένευσεν εν ονόματι του Θεού να σιωπήσω! Η γραία Οθωμανίς, ήτις έκυπτε την καταβεβλημένην αυτής κεφαλήν μετ' απεριγράπτου θλίψεως, δεν εσήκωσε τους οφθαλμούς αυτής, αλλ' εταράχθη σπασμωδικώς εις το όνομα του τέκνου της. Έπειτα συνελθούσα,

– Μη χαλάς την όρεξί σου, Σουλτάνε μου, είπε, προσπαθούσα επί ματαίω να μειδιάση. – Δεν είναι τίποτε. Ο Κιαμήλης εβγήκε, και άργησε να έλθη, μα δεν είναι τίποτε.

– Δόξα σοι ο Θεός! είπον τότε εγώ, αναπνεύσας. Εφοβήθην μην ησθένησεν. Αφού είναι καλά, θα έλθη όπου και αν είναι.

– Δόξα σοι ο Θεός! επανέλαβεν η γραία στενάζουσα βαθέως. Και ως εάν ήτο υπερβολική ζέστη, ήνοιξε το γιασμακίόν της πλέον ή ότι το έκαμε μέχρι τούδε ενώπιόν μου, και ήρχισε να αερίζεται διά της μιας αυτού άκρας. Τα δάκρυα εστενοχώρουν τους μεγάλους αλλά βαθουλούς πως οφθαλμούς της γραίας, η ανατολική της οποίας καλλονή μόλις διεφαίνετο πλέον επί του μαραμένου προσώπου της.

– Και τόσο γερό που είναι το παιδί μου, επρόσθεσεν έπειτα, πάλε δόξα σοι ο Θεός!

– Μόνον ολίγον χλωμός που είναι, τη είπον εγώ προς παρηγορίαν. Αλλοιώς είναι γερό παιδί.

– Γερό, ανεστέναξεν εκείνη. Γερό, αλλά τι το θέλω! Από μέσα έχει το σκουλήκι, που του αλέθει την καρδιά! Και σαν του αναβή καμμία φορά στο κεφάλι – Θεός να φυλάγη τα παιδιά του κόσμου και ύστερα το δικό μου! Θεός να σε φυλάγη, Σουλτάνε μου και σένα! «Καρά σεβδά»⁵⁸ τον είπανε, εξηκολούθησε θρηνητικώς η γραία, και καρά σεβδάς είναι. Γιατί πολλών μητέρων

⁵⁶ χιλιάρικη: (για φιάλη) χιλιάρα, χίλια δράμια.

⁵⁷ εμφορηθώμεν: εμφορούμαι: διακατέχομαι, χαρακτηρίζομαι.

⁵⁸ καρά σεβδά: μαύρος πόνος ενν. ερωτικός καημός.

καρδιαίς εμαύρισε, πολλά παλληκάρια έβαλε μέσα στη γη τη μαύρη! Η κοκκώνα με διηγήθη την ιστορία του χωριανού σας που πήρε το φαρμάκι στα Ψωμαθιά για την κόρη του Ξανθούλη, και του έβγαλαν τραγούδι και το λαλούσαν μέσ' στον δρόμο... Θεός να φυλάγη το παιδί μου!–

Εγνώριζον την ιστορίαν του χωριανού μας. Εκ του υπαινιγμού αυτής συνεπέρανα το πάθος του δυστυχούς Κιαμήλη. Η ωχρά μορφή, οι ρεμβώδεις οφθαλμοί, το μελαγχολικόν εκείνο στοιχείον εν όλη αυτού τη υπάρξει, οι διαλείποντες πυρετοί, η αδιαλείπτως φθίνουσα υγεία του ώφειλον να με κάμουν να το μαντεύσω.

– Λοιπόν ο Κιαμήλης αγαπά χωρίς ν' ανταγαπάται;

– Και χωρίς ελπίδα ν' αγαπηθή ποτέ! εστέναξεν η μήτηρ αυτού. Διότι η σκύλα είναι πανδρεμμένη πλέον.

– Α! είπον, αυτό δεν μ' αρέσκει. Πρέπει να βοηθήσουμε τον Κιαμήλη να την λησμονήσει.

Η δυστυχής εξερράγη εις παρακλήσεις, εις ευχάς και ευλογίας, εις επαίνους και εγκώμια, πάντα υπερβολικά κατά την ανατολικήν συνήθειαν, αλλ' αληθώς εκ του βάθους της καρδιάς αυτής εξερχόμενα.

– Εάν μου κάμης αυτό το καλό, είπεν επί τέλους, θα γενώ σκλάβα σου, να σκουπίζω το κατώφλιον του σπιτιού σου με τας βλεφαρίδας των οφθαλμών μου! –Είτα ήρχισε να διηγείται.

Ήταν πριν γενή το Μονοπωλείον του καπνού στην Πόλι. Ο Κιαμήλης μου δεν ήταν παιδί για να γένη σοφτάς και να κάθεται με τα χέρια σταυρωμένα, καθώς τον βλέπεις τώρα. Είχεν ένα συντροφικό καπνοπωλείο, που σαν αυτό δεν ήταν άλλο. Ο σύντροφός του επωλούσε λιανικώς στην Πόλι, και το παιδί μου εγύριζε σταις επαρχίαις και 'γόραζε χονδρικώς από τους καπνογεωργούς. Εκεί στην επαρχία, εσχετίσθη με τον υιόν ενός κτηματίου. Έτσι γλυκό παιδί που ήταν ο Κιαμήλης μου, όλος ο κόσμος το αγαπούσε. Μα ο υιός του κτηματίου τον αγάπησε πάρα πολύ. –Κάλλιο να μην είχε σώσει! –Γιατί τον αγάπησε κι ο Κιαμήλης μου πολύ, και τον έφερε στην Πόλι, και πήγαν στον ιμάμη, και άνοιξε του καθενός την φλέβα, και ήπιεν ο ένας από το αίμα του άλλου κ' έγγειναν κανκαρδάσηδες (αιματοδελφοί). Σαν αγαπήθηκαν τόσο πολύ, – Έλα να σε κάμω γαμβρό μου! του είπε. Έχω μιαν αδελφή στο κτήμα μας –η ωραία των ωραίων. Μια φορά να την διής, θα χάσης τον νου σου. –Ε! και ο Κιαμήλης μου νέος ήταν, και καλός ήταν, και άξιος ήταν. Μα ο πατέρας της κόρης –τον αγαπούσε, δεν λέγω πως δεν τον αγαπούσε– μα γαμβρόν του δεν τον ήθελε. Γιατί ήταν, λέγει, Σουλτάνης από αυτούς που γεννιούνται από τας σκλάβαις του σουλτάνου, και ήθελε να πάρη κανένα Μπέη, κανένα Πασσά. Μα οι νέοι τα εσιάζανε μεταξύ τους, και η κόρη –π' ανάθεμά της!– αγάπησε τον Κιαμήλη τόσο πολύ, που ο γέρος αναγκάσθηκε να δαγκάση τα χείλη του και να σιωπήση, έτσι απύς και υπερήφανος που ήταν. Γιατί άλλο παιδί από τη Ναζιλέ δεν είχε και δεν ήθελε να την λυπήση. Έτσι εδώσανε σημάδι και αρραβωνιασθήκανε. Ποιος το ήξευρε να τους πανδρεύση τότε, και να τους φέρη στην Πόλι. Μα βλέπεις στο μεταξύ έγγεινε το Μονοπωλείο, και έκλεισαν όλα τα καπνάδικα του κόσμου, και άφηκαν τόσοσους ανθρώπους χωρίς δουλειά. Και ο Κιαμήλης μου, άφησε που εζήμιωσε τόσο, μόνον έμεινε και αργός. Έτσι επήγε στου πεθερού του να έχη και αυτός ενασχόλησι στο κτήμα, πότε με το ένα, πότε με το άλλο, μαζί με τον γυναικάδελφόν του, και απεφάσισε και αυτός να ζήση στην επαρχία για το χατήρι της αρραβωνιαστικής, που δεν ήθελε τώρα να χωρισθή από τον πατέρα της.

– Παιδί μου, Κιαμήλη, του έλεγα, καρπός που κρατεί σφιχτά στο δένδρο του είναι άγουρος ακόμη. Και κορίτσι που δεν μπορεί ν' αφήση το σπίτι του γονιού του δεν είναι ακόμη για γυναίκα.

Μα ο Κιαμήλης, που την αγαπούσεν, έκαμνεν ό,τι του γύρευεν εκείνη. Σαν εζύγωσεν ο καιρός του γάμου, ο Κιαμήλης και ο αδελφοποιτός του ανέβησαν εις τ' άλογο για νάλθουνε στην Πόλι να ψουνίσουνε. Ο σιδερόδρομος ήταν κοντά, μα οι νέοι αγαπούσαν τ' άλογα, κ' ήθελαν και καλά να μβούνε καβαλάρηδες στην Πόλι, με τα χρυσά κομβία στα γελέκια τους, με τα κουμπούρια στη

μέση και ταις караβίναις στην πλάτη τους. Έτσι εξεκίνησαν με τα φλουριά στα κεμέρια⁵⁹ τους. Έτσι έφθασαν ως στο γεφύρι του Λουλεβουργάζ, το ίδιο το γεφύρι που σκοτώθηκε ύστερα και ο φτωχός ο αδελφός σου. Το γεφύρι, καθώς με είπεν ο Εφέντης που το είδε, είναι στενό και αψηλό· ο ποταμός είναι βαθύς και γρήγορος· την μίαν όχθη γυμνός και την άλλη σκεπασμένος με πολλάς και άγριαις ιταίς και άλλα δένδρα που σμίγονται με το δάσος που αρχίζει παρά πέρα.

Ο μεθυσμένος Εφέντης δεν ήτο εις θέσιν να εξελέγη την ορθότητα της περιγραφής, διότι προ πολλού ήδη ερροχάλιζεν εξαπλωμένος παρά την τράπεζαν.

– Μόλις είχαν φθάσει ως την μέση του γεφυριού, εξηκολούθησεν η γραία, και ο Κιαμήλης, το παιδί μου, είδε μέσ' από ταις ιταίς μια φλόγα, κι άκουσε μια τουφεκιά! Και πριν προφθάση να τα νοιώση, παιδί μου, έπεσεν ο σύντροφός του πληγωμένος! Κ' εξιππάσθηκε το άλογο του Κιαμήλη, κ' έγειρε σε μια μεριά κ' έσπασε το κάγκελο του γεφυριού κ' έπεσε στον ποταμό μαζί με το παιδί μου! Θεός να φυλάγη τον κόσμο από την κακή την ώρα! Ποιος ηξεύρει πόσαις ώραις επάλαιψε με το θάνατο! Μα βλέπεις δεν ήτανε γραφτό του. Το άλογο ευρέθηκε σκοτωμένο, κ' εκείνος εγλύτωσε. Ευχαριστώ σε, Κύριε! Κ' έτσι που εγλύτωσε, πάλε δόξα σοι ο Θεός! Τρεις ημέραις δεν ήξευρε πού ήτανε. Σαν ήλθε κομμάτι στον εαυτό του, εκατάλαβε πως ευρίσκεται μέσα σ' ένα μύλο. Τόσο μακρὰ τον παρέσυρε το ρεύμα μπερδευμένον στα λουριά του αλόγου! Κι' αν δεν επρόσθανε να τον γλυτώσ' ο μυλωνάς στην ύστερη στιγμή του – Ας είναι δα! Πολύς καλός άνθρωπος δεν ήτο κι ο μυλωνάς, μα, ας είναι. Γιατί, σαν ήλθε το παιδί μου στον εαυτό του, εκατάλαβε πως του επήρε το κεμέρι από τη μέση του. Μα δεν είπε τίποτε. Έτσι κ' έτσι θα του το έδιδε με το χέρι του. Τον ευχαρίστησε λοιπόν όπως ημπορούσε, κ' επήρε τον δρόμο, να πα' στου πεθερού του το κτήμα, να ιδή μην έπαθεν ο αδελφοποιτός του τίποτε, να φέρη την είδησι. Μα σαν έφθασε μισοπεθαμένος ως την θύρα του, δεν τον έβαλε μέσα. Μόνον εγύρισε το πρόσωπό του από την άλλη μεριά για να μην τον βλέπη, και,

– Αφήκες να σκοτώσουν τον αδελφοποιτό σου, του είπε, χωρίς ν' αδειάσης το τουφέκι σου· κ' έρχεσαι στο σπίτι μου, χωρίς το κεφάλι του φονιά στο χέρι σου; Είσαι άνανδρος! Είσαι προδότης!

Και τον εσκούντησεν έξω, κ' έκλεισε την θύρα! Χωρίς ζωή στο κορμί του, χωρίς παρά στην τσέπη του! Ποιος ηξεύρει σε ποιο κάμπο θα ήσαν τώρα σκόρπια τα κόκκαλά του, αν δεν είχε την τύχη να ξεπέση στο χωριό σας, αν δεν ευρίσκετο η αγία αυτή γυναίκα, η βαλιδέ η μητέρα σου, να τον πρεμαζεύση στο σπίτι της και να τον κυττάξη. Εμείς οι Τούρκοι λέμε, πως όλ' οι Χριστιανοί θα πάνε στην κόλασι· μα σαν συλλογιούμαι το καλό που έκαμεν η μητέρα σου, λέγω με τον νουν μου: Σαν δεν πάγ' αυτή η Χριστιανή στον παράδεισο, δεν ηξεύρω ποιος Τούρκος θενά πάγη! Ας είναι δα! Ταις βουλαίς του Θεού κανείς δεν ταις ηξεύρει!

Όλον εκείνο τον καιρό το είχα χαμένο το παιδί μου. Το φονικό που έγεινε το μάθαμε, μα ο Εφέντης δεν ήτο τότε ακόμη στον Ζαπτιέ, και ο Σουλτάνης ο πεθεροκαμένος του Κιαμήλη απεκρίθη πως δεν τον ξαναείδεν. Έτσι τον εγράψαμε στα πεθαμμένα. Όταν ήλθεν ο αδελφός σου και μου τον έφερε λιγνό λιγνό και νεκροχλωμιασμένο, μ' εφάνη πως εβγήκεν από το μνήμα του. Και τόση χαρά να δίδη ο Θεός στη ζωή σας, παιδί μου, όση χαρά αισθάνθηκα εγώ εκείνη την ημέρα! Αλήθεια επέρασε πολύς καιρός, μα στα υστερνά έγεινε καλά το παιδί μου. Σαν έγεινε καλά, εσηκώθη να φύγη.

– Πού θα πας, παιδί μου;

– Στην αρραβωνιαστική μου, μητέρα, στον πεθερό μου.

⁵⁹ κεμέρια: κεμέρι: ζώνη με θήκες για τη φύλαξη των χρημάτων.

– Και τι θα πας σε τέτοιο πεθερό, παιδί μου; Άφησέ τον να κουρεύεται!

– Όχι, μητέρα, δεν γίνεται. Πρέπει να μάθη, πως δεν είμαι ούτε προδότης, ούτε άνανδρος άνθρωπος. Πρέπει να μιλήσω μαζί του.

Έτσι εσηκώθηκε κ' επήγε.

Ύστερ' από δυο τρεις εβδομάδες εγύρισεν οπίσω χωρίς να τον περιμένω. Μα άλλος επήγε, και άλλος εγύρισε! Πού επήγε, τι έκαμε, λόγο δεν μας είπε. Μόνον, άμα ήλθεν, έπεσε στο στρώμα με την θέρμη. Ήτανε Γενάρης.

– Δεν σου το είπα, παιδί μου, να μη ταξειδεύσης μέσ' στον χειμώνα; Να που αρρώστησες πάλι!

– Κάλλιο να απέθνησκ' από τον χειμώνα, μητέρα, παρά να πάθω ό,τι έπαθα!

Αυτό ήταν όλο που μου είπε, και μου έδωκε τα σημάδια, που εστείλαμε στην κόρη του Σουλτάνη, όταν την αρραβωνιάσθηκε. Τότε εκατάλαβα την αρρώστια του! Η σκύλα επανδρεύθηκε κ' επήρεν έναν άλλον! Από τον Θεόν να τωύρη! Επήρε το κρίμα του παιδιού μου στον λαιμό της. Τον βλέπεις πώς έγγεινεν! Από τον καύμό του εγράφθηκε δόκιμος εις τον Τεκέ εδώ κοντά μας, και πάγει κάθε Παρασκευή και τρώγει μαζί με τους νδερβησάδες⁶⁰ το αφιόνι⁶¹, και γονατίζει μ' αυτούς και αναστενάζει, ως που αιματώνουν τα σπλάγχνα του, και χτυπά τα στήθια του, ως που τον βγάλουν λιποθυμημένον από την μέση τους. Και αν ήτον μόνον τούτο δεν πειράζει. Γιατί ο Σεΐχης, ο πρώτος των νδερβησάδων, τον αγαπά πολύ γι' αυτό, και με είπε, πως μίαν ημέρα το παιδί μου θενά γείνη άγιος. Μα ένα κακό που του έρχεται καμμιά φορά, αυτό θα με κάμη να χάσω τον νουν μου! Τον είδες πως είναι ήσυχος και γλυκός και σιωπηλός. Το έγγεινεν αφ' ότου έμαθεν πως επανδρεύθηκεν η αγαπητικιά του, πολύ περισσότερον παρ' ότι ήτανε προτού. Μα καιρούς καιρούς τον βλέπεις και αγριεύει, και τον πιάνει μια ανησυχία και δεν χωρεί μέσα στα ρούχα του, και δεν ηξεύρει τι κάμνει! Έτσι και σήμερα. Την ώρα που εμείς ήμεθα πίσω στον κήπο με την Ατσιγγάνα, εμβήκεν έξαφνα σαν τον τρελλό στο σπίτι, άρπαξε κάτι τι από τ' αρμάρι κ' εβγήκε κ' έφυγε. Εμείς δεν τον είδαμε. Μα ο Μιχαήλος που εβάλαμε να φυλάγη μήπως έλθης, τον είδε και άνοιξε την αγκάλη του να τον εμποδίση. Μα εκείνος, σαν να έβλεπε τον όξω απ' εδώ μπροστά του, έβγαλε, λέγει, μια βλαστημιά κ' εσκόντησε τον Μιχαήλο κατά γης κ' εβγήκε κ' έφυγε! Γι' αυτό δεν σε άνοιξε την θύρα σήμερα το παιδί μου, και γι' αυτό δεν ηύρες κανένα να σε υποδεχθή. Γιατί ο Μιχαήλος, σαν ήλθε στον εαυτό του, έπεσε κατόπι στον Κιαμήλη, μήπως και τον φθάση, μα δεν ειμπόρεσε. Και ήλθε πίσου να μας ειπή τι συνέβη, κ' εβγήκε πάλε, μήπως και τον εύρη πουθενά κοντά στην θάλασσα... Θεός να φυλάγη το παιδί μου από την θάλασσα!

Και αναστέναξεν η γραία και έδωκεν ελευθερίαν εις τους χειμάρρους των δακρύων της!

Άλλως εφανταζόμην το δείπνον της εσπέρας ταύτης, και άλλως ετελείωσεν. Εδώ ερρογχάλιζε, κτηνωδώς μεθυσμένος, ο πλήρης ζήλου, ο δραστήριος εκείνος ανακριτής, ον μέχρι τούδε ενόμιζον πρότυπον εγκρατούς, αφωσιωμένου υπαλλήλου. Εκεί εθρηνώδει, βεβυθισμένη εις την εσχάτην δυστυχίαν, η γραία Οθωμανίς, ήτις προ τόσων ημερών ητοιμάζετο να εορτάση διά παντοίων τουρκικών διασκεδάσεων την εσπέραν της παρ' αυτή διαμονής μου, και ήτις δεν εύρισκεν απόψε παραμυθίαν ουδ' εις αυτάς τας τρυφερωτάτας φροντίδας της μητρός μου. Και ο Κιαμήλ ο νηφάλιος, ο σώφρων Κιαμήλ, όστις και αγίασμα έπινε και του παππά το χέρι φιλούσε, και χάριν του οποίου κυρίως ελησμόνουν την προς τους ομοθρήσκους του αντιπάθειάν μου, μοι

⁶⁰ νδερβησάδες: δερβίσηδες: οι θρησκευτικοί επαίτες που επαιτούσαν επειδή είχαν πάρει όρκο φτώχειας. Μουσουλμάνοι ασκητές, εκφραστές του ισλαμικού μυστικισμού.

⁶¹ αφιόνι: όπιο.

παρουσιάζετο αίφνης ως ανήκων εις την μάλλον φανατικήν τάξιν δερβισών οιμωζόντων⁶², ως άνθρωπος δυστυχής, του οποίου αι φρένες, ίσως εκ του ατυχούς έρωτος, ίσως εκ της μεγάλης χρήσεως του οπίου, ήσαν παρασεσαλευμένα, έπασχον τούτ' αυτό περιοδικάς εκλείψεις! Και όμως, μίαν στιγμήν, εσκέφθην να εξέλθω κ' εγώ προς αναζήτησίν του. Αλλ' εκτός ότι δεν θα ήξευρον πού να υπάγω, εσυλλογίσθην αργότερον τον αιδήμονα, τον ευλαβή χαρακτήρα του, και εφαντάσθην πόσον επιβλαβώς ηδύνατο να επηρεάση την ασθενή αυτού φύσιν η ιδέα, ότι έσχε μάρτυρα της δυστυχίας αυτού και εμέ, ον τόσον εξαιρετικώς ετίμα και εσέβετο. Επειδή δε η ώρα παρήρχετο, και ούτε ο αδελφός μου, ούτε ο Κιαμήλ επέστρεφε,

– Μου έρχεται μία ιδέα, είπον, προς τας γυναίκας. Ο Μιχαήλος βεβαίως θα εύρε τον Κιαμήλ· αλλ' ο Κιαμήλ, ύστερον από ό,τι συνέβη, εντροπιάρης καθώς είναι, θ' αποποιήται να έλθη εις το σπίτι, ως εκ της παρουσίας μου.

– Καλά το ήυρες! είπεν η μήτηρ μου. Ίσως περιπατούν έξω εις τον δρόμον και περιμένουν να σβύση το φως από την σάλλα, και ύστερα να μβούνε. Άνιτε, παιδί μου, για να μην ανησυχή περισσότερο η χανούμισσα, έλα να σε δείξω που θενά πλαγιάσης.

Μετά τινος ματαίας παρηγορίας προς την ταλαίπωρον Οθωμανίδα, η μήτηρ μου προηγήθη, μικρόν ελαιόλυχνον κρατούσα, και εγώ την ηκολούθησα.

– Σου εστρώσαμεν εις το κιόσκι, μοι είπεν ενώ κατηρχόμεθα την κλίμακα. Εσύ κοιμάσαι πολύ ελαφρούα, και τα παιδιά ξυπνούν πρωί και κάμνουν πολύ θόρυβο. Γι' αυτό σ' εστρώσαμε στο κιόσκι.

Όταν η μήτηρ μου ήνοιξε την θύραν του περιπτέρου, ευώδης οσμή καιομένου αρωματικού ξύλου προσέβαλε την όσφρησίν μου. Τα πάντα εν τω οικίσκω εφείνοντο εκτάκτως ηυτρεπισμένα⁶³. Αλλ' η αθυμία, ην είχον εισερχόμενος εις αυτόν, δεν μοι επέτρεψε να περιεργασθώ τίποτε. Μία αόριστος ανησυχία, εν κρυφόν προαίσθημα αγνώστου τινός δυστυχήματος εκυρίευε την καρδίαν μου. Διά τούτο, όταν η μήτηρ μου ήρχησε να μ' ερωτά περί των ως προς τον φονέα του αδελφού μου ανακοινώσεων του Εφέντου, υπήρξα, το ενθυμούμαι ακόμη, λίαν αινιγματικός και βραχυλόγος, καταλυπήσας αυτήν, χωρίς να το σκεφθώ.

Πολλήν ήδη ώραν μετά την αποχώρησιν της μητρός μου, εκαθήμην έτι οκλάδην επί του ερυθρού χραμίου του χαμηλού σοφά, κύπτων προς το αμυδρόν φως ελεεινού λυχναρίου, και προσπαθών να διασκεδάσω τας σκέψεις και τας ζηηράς της φαντασίας μου εικόνας διά της αναγνώσεως, δεν ενθυμούμαι πλέον τώρα τίνος βιβλίου. Αλλά τ' αντικείμενα της νοεράς οράσεως παρεμπρόσθουν μεταξύ εμού και του βιβλίου, πολύ φωτεινότερα των φύλλων αυτού, και η ανάγνωσίς μου καθ' όλον το διάστημα δεν ήτο παρά μηχανικός των οφθαλμών περίπατος επί των γραμμών εκάστης σελίδος. Δις ή τρις εξηπλώθην χαμαί επί του μοσχοβολούντος στρώματός μου με όμματα διά της βίας κεκλεισμένα, αλλ' εις μάτην. Η οσμή του μόσχου, ην απέπνεον τα χειροκέντητα προσκεφάλαιά μου, τόσον μεθυστική, τόσον ναρκωτική, δεν ίσχυε να αποκοιμίση την συγκίνησίν μου. Η ιστορία του δυστυχούς Κιαμήλ εξελίσσετο εν ζωνταναίς εικόσιν ενώπιον των κλειστών οφθαλμών μου. Πόσον κοινωνικός, πόσον ευομίλητος θα ήτο άλλοτε ο φιλήρημος, ο σιωπηλός, και διά τούτο ανιαρός τώρα, σοφτάς, όστις κατέκτησεν ούτως ασυνήθως την φιλίαν ενός εκ των Σουλτάνιδων, οίτινες εν τη οθωμανική αριστοκρατία κατέχουσι την εγωιστικωτέραν θέσιν, μ' όλην την προοδεύουσαν πτωχείαν των! Και τι φιλία θα ήτο εκείνη; τι αδελφοποίησις! Αναμφιβόλως ο νέος Σουλτάνης εύρεν εν αυτή ευδαιμονίαν πολύ πλείω της συνήθους, και φιλά-

⁶² οιμωζόντων: οϊμώζω: θρηνώ.

⁶³ ηυτρεπισμένα: ευτρεπίζω: τακτοποιώ, σιγουρίζω.

δελφος ων, έσπευσε να ποιήση μέτοχον αυτής και την ωραίαν αδελφήν του. Τώρα εφантаζόμενη τον Κιαμήλ, εν κρυφή ειδυλλιακή αγάπη μετά της μελλούσης μνηστής του, μέτοχον συγκινήσεων κ' αισθημάτων τόσοσ αγνώστων τοις ομοφύλοις αυτού, και όμως τόσοσ φυσικών εις την ευαίσθητον αυτού καρδίαν. Τώρα πάλιν δαμαστήν θυμοειδούς⁶⁴ ίππου, καλπάζοντα παρά το πλευρόν του αδελφοποιού του, με την γραφικόν στολήν της επαρχιακής νεολαίας, με τα ζωηρά χρώματα και τον οπλισμόν αυτού αστράπτοντα, και μετ' ολίγον τον εφантаζόμενη εν φοβερά συγχύσει κρημιζόμενον μετά του αφηνιασμένου ίππου του από του μεγάλου εκείνου ύψους της γεφύρας και απελπιστικώς παλαίοντα προς την μανίαν του ζώου, προς την λύσσαν των σφοδρών ρευμάτων, προς τον θάνατον, ως έλεγεν η μήτηρ του, έως ου, εξαντληθείς και αποκαμών, αφίνετο να σύρεται περιπεπλεγμένος πιθανώς εις τα λωρία του αναβολέως, παίγνιον των ορμητικών υδάτων και αυτός και το εκπνέον ήδη άλογον. Και έπειτα ο στυγνός εκείνος εγωιστής, ο απάνθρωπος Σουλτάνης, όστις έκλειε τόσοσ ανιλεώς την θύραν αυτού εις τον ημιθανή μνηστήρα της ίδιας αυτού θυγατρός! Και έπειτα πάλιν ο δυστυχής Κιαμήλ ασπλάγχχνως ερριμένος παρά το Χάνιον του Γέρο-Μούρτου, κατατρυχόμενος υπό του πυρετού και όμως εκτεθειμένος εις τα ψύχη της νυκτός και τους καύσωνας της ημέρας, διά την ανέχειάν του, εξαιτούμενος εν τη παραφροσύνη του έλεος παρά μιας βάτου, ίσως της μνηστής του, και απειλών να σφάξη μίαν αγριαγγινάραν, ίσως τον φονέα του αδελφοποιού του! –Και πώς να εύρη ο ατυχής νέος τον φονέα; Και πώς να εκδικήση τον αδελφοποιόν του; Και τον εύρεν άρα γε; Και τον εξεδίκησε; Και εάν εξεδίκησε τον αδελφόν της μνηστής του, διατί τότε τον εγκατέλειπεν εκείνη, ενώ ώφειλε να τον αγαπά διπλασίως τώρα; Βεβαίως ο ήμερος του Κιαμήλ χαρακτήρ δεν ίσχυσε να εκπληρώση το άγριον καθήκον της σκληράς, της αιμοχαρούς αυτοδικίας. Και πριν ή κακουργήση προς ικανοποίησιν της θηριώδους του πενθερού του καρδίας, προετίμησε να φονεύση την ίδίαν αυτού καρδίαν διά παντός, καταστρέφων όλην αυτής την ευδαιμονίαν. Ίσως θα ήτο καλλίτερον εάν δεν έκαμνεν αυτός εξαιρεσιν· εάν εφέρετο ως αληθής Οθωμανός, εκδικών τον αδελφοποιόν αυτού κατά τον βάρβαρον εκείνον τρόπον, ον παρά μεν τοις ομοφύλοις του υπερορά⁶⁵ ο νόμος, παρά δε τοις Χριστιανοίς ουδ' αυτή η φιλανθρωποπάτη της γης θρησκεία ηδυνήθη ακόμη να καταργήση.

Τοιαύται εικόνες και τοιαύται σκέψεις απησχόλουν την διάνοιάν μου, ότε κρότος βημάτων εν τη εισόδω του περιπτέρου μ' έκαμε να τιναχθώ αίφνης εκ της θέσεώς μου. Εισερχόμενος είχον ιδεί εκεί χαμαί στρώματά τινα. Προφανώς ο δι' ον ήσαν προωρισμένα ήρχετο να κοιμηθή. Ίσως είναι ο αδελφός μου, είπον και ήνοιξα την θύραν. Εν τω αραιώ του προθαλάμου σκότει δι-εγράφετο αμυδρώς το ισχνόν και υψηλόν του Κιαμήλ ανάστημα με το φωσφοροειδώς λευκάζον σαρικόν του, το οποίον ήγγιζε σχεδόν την οροφήν του δωματίου.

– Το ξεύρουν μέσα πως ήλθες, Κιαμήλη; Η μητέρα σου ήτο πολύ ανήσυχος, είπον, προσπαθήσας να κρύψω την εμήν ανησυχίαν.

– Τώρα πάγει πια! είπεν ο Κιαμήλ ακίνητος αυτού, μετά φωνής ανεξηγήτως παραδόξου.– Τώρα ετελείωσε το κακό. Θα ησυχάση κ' εκείνη, θα ησυχάσω κ' εγώ!

– Εύγε, Κιαμήλη! είπον εγώ, ενθαρρύνων αυτόν να με ακολουθήση εις το δωμάτιόν μου. Εγώ το ξεύρω πως είσαι γνωστικό παιδί. Το ξεύρω πως αυτό θα είναι πλέον η τελευταία φορά.

– Ναι, είπεν ο Κιαμήλ μετά πεποισήσεως. – Η τελευταία!

Αλλ' οποία υπήρξεν η έκπληξις μου, όταν τον είδον εισελθόντα εις το δωμάτιόν μου! Η ωχρά μορφή του, εφ' ης αφ' ενός μεν αντηνακλάτο το λευκόν του σαρικού του χρώμα, αφ' ετέρου δε το πράσινον του ράσου του, εφαίνετο ως μορφή νεκρού προ πολλού εκπνεύσαντος! Τα χείλη

⁶⁴ θυμοειδούς: θυμοειδής: ζωηρός.

⁶⁵ υπερορά: υπερορώ: ανέχομαι, παραβλέπω.

του ήσαν πελιδνά, οι οφθαλμοί του σβησμένοι, αι κινήσεις αυτού ως κινήσεις πτώματος υπό την επήρειαν μυστικού τινος γαλβανισμού⁶⁶ διατελούντος. Οι δε συνεχείς παλμοί της αμυδράς του λυχναρίου μου λάμπεως ανησυχώς κυμαινόμενοι επ' αυτού, καθίστων την εμφάνισίν του ριγηλώς φρικαλέαν, ως εμφάνισιν νεκρικού τινος φάσματος! Δεν ηξεύρω πως ηδυνήθην να τηρήσω την παρουσίαν του πνεύματός μου. Αλλ' ενθυμούμαι ακόμη μετά φρίκης, ότι τον ενηγκαλίσθην και τον εφίλησα προς ενθάρρυνσιν. Τόσον πολύς ήτον ο προς τον δυστυχή οίκτος μου! Όταν ησύχασεν ολίγον, ανέπνευσεν εκ βάθους και

– Τώρα πια ετελείωσεν! είπε. Τώρα θα ησυχάσω! – Και εξεστόμισεν άσεμνον βλασφημίαν κατά τινος τρίτου, μόνον δι' υβριστικού επιθέτου ονομάσας αυτόν.

– Δεν φθάνει που εσκότωση τον αδελφοποιτόν μου, είπεν έπειτα, δεν φθάνει που κατέστρεψε την ευτυχία και την υγεία μου, μόνο ήρχετο κάθε λίγο να μου φαρμακώνη και την αθλία ζωή, που μ' επερίσσευε!

Και όταν είδεν ότι εγώ δεν εύρισκον τι πρόχειρον να του ειπώ,

– Ξεύρω, είπε. Εσύ είσαι διαβασμένος άνθρωπος και θα γελάσης. Γι' αυτό δεν σε είπα τίποτε, ως τώρα. Μα ο Σεΐχης του Τεκέ μας είναι πιο διαβασμένος από σένα, είναι άγιος. Και όποιος κάμνει τον λόγο του, κάμνει την βουλή του Θεού. Τρία χρόνια τώρα με καταδιώκει ο βρυκόλακας, κανείς δεν μ' εγλύτωσε. Στο πανηγύρι επήγαίνα, μπροστά μου τον εύρισκα· στο παζάρι επήγαίνα μπροστά μου τον εύρισκα, ως που με απέλπισε, και παράτησα την δουλειά μου και πήγα κ' έγεινα σοφτάς. Καλά που έκαμα! Γιατί ο Σεΐχης μας που σε είπα, αυτός μ' εγλύτωσε. Ας έχουμε την ευλογία του! «Μη τον βλέπεις που μοιάζει τον σκοτωμένο», με είπεν. «Ο βρυκόλακας είναι μόνον ένα τουλούμι γεμάτο αίμα. Φέρε με ένα μαυρομάνικο μαχαίρι να σε το διαβάσω· και άμα τον ξαναϊδής, τρύπα τον, να χυθή το αίμα! Άλλη μια φορά δεν θα ξαναβγή μπροστά σου.

Τότε διέκρινα μετά φρίκης, ότι αι χείρες του ήσαν καθημαγμένοι και κηλιδωμένον το ένδυμά του. Κρύος ιδρώς με περιέλουσεν!

– Ω! Κιαμήλ, έχυσες αίμα!

– Όχι! είναι μόνον το αίμα του βρυκόλακα, του σκοτωμένου.

– Και τίνος σκοτωμένου ήτον ο βρυσκόλακας; ηρώτησα εγώ τρέμων καθ' όλα μου τα μέλη.

– Αυτού που σκότωση τον αδελφοποιτόν μου, απεκρίθη εκείνος.

– Και ποιος λοιπόν εσκότωση τον φονέα του αδελφοποιτού σου;

– Ποιος άλλος είχε το καθήκον παρά εγώ, είπεν ο Τούρκος μετά τοιαύτης υπερηφανείας, ώστε να τον βδελυθώ.

– Και πώς; Τέτοιο κακό! εψέλλισα έπειτα μηχανικώς μάλλον και αβουλήτως.

– Χμ! είπεν ο Τούρκος. Δεν είναι γραμμένο στο χαρτί σας; Μάχαιραν δώσεις, μάχαιραν λάβης! Ο διάβολος που χύνει την σφαίρα για τον φονιά, χύνει και μια για τον εκδικητή του. Άκουσε λοιπόν. Ίσως δεν ηξεύρεις ότι ο φονιάς του αδελφοποιτού μου μ' έκαμε να κινδυνέψω, να ληστευθώ από ένα μυλωνά, να διωχθώ από τον πεθερό μου, και να ξεπέσω άρρωστος στο χωριό σας. Μάθε το λοιπόν, να που σου το λέγω. Άμα ήλθ' από το σπίτι σας στην Πόλι κ' ένοιωσα τον εαυτό μου καλά, επήρα το τουφέκι κ' επήγα πίσω στον μυλωνά, που μ' έβγαλ' από τον ποταμό μισαποθαμμένο.

– Μου έκλεψες ένα κεμέρι, του είπα, με πεντακόσια φλουριά· μου έσωσες μια ζωή, πέντε παράδες δεν αξίζει. Εσύ που λογουρίζεις τόσο συχνά στην άκρη του ποταμού, χωρίς άλλο θα γνωρίζης ποιος εσκότωση τον αδελφοποιτό μου, την ημέρα που μ' έσυρες έξω. Κύτταξε τον

⁶⁶ γαλβανισμού: γαλβανισμός: επιμετάλλωση.

λύκο του τουφεκιού μου σηκωμένο! Αν με το πης, σε χαρίζω, ό,τι μου έκλειψες. Αν το κρύψης, χάνεις την ζωή σου! –Έτσι του είπα, και καλά έκαμα. Γιατί ο μυλωνάς ήταν δειλός κλεφταποδόχος, και σαν είδε τα στενά,

–Υποσχέσου, μοι είπτε, πως δεν θα κάμης το φονικό μέσ’ στον μύλο μου και σου δείχνω τον άνθρωπό σου.

Υποσχέθηκα.

– Κρύψου, λοιπόν, μοι είπεν, εδώ από πίσου. Όπου και να είναι, θα φθάση ένας με τον ταχυδρομικό του σάκκο στην αμασχάλη, με το τουφέκι στον ώμο του. Αυτός είναι ο φονιάς του σουλτανέλη. Ονομάζεται Χαραλαμπίης, υιός του Μητάκου. Κάθε δεκαπέντε περνά το ίδιο το γεφύρι, που έπεσες με τ’ άλογο.

Τα ώτα μου εβόιζον ισχυρώς, μόλις τον ήκουον.

Ο Τούρκος εξηκολούθησεν.

– Μα πριν προφθάσω ακόμα να κρυφθώ, να κ’ εμβήκε το σκυλί μέσα καθώς μου το περιέγραψε. Τον λύκο τον είχα σηκωμένο, μα έλα που έδωκα τον λόγο μου; Εφοβήθηκα μην εννοήση τίποτε, και με κάμη να τον παραβώ. Έτσι εβγήκα, κ’ ετράβηξα προς το γεφύρι. Απ’ εδώ θα περάση, είπεν ο μυλωνάς. Εδώ τον εκαρτέρησα, στον ίδιο τον τόπο που έστεκεν, όταν εσκότωσε τον αδελφοποιτό μου. Εκεί τον είδα κ’ επλησίαζεν εις το γεφύρι. Μα καθώς ήτανε χειμώνας, και τα κλαδιά χωρίς φύλλα, και καθώς είχε την υποψία μέσα του, μ’ εσκιάχθηκε πριν ζυγώση αψηλά, στην μέση του γεφυριού, κ’ εστράφη πίσου κι’ άρχισε να τρέχη. Έπεσα κατόπι του μ’ όλη μου τη δύναμι, μα ήτανε γρηγορότερος. Δύο φοραίς ετράβηξα πάνω του, δυο φοραίς απάντησε το σκυλί φεύγοντας. Καλά!, είπα, όπου και να πας θα ξαναπεράσης!

Α! αυτό λοιπόν ήτο το στοιχειωμένον αίμα, περί ου έλεγεν ο ατυχής αδελφός προς την μητέρα, ότι εσταύρωσε τον φονέα καθ’ οδόν και τον έκαμε να επιστρέψη και να παραιτηθή της μετακομίσεως του ταχυδρομείου! Αι τρίχες μου ηνωρθώθησαν· τα μέλη μου έτρεμον, ως φύλλα φθινοπώρου· δεν ήμην σχεδόν κύριος των αισθήσεών μου.

Ο Τούρκος εξηκολούθησε·

– Δεκαπέντε μέραις επέρασαν, δεκαπέντε μέραις τον εφύλαγα καρτέρι. Ήτανε στον καιρό του πολέμου. Ο Καϋμακάμης του τόπου έκοψε το σιδηρόδρομο του Λουλεβουργάζ, και έδωσε διαταγή να φύγουν προς την Πόλι· εγώ δεν εσάλεψα. Μια νύχτ’ ακόμη αν περνούσε θα μ’ εσκότωσαν οι Ρούσσοι. Μα ο Θεός μ’ εφύλαξε και μ’ έστειλε τον άνθρωπό μου.

Ο ψυχρός ιδρώς έρρεε ποταμηδόν από του μετώπου μου. Ενθυμούμαι ότι δις εκύθην να σφίγξω τον λαιμόν του, να πνίξω την ομολογίαν εις τον λάρυγγά του. Αλλ’ η φρίκη με είχε κατακεραυνώσει. Κ’ ενώ εσωτερικώς ενόμιζον ότι κινούμαι, εξωτερικώς έμενον αδρανής, ως άνθρωπος αποπεπληγμένος.

Ο Τούρκος εξηκολούθησεν·

– Αυτήν την φορά ήμην καλά κρυμμένος· και για να του πάρω κάθε υποψία τον αφήκα να περάση το γεφύρι. Και σαν είδα πως καταίβηκε στην όχθη κ’ έσκυψε να πιή νερό, επερίμεν’ ακόμη μια στιγμή, για να μη πάρω το κρίμα στο λαιμό μου... Κ’ ύστερα ετράβηξα...

– Ω! Άθλιε! Εφόνευσες τον αδελφόν μου!

Τότε ηκούσθη εν τω κήπω συγκεχυμένος θόρυβος, εν ω διέκρινον την φωνήν του μικροτέρου μου αδελφού κράζοντος:

– Εδώ! εδώ μέσα κοιμάται!

Φλόγες πυρσών και λαμπάδων εφώτισαν αιματηρώς τους επί των τοίχων κισσούς, και λάμπις ξιφών και τουφεκίων εκώρησε διά της μικράς θύρας προς το περίπτερον. Ήτον η αστυνομία! Η θύρα μου ηγεώγη μετά πατάγου και πρώτος εισήλθεν ο αδελφός μου.

– Άφησ' τον να τον πάρουν! ανέκραξεν. Είναι φονιάς! Εσκότωσε τον Χαραλαμπί του Μητάκου! Εσκότωσε τον χωριανό μας εμπρός στα μάτια μου!

Το δωμάτιον επλήσθη νυκτοφυλάκων, πυροσβεστών και αστυνομικών κλητήρων. Ο Κιαμήλ καρφωμένος εις την θέσιν του, αφήκε να τον δέσουν χωρίς τινος αντιστάσεως, χωρίς συγκινήσεως. Εκεί προήλθεν εκ του πλήθους ο οδηγών αυτούς αξιωματικός, και χαιρετήσας ευγενώς – Τι σύμπτωσης, μοι είπε, κύριε! Τι παράξενος σύμπτωσης σας φέρει εις τον οίκον του φονέως;

Τότε τον ανεγνώρισα μόλις. Τον είχον σχετισθή κατά τους πηγαινοερχομούς μου εις το υπουργείον της αστυνομίας. Εγνώριζε την υπόθεσίν μας. Και είχεν αμειφθή διά πάσαν προς ευόδωσιν αυτής προσπάθειάν του. Τον έλαβον λοιπόν κατά μέρος, και τω εξήγησα, πως ο ψυχρως και απαθώς θεωρών ημάς Κιαμήλ, εφόνευσε μεν άλλοτε τον αδελφόν μου, νομίζων ότι εκδικείται τον φονέα του αδελφοποιτού του, εφόνευσε δε απόψε τον υπό της αστυνομίας ζητούμενον ένοχον ταχυδρόμον, ου την πραγματικήν παρουσίαν εξελάμβανεν, εν τη πλάνη του, ως δαιμονικήν εμφάνισιν προς καταδίωξίν του ερχομένην.

Ο αξιωματικός έσφιξε συμπαθητικώς την χείρα μου, και απήγαγε τον δεσμώντην.

Τη επαύριον λίαν πρωί κατ' επίμονον απαίτησίν μου εγκατέλειπεν η μήτηρ μου την βδελυράν εκείνην οικίαν απερχομένη κατ' ευθείαν εις το χωρίον μας. Δεν συνέφερε κατ' ουδένα τρόπον να μάθη την αλήθειαν...

Είχον παρέλθει τρία περίπου έτη από της νυκτός εκείνης, ότε εισηρόμην εις το χωρίον μας, πρώτην φοράν αφ' ότου το εγκατέλιπον παις έτι ων. Πολλά μεταξύ επισυμβάντα νεώτερα δυστυχήματα είχον επισκιάσει τρόπον τινά το παλαιόν εκείνο. Αλλ' όσω μάλλον επλησίαζον εις τον οίκον μας, τόσο μάλλον προέκυπτεν εκ του βάθους των χρόνων η θλιβερά αυτού ιστορία, τόσω μάλλον ανενεούτο. Η οδοιπορική μου άμαξα παρήλαυεν ήδη προ μιας ετοιμορρόπου, εγκαταλελειμμένης οικίας. Πας άλλος ήθελεν αισθανθή βαθέως ελεγειακήν θλίψιν, εάν, μετά μακράν επανερχόμενος απουσίαν, εύρισκε νεκρικήν σιγήν εκεί όπου αφήκεν εύθυμον ηχηρόν βίον, καταστροφήν και ερημίαν, εκεί όπου απέλιπε την ευεστώ⁶⁷ και την άνεσιν. Εις εμέ τα κλειστά παράθυρα, οι χαίνοντες τοίχοι, η χορτοφυούσα αυλή, ο απερίφρακτος και παντί λυμεώνι⁶⁸ αναπεπταμένος κήπος, δεν ηξεύρω πώς ενεποίει παραδόξως ικανοποιητικήν εντύπωσιν. Μοι εφαινετο ότι θα ελυπούμην, εάν εξηκολούθει ο οίκος εκείνος ν' ακμάζη. Διότι ήτον ο οίκος του Μητάκου, ο οίκος του Λαμπί, του πρώην ταχυδρόμου. Και τον ταχυδρόμον τούτον δεν ηδυνάμην να μη θεωρώ αίτιον του φόνου του δυστυχούς αδελφού μου. Ο καθ' αυτό φονεύς είχε παραφρονήσει ενώπιόν μου, κατ' αυτήν την πρώτην δικαστικήν ανάκρισιν, ευθύς ως εβεβαιώθη τίνος καρδίαν διεπέρασεν η σφαίρα, ην διηύθυνε κατά του φονέως του αδελφοποιτού του. Αλλ' ως σκοπόν της υπό της τυφλής εκδικήσεως ριφθείσης εκείνης βολής ο ένοχος υιός του Μητάκου υπεκατέστησε μετ' αθεοφόβου πανουργίας τα στήθη του πτωκού αδελφού μου, όστις είχε την ατυχίαν να τον ομοιάζη όχι μόνον κατά το ανάστημα και την στάσιν, αλλά και κατ' αυτά τα ενδύματα. Ήτο πλέον αποδεδειγμένον, ότι μόνον διά τούτο παρέπεισε τον εύπιστον νεανίαν να τον διαδεχθή εν τη υπηρεσία του, και εγνώσθη, ότι ήτο τόσον βέβαιος περί του αποτελέσματος της βδελυράς πανουργίας του, ώστε προείπε χαιρεκάκως και αυτήν την ώρα του ολέθρου του αδελφού μου!

Όταν εφθάσαμεν προ της οικίας ημών, εξεπλάγην ιδών ένα πιναρόν, ρακένδυτον, γυμνόποδα Δερβίσην, εξερχόμενον της αυλής και τρέχοντα ν' ανοίξη την θύραν της αμάξης.

⁶⁷ ευεστώ: η ευεστώ: ηρεμία, ευτυχία.

⁶⁸ λυμεώνι: καταστροφείας, αφανιστής, εξολοθρευτής.

– Αμάν, σουλτανήμ! Κοκκώνα μπηλμεσιν!

Το σώμα μου ανετριχίασεν εκ φρίκης! Αυταί ήσαν αι μόνοι λέξεις, ας εξεφώνησεν ο Κιαμήλ, ότε εν πλήρει δικαστηρίω παραφρονήσας έπιπτε λιπόθυμος προ των ποδών μου!

– Διά τον Θεόν, Σουλτάνε μου, να μην το μάθη η κοκκώνα!

Και ο απαίσιος ήχος της φωνής αυτού, ήχος, ον θα ενόμιζε τις εξελθόντα εκ βαθέος τινός τάφου μάλλον παρά εκ στόματος ανθρώπου, ετάραξε τόσοσ τα νεύρα μου, ώστε όταν ερρίφθην εις τας αγκάλας της προσδραμούσης μητρός μου, δεν ηξεύρω οποιόν παράξενον κράμα βδελυγμίας και οίκτου επλήρου την καρδίαν μου.

Ούτως εισεχώρησα εις την αυλήν στρέφων τα νώτα προς το μέρος, όθεν υπέθετον το βδέλυγμα εκείνο παρακολουθούν με.

Παρά την ετέραν του οίκου μας πλευράν ήτον ανοικτή η θύρα του κήπου. Εν τω κήπω τούτω ακμάζει ακόμη μία μηλέα, υπό την σκιάν της οποίας τόσοσ ευτυχείς συνεπαίζομεν άλλοτε, εγώ και οι αδελφοί μου. Αλλ' αι ηχηραί εκείναι φωναί, οι παιδικοί μας γέλωτες δεν ακούονται πλέον εκεί. Αιωνία σιγή βασιλεύει υπ' αυτήν, και λευκός λίθινος σταυρός, προ του οποίου καίει ακοίμητος λύχνος, μαρτυρεί την ιερότητα του τόπου. Εκεί κείται τεθαμμένος ο πολύκλαυστος αδελφός μου. Εκεί διήύθυνα δακρυρροών τα βήματά μου. Τα λαμπρότερα ρόδα, τα εκλεκτότερα άνθη κοσμούσι το αναπαυτήριον αυτού. Ο κήπος ημών ήτο πολύ ατημέλητος άλλοτε. Τώρα είναι πλήρης ανθέων, τα οποία φαίνονται ως εάν ανέβλυσαν πολυπληθή εκ του τάφου εκείνου και διεχύθησαν ολίγον κατ' ολίγον μέχρι των απωτάτων γωνιών του κήπου.

– Όλα τα καλλιεργεί ο φτωχός ο Κιαμήλης! εψιθύρισεν η μήτηρ μου θλιβερώς.

Αι τρίκες μου ηνωρθώθησαν εκ νέου. Και στραφείς, μετά σπασμωδικώς κινουμένων χειλέων, προς τον περί ου ελάλει, – Σε προστάζω, τον είπον, να μη ξαναπατήσης εις το σπίτι μας!

– Ω, ο αρίσκος! ανέκραξεν η μήτηρ μου, μετ' απεριγράπτου πόνου. Τίνος το λέγεις, παιδί μου; Αμ' ο φτωχός ούτε ακούει, ούτε μιλεί πλέον! Είναι τρελλός ο καϋμένος!

Ο Κιαμήλ προσήλου τους αλαμπείς αυτού οφθαλμούς εις το βάθος του ορίζοντος, ως άνθρωπος ουδόλως εννοών τα περί αυτόν συμβαίνοντα. Επί της κεφαλής εφόρει τώρα πρασινόζωστον κιουλάφιον⁶⁹ Δερβίσου, το οποίον τον καθίστα μέχρι γελοίου βαθμού υψηλότατον. Περί το κατεσκληκός⁷⁰ αυτού σώμα εκρέματο ερρακωμένον το καφτάνιον της εις ην ανήκε μοναχικής τάξεως. Οι αγκώνες αυτού διεφαίνοντο διά των ρηγμάτων των ιματίων του, αλλά ήτον εζωσμένος λαμπράν δερματίνην ζώνην φέρουσαν επί του θηλυκωτήρος μέγαν εκλεκτόν λίθον, όνυχα της Μέκκας. Η δε μορφή αυτού, είτε ως εκ της απαθείας εν η διετέλει τώρα, είτε ως εκ της επιδράσεως του ηλίου, εφαίνετο υγιεστέρα παρά πρότερον.

– Να κουρεύωνται! Είπεν η μήτηρ μου, βλέπουσα προς αυτόν μετ' οίκτου. – Τον έκαμαν άγιον! Αφ' ότου ετρελλάθηκε τον έκαμαν άγιον. Και του φιλούν το χέρι, και του φέρνουν φαγητά, και του φέρνουν ρούχα, και θέλουν να τον πάρουν εις του καϋμακάμη το σπίτι. Μα εκείνος δεν τρώγει παρά ξερό ψωμί, δεν φορεί παρά αυτά που βλέπεις, και κοιμάται κατά γης μέσ' στην αχυρώνα. Και δεν θέλει να φύγη από κοντά μου ό,τι κι αν του κάμουν. Μόνον σαν τον στενοχωρήσουν παρά πολύ, μόνο σαν ταραχθή, βγάζει μία παράξενη φωνή – Για τον Θεό, Σουλτάνε μου, να μην το μάθη η κοκκώνα! – Άλλο απ' αυτό δεν ηξεύρει τίποτε! Ο αρίσκος ο Κιαμήλης!

Και ενώ εκείνη έλεγε ταύτα, εγώ εσυλλογισζόμενη την ανήμερον άλλοτε οργήν της κατά του φονέως, το παράπονόν της, ότι ο πτωχός ημών αδελφός εταράσσετο εν τω τάφω του, οσάκις ο

⁶⁹ κιουλάφιον: είδος μαντιλιού για το κεφάλι.

⁷⁰ κατεσκληκός: μαραμένο, γερασμένο.

φονεύς αυτού επάτει το χώμα, έστω και εις την άκραν του κόσμου, και ανετριχιάζε το σώμα μου εκ της ιδέας, ότι ο φονεύς εκείνος περιπατεί καθ' εκάστην επί αυτού του τάφου του θύματός του, και έτρεμον μη το πληροφορηθή η ταλαίπωρος. Αυτό θα την εφόνευεν!

– Μολαταύτα, τη είπον, εάν τον διώξης εσύ, είμαι βέβαιος, ότι θα φύγη να πάγη με τους εδικούς του. Κάμε μου την χάριν και διώξε τον από το σπίτι μας.

– Αμ' τι λογής δα! ανεφώνησεν εκείνη σχεδόν δακρύουσα. – Εγώ θυμούμαι καμμιά φορά εκείνη την σεισουράδα, που του έδωσε μια κλωτσιά και τον έδιωξεν από το δωμάτιό μας, και λέγω να είχα ένα χέρι απ' εδώ ως στην Πόλι, να του δώσω μια στο θηλυκό του πρόσωπο. Και συ με λες να τον διώξω εγώ με τα χέρια μου; Κείνος, βλέπεις, άφησε την μητέρα του και ήρθεν εις εμένα. Κουβαλεί νερό, πάγει στον μύλο, πάγει τα ψωμιά στον φούρνο, σκάφτει τ' αμπέλια, σκουπίζει την αυλή, καλλιεργεί τα λουλούδια πάνω στον τάφο του Χρηστάκη μας· ως και το κανδήλι θέλει να τ' ανάφτη με το χέρι του! Κ' εγώ δα μαθές πώς να τον διώξω ύστερα, αφού τον εκύτταξα εφτά μήνες μέσ' στο στρώμα, σαν το παιδί μου! Ας τώβρη από τον Θεό όποιος τον εκατάνησε σε τέτοια δυστυχία! Έλα, νάχης την ευχή μου, γιόκα μου, άφες τον ταλαίπωρο με την συμφορά του, και πες μου δα μαθές, ευρέθηκεν ο φονιάς; Ως τόσο δεν ειμπόρεσε να βρεθή ποιος ήτανε!

– Όχι! απεκρίθην εγώ, όστις τον έβλεπον ενώπιόν μου.

Διότι ανελογίσθην όσα μοι έλεγε περί αυτού· παρέβαλον την αγαθότητα του παράφρονος με την βδελυράν πανουργίαν του πρώην ταχυδρόμου, και δεν ήξευρον να εύρω, ποίος εκ των δύο ήτον ο φονεύς του αδελφού μου!

[Βιζυηνός 1998: 60-103]

9. Μαργκερίτ Γιουρσενάρ, *Κλυταιμνήστρα ή Το έγκλημα*

Θα σας εξηγήσω, κύριοι δικαστές... Έχω μπροστά μου αμέτρητες κόγχες ματιών, κυκλικές γραμμές χεριών που ακουμπάνε πάνω στα γόνατα, πόδια γυμνά πάνω στις πέτρες, ακίνητες κόρες απ' όπου φεύγει η ματιά, στόματα κλειστά όπου η σιωπή προετοιμάζει μια κρίση. Έχω μπροστά μου θεμέλια από πέτρα. Σκότωσα αυτόν τον άντρα μ' ένα μαχαίρι, μέσα στο μπάνιο, με τη βοήθεια του αξιολύπητου εραστή μου, που δεν άξιζε ούτε τα πόδια να του πιάσει. Γνωρίζετε την ιστορία μου: δεν υπάρχει κανείς από σας που να μην την έχει επαναλάβει είκοσι φορές στο τέλος των μακροσκελών γευμάτων ενώ γύρω του οι υπηρέτες χασμουριούνται, αλλά κι ούτε μια απ' τις γυναίκες σας που να μην έχει ονειρευτεί μια νύχτα της ζωής της να ήταν Κλυταιμνήστρα. Οι δολοφονικές σας σκέψεις, οι ανομολόγητες επιθυμίες σας διασχίζουν τρέχοντας το μήκος των σκαλοπατιών και γέρνουν προς τα μένα, έτσι που κάτι τρομερό που κινείται εδώ μέσα να δημιουργεί από σας τη δική μου συνείδηση κι από μένα τη δική σας κραυγή. Ήλθατε εδώ με το σκοπό να επαναληφθεί η σκηνή του φόνου μπρος στα μάτια σας πιο γρήγορα απ' ό,τι στην πραγματικότητα, γιατί καλεσμένοι στην τραπεζαρία για το βραδινό φαγητό μπορείτε ν' αφιερώσετε το πολύ μερικές ώρες για να μ' ακούσετε να κλαίω. Και μέσα σ' αυτό το ελάχιστο διάστημα πρέπει επιπλέον να εκθέσω ανοιχτά όχι μόνο τις πράξεις μου αλλά και τα αίτιά τους, τα αίτια αυτά που για να τα επιβεβαιώσω χρειάστηκαν σαράντα χρόνια. Περίμενα αυτόν τον άντρα πριν ακόμα υπάρξει σαν όνομα, σαν πρόσωπο, αφότου δεν ήταν παρά η μακρινή μου δυστυχία. Έψαξα μέσα στο πλήθος των ζωντανών αυτή την ύπαρξη, την αναγκαία για τις μελλοντικές μου απολαύσεις: δεν κοίταξα τους άντρες παρά όπως παρατηρεί κανείς με προσοχή τους περαστικούς μπρος στο τζάμι του σταθμού, ώστε να βεβαιωθεί καλά ότι δε βρίσκεται ανάμεσά τους αυτός που περιμένει. Ήταν γι' αυτόν που η μαμή με τράβηξε να βγω απ' την κοιλιά της μάνας μου· για να κρατώ τους λογαριασμούς του πλούσιου σπιτικού του έμαθα αριθμηση στο αβάκιο του σχολείου. Ύφανα σημαίες και χρυσά λάβαρα για να στολίσω τους δρόμους που πιθανόν ν' ακούμπαγε το πόδι αυτού του αγνώστου, που θα μ' έκανε δούλα του· πολύ προσεχτικά άφησα να πέσουν 'δω και 'κει πάνω στ' απαλό ύφασμα μερικές σταγόνες απ' το αίμα μου. Οι γονείς μου τον διάλεξαν για μένα: και παρόλο που χωρίς να το ξέρουν ήμουν ήδη κυριευμένη απ' αυτόν, υπάκουα ακόμα στις επιθυμίες τους, γιατί οι επιλογές μας προέρχονται απ' αυτούς, κι ο άνθρωπος που αγαπάμε είναι πάντα αυτός που οι πρόγονοί μας ονειρεύτηκαν. Τον άφησα να θυσιάσει το μέλλον των παιδιών μας στις ανθρώπινες φιλοδοξίες του: ούτε καν έκλαψα όταν πέθανε η κόρη μου. Συγκατατέθηκα να χαθώ μες στη μοίρα μου, όπως το φρούτο σ' ένα στόμα, για να του φέρω μια αίσθηση γλυκύτητας. Κύριοι δικαστές, δεν τον γνωρίσατε παρά παχύ απ' τη δόξα και γερασμένο απ' τα δέκα χρόνια πόλεμο, κάτι σαν τεράστιο είδωλο, φθαρμένο απ' τα χάρδια των γυναικών της Ασίας, στιγματισμένο απ' τη λάσπη των τάφρων. Μόνο εγώ τον συναναστράφηκα στη θειική εποχή του. Μου ήταν ευχάριστο να του φέρνω σε μεγάλο χάλκινο δίσκο το ποτήρι με το νερό που θα σκόρπιζε μέσα του αποθέματα δροσιάς· μ' ευχαριστούσε, μες στη ζεστή κουζίνα, να ετοιμάζω τα φαγητά που χόρταιναν την πείνα του και τον πληρούσαν μ' αίμα. Μ' ευχαριστούσε, κουρασμένη απ' το βάρος του ανθρώπινου σπόρου, ν' ακουμπώ τα χέρια στη φουσκωμένη μου κοιλιά που βλάσταιναν τα παιδιά μου. Το βράδυ, όταν γύριζε απ' το κυνήγι, ριχνόμουν με χαρά στο χρυσαφένιο στήθος του. Αλλά οι άντρες δεν είναι φτιαγμένοι να περνάνε όλη τους τη ζωή ζεσταίνοντας τα χέρια τους στη φωτιά απ' το ίδιο τζάκι: έφυγε για καινούργιες κατακτήσεις, και μ' άφησε σαν ένα μεγάλο άδειο σπίτι πλημμυρισμένο απ' τα χτυπήματα ενός άχρηστου ρολογιού. Ο καιρός που περνούσε μακριά του κυλούσε χωρίς χρησιμότητα, σταγόνα σταγόνα ή σε κύματα, σα χαμένο αίμα, αφήνοντάς με κάθε μέρα πιο φτωχή από μέλλον. Μεθυσμένοι μαντατο-

φόροι μού διηγούνταν τη ζωή του στα στρατόπεδα: ο στρατός της Ανατολής κυριαρχούνταν από γυναίκες: Ιουδαίες της Θεσσαλονίκης, Αρμένιες απ' την Τυφλίδα, που τα μπλε μάτια τους κάτω από σκούρα βλέφαρα σ' έκαναν να σκέφτεσαι τις πηγές σε βαθιές σκοτεινές σπηλιές, Τουρκάλες βαριές και γλυκιές, όπως τα γλυκίσματά τους τα φορτωμένα μέλι. Έπαιρνα γράμματα τις μέρες των γιορτών· η ζωή μου περνούσε παραφυλώντας στο δρόμο το κουτσό βήμα του ταχυδρόμου. Τη μέρα πάλευα ενάντια στην απελπισία, τη νύχτα ενάντια στην επιθυμία, χωρίς σταματημό ενάντια στο κενό, αυτή τη θαμπή μορφή της δυστυχίας. Τα χρόνια διαδέχονταν το 'να τ' άλλο στη σειρά, σαν πομπή μοναχικών γυναικών· το χωριό ήταν μαύρο από γυναίκες σε πένθος. Ζήλευα αυτές τις δυστυχισμένες που είχαν σαν αντίζηλο τη γη μονάχα και που ήξεραν τουλάχιστον ότι ο άντρας τους κοιμάται μόνος. Επέβλεπα εκ μέρους του τις εργασίες στους αγρούς και τους θαλάσσιους δρόμους· συγκέντρωνα τις συγκομιδές· διέταζα να καρφώνουν τα κεφάλια των ληστών στον πάσσαλο της αγοράς· χρησιμοποιούσα τ' όπλο του για να ρίχνω στις κουρούνες· χτυπούσα τα πλευρά της κυνηγετικής του φοράδας με τις γκέττες μου από σκούρο μουσαμά. Λίγο-λίγο αντικαθιστούσα τον άντρα που μου έλειπε και που τον είχα συνηθίσει. Έφτανα να κοιτώ με το δικό του βλέμμα το λευκό περιλαίμιο των υπηρετών. Ο Αίγισθος κάπαζε δίπλα μου στη χέρσα γη· η εφηβεία του συνέπεσε με τον καιρό της δικιάς μου χηρείας· βρισκόταν σχεδόν σε ηλικία να ενωθεί με τους άλλους άντρες· με πήγε πίσω, στην εποχή των φιλημάτων που ανταλλάσσαμε με τα ξαδέλφια μες στο δάσος τον καιρό των μεγάλων διακοπών. Τον έβλεπα λιγότερο σαν εραστή και περισσότερο σαν ένα παιδί, που μου έλειπε· πλήρωνα τους λογαριασμούς του για σαμάρια και γι' αγορές αλόγων. Δεν ήμουν μόνο άπιστη στον άλλο άντρα, τον αντέγραφα επιπλέον: ο Αίγισθος δεν ήταν για μένα παρά τ' αντίστοιχο των γυναικών της Ασίας. Κύριοι δικαστές, δεν υπάρχει παρά ένας άντρας στον κόσμο: οι άλλοι για κάθε γυναίκα δεν είναι παρά ένα λάθος ή ένα θλιβερό υποκατάστατο. Κι η μοιχεία δεν είναι συχνά παρά η απελπισμένη μορφή της πίστης. Αν εξαπάτησα κάποιον, αυτός είναι βέβαια ο φτωχός Αίγισθος. Τον είχα ανάγκη για να ξέρω ως ποιο σημείο αυτός που αγαπούσα ήταν αναντικατάστατος. Κουρασμένη να τον χαϊδεύω, ανέβαινα στον πύργο να μοιραστώ την αϋπνία του παρατηρητή. Κάποια νύχτα, ο ορίζοντας της Ανατολής φλογίστηκε, τρεις ώρες πριν απ' την αυγή. Η Τροία καιγόταν: ο άνεμος που ερχόταν απ' την Ασία έφερε μαζί του, περνώντας πάνω απ' τη θάλασσα, σπίθες και σύννεφα στάχτης· φωτιές χαράς απ' τους φρουρούς άναψαν στις βουνοκορφές: ο Άθως κι ο Όλυμπος, η Πίνδος κι ο Ερύμανθος φλογίστηκαν σαν πυρές καταδίκων· η τελευταία γλώσσα της φωτιάς στάθηκε απέναντί μου, στο μικρό λόφο που για εικοσιπέντε χρόνια μού έφραζε τον ορίζοντα. Έβλεπα το κρανοφόρο κεφάλι του παρατηρητή να χύνεται μπροστά για ν' ακούσει τον ψίθυρο των κυμάτων: σε κάποιο μέρος της θάλασσας, ένας άντρας χρυσοστολισμένος ακουμπούσε στην πλώρη και άφηγε κάθε γύρισμα του έλικα να τον φέρνει πιο κοντά στη γυναίκα του και το μακρινό σπιτικό του. Κατεβαίνοντας τον πύργο οπλίστηκα μ' ένα μαχαίρι. Ήθελα να σκοτώσω τον Αίγισθο, να βάλω να πλύνουν το ξύλο του κρεβατιού και τις πλάκες του δωματίου, να βγάλω απ' το βάθος του μπαούλου το ρούχο που φορούσα τη στιγμή του χωρισμού, να εξαλείψω με κάθε τρόπο αυτά τα δέκα χρόνια, σα νάταν ένα τίποτα μέσα στο σύνολο των ημερών της ζωής μου. Περνώντας μπροστά απ' τον καθρέφτη σταμάτησα για να χαμογελάσω: ξαφνικά είδα τον εαυτό μου· κι η θέα του μού θύμιζε πως είχα γκρίζα μαλλιά. Κύριοι δικαστές, δέκα χρόνια είναι κάτι: είναι πιο πολύ απ' την απόσταση που χωρίζει την πόλη της Τροίας απ' τ' ανάκτορο των Μυκηνών· όταν μάλιστα οι στιγμές του παρελθόντος στέκονται πιο ψηλά απ' το μέρος που βρισκόμαστε, γιατί δε μπορούμε παρά να κατακυλάμε κι όλοι να σκαρφαλώνουμε στο Χρόνο. Είναι όπως στους εφιάλτες: κάθε βήμα που κάνουμε μας απομακρύνει απ' το κέντρο, αντί να μας φέρνει κοντά του. Στη θέση της νεαρής γυναίκας του ο βασιλιάς θα 'βρισκε στο κατώφλι κάποια

που θα 'μοιαζε με παχύσαρκη μαγείρισσα· θα τη συνέχαιρε για την καλή κατάσταση του ορνιθώνα και των αποθηκών· δεν είχα να περιμένω πια για μένα παρά μερικά παγωμένα φιλιά. Αν είχα το θάρρος, θα είχα σκοτωθεί πριν την επιστροφή του, για να μη διαβάσω στο πρόσωπό του την απογοήτευσή του να με βρει μαραμμένη. Αλλά ήθελα τουλάχιστο να τον ξαναδώ προτού πεθάνω. Ο Αίγισθος έκλαιγε στο κρεβάτι μου φοβισμένος, σαν ένοχο παιδί που αισθάνεται πως πλησιάζει η τιμωρία του πατέρα· τον πλησίασα· φόρεσα την πιο γλυκά απατηλή φωνή μου για να του πω πως τίποτα δεν θα γινόταν γνωστό απ' τις νυχτερινές μας συναντήσεις και πως ο θεός του δεν είχε λόγους για να πάψει να τον αγαπά. Όμως, αντίθετα, έλπιζα ότι εκείνος τα ήξερε ήδη όλα και πως ο θυμός και η επιθυμία του να εκδικηθεί θα μου έδιναν επιτέλους μια θέση στη σκέψη του. Για μεγαλύτερη ασφάλεια, έβαλα στο ταχυδρομείο που τον περίμενε ένα ανώνυμο γράμμα που υπερέβαλλε τα σφάλματά μου: ακόνιζα το μαχαίρι που όφειλε να μου ξεσκίσει την καρδιά. Υπολόγιζα πως για να με στραγγαλίσει θα χρησιμοποιούσε μάλλον τα δυο του χέρια, τα τόσο αγαπημένα. Τουλάχιστο θα πέθαινα μέσα σε μια μορφή αγκαλιάσματος. Ήρθ' επιτέλους η μέρα που το πολεμικό πλοίο άραξε στο λιμάνι του Ναυπλίου μέσα σ' ένα χαλασμό από ζητωκραυγές και σαλπίσματα· οι κατηφορίες, σκεπασμένες με κατακόκκινες παπαρούνες, έμοιαζαν σημαιοστολισμένες κατά διαταγή του καλοκαιριού· ο δάσκαλος χάρισε μια μέρα αργίας στα παιδιά του χωριού· οι καμπάνες της εκκλησίας χτυπούσαν. Περίμενα στην Πύλη των Λεόντων· μια κόκκινη ομπρέλλα έδινε χρώμα στη κλωμάδα μου. Οι ρόδες τ' αμαξιού έτριζαν στην απότομη πλαγιά· οι χωρικοί ζεύτηκαν τις καρότσες για ν' ανακουφίσουν τ' άλογα. Στη στροφή του δρόμου είδα επιτέλους την κορφή τ' αμαξιού να ξεπερνά το ύψος ενός πυκνού φράχτη και τότε πρόσεξα πως ο άντρας μου δεν ήταν μόνος. Είχε δίπλα του μια γυναίκα που θύμιζε τουρκάλα μάγισσα, διαλεγμένη για μερίδα του απ' τα λάφυρα, παρόλο που δεν είχε μεγάλη υπόληψη ανάμεσα στους στρατιώτες. Ήταν σχεδόν παιδί· είχε όμορφα σκούρα μάτια σ' ένα πρόσωπο ωχρο, σηματοδεδεμένο από χτυπήματα· της χάιδεψε το χέρι για να προλάβει το κλάμα της. Τη βοήθησε να κατεβεί απ' την καρότσα· μ' αγκάλιασε παγωμένα και μου είπε πως υπολόγιζε στη μεγαλοψυχία μου για να περιποιηθώ αυτό το νεαρό κορίτσι, που η μάνα του και ο πατέρας του είχαν σκοτωθεί· έσφιξε το χέρι του Αίγισθου. Κι εκείνος είχε αλλάξει. Περπατούσε σφυρίζοντας· ο τεράστιος κοκκινωπός λαιμός του ξεχείλιζε απ' το κολάρο του πουκαμίσου του· η πυρόχρωμη γενειάδα του χανόταν στις δίδυμες του στήθους του. Παρόλ' αυτά ήταν ωραίος, αλλά ωραίος σαν ταύρος, ενώ θα 'πρεπε να 'ναι σα θεός. Ανέβηκε μαζί μας τα σκαλιά του προθάλαμου που είχα βάψει ελαφρά πορφυρά, όπως τη μέρα των γάμων μας, για να μη φανεί το αίμα. Μόλις που με κοιτούσε· στο δείπνο δεν πήρε είδηση ότι είχα διατάξει να ετοιμάσουν τ' αγαπημένα του φαγητά· ήπие δυο τρία ποτήρια κρασί· ο σκισμένος φάκελλος τ' ανώνυμου γράμματος πρόβαλλε από μια απ' τις τσέπες του· έκλεινε κοροϊδευτικά το μάτι στον Αίγισθο απέναντί του· μετά το φαγητό τραύλισε αστεία μεθυσμένου για τις γυναίκες που 'χε παρηγορήσει. Το βράδυ, υπερβολικά μεγάλο, σύρθηκε στο δώμα που λυμαινόνταν κουνούπια· μιλούσε τούρκικα με τη σύντροφό του· έδειχνε να 'ναι κόρη φυλάρχου· από μια κίνηση που έκανε κατάλαβα πως περίμενε παιδί. Ήταν ίσως απ' αυτόν ή από κάποιον απ' τους στρατιώτες που την είχαν τραβήξει γελώντας έξω απ' το πατρικό στρατόπεδο και, μαστιγώνοντάς την, την είχαν κυνηγήσει προς τη δικιά μας την πλευρά. Φαινόταν να 'χει το χάρισμα να προβλέπει το μέλλον· για να μας διασκεδάσει διάβασε τα χέρια μας. Τότε κλώμιασε και τα δόντια της χτύπησαν. Κι εγώ, κύριοι δικαστές, γνώριζα το μέλλον. Όλες οι γυναίκες το ξέρουν· περιμένουν πάντα πως όλα θα τελειώσουν άσχημα. Εκείνος είχε τη συνήθεια να κάνει ένα ζεστό μπάνιο πριν πάει να κοιμηθεί. Ανέβηκα για να το ετοιμάσω· ο θόρυβος του νερού που έτρεχε, μου επέτρεπε να κλαίω δυνατά με λυγμούς. Το μπάνιο θερμαινόταν με ξύλα. Μια αξίνα, που χρησίμευε να σκορπίζουμε τις στάχτες, σερόνταν στο πάτωμα· δεν ξέρω γιατί, αλλά την

έκρυψα πίσω απ' τις πετσέτες. Για μια στιγμή ένοιωσα την ανάγκη να δώσω τα πάντα για ένα ατύχημα που δε θ' άφηνε ίχνη, έτσι που η λάμπα του πετρελαίου θα ήταν ο μόνος κατηγορούμενος. Αλλά ήθελα τουλάχιστον πεθαίνοντας να τον υποχρεώσω να με κοιτάξει στο πρόσωπο: δεν τον σκότωνα παρά γι' αυτό, για να τον αναγκάσω να καταλάβει πως δεν ήμουν ένα πράγμα χωρίς σημασία, που μπορείς να τ' αφήσεις να πέσει ή να το παραχωρήσεις στον πρώτο τυχόντα. Κάλεσα ήρεμα τον Αίγισθο· έγινε κάτωχρος με το που άνοιξα το στόμα μου: τον διέταξα να με περιμένει στο κεφαλόσκαλο. Ο άλλος ανέβαινε βαριά τις σκάλες· έβγαλε το πουκάμισό του· το δέρμα του μέσα στο ζεστό νερό έγινε εντελώς βιολετί. Του σαπούνισα το λαιμό: έτρεμα τόσο πολύ που το σαπούνι κυλούσε διαρκώς απ' τα χέρια μου. Ταράχτηκε λίγο· με πρόσταξε άγαρμπα ν' ανοίξω το παράθυρο, που όμως βρισκόταν πολύ ψηλά για μένα· φώναξα τον Αίγισθο να έλθει να με βοηθήσει. Μόλις μπήκε, έκλεισα την πόρτα με το κλειδί. Ο άλλος δε μ' έβλεπε, γιατί μας είχε γυρισμένη την πλάτη. Έδωσα αδέξια ένα πρώτο χτύπημα, που δεν πέτυχε παρά να του σκίσει τον ώμο· σηκώθηκε ίσια μπρος· το φουσκωμένο πρόσωπό του αντανακλούσε μαύρα στίγματα· μούγκρισε σα βόδι· ο Αίγισθος τρομαγμένος του άρπαξε τα γόνατα, ίσως για να του ζητήσει συγγνώμη. Εκείνος έχασε την ισορροπία στο γλιστερό πυθμένα της μπανιέρας κι έπεσε σα μια μάζα, με το πρόσωπο στο νερό κι ένα γουργουρητό που έμοιαζε με ρόγχο. Τότε ήταν που κατάφερα το δεύτερο χτύπημα που του χάραξε την όψη. Αλλά είμαι σίγουρη πως ήταν ήδη νεκρός: ένα μαλακό και ζεστό ράκος. Μίλησαν για κόκκινους ποταμούς: στην πραγματικότητα πολύ λίγο μάτωσε. Εγώ έχυσα περισσότερο αίμα γεννώντας το παιδί του. Μετά το θάνατό του σκοτώσαμε την ερωμένη του: ήταν μια πράξη γενναιοδωρίας, αν πραγματικά τον αγαπούσε. Οι χωρικοί πήραν το μέρος μας: δε μίλησαν. Ο γιος μας ήταν υπερβολικά μικρός για να μπορέσει να ελευθερώσει το μίσος του ενάντια στον Αίγισθο. Μερικές βδομάδες έχουν περάσει· θα 'πρεπε να αισθάνομαι ήρεμη, όμως ξέρετε, κύριοι δικαστές, πως τίποτα δεν ξεπερνιέται κι όλα επανέρχονται. Ανέλαβα να τον περιμένω: λοιπόν εκείνος γύρισε. Μην κουνάτε το κεφάλι: σας λέω ότι γύρισε. Αυτός, που για δέκα χρόνια δεν έλαβε τον κόπο να πάρει οχτώ μέρες άδεια για ναρθεί απ' την Τροία, γύρισε απ' το θάνατο. Βρήκα ωραία την ιδέα να του κόψω τα πόδια, για να τον εμποδίσω να βγει απ' το νεκροταφείο· όμως αυτό δεν τον εμπόδισε να τρυπώνει στο σπίτι μου τ' απόγεμα, κρατώντας τα πόδια του κάτω απ' το μπράτσο του, όπως οι διαρρήκτες τα παπούτσια τους για να μην κάνουν θόρυβο. Με σκέπαζε με τον ίσκιο του· δεν έδειχνε καν να καταλαβαίνει πως ο Αίγισθος ήταν εκεί. Ύστερα ο γιος μου με κατήγγειλε στην αστυνομία· όμως ο γιος μου είναι ακόμη το φάντασμά του, το σάρκινο φάσμα του. Πίστευα πως στη φυλακή θα ήμουν τουλάχιστον ήρεμη· όμως έρχεται κι εκεί: θα 'λεγε κανείς ότι προτιμά το κελλί μου απ' τον τάφο του. Ξέρω πως το κεφάλι μου θα βρει τέλος πέφτοντας στην πλατεία του χωριού κι ότι ο Αίγισθος θα περάσει κάτω απ' το ίδιο μαχαίρι. Είν' αστείο, κύριοι δικαστές: μπορώ να πω πως ήδη μ' έχετε καταδικάσει αμέτρητες φορές. Όμως εγώ πληρώθηκα για να μάθω πως οι νεκροί δε μένουν σε ησυχία: θ' αναστηθώ, σέρνοντας τον Αίγισθο απ' τις φτέρνες μου σα θλιμμένο κυνηγόσκυλο. Θα διασχίσω νύχτα τους δρόμους αναζητώντας τη Δικαιοσύνη του Θεού. Θα ξαναβρώ αυτόν τον άντρα σε κάποια γωνιά της κόλασής μου: και θα κλάψω πάλι από χαρά στα πρώτα του φιλή. Ύστερα θα μ' εγκαταλείψει· θα πάει να κατακτήσει μια επαρχία του θανάτου. Αφού ο Χρόνος είναι από αίμα ζωντανών, η Αιωνιότητα πρέπει να τρέφεται από αίμα φαντασμάτων. Η αιωνιότητα για μένα θα χαθεί περιμένοντας το γυρισμό του, έτσι που σε λίγο θα είμαι το πιο ωχρό απ' τα φαντάσματα. Λοιπόν, εκείνος θα γυρίσει για να με περιφρονήσει: θα χαιδέψει μπροστά μου την άχρωμη τουρκάλα μάγισσά του, που 'ναι συνηθισμένη να παίζει με τα κόκκαλα απ' τους τάφους. Τί θα κάνω τότε; Δε μπορείς βέβαια να σκοτώσεις πάλι ένα νεκρό.

[Γιουρσενάρ 1981: 362-367]

Πιερ-Ναρσίς Γκερέν, *Κλυταιμνήστρα και Αγαμέμνων*, περ. 1822.

10. Παντελής Μπουκάλας, *Ορέστης*

Κι ας λένε δικασμένοι
 οι ποιητές.
 Ούτε της κόμης μου οι βόστρυχοι
 στην αδελφή μου την Ηλέκτρα με φανέρωσαν
 ούτε μεσίτης γέροντας όρισε τη γενιά μου
 και με σύστησε
 ούτε το δαχτυλίδι του πατέρα
 σημάδι αναμφισβήτητο.
 Το αίμα των ματιών μου κατακόκκινο
 το ξοδεμένο αίμα του πατέρα αντιγράφοντας
 με ονόμασε αδερφό της.
 Είδε την κόψη μου
 και πείστηκε.
 Κι ύστερα
 στον τάφο του σφαγμένου
 ούτε κοράκια δεν εσύχναζαν.
 Όρνια και άνθρωποι τρομάζαν
 από τ' αλλόκοσμα ουρλιαχτά.
 Ποιος άλλος πάρεξ φονικός εγώ
 θα πήγαινε να λάβει
 ευχή φαρμάκι.
 Να δώσει θάνατο
 να γαληνέψουν επιτέλους οι νεκροί.
 Των ζωντανών ο χρόνος
 τόπο γαλήνης δεν ανέχεται.

[Μπουκάλας 2009: 91]

Μπερναντίνο Μάι, *Ο Ορέστης σκοτώνει τον Αίγισθο και την Κλυταιμνήστρα*, 1654.

11. Δήμητρα Χριστοδούλου, *Τι βλέπει καθαρά ο τεχνίτης*

Πουλερικό σφαγμένο στο τραπέζι.
Στο πιάτο τα γδαρμένα ψάρια.
Δίπλα, ψωμί σκισμένο απ' το μαχαίρι:
Όχι νεκρή μα σκοτωμένη φύση
Κηδεύεται ευλαβικά στο τελάρο.
Κι ακούς πίσω απ' το καστανόμαυρο φόντο
Τη μπουκωμενη οργή.
Αυτή θα οπλίσει πάλι και πάλι το χέρι
Ως εκεί που καμιά ομορφιά δεν ξορκίζει
Κι ούτε λυγμός
Ποτέ εξιλέωσε.
Μόνο χύνονται πάνω στο άθλιο πρότυπο
Τα ίδια και τα ίδια χρώματα
Του φόνου.

[Χριστοδούλου 2007: 35]

Νικ. Βώκος (1854-1902), *Νεκρή φύση*.

Πίτερ Κλες (1597–1660), *Νεκρή φύση*.

12. Αριστέα Παπαλεξάνδρου, *Εσχάτη αποτύπωση*

Μουντή πολύ μουντή
και ξεφτισμένη
τριχρωμία
Ασπρόμαυρο
στο κίτρινο το χλιαρό
της ώχρας
Πορτρέτο πιθανόν
ή σκίτσο ή
φωτογραφία
Του περασμένου μου
θανάτου το συμβάν
με θέμα
Αιμόφυρτη γυναίκα
χάμω
Το βλέμμα καρφωμένο
στο ταβάνι
Κάποιος τη σκότωσε
Κανείς δεν ξέρει
Τούτη η φάση
η επόμενη
ένα σημάδι θα'πρεπε
να φέρει

[Παπαλεξάνδρου 2004: 31]

13. Γιώργης Παυλόπουλος, *Το τέλειο έγκλημα*

Αποφάσισε τότε –μη ρωτήσεις ποτέ το γιατί–
αποφάσισε τότε να σκοτώσει το ποίημα.
Πήρε κάθε προφύλαξη έκρυψε το μαχαίρι
και παραμόνευε.

Το ποίημα βεβαίως δεν ήταν ανύποπτο.
Ήξερε τις προθέσεις του ποιητή από καιρό
αλλά μήτε τον απόφευγε μήτε τον προκαλούσε
και κάπου κάπου έκλαιγε κρυφά.

Όσπου έγινε το τέλειο έγκλημα.

Μαχαιρωμένο το ποίημα
μέσα στην καρδιά του ποιητή
έμεινε άγνωστο για πάντα.

[Παυλόπουλος 2017: 208]

14.Κική Δημουλά, *Δεν αστοχεί*

Ένα Αλτ, υπόκωφο,
άκουσα να με σημαδεύει.

Ουδέν πρόβλημα. Έτσι κι αλλιώς
μες στην ακινησία προ πολλού
με είχε η αίσθησή μου μεταφέρει

Ωστόσο νιώθοντας ωσάν
ακόμα ν' αναδεύεται το μέσα μου κατάτι
υπάκουσα στο άκουσμα του Αλτ
περιμένοντας να εκπυρσοκροτήσει
η φοβέρα.

Τίποτα, σιγή απόλυτη

μα δεν ξεθάρρεψα,
τα ξέρω εγώ τα κόλπα ξέρω
ότι με σιγαστήρα σε καθαρίζει
το ανεξήγητο
κι άντε να το συλλάβεις.

[Δημουλά 2016: 7]

Κινηματογραφικές ταινίες

Αναπαράσταση 1970 [σκηνοθεσία: Θόδωρος Αγγελόπουλος]. Πώς αναπαρίσταται ένας φόνος; Πώς μπορούν να αποδοθούν και να καταγραφούν όλες οι διαστάσεις και οι συνιστώσες ενός εγκλήματος; Ποιες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μπορεί να υπόκεινται σε ένα έγκλημα πάθους; Αυτά τα ερωτήματα διερευνά η ταινία του Αγγελόπουλου με αφορμή ένα πραγματικό έγκλημα που συνέβη σε χωριό της Ηπείρου.

Match Point 2005 [σκηνοθεσία: Woody Allen]. Ποια σχέση ένας δολοφόνος με τον Ντοστογιέφσκι και την όπερα; Πώς εμπλέκεται η μοίρα στο τέλειο έγκλημα; Μήπως για να διαφύγει την τιμωρία ο δράστης δεν αρκεί ο σχεδιασμός αλλά χρειάζεται και η τύχη; Στην ταινία αυτή ο Γούντι Άλλεν διερευνά το φόνο ως «Match Point» του κεντρικού χαρακτήρα της ταινίας.

(όρος στο τένις που σημαίνει τον πόντο εκείνο που κρίνει την τελική έκβαση του αγώνα. Ο κεντρικός χαρακτήρας είναι δάσκαλος του τένις).

Εκτενέστερα κείμενα

Νουβέλες

Παπαδιαμάντης, Α. *Φόνισσα* <http://papadiamantis.net/>

Τριανταφύλλου, Σ.(2005). *Συγχώρεση*. Αθήνα: Πατάκης

Μυθιστορήματα

Καμύ, Αλ. (2005). *Ο ξένος*. Μτφρ. Νίκη Καρακίτσου-Ντουζέ, Μαρία Κασαμπαλόγλου-Ρομπλέν. Αθήνα: Καστανιώτης

Βασιλικός, Β. (2016). *Z: φανταστικό ντοκουμαντέρ ενός εγκλήματος*. Αθήνα: Gutenberg

Νικολαΐδου, Σ. (2012). *Χορεύουν οι ελέφαντες*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Μπελ, Χ. (1985). *Η χαμένη τιμή της Κατερίνα Μπλούμ ή πώς γεννιέται η βία και πού μπορεί να οδηγήσει*. Αθήνα: Γράμματα

Θεατρικά έργα

Σαίξπηρ, Ο. (2013). *Μάκβεθ*. Μτφρ. Κ. Καρθαίος. Αθήνα: Πατάκης.

ΔΙΚΤΥΟ 3^ο «Βίοι ελάσσονες»

Ανθρώπινοι χαρακτήρες που φεύγουν χωρίς ίχνη από μπροστά μας, ταπεινοί, αδικαίωτοι, ενίοτε και θυμωμένοι. Η ασυνήθης «ξενάγηση» του ποιήματος της Δήμητρας Χριστοδούλου προκάλεσε μια διαδρομή που συνεχίστηκε και μετά το τέλος του ποιήματος σε άλλους «ελάσσονες» χαρακτήρες, που πάντα όμως γεννούν νέα ερωτήματα, μας προσκαλούν να δούμε τον κόσμο με το βλέμμα τους και μας προκαλούν να πάρουμε θέση. Το συγκεκριμένο δίκτυο κειμένων είναι προϊόν της δικής μας περιήγησης σε «βίους ελάσσονες». Ωστόσο, εκπαιδευτικοί, μαθητές και μαθήτριες μπορούν να διαμορφώσουν το δικό τους δίκτυο διαλέγοντας τους χαρακτήρες με τους οποίους θέλουν να «συνομιλήσουν».

Μιχάλης Μαδένης, (χωρίς τίτλο),
2016.

1. Δήμητρα Χριστοδούλου, Ο Ξεναγός

«Εδώ ακριβώς βρισκόταν ένας φράχτης.
Πίσω του θύμωνε αδικημένος κήπος.
Σ' ένα καρφί απ' τις σανίδες της πορτούλας
Τη νύχτα έφεγγε ένας σκούφος.
Τη μέρα έμοιαζε καρπός
Από του κηπουρού το όνομα, λένε,
Ξέφευγαν δυο κλωστές νερό.
Να το, γραμμένο εκεί, στην πέτρα.

Το πρόσωπό του μπορείτε να αισθανθείτε
Καθρεφτισμένο στα ματογυάλια σας,
Αν θυμηθείτε πόσες φορές σας αγνόησαν,
Πόσες φορές είχατε πλήρη βεβαιότητα
Ότι αστειεύεται μαζί σας η φύση
Όταν επαναφέρει την άνοιξη.

Στα μέρη μας, με τόση άγρια βλάστηση,
Έτσι απλά ενσαρκώνεται όποιος λείπει.
Φοράει την πέτσινη ποδιά, τις γαλότσες,
Τις αποσιωπήσεις, τη θλιμμένη οργή, τη θλίψη,
Κλωτσάει τα σαπισμένα ξύλα προς το μέρος μας,
Παραμερίζει τις τσουκνίδες και το βλέμμα του
Μας σημαδεύει ανάμεσα στα φρύδια».

[Χριστοδούλου 2017: 19]

Γιώργος Σικελιώτης (1917-1984), *Εργάτες*.

2. Μπέρτολτ Μπρεχτ, *Ερωτήσεις ενός εργάτη που διαβάζει*

Ποιος έχτισε τη Θήβα την εφτάπυλη;

Στα βιβλία δε βρίσκεις παρά των βασιλιάδων τα ονόματα.

Οι βασιλιάδες κουβαλήσαν τ' αγκωνάρια;

Και τη χλιοκαταστρεμμένη Βαβυλώνα, ποιος την ξανάχτισε τόσες φορές;

Σε τι χαμόσπιτα της Λίμας της χρυσόλαμπρης ζούσαν οι οικοδόμοι;

Τη νύχτα που το Σινικό Τείχος αποτελειώσαν, πού πήγανε οι χτίστες;

Η μεγάλη Ρώμη είναι γεμάτη αψίδες θριάμβου. Ποιος τις έστησε;

Πάνω σε ποιούς θριαμβεύσανε οι Καίσαρες;

Το Βυζάντιο το χλιοτραγουδισμένο μόνο παλάτια είχε για τους κατοίκους του;

Ακόμα και στη μυθική Ατλαντίδα, τη νύχτα που τη ρούφηξε η θάλασσα, τ' αφεντικά βουλιάζοντας, μ' ουρλιαχτά τους σκλάβους τους καλούσαν.

Ο νεαρός Αλέξανδρος υπόταξε τις Ινδίες.

Μοναχός του;

Ο Καίσαρας νίκησε τους Γαλάτες.

Δεν είχε ούτ' ένα μάγειρα μαζί του;

Ο Φίλιππος της Ισπανίας έκλαψε όταν η Αρμάδα του βυθίστηκε.

Δεν έκλαψε, τάχα, άλλος κανένας;

Ο Μέγας Φρειδερίκος κέρδισε τον Εφτάχρονο τον Πόλεμο.

Ποιος άλλος τότε κέρδισε;

Κάθε σελίδα και μια νίκη.

Ποιος μαγείρεψε τα νικητήρια συμπόσια;

Κάθε δέκα χρόνια κι ένας μεγάλος άντρας.

Ποιος πλήρωσε τα έξοδα;

Πόσες και πόσες ιστορίες.

Πόσες και πόσες απορίες.

[Μπρεχτ 2009: 24]

Στέφανος Δασκαλάκης, *Δύο φιγούρες*, 2011.

3. Βισουάβα Σιμπόρσκα, *Σκέψεις που μ' επισκέπτονται στους πολυσύχναστους δρόμους*

Πρόσωπα,
Δισεκατομμύρια πρόσωπα στην επιφάνεια της γης.
Το καθένα τους διαφορετικό, έτσι μας είπαν,
απ' όσα υπήρξαν και θα υπάρξουν.
Όμως η Φύση – ποιος κι από πότε την κατανοεί;
μπορεί να έχει κουραστεί απ' τον αδιάκοπο μόχθο της
και γι' αυτό επαναλαμβάνει προηγούμενες ιδέες
και μας προμηθεύει
με προ πολλού φαγωμένα απ' τον χρόνο πρόσωπα.
Αυτοί οι περαστικοί θα μπορούσαν να είναι
ο Αρχιμήδης φορώντας jeans
η μεγάλη Αικατερίνη καλυμμένη μ' ένα
ύφασμα για μεταπώληση
κάποιος Φαραώ με χαρτοφύλακα και γυαλιά.
Επίσης η χήρα ενός ανυπόδητου τσαγκάρη
από μία ακόμα μπυρόβια Βαρσοβία
ο μάστορας απ' τη σπηλιά της Αλταμίρα
καθώς οδηγεί τα εγγόνια του στον ζωολογικό κήπο,
ένας δασύτριχος Βάνδαλος στην πορεία του
για το μουσείο, με κομμένη την ανάσα όταν
αντικρίζει τους παλιούς μάστορες.
Οι έκπτωτοι εδώ και διακόσους αιώνες,
πέντε αιώνες πριν,
μισόν αιώνα πριν.
Τον ένα τον έφεραν εδώ σε μια χρυσαφένια άμαξα,
Έναν άλλο τον μετέφεραν σε μια αποστολή εξολόθρευσης.
Ο Μοντεζούμσι, ο Κομφούκιος, ο Ναβουχοδονόσορας
οι νταντάδες πλύστρες τους και η Σεμίραμις
που μιλάει μόνο Αγγλικά.
Δισεκατομμύρια πρόσωπα πάνω στην επιφάνεια
της γης.
Το δικό μου πρόσωπο, το δικό σας, ποιου άλλου
δεν θα μάθετε ποτέ.
Ίσως η φύση πρέπει να μας ευτελίσει
και για να συνεχίσει να καλύπτει τη ζήτηση,
ανασύρει, ψαρεύοντας ό,τι είναι βυθισμένο
στον καθρέφτη της λήθης.

[Σιμπόρσκα 2006: 46-47]

Γκουστάβ Κλιμτ, *Πορτρέτο της Adele Bloch-Bauer I*, 1907.

4. Γιάννης Κοντός, *Η μακιγιέζ*

Επιστρέφει τριζάτη –όπως η θάλασσα–
σπίτι της. Είναι περασμένα μεσάνυχτα, άφησε
πίσω τα φώτα και τις ομιλίες του θεάτρου.
Η τσάντα με τα υλικά της δουλειάς –υλικά
του φεγγαριού– της βαραίνει το χέρι.
Μαζί οι αφές, ο καθρέφτης και ένα κάψιμο
στο δάχτυλο από τσιγάρο. Θα μπορούσε
να είναι από τα Γρεβενά, είναι όμως
από τη Μυτιλήνη.

Βαδίζει το δρόμο της επιστροφής, κοιτάζοντας
τις ρωγμές της ασφάλτου. Τα μαλλιά της χρώμα
σταριού, και το δέρμα το ίδιο. Το πρόσωπο
της ηθοποιού έχει στην τσέπη της, νόμισμα ανάγλυφο.
Το ξέρει απέξω. Τις μικρές ρυτίδες, τις φλέβες,

το εκμαγείο του μετώπου, τα μικρά αυτιά,
τα άβαφα χείλη, τους ψιθύρους, τα φρούτα στο τραπεζάκι.
Φως της ημέρας βλέπει σπάνια, μόνο σε καμιά εκδρομή.
Τα μουσικά της είναι οι στενοί διάδρομοι και το καμαρίνι.
Κατά τα άλλα διάγει ήρεμη οικογενειακή ζωή.
Την πρωταγωνίστρια την ακολουθεί όπως η ζέστη.
Τελευταία πίνει, και τα χέρια τρέμουν λίγο
όταν την ξεβάφει στο τέλος της παράστασης.
Η άλλη το ξέρει και απαντά με κοφτές κινήσεις
και ξυραφάκια-φωνήεντα που τινάζει μέσα από
τα δόντια. Της κάνει τον καφέ, της κάνει
μασάζ. Κάθε Δευτέρα (στην αργία του ηθοποιού)
χωρίζουν. Την άλλη, ξανασιμύουν. Ρουτίνα,
θα πεις. Καθημερινότητα, θα απαντήσει το σκοτάδι.
Δεν φέρνει ποτέ αντιρρήσεις. Υφαίνει όμως με
την υπακοή της ιστό αράχνης γύρω από την
αγέρωχη γυναίκα και ουσιαστικά την έχει παγιδεύσει.
Η σταρ φωνάζει, τρέμει, σπάει. Η μακιγιέζ
(η σκιά) την καθησυχάζει, της μιλά απαλά,
της βάφει τα νύχια και την πνίγει σιγά σιγά
όπως την έχει αιχμαλωτίσει μέσα
στην ίδια της τη ζωή.

[Κοντός 1997 και Κείμενα Ν.Λ. 2015: 120]

Γιώργος Ρόρρης, Πορτραίτο μιας νέας γυναίκας, 2013.

5.Αριστέα Παπαλεξάνδρου, Σαν απάντηση

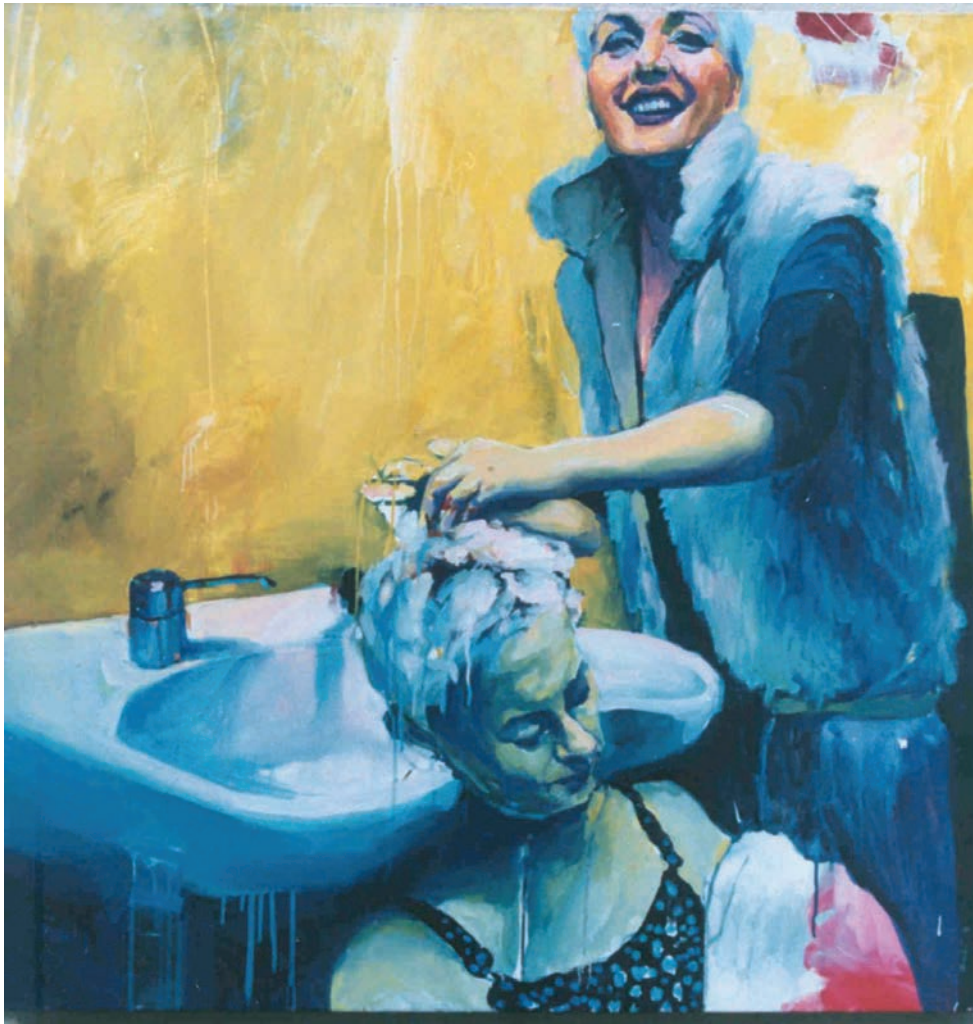
Φθονώ την τύχη σας, προνομιούχα / πλάσματα, κούκλες ιαπωνικές. //...//. Ω, να μπορούσε έτσι κανείς να θάλλει, /... /ή να βυθομετρούσατε και σεις / με μία φουρκέτα τ' άδειο σας κεφάλι! //... // γλοιώδη στόματα υποκριτικά, ανυποψίαστα, μηδενικά / πλάσματα, και γι' αυτό προνομιούχα...

Κ.Γ. Καρυωτάκης *Αποστροφή*

Ερωτευμένα θηλυκά
 με μοιρασμένα όνειρα
 που όλο τα τρέφει στα κρυφά
 κάποια χαμένη ελπίδα
 Είναι πολλά, πιστέψτε με,
 και ζουν απ' την περίσσεια
 των ονείρων τους
 τ' αγέραστα κορίτσια
 Αιώνας ούτε πέρασε
 απ' τον πικρό σας λόγο
 και σας κοιτάζουν σιωπηλά
 απ' τ' άνομα τα μυστικά κρεβάτια
 όπου θυσίασαν ζωές
 για την χαρά μιας ώρας
 κι είδαν το τρένο να περνά
 οριστικά να φεύγει
 χωρίς στιγμή να φοβηθούν
 χωρίς στιγμή να κλάψουν
 τον αγαθό τους σύζυγο
 τον αγαθό τους άντρα
 της χαρισάμενης ζωής
 τα νόμιμα βλαστάρια
 του κανενός πιστού πατρός
 του κανενός ονείρου

Κορίτσια τόσα αγέραστα
 στο κουρασμένο σύμπαν
 Γυναίκες που αγάπησαν
 κι ας μην αγαπηθήκαν
 μισή μοιράσαν μοιρασιά
 κι ευθύς ολόκληρα μισά
 για πάντα ξεχαστήκαν

[Παπαλεξάνδρου 2012: 35,36]

Ελένη Θεοφυλάκτου, *Κομμώτρια*, 1995.

6. Γιώργος Χ. Θεοχάρης, *Ελεγεία για τα κορίτσια των κομμωτηρίων*

Ω! Τα καημένα τα κορίτσια των κομμωτηρίων: έτσι καθώς αμήχανα τις επιδέξιες κινήσεις της κομμώτριας κοιτάζουν, παίρνουνε τόση απογοήτευση αδυνατώντας απ' την κούραση, τα μυστικά της τέχνης να διακρίνουν.

Ω! Τα θλιμμένα μου κορίτσια των κομμωτηρίων γέρνει τόσο νωρίς η ράχη τους απ' την ορθοστασία. Αλλάζουν πόδι κάθε τόσο, βάζουν το χέρι κόντρα στη μεσούλα τους να ξεκουράσουν τ' άγουρο κορμί τους. Μπορούν ν' ακούνε μόνο κι όχι να συνομιλούν. Δεν επιτρέπεται να κάθονται, δεν έχουν τα προνόμια του πελάτη. Τα προσφωνεί η κομμώτρια πάντοτε με το «δεσποινίς» – ποτέ με τ' όνομά τους κατευθείαν. Μετά από κάθε κούρεμα μαζεύουνε τις τρίχες απ' το πάτωμα. Τις τρίχες που εξάγγισαν πιο πριν με τα λεπτά τους δάκτυλα. Σαν ολοκληρωθεί το χτένισμα κρατούν έναν καθρέφτη πίσω από το κεφάλι της κυρίας ώστε να επιδειχθεί ολοσκοπικά το έργο της κομμώτριας το ξένο έργο.

Ω! Τα γλυκά κορίτσια των κομμωτηρίων. Αποχωρούν και στέκονται στην άκρη του καθρέφτη, σαν τ' άλλα χρηστικά αντικείμενα. Παρατηρούν μηχανικά το κούρεμα, το στέγνωμα, το χτένισμα, το βάψιμο. Δεν εμποδώνουν τίποτα. Κλεφτά τα γλαρωμένα μάτια τους κοιτούν του τοίχου το ρολόι. Αδημονούν να τελειώσει το ωράριο, να φύγουνε, να ξεκουράσουν το κορμάκι τους σ' ένα δωμάτιο χωρίς καθρέφτες χωρίς τους καταδότες της αμηχανίας και της θλίψης τους.

Στο δρόμο για το σπίτι ψαύουνε στις τσέπες τους το φιλοδώρημα που μάζεψαν και τα μισούν αυτά τα χρήματα. Νιώθουν βαθιά μες στις ψυχούλες τους το βλέμμα της πελάτισσας να λέει: *Πάρτε και σεις από 'να κατοστάρικο κακόμοιρα, αφού δεν παίρνατε τα γράμματα.*

[Θεοχάρης 2015: 127]

7. Μανόλης Αναγνωστάκης, *Επιτύμβιον*

Πέθανες –κι έγινες και συ: ο καλός.

Ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.

Τριάντα έξι στέφανα σε συνοδέψανε, τρεις λόγοι αντιπροέδρων, εφτά ψηφίσματα για τις υπέροχες υπηρεσίες που προσέφερες.

Α, ρε Λαυρέντη, εγώ που μόνο το 'ξερα τι κάθαμα ήσουν, τι κάλπικος παράς, μια ολόκληρη ζωή μέσα στο ψέμα.

Κοιμού εν ειρήνη δε θα 'ρθω την ησυχία σου να ταράξω.

(Εγώ, μια ολόκληρη ζωή μες στη σιωπή θα την εξαγοράσω πολύ ακριβά κι όχι με τίμημα το θλιβερό σου το σαρκίο).

Κοιμού εν ειρήνη. Ως ήσουν πάντα στη ζωή: ο καλός,

ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.

Δε θα 'σαι ο πρώτος ούτε δα κι ο τελευταίος.

[Αναγνωστάκης 1970 τώρα στο 2000 και Κείμενα Ν.Λ. 2015: 55]

8. Κώστας Καρυωτάκης, *Τρεις Μεγάλες Χαρές*

Όμορφος κόσμος, ηθικός, αγγελικά πλασμένος!

Δ. Σολωμός

I. Καλός υπάλληλος

Είναι ένας αγαθός γεροντάκος. Έπειτα από τριάντα χρόνων υπηρεσία, έχει να διατρέξει όλους τους βαθμούς. Γραφεύς στο πρωτόκολλο.

Πάντα έκανε τη δουλειά του ευσυνείδητα, σχεδόν με κέφι. Σκυμμένος από το πρωί ως το βράδυ στο παρθενικό βιβλίο του, περνούσε τους αριθμούς και αντέγραφε τις περιλήψεις. Κάποτε, μετά την καταχώριση ενός εισερχομένου ή ενός εξερχομένου, ετράβαγε μια γραμμή που έβγαινε από την τελευταία στήλη και προχωρούσε προς το περιθώριο, έτσι σαν απόπειρα φυγής. Αυτή η ουρά δεν είχε θέση εκειμέσα, όμως την τραβούσε βιαστικά, με πείσμα, θέλοντας να εκφράσει τον εαυτό του. Αν έσκυβε κανείς πάνω στην απλή και ίσια γραμμούλα, θα διάβαζε την ιστορία του καλού υπαλλήλου.

Νέος ακόμη, μπαίνοντας στην υπηρεσία, εκαιρέτησε με συγκαταβατικό χαμόγελο τους συναδέλφους του. Έτυχε να καθίσει σ' αυτήν την καρέκλα. Κ' έμεινε εκεί. Ήρθαν άλλοι αργότερα, έφυγαν, επέθαναν. Αυτός έμεινε εκεί. Οι προϊστάμενοί του τον θεωρούσαν απαραίτητο. Είχε αποκτήσει μία φοβερή, μοιραία ειδικότητα.

Ελάχιστα πρακτικός άνθρωπος. Τίμιος, ιδεολόγος. Μ' όλη τη φτωχική του εμφάνιση, είχε αξιώσεις ευπατρίδου. Ένα πρωί, επειδή ο Διευθυντής του του μίλησε κάπως φιλικότερα, επήρε το θάρρος, του απάντησε στον ενικό, εγέλασε μάλιστα ανοιχτόκαρδα και τον χτύπησε στον ώμο. Ο κύριος Διευθυντής τότε, μ' ένα παγωμένο βλέμμα, τον εκάρφωσε πάλι στη θέση του. Κ' έμεινε εκεί.

Τώρα, βγαίνοντας κάθε βράδυ από το γραφείο, παίρνοντας τον παραλιακό δρόμο, βιαστικός βιαστικός, γυρίζοντας δαιμονισμένα το μπαστούνι του με την ωραία, νικέλινη λαβή, γράφει κύκλους μέσα στο άπειρο. Και μέσα στους κύκλους τα σημεία του απείρου. Όταν περάσει τα τελευταία σπίτια, θ' αφήσει πάντα να ξεφύγει ψηλά με ορμή το μπαστούνι του, έτσι σαν απόπειρα λυτρωμού.

Μετά τον περίπατο τρυπώνει σε μία ταβέρνα. Κάθεται μόνος, αντίκρυ στα μεγάλα, φρεσκοβαμμένα βαρέλια. Όλα έχουν γραμμένο πάνω απ' την κάνουλα, με παχιά, μαύρα γράμματα, τ' όνομά τους: Πηγειός, Γάγγης, Μισσιισιπιής, Τάρταρος. Κοιτάζει εκστατικός μπροστά του. Το τέταρτο ποτηράκι γίνεται ποταμόπλοιο, με το οποίο ταξιδεύει σε θαυμάσιους, άγνωστους κόσμους. Από τα πυκνά δέντρα, πίθηκοι σκύβουν και τον χαιρετάνε. Είναι ευτυχής.

[Καρυωτάκης 2017: 557]

9. Αντώνης Φωστιέρης, *Η Αράχνη*

Καθόμουν ώρες μες στην πλήξη μου και χάζευα
Όπως το κάνουν όλοι αυτοί που κουραστήκανε
Από τα τόσα που ελπίζουν ότι ζήσανε
Στο χλιαρό κενό τού να μη σκέφτομαι καθόμουνα
Παρατηρώντας μιαν αράχνη που αιωρείτο.
Εκείνη κάτι θα σκεφτότανε φαντάζομαι
Γιατί όλο ανέβαινε το σικαμένο ιστό της
Έμενε ακίνητη συσπώντας τις κεραίες κι έπειτα
Ακάθεκτη ορμούσε στο κενό.
Μύγα ή ζώυφιο δεν πέρασε, όσο είδα.
Όμως η θήρα προχωρούσε δίχως θήραμα
Με τη σοφία εκείνου που γνωρίζει πως το ανύπαρκτο
Θέλει δραστήρια τέχνη να το αδράξεις.
Σοφία ωραία λιλιπούτειου τέρατος
Που σε κλωστούλα σάλιου παραμόνευε
Να παγιδέψει το άπιαστο
Και με χαψιές μεγάλες τέλος καταβρόχθισε
Τις ώρες μου, την πλήξη, το κενό.

[Φωστιέρης 2000: 29]

10. Ευτυχία Παναγιώτου, Ο σαλταδόρος¹

Όσο να πει πως
το ψάρι στο δίχτυ δεν είναι ψάρι σε τηγάνι,
τσουρουφλίζεται στις λέξεις του,
στις άτυχες μεταφορές – τι μαρτύριο.
Να φτύνει το κακό, κι αυτό ακούραστο.
Από τα χείλη του να πιάνεται
και πάλι πίσω, μες στο σάλιο,
το δηλητήριο ν' αναδεύεται.

Όπως στα παιδικά μας φιλμ,
το φουσκωμένο σύννεφο
μόνο βροχή τού έστελνε από πάνω,
και μέχρι να φτάσει σπίτι
εκείνο πάλι του πετούσε σταυρωτά
καρφιά.

Κι αν είναι, λένε, σαν σφυριά
του ποιητή η δουλειά
είναι γιατί χρειάζεσαι μια σκαλωσιά
ν' ανέβεις ως το σύννεφο,
στη ρίζα, λένε, τ' ουρανού ν' ανέβεις,
με γλίστρημα κανένα
–αλλιώς του κάκου–
κι όχι γιατί είναι σαν σφυρί
η δουλειά του ποιητή.

Ένα ψάρι σε τηγάνι δεν είναι ψάρι σε ταψί.
Ένα ψάρι στο χείλι δεν είναι ψάρι στο δίχτυ.
Μέχρι να γίνει μουσική η φωνή σου,
όσο το σκουριασμένο σώμα από το τρίξιμο
να στήσει πέντε κόκαλα,
με κόντρα αέρα, βρογχικά φυσήματα,
νέα megάφωνα μπορεί να 'ρθούνε.

Μα εσένα το μυαλό σου στο χορό.

[Παναγιώτου 2014: 38-39]

---

¹ σαλταδόρος: αυτός που μπορεί να κάνει άλματα αλλά και ο μικροσπατεώνας.

Μπήτσικας Ξενοφών, *Ο Μετανάστης*, 2002.

11. Άγκοτα Κριστόφ, Η αναλφάβητη

Μια μέρα, η γειτόνισσα και φίλη μου μου λέει:

– Είδα μian εκπομπή στην τηλεόραση για τις αλλοδαπές εργάτριες. Δουλεύουν όλη την ημέρα στο εργοστάσιο και το βράδυ ασχολούνται με το νοικοκυριό τους με τα παιδιά τους.

Λέω:

– Αυτό έκανα φτάνοντας στην Ελβετία.

Λέει:

– Επιπλέον, δεν ξέρουν ούτε γαλλικά.

– Ούτε κι εγώ ήξερα.

Η φίλη μου ενοχλείται. Δεν μπορεί να μου διηγηθεί την εντυπωσιακή ιστορία των αλλοδαπών γυναικών που είδε στην τηλεόραση. Ξέχασε τόσο πολύ το παρελθόν μου που δεν μπορεί να διανοηθεί ότι ανήκα σε αυτή τη φυλή των γυναικών που δεν ξέρουν τη γλώσσα της χώρας, που δουλεύουν στο εργοστάσιο και ασχολούνται με την οικογένειά τους το βράδυ.

Εγώ το θυμάμαι. Το εργοστάσιο, τα ψώνια, το παιδί, το μαγείρεμα. Και την άγνωστη γλώσσα. Στο εργοστάσιο είναι δύσκολο να μιλήσουμε μεταξύ μας. Τα μηχανήματα κάνουν πολύ θόρυβο. Μπορούμε να μιλήσουμε μόνο στις τουαλέτες, καπνίζοντας στα γρήγορα ένα τσιγάρο.

Οι εργάτριες φίλες μου μου μαθαίνουν τα βασικά. Λένε: «Έχει ωραίο καιρό», δείχνοντάς μου το τοπίο στο Βαλ-ντε-Ρυζ. Με αγγίζουν για να μου μάθουν άλλες λέξεις: μαλλιά, χέρι, δάχτυλα, στόμα, μύτη.

Το βράδυ επιστρέφω με το παιδί. Η κορούλα μου με κοιτάζει με ορθάνοικτα μάτια όταν της μιλώ ουγγρικά.

Μια φορά πατάει τα κλάματα γιατί δεν την καταλαβαίνω, μian άλλη φορά επειδή εκείνη δεν με καταλαβαίνει.

Πέντε χρόνια αφότου έφτασα στην Ελβετία, μιλώ τα γαλλικά, όμως δεν τα διαβάζω. Έγινα πάλι αναλφάβητη. Εγώ που ήξερα να διαβάζω από τεσσάρων χρονών.

Ξέρω τις λέξεις. Όταν τις διαβάζω δεν τις αναγνωρίζω. Τα γράμματα δεν αντιστοιχούν σε τίποτα. Τα ουγγρικά είναι φωνητική γλώσσα, τα γαλλικά είναι εντελώς το αντίθετο.

Δεν ξέρω πώς μπόρεσα να ζήσω χωρίς διάβασμα επί πέντε χρόνια. Μια φορά τον μήνα κυκλοφορούσε η ουγγρική *Λογοτεχνική Εφημερίδα* που είχε δημοσιεύσει παλαιότερα τα ποιήματά μου· υπήρχαν επίσης τα ουγγρικά βιβλία, βιβλία που ως επί το πλείστον τα είχαμε διαβάσει, που τα παίρναμε με το ταχυδρομείο από τη Βιβλιοθήκη της Γενεύης, αλλά τι σημασία έχει, καλύτερα να τα ξαναδιαβάσω παρά να μη διαβάζω καθόλου. Και ευτυχώς υπήρχε το γράψιμο.

Το παιδί μου θα είναι σε λίγο έξι χρονών θα αρχίσει σχολείο.

Αρχίζω και εγώ, ξαναρχίζω το σχολείο. Σε ηλικία εικοσιέξι ετών γράφομαι στα θερινά τμήματα του Πανεπιστημίου του Νεσατέλ, για να μάθω να διαβάζω. Είναι μαθήματα γαλλικών για αλλοδαπούς φοιτητές. Έχω συμμαθητές Άγγλους, Αμερικάνους, Γερμανούς, Ιάπωνες, γερμανόφωνους Ελβετούς. Η εισαγωγική εξέταση είναι γραπτή. Είμαι εντελώς ανίδη, βρίσκομαι με τους αρχάριους.

Έπειτα από ορισμένα μαθήματα ο καθηγητής μου λέει:

– Μιλάτε πολύ καλά γαλλικά. Γιατί βρίσκεστε στο τμήμα των αρχαρίων;

– Δεν ξέρω ούτε να διαβάζω ούτε να γράφω, Είμαι αναλφάβητη.

Γελάει:

– Θα τα δούμε όλα αυτά.

Δύο χρόνια μετά παίρνω το πιστοποιητικό εκμάθησης της γαλλικής γλώσσας με εύφημο μνεία.

Ξέρω να διαβάζω, ξέρω πάλι να διαβάζω. Μπορώ να διαβάσω Βικτόρ Ουγκώ, Ρουσσώ, Βολταίρο, Σαρτρ, Καμύ, Μισώ, Φρανσίσ Πονζ, Σαντ, όλα όσα θέλω να διαβάσω στα γαλλικά και επίσης συγγραφείς μη γαλλόφωνους σε μετάφραση Φώκνερ, Στάινμπεκ, Χέμινγκουεϊ. Υπάρχουν πάρα πολλά βιβλία, βιβλία κατανοητά, επιτέλους και για μένα.

Θα κάνω άλλα δύο παιδιά. Με εκείνα θα εξασκηθώ στο διάβασμα, στην ορθογραφία, στις κλίσεις.

Όταν θα με ρωτούν τη σημασία μιας λέξης ή την ορθογραφία της δεν θα ξαναπώ ποτέ:

– Δεν ξέρω.

Θα πω:

– Θα κοιτάξω.

Και πάω να κοιτάξω στο λεξικό ακούραστα, πάω να κοιτάξω. Γίνομαι μανιώδης αναγνώστρια του λεξικού.

Ξέρω ότι τα γαλλικά δεν θα τα γράψω ποτέ όπως τα γράφουν οι εκ γενετής γαλλόφωνοι συγγραφείς, αλλά θα τα γράφω όπως μπορώ όσα καλύτερα μπορώ

Αυτή τη γλώσσα δεν την επέλεξα. Μου την επέβαλαν η τύχη, η μοίρα, οι συγκυρίες.

Να γράφω στα γαλλικά, είμαι υποχρεωμένη. Είναι ένα στοίχημα.

Το στοίχημα μιας αναλφάβητης.

[Κριστόφ 2008: 42-43]

Γιόζεφ Κουντέλκα, *Snow blizzard on the road to Korce. An Albanian braves the weather*, 1994.

12. Ηλίας Α. Παπαμόσχος, *Πολωνός ελαιοχρωματιστής*

Ο Φούτης ήρθε στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του '70. Έμαθε το ποτό από έφηβος στην Πολωνία, όταν εργάστηκε, ως μαθητευόμενος, σε μεγάλο συνεργείο, που δούλευε σ'ένα πανύψηλο κτίριο στο κέντρο της Βαρσοβίας. Στα διαλείμματα ο πρωτομάστορας τον έστελνε να αγοράσει βότκα· κάθονταν έπειτα όλοι πάνω στη στέγη και την πίνανε αγναντεύοντας τα υπερώα της πολωνικής πρωτεύουσας. Χρόνια μετά, κάποια βραδιά, έκλειψε με τους φίλους του ένα βαρέλι καθαρό οινόπνευμα. Το ξημέρωμα τον βρήκε στο σαλόνι του σπιτιού του να παριστάνει τον πιανίστα μπρος στο καλοριφέρ. Ο Φούτης γνώρισε του καλλιτέχνη τα βάσανα, τους κόπους και τις στερήσεις του αθλητή, αφού δούλεψε ένα φεγγάρι χορευτής στην Όπερα της Βαρσοβίας κι έπαιξε επαγγελματικό μποξ-κατηγορία περού. Του άρεσε συχνά να αναπολεί το μποέμικο κλίμα της Βαρσοβίας. Εκεί οι γυναίκες δίνονται με τα μάτια», έλεγε. Είχε κάτι το ασκητικό η όψη του Φούτη, το λιπόσαρκο κι άτριχο κεφάλι του φώλιαζε σαν αυγό μες στα πικνά του γένια. Κάπνιζε

Καρέλια κασετίνα και χάριζε τη γελοιογραφία που έχει μέσα το πακέτο στα παιδιά, κι έβηξε έναν βήχα κούφιο, σαν ψεύτικο, σκεπάζοντας πάντα το στόμα με τη μεγάλη χούφτα του. Τα νύχια του τότε, σαν περασμένα με βερνίκι, έλαμπαν. Έτρωγε πάντα σαν πουλάκι (λίγο ψωμί, λίγο τυρί, δυο φέτες ζαμπόν) κι έπινε σαν άλογο. Δεν έμενε στην πόλη. Από το χωριό ερχόταν κάθε πρωί με τα πόδια, τρέχοντας το βράδυ, αν ήταν νηφάλιος, έτρεχε πάλι, ειδάλλως έπαιρνε ταξί. Κι έπειτα ρίχνοντας τσίπουρο σε πηγάδι χωρίς πάτο, βούλιαζε στις βραζιλιάνικες σειρές.

Κάποτε ήταν να βάψει την ταμπέλα ενός μαγαζιού και χρειάστηκε μια σκάλα ψηλή για ν' ανεβεί, σε ρινγκ άλλο είδους όπως φάνηκε ύστερα. Πλαγιάσανε τη σκάλα. Η βάση της έβγαине αρκετά μες στον δρόμο, που ήταν πολύ στενός. Όποτε ερχόταν αμάξι, δεν έκοβε πολύ και περνούσε σύρριζα από τη σκάλα. «Κανείς δεν μου κρατάει!...» έλεγε κάθε λίγο κλαψουρίζοντας ο Φούτης, κι ενώ τα χάχανα έδεναν με τον βόμβο των μηχανών, εκείνος συνέχιζε, με βλέμμα θολό και πυρετικό συνάμα, να απλώνει τη γαλάζια μπογιά στην ταμπέλα, θυμίζοντας μοναχό που ιστορεί ουρανό για να δραπετεύσει.

[Παπαμόσχος 2015: 44]

13. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Ο ξεπεσμένος δερβίσης*

Δύο, τρεις, πέντε, δέκα σταλαγμοί.

Όμοιοι με το μονότονον βήμα του αγρύπνου ναύτου φρουρού εις την κουβέρταν. Πλέει εις μαύρα πέλαγα και βλέπει ουρανό και θάλασσαν αγρίως χορεύουσας, και τυλιγμένος εις την κάπταν του διασχίζει ακαριαίως το σκότος με την εξανάπτουσαν και υποσβήνουσαν λαμπυρίδα του τσιγάρου του.

Οι πετεινοί δεν είχαν λαλήσει το τρίτον λάλημα. Ίσως είχαν τρομάξει από την βαθείαν, θρηνώδη φωνήν του σαλεπτσή, όστις είχαν αρχίσει το φθινόπωρον, νύκτα βαθιά, να κράζη. Ήτο ως κρωγμός αγνώστου ορνέου, το οποίον είχε χάσει τον αέρα του, και είχαν ενσκήψει μέσα εις την πόλιν, κ' εζήτηι αρπάγματα να σπαράξη.

– Ζεστό! Βράζει!...

Έβραζεν, έβραζε, νύκτα βαθιά. Ζεστόν το σαλέπι, πολύ ζεστότερον το στρώμα. Μόνον η φωνή του σαλεπτσή ετρόμαζε τους πετεινούς.

Είχε βρέξει ολίγον, είτα ηθρίασε. Σταλαγμοί, σταλαγμοί έπεφταν αργά-αργά, από την υδρορόην εντός της αυλής.

***

– Ε! και πού, σ' αυτόν τον κόσμο;

Η επιφώνησις ηκούσθη εις το σκότος από το στόμα του σαλεπτσή.

Το παράθυρον έτριξε, κράκ! από το χαμηλόν δωμάτιον το βλέπον προς τον δρόμον. Άνθρωπος προέκυψε τυλιγμένος με σάλι. Έτεινε μέγαν κύαθον προς τον σαλεπτσήν, αλλ' ούτος ηργοπόρει.

Ο άνθρωπος έκυψε να ιδή.

Υψηλή μορφή, με λευκόν σαρίκι, με μαύρην χλαίναν και χιτώνα χρωματιστόν, είχε σταθή ενώπιον του σαλεπτσή.

– Πού, σ' αυτόν τον κόσμο;

Πάμπλο Πικάσο, *The old guitarist*, 1903-1904.

- Μπου ντουινιά τσαρκ φιλέκ¹.
- Ασκ ολοσούν... υπεψιθύρισεν ο σαλεπτσής.

Δεν είχε γνωρίσει τον άνθρωπον, αλλά το ένδυμα. Κάθε άλλος θά τον εξελάμβανεν ως φάντασμα. Αλλ' αυτός δεν εποτήθη. Ήτο απ' εκείνα τά χώματα.

***

Είκεν αναφανή. Πότε; Προ ημερών, προ εβδομάδων. Πόθεν; Από την Ρούμελην, από την Ανατολήν, από την Σταμπούλ. Πώς; Εκ ποίας αφορμής; Ποίος;

---

¹ Μπου ντουινιά τσαρκ φιλέκ: «Αυτός ο κόσμος είναι σφαίρα και γυρίζει» σημαίνει ακριβέστερα «Αυτός ο κόσμος είναι τροχός της τύχης». Το felek (εξ ου και το φελέκι) είναι η τύχη.

Ήτον Δερβίσης; Ήτον βεκτασής, χόντζας, ιμάμης; Ήτον ουλεμάς², διαβασμένος; Υψηλός, μελαψός, συμπαθής, γλυκύς, άγριος. Με το σαρίκι του, με τον τσουμπέν του, με τον δουλαμάν³ του.

Ήτο εις εύνοϊαν, εις δυσμένειαν; Είχεν ακμάσει, είχεν εκπέσει, είχεν εξορισθή; Μπου ντουϊνά τσαρκ φιλέκ. Αυτος ο κόσμος είναι σφαίρα και γυρίζει.

Εκείνην την βραδιάν τον είχε προσκαλέσει μία παρέα. Επτά ή οκτώ φίλοι αχώριστοι. Αγαπουσαν την ζωήν, τά νιάτα. Ο ένας απ' αυτούς έβαλλε γιουβέτσι κάθε βράδυ. Οι άλλοι έτρωγαν.

Ήτον λοταρτζής κ' εκέρδιζε δέκα ή δεκαπέντε δραχμάς την ημέραν. Τι να τας κάμη; Τους έβαλλε γιουβέτσι και τους εφίλευε. Ήσαν λοτοφάγοι, με ομικρόν και με ώμέγα.

Αγαπουσαν τα τραγουδία, τα όργανα. Ο Δερβίσης δεν έπινε κρασί, έπινε μαστίχαν. Δερβισάδες ήσαν κι αυτοί. Του είπαν να τραγουδήση. Ετραγούδησε. Του είπαν να παίξη το νάϊ. Έπαιξε.

Δεν τους ήρεσε. Ω, αυτος δεν ήτον αμανές.

Δεν ήτον, όπως τον ήξευραν αυτοί. Αλλ' ο Δερβίσης τους έλεγε τον καθ' αυτό αμανέν.

***

Επανήλθεν εις το καφενείον. Το καφενείον αντικρύ του Θησειού. Η ταβέρνα δίπλα εις το καφενείον. Και τα δύο αντικρύ του παλαιού σταθμού Α. Π. Παραπέρα από το καφενείον, η σήραγξ εσκάπτετο, είχε σκαφή.

Φθινόπωρον της χρονιάς εκείνης.

Ο Δερβίσης εκάθητο εκεί κ' έπινε μαστίχαν, όποιος τον εκερνούσε. Με το σαρίκι του, με τα κατσαρά ψαρά γένεια του, με το τσιμπούκι του. Άνω των 50 ετών ηλικίας.

***

Εκεί διενυκτέρευεν από ημερών. Άστεγος, ανέστιος, φερέοικος. Το μικρόν καφενείον είχε την άδειαν να μένη ανοικτόν όλην την νύκτα.

Ήρχοντο από τους τζόγους, από τα θέατρα, θαμώνες. Ήρχοντο από το λαχανοπάζαρον. Έπιναν ρούμι και φασκόμηλον.

Ο Δερβίσης έπαιζε κάποτε το νάϊ. Ο κλήτωρ ο αστυνομικός διεσκέδαζεν. Αγαπούσε ν' ακούη. Καλός άνθρωπος. Προ ετών, όταν πρωτοδιωρίσθη, ήτον γεμάτος ζήλον.

Άμα είδε καυγάν, έτρεξεν αμέσως να τους χωρίση. Εις παλαιός συνάδελφός του τον ώκτειρεν.

– Όταν βλέπης καυγά, να τρέχης από το πλαγινό σοκάκι, ν' αργοπορής, ως που να περάση η φούρια, και τότε να παρουσιάζεσαι.

Και άλλην συμβουλήν του έδωκε:

– Στον καυγά, πάντοτε να βλέπης ποιος είναι δυνατώτερος και να φυλάγεσαι. Να μαλώνης τον πιο αδύνατον, να του τραβάς κ' ένα χαστούκι, και να επαναφέρης την τάξιν. Έτσι θά βγαίνης λάδι.

Και ακόμη:

– Κάθε καινούργιος ανώτερος που διορίζεται την πρώτη μέρα είναι γεμάτος αυστηρότητα. Το κάνει γιά να τους πάρη τον αέρα. Την δεύτερη μέρα κρυώνει, και την τρίτη μέρα παραδίνεται. Εσύ να συμμορφώνεσαι σύμφωνα με τον προϊστάμενον, και να παραπανίζης μάλιστα, αυτές τες τρεις μέρες.

Πολύτιμοι υποθήκαι.

***

Τας ημέρας εκείνας είχε διορισθή νέος αστυνόμος.

Διά να δείξη τον ζήλόν του, διέταξε να κλείση το καφενείον, την νύκτα εκείνην.

Αύριον ή μεθαύριον θά επέτρεπε πάλιν να μένη ανοικτόν. Αλλ' η νύξ εκείνη είχε πέσει εις τον λαχνόν, ήτο πεπρωμένη νύξ.

² ουλεμάς: ο απόφοιτος της ιερονομικής σχολής.

³ δουλαμάς: είδος επενδύτη.

Ο καλός κλήτωρ, ενθυμείτο τας συμβουλάς του συναδέλφου του. Ανάγκη να βιάση τον καφετζήν να κλείση. Δεν επετράπη εις τον βοηθόν να μείνη εντός, διά να μη σηκωθή και ανοίξη εις όσους ήτο πιθανόν να έλθουν να κρούσωσι την θύραν. Δεν επετράπη εις τον Δερβίσην, τον ανέστιον, τον πλάνητα, να μείνη, επί τή προφάσει ότι έπαιζε το νάϊ, κ' εμάζωνε κόσμον, και δεν άφηγε τους γείτονας νά κοιμηθουν. Ο Δερβίσης με το σαρίκι του, με τον τσουμπέν του, με τον δουλαμάν του, επήρε το τσιμπούκι του, το νάϊ του, κ' έφυγε.

Πού να υπάγη;

Έκαμεν ολίγα βήματα ασκόπως, πέριξ του καφενείου.

Παρέκει ήτο η σήραγξ. Εσκάπτετο, ήτο σκαμμένη.

Έκαμεν ψύχραν, νυκτερινόν απόγειον. Μία μετά τά μεσάνυκτα.

Ο κλήτωρ ο σκοπός περιεφέρετο υποκάτω εις το κιάσκι, το τσιγκοσκεπέδες, τών εκεί μαγαζείων.

Ο Δερβίσης ο πλάνης κατήλθεν εις το βάθος της σήραγγος. Ίσως ήλπιζε να εύρη περισσότερον απαγκειο εκεί.

Εκάθισεν, ακούμβησεν.

Εσκέπτετο το άστατον των ανθρωπίνων πραγμάτων. *Ασκ ολσούν τσιβρινέκ. Χαρά σ' εκείνον που ξέρει να τον γυρίζη, τον κόσμον αυτόν.*

***

Παρήλθεν ώρα. Ο κλήτωρ, όστις επεριπάτει εκεί τριγύρω, εσκέπτετο τι να είχε γίνει ο Δερβίσης, τον οποίον είχεν ιδεί να καταβαίνη εις την σήραγγα.

Πού να είναι;

Εις την ερώτησιν αυτήν την άφωνον απήγησε φωνή, ήχος, μέλος γλυκύ.

Ο ξένος μουσουλμάνος είχε παγώσει εκεί όπου εκαθήτο κ' ενύσταζε. Διά να ζεσταθή, έβγαλε το νάϊ του και ήρχισε να παίζη τον τυχόντα ήχον, όστις του ήλθε κατ' επιφοράν εις την μνήμην.

Νάϊ, νάϊ, γλυκύ.

Νάζι –κατά έν ζήτα ελαττούται.

Αύρα, ουρανός, άσμα γλυκερόν, μελιχρόν, αβρόν, μεθυστικόν.

Νάϊ, νάϊ.

Κατά δύο κοκκίδας, διαφέρει διά να είναι το *Ναί*, οπού είπεν ο Χριστός

Το *Ναι* το ήμερον, το ταπεινόν, το πράον, το *Ναι* το φιλόανθρωπον.

Κάτω εις το βάθος, εις τον λάκκον, εις το βάραθρον, ως κελάρυσμα ρύακος εις το ρεύμα, φωνή εκ βαθέως αναβαίνουσα, ως μύρον, ως άχνη, ως ατμός, θρήνος, πάθος, μελωδία, ανερχομένη επί πτίλων αύρας νυκτερινής, αιρομένη μετάρσιος, πραεία, μειλιχία, άδολος, ψιθυρος, λιγεία, αναρριχωμένη εις τας ριπάς, χορδίζουσα τους αέρας, χαιρετίζουσα το αχανές, ικετεύουσα το άπειρον, παιδική, άκακος, ελισσομένη, φωνή παρθένου μοιρολογούσης, μινύρισμα πτηνού χειμαζομένου, λαχταρούντος την επάνοδον του έαρος.

Τα βαρέα τείχη και οι ογκώδεις κίονες του Θησείου, η στέγη η μεγαλοβριθής, δεν εξεπλάγησαν προς την φωνήν, προς το μέλος εκείνο. Την ενθυμούντο, την ανεγνώριζον. Και άλλοτε την είχον ακούσει. Και εις τους αιώνας τής δουλείας και εις τους χρόνους της ακμής.

Η μουσική εκείνη δεν ήτο τόσον βάρβαρος, όσον υποτίθεται ότι είναι τα ασιατικά φύλα. Είχε στενήν συγγένειαν με τας αρχαίας αρμονίας, τας φρυγιστί και λυδιστί.

***

Έφυγαν αι βαθεία ώραι, και νυξ ήτο ακόμη, πεπρωμένη νυξ.

Ακόμη ήπλωνεν αύτη τά σκότη της, και ο σαλεπτσής⁴ έκρωζε διά να πωλήση το εμπόρευμά του, και οι πετεινοί εζάρωναν εις τον ορνιθώνα. Το μικρόν παράθυρον έτριξε, και ο σαλεπτσής εξηκολούθει τουρκιστί τον διάλογόν του με τον Δερβίσην, τον άστεγον, τον υπερόριον.

Προ ώρας ήδη είχε σιγήσει το άσμα το μυστηριώδες και μελιχρόν, το νάϊ είχε πέσει από την χείρα. Ο ουρανός, συννεφώδης, είχεν αρχίσει να βρέχη, έβρεξεν επ' ολίγα λεπτά, είτα έπαυσεν. Ο κλήτωρ είχε γίνει άφαντος. Αιμωδιασμένος, βρεγμένος, κρυωμένος, ο Δερβίσης ανέβη εις τον επάνω κόσμον.

Επήρην ένα δρομίσκον, κατέμπροσθεν του ιερού βήματος τών Αγίων Ασωμάτων. Δρομίσκον τον οποίον η σεβαστή επιτροπή είχεν ονοματίσει, δηλαδή είχε γράψει επί πινακίδος ότι είναι οδός Λεπενιώτου.

Ο ίδιος ο Λεπενιώτης ο λεοντόκαρδος, όσον και αν έτρεφε φιλέκδικον πάθος διά τον φόνον του μεγάλου ήρωος, του αδελφού του, ανίσως το πνεύμά του περιεφοίτα εκεί, και ηδύνατο να ίδη τον άμοιρον Δερβίσην, διωγμένον, εξωρισμένον, ανέστιον, ριγούντα ανά την στενωπόν, έρποντα αναμέσον δύο σειρών παλαιών οικίσκων, θα τον εσπλαγχνίζετο.

Και ο σαλεπτσής τον ελυπήθη, και αντί πενταλέπτου του έδωκε να πίνη σαλέπι διπλούν, μισό κουλούρι να βουτήξη, και άφησε τον γείτονα με το σάλι, τον σηκωθέντα προ μικρού από την ζεστην κλίνην, να κρυώνη περιμένων εις το μικρόν παράθυρον.

–Έλα, σαλεπτσή, που να πάρη...

– Μπου ντουινιά...

***

Την πρωίαν εκείνην έπιεν ο Δερβίσης σαλέπι, έφαγε και κουλούρι. Όλην την ημέραν τον έπαιρνεν ο ύπνος όπου ετύχαινε να καθίση.

Τας άλλας ημέρας, εξενυχτούσεν ακόμη εις το ολονύκτιον καφενείον, διά το οποίον είχε περάσει η πεπρωμένη νυξ. Έπινε μαστίχαν κ' εκάπνιζε το τσιμπούκι του. Πότε-πότε έπαιζεν ακόμη το νάϊ.

Ύστερον, μετ' ολίγας ημέρας, έγινεν άφαντος και δεν τον είδε πλέον κανείς. Ζη, απέθανε, περιπλανάται εις άλλα μέρη, ανεκλήθη από τής εξορίας, επανέκαμψεν εις τον τόπον του;

Κανείς δεν ηξεύρει.

Ίσως την ώραν ταύτην ν' ανέκτησε την εύνοιαν τού ισχυρού Παδισάχ, ίσως να είναι μέγας και πολός μεταξύ τών Ουλεμάδων της Σταμπούλ, ίσως να διαπρέπη ως ιμάμης εις κανέν εξακουστόν τζαμίον.

Ίσως να είναι ευνοούμενος του Χαλίφη, αρχιουλεμάς, σεΐχουλισλάμης⁵.

Μπου ντουινιά τσαρκ φιλέκ.

[Παπαδιαμάντης 1896 στο 1989: 111-116]

⁴ σαλεπτσής: ο πλανόδιος πωλητής ενός ροφήματος που γίνεται από το φυτό σαλέπι, το οποίο θεωρείται μαλακτικό και θρεπτικό πρωινό ρόφημα.

⁵ σεΐχουλισλάμης: ο ανώτερος θρησκευτικός λειτουργός στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Τάσος Μαντζαβίνος, *Πορτραίτο*, 1999-2001.

14. Μάριος Χάκκας, *Το ψαράκι της γνάλας*

Ο άνθρωπος, με τη φραντζόλα υπομάλης, είναι ο ίδιος που πριν δυο χρόνια περίπου κρατούσε καρπούζι. Τότε ήταν Ιούλιος¹ και φυσικά υπήρχαν καρπούζια, ενώ τώρα Απρίλης και πήρε φρατζόλα. Βέβαια και καρπούζια να υπήρχανε, πράγμα αφύσικο για μήνα Απρίλη, αυτός πάλι για φρατζόλα στο φούρνο θα πήγαινε, όπως άλλωστε όλος ο κόσμος.

¹ Αναφέρεται στις διαδηλώσεις του Ιουλίου 1965, μετά το βασιλικό πραξικόπημα. (Ο βασιλεύς Κων/νος ανάγκασε την κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου να παραιτηθεί).

Μέσα στο γενικό πανικό, πέσαν όλοι στα τρόφιμα. Περίμενε κι αυτός κάπου μισή ώρα σειρά και στο τέλος βρέθηκε με μια ζεματιστή φρατζόλα στο χέρι. Άλλοι παίρνανε τρεις και τέσσερες, αυτός μόνο μία. Για τη δουλειά που την ήθελε και μία αρκούσε. Την έβαλε κάτω από τη μασχάλη και πήρε τους δρόμους.

Το σωστό είναι όταν κάποιος κρατάει μία φρατζόλα, να πηγαίνει στο σπίτι του. Όμως ο δικός μας δεν μπορούσε να πάει. Στη συνοικία που έμενε, από τα χαράματα είχαν αρχίσει συλλήψεις και μόλις πρόλαβε να ντυθεί βιαστικά, πετάχτηκε έξω και ξεμάκρυνε γρήγορα, αναζητώντας το πιο κατάλληλο αντικείμενο για καμουφλάζ στις κινήσεις του.

Σ' όλους τους ανθρώπους, ακόμα και στους πρωτόγονους, είναι γνωστή η αξία χρήσης των αντικειμένων. Στις προηγμένες εμπορευματικές κοινωνίες τα πράγματα φυσικά έχουν και μια άλλη αξία, την ανταλλακτική, όπως συνήθως τη λένε. Στην Ελλάδα εκτός απ' αυτές τις δύο γνωστές και πολυσυζητημένες αξίες έχει ανακαλυφθεί και μια τρίτη: Η παραλλακτική, που παίζει σημαντικό ρόλο στις έκτακτες περιστάσεις που ζει τόσο συχνά αυτός ο τόπος. Είναι δε η παραλλακτική αξία ενός πράγματος απευθείας ανάλογη της εφευρετικότητας του παραλλάκτη και της αντίληψης του αστυνομικού οργάνου που επιχειρεί να παραπλανήσει. Δηλαδή, όσο πιο ασιδίας είναι ο αστυνομικός, τόσο πιο πειστικό πρέπει να είναι το αντικείμενο που κρατάει ο παραλλάκτης στα χέρια του, για να λειτουργήσει ο νόμος της παραλλαγής.

Στα Ιουλιανά, πηγαίνοντας ο άνθρωπός μας στις συγκεντρώσεις είναι αλήθεια, πάντα στα άκρα, κρατούσε κι ένα καρπούζι. (Αξία παραλλαγής). Αν γινόταν καμιά φασαρία, γλιστρούσε, δείχνοντας στους αστυνομικούς το καρπούζι: «Είμαι ένας φιλήσυχος άνθρωπος και πάω στο σπίτι μου».

Πραγματικά, πήγαινε σπίτι, φορούσε πιζάμες, παντόφλες, κι εκεί στη βεράντα, έκοβε το καρπούζι και το 'τρωγε, (αξία χρήσης πια τώρα), μέχρι που έκανε τις φλούδες του πάπυρο. Αυτό ήταν και το βραδινό του. Τα τελευταία χρόνια, σαβουρώνοντας ό,τι του λάχαινε, είχε παραβαρύνει από σάλτσες κι αποφάσισε να κάνει δίαιτα. Όμως η κοιλιά κρέμονταν πάντα εκεί μπροστά του μακρουλό καρπούζι, κι όσο κι αν έλεγε ν' αρχίσει την επομένη ασκήσεις, αυτές ποτέ δεν γινόντανε. Βαριόντανε. Βαριόντανε ν' ασχοληθεί ακόμα και με τα φερ-φορζέ, στολίδι της βεράντας του, γιατί το θέλανε πια ένα πέρασμα λευκή λαδομπογιά. Ήταν και το χρυσόψαρο στη γυάλα, και κάθε τόσο έπρεπε ν' αλλάξει το νερό, μια ασχολία κι αυτή που του φαίνονταν βαρετή.

Τα τελευταία χρόνια είχε κι αυτός την Καπούη² του: Ένα σπιτάκι με βεράντα που έβλεπε προς το βουνό. Αφού έζησε τη μισή ζωή του σε θαλάμους φυλακής και σε τσαντήρια εξορίας, μετά από τόσες στερήσεις, όταν κάποτε βρέθηκε ελεύθερος, μπλέχτηκε με κάτι οικόπεδα, κέρδισε ξαφνικά μερικά λεφτουδάκια κι αγόρασε αυτό το σπιτάκι όπου και ζούσε μονάχος.

Για παντρεία δεν αποφάσιζε. «Δεν ξέρεις τι γίνεται πάλι», έλεγε κάθε φορά που του φέρναν εκεί την κουβέντα. «Ο γάμος σε δένει με τούτον τον κόσμο, ευθύνες, παιδιά. Εγώ έχω ένα παρελθόν κι ένα αβέβαιο μέλλον».

Κι όμως, έστω χωρίς γάμο μα με μόνο το σπίτι, δημιουργούσε γερό δέσιμο με τούτον τον κόσμο κι αγεφύρωτο χάσμα με το παρελθόν. Γιατί δεν ήταν μόνο οι τέσσερεις τοίχοι στολισμένοι με κάδρα, παράθυρα δίχως κάγκελα και μια πόρτα που την άνοιγε όποτε ήθελε, δεν ήταν φυσικά αιτίες να ξεκόψει από την παλιά του ζωή μόνον αυτά. Ήταν κι ένα σαλονάκι δανέζικο. Ήταν κι ένα κρεβάτι μ' αναπαυτικό στρωματέξ. Σόμπα στα χειμωνιάτικα βράδια, ψυγείο για τα καυτά καλοκαίρια, παγάκια, και μια σειρά άλλα ψιλοπράγματα εκ πρώτης όψεως που δεν είχε συναντήσει στους ηρωικούς αλλά τόσο σκληρούς χώρους της νιότης του.

² Καπούη: ιταλική πόλη όπου ξεχειμώνιασαν οι στρατιώτες του Αννίβα μετά τη μάχη των Καννών. Από τότε η φράση «απολαύσεις της Καπούη» σημαίνει απώλεια πολύτιμου χρόνου.

Είναι αλήθεια, καλά καλά δεν είχε ξεκόψει με το παρελθόν. Όσο μπορούσε συνέχιζε, πηγαίνοντας στις συγκεντρώσεις, παραγγελτικά φυσικά, δίνοντας τακτικά τη συνδρομή του κι ακούγοντας στο πικάπ δίσκους που αποκλειστικά αναφέρονταν σε κείνα τα δύσκολα χρόνια.

Ήταν ωραία ν' ακούς στους δίσκους για καημούς και στερήσεις, για μια υπεράνθρωπη προσπάθεια, άσχετα αν δεν κατάληξε κάπου, για μια στάση ηρωική που μετείχε κι ο ίδιος. Ήταν πολύ ωραία να κάθεται στη σαιζ λογκ και ν' αναπολείς ακόμη και τους περασμένους πόνους σου, απαλότεροι τώρα, τυλιγμένοι στο μύθο, σα να μη συνέβηκαν σε σένα τον ίδιο. «Ε, πάει περάσανε όλα. Δύσκολα χρόνια, αλλά είχε μια ομορφιά αυτή η ιστορία». Ήταν καλά μέσα στο σπίτι του με τις αναμνήσεις και το πικάπ: ήταν πολύ καλά έτσι που ζούσε, τι αρχίσανε πάλι να πάρει ο διάβολος, τι φταίει να παίρνει πάλι μπάλα τους δρόμους;

Ήταν μια χαρά βολεμένος και τώρα το κυνηγητό και πού να πάει; Ποια δύσπιστη πόρτα να χτυπήσει, που όλοι, συγγενείς, γνωστοί, φίλοι, θα είχανε την ίδια αιτία; Πολλοί απ' αυτούς τώρα θα 'ταν κιόλας πιασμένοι κι άλλοι ίσως τριγυρίζουν όπως κι ο ίδιος με μια φρατζόλα στο χέρι.

Έκανε ένα μεγάλο κύκλο μακριά απ' το κέντρο. Πέρασε Βύρωνα, Δάφνη κι έπεσε στην Καλλιθέα. Ήταν μια καλή άσκηση. Είχε καιρό να περπατήσει τόσο πολύ. Κι ήταν ένα φωτεινό πρωινό, λες επί τούτου φτιαγμένο για ένα μεγάλο περίπατο. Ασυναίσθητα άρχισε να τσιμπάει τη γωνιά της φρατζόλας, ενώ ταυτόχρονα του 'ρθανε αισιόδοξες, σκέψεις: «Μπα, δεν κρατάει για πολύ αυτή η κατάσταση. Όπου να 'ναι θα πέσουν».

Τώρα όποιος θα 'θελε να ψιλοκοσκινίσει αυτό το απόφθεγμα θα παρατηρούσε ότι η αοριστία της πρώτης πρότασης συνεχίζεται μέσα στη δεύτερη κι αυτό οφείλεται στη χρησιμοποίηση τρίτου προσώπου. Βέβαια, η χρήση πρώτου προσώπου και μάλιστα ενικού αριθμού στη συγκεκριμένη περίπτωση, θέλει καρδιά και προσωπική προπαρασκευή για τέτοιο ενδεχόμενο.

«Πώς θα πέσουν;» άκουσε μια φωνή μέσα του, «όπως τα ώριμα φρούτα από μόνα τους ή τινάζοντας το δέντρο γερά;». «Θα τους ρίξει ο λαός», διόρθωσε πικραμένος λιγάκι, γιατί ήταν δεδομένο ότι θεωρούσε τον εαυτό του ένα μ' αυτό το λαό κι επομένως δεν έβγαζε την ουρά του απ' έξω. Ναι, αλλά τότε, έπρεπε να κινηθεί προς το κέντρο εκεί που μπορούσε να διαδραματιστούν γεγονότα, να συμμετάσχει σ' αυτά ή μήπως πίστευε στη θεωρία της πρωτοπορίας (τα στελέχη χρειάζονται) κι έπρεπε να φυλαχτεί;

«Δεν μπορώ» σκέφτηκε, «προς το κέντρο δεν πάνε τα πόδια μου. Όσο κι αν το βλέπω σωστό, μου είναι αδύνατο. Ας ενεργήσουν οι άλλοι, ας κατεβούνε στο κέντρο οι νέοι».

Είχε φτάσει σε μια περιοχή που κατοικούσε μια μακρινή εξαδέλφη του.

Δίστασε να πάει προς το σπίτι της. Όμως το στόμα του ήταν πικρό απ' τα τσιγάρα και του χρειαζόντανε ένας καφές. Τελικά τ' αποφάσισε.

— Τι γίνεται; ρωτούσε της ξαδέρφης ο άντρας, γερό παλικάρι και γερό μεροκάματο.

— Τι γίνεται; ρώτησε κι ο ίδιος μην ξέροντας τι ν' απαντήσει.

— Θα 'χει την Κυριακή ποδόσφαιρο άραγε;

— Πού να ξέρω; είπε εκείνος που έρχονταν απ' έξω.

— Τι μας βρήκε! Τι μας βρήκε! έκανε απελπισμένος ο άλλος κι έπιασε το μέτωπό του. Έχεις και το ραδιόφωνο, μόνο εμβατήρια παίζει. Για τα γήπεδα τίποτε.

Ο δικός μας ρούφηξε καυτό τον καφέ του, προσπαθώντας να γλιτώσει το γρηγορότερο από της εξαδέλφης τον άντρα κι από τα άσματα του ραδιοφώνου, και πετάχτηκε πάλι στο δρόμο, αυτή τη φορά μ' ένα νευρικό, σβέλτο βήμα. Πρώτη φορά περπατούσε μ' αυτό τον τρόπο κι απορούσε κι ο ίδιος όταν τσάκωσε τον εαυτό του να δουλεύει μέσα του το εμβατήριο, θα μπορούσε να πει πως το σιγομουρμούριζε κιόλας;

*Το πυροβολικό, το πυροβολικό,
το πυροβολικό, πολύ το αγαπώ.*

Παρατήρησε ότι κι ένας άλλος άνθρωπος που βάδιζε μπρος του πήγαινε με τον ίδιο ρυθμό, τον ίδιο βηματισμό, λες και μικροσκοπικά μεγάφωνα κολλημένα εκεί δίπλα στ' αυτιά του μετέδιδαν το γνωστό εμβατήριο. Ήταν φορτωμένος μια τσάντα φίσκα με τρόφιμα κι αυτό κάθε φορά τον έκανε να χάνει το βήμα του. Όμως αμέσως ένα πηδηματάκι κουτσό, και το έβρισκε. Τον πήρε από πίσω. Δύο τετράγωνα παραπέρα τον ρούφηξε μια πόρτα. Αυτόν θα τον περίμενε ίσως μια γυναίκα με τα νυχτικά, ο απέναντι γείτονας για κανένα ουζάκι, ο μπατζανάκης μ' έτοιμο στρωμένο το τάβλι. Τίποτε δεν άλλαξε γι' αυτόν. Μόνο ένα κουτσό βηματάκι κι αμέσως ήτανε με το ρυθμό της ημέρας κι αυτό του επέτρεπε να κοιμάται στο σπίτι του.

Γιατί λοιπόν να μην κάνει κι ο ίδιος αυτή τη μικρή προσαρμογή, πάντα θα περπατούσε παράταιρα; Ένα τίποτε είναι η αποδοχή της κατάστασης κι έπειτα γυρίζεις στο σπίτι σου. Βέβαια μπορεί εκεί να μην τον περίμενε μια γυναίκα με το νυχτικό, ένας μπατζανάκης, οι γείτονες να κάνουν παρέα, όμως είχε εκείνο το ψαράκι στη γυάλα, και ποιος θα του αλλάξει το νερό; Είναι μια ζωούλα κι αυτό, έχει ευθύνη. Το φαντάζονταν να κόβει βόλτες στο στενό χώρο της γυάλας. Έκανε όλο χάρη κινήσεις, δείχνοντας τη χρυσή του κοιλιά, πότε τα πλαϊνά του πτερούγια. Το στόμα του ανοιγόκλεινε ρυθμικά. Και ξαφνικά η αναπνοή του γινότανε γρήγορη, ασφυκτιούσε. Τώρα σπαρτάραγε, πνίγονταν, έπεφτε μολύβι το σώμα του στον πάτο της γυάλας.

Έβγαλε το μαντίλι απ' την κωλότσεπη και σφούγγισε το ιδρωμένο του μέτωπο. «Δε γίνεται» σκέφτηκε, «πρέπει να πάω». Έπρεπε να νοιαστεί το ψαράκι. Το μόνο που μπορούσε να κάνει αυτή την κρίσιμη μέρα ήταν ν' αλλάξει στο ψάρι νερό. Για τ' άλλα τα σοβαρά και μεγάλα, δεν είχε δύναμη.

Επέστρεφε μέσα στο απριλιάτικο απόγευμα σπίτι του κι ήταν παρμένη η απόφαση. Εκεί θα κλειδώνονταν κι ας έρχονταν από εκεί να τον πάρουν. Σουρουπώνοντας έμπαινε στην Καισαριανή.

[Χάκκας 1993 και Κείμενα Ν.Α. 2015: 307-311]

15. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, *Η Τιμή και το Χρήμα*

(αποσπάσματα)

[Οι λαθρέμποροι]

Σαν καλή νοικοκυρά η σιόρα Επιστήμη η Τρινκούλαινα εσηκώθηκε πρωί πρωί από το κρεβάτι, εφόρεσε μόνο το μεσοφόρι της, έσιαξε λίγο τα μαλλιά της, άνοιξε την πόρτα της κι εβγήκε μια στιγμή στο λιθόστρωτο καντούνι της. Οι γειτόνοι κοιμούνταν ακόμη· εκοίταξε ψηλά το μικρό κομμάτι του ουρανού που ολοένα φώτιζε κι όπου έλαμπαν ακόμα δυο ή τρία αστέρια, εκοίταξε κιάλας στην άκρη του στενού του δρόμου τη θάλασσα, που απλωνόταν ως τα απέναντι βουνά της Στεριάς σταχτιά κι ήσυχη, κι εξαναμπήκε πάλι στο σπίτι της για να ανάψει φωτιά στο μικρό μαγειριό της. Ήταν γυναίκα μισόκοπη, έως σαράντα πέντε χρονώ, λιγνή και ψηλή, με ζαρωμένο πρόσωπο, με πολλά μαλλιά άσπρα· αλλά τα μάτια της ήταν ζωερά κι ακόμα νέα.

«Θα κάμει ζέστα σήμερα, εσυλλογίστηκε ανοίγοντας το μικρό παράθυρο του μαγειριού. Και βλέποντας πως το φως δεν ήταν ακόμη αρκετό, άναψε μ' ένα σπύρτο το κατάμαυρο λυχνάρι που κρεμόταν από ένα καρφί στον κοκκινωπό και καπνισμένον τοίχο πάνωθε από την ογνήστρα¹, έπειτα εκοίταξε τριγύρου, γυρεύοντας με το βλέμμα την κούκουμα² του καφέ, έσκυψε κι επήρε κάρβουνα και τ' άναιρε επιδέξια σε λίγες στιγμές στο σιδερένιο φουρνέλο³, φυσώντας τα με το στόμα πρώτα και στερνά με το βέντουλο⁴. Και εσυλλογιζότουν:

«Έξι στήματα⁵ σφυρίδες⁶ από τέσσερα φράγκα το στήμα κάνουνε... έξι, κι έξι δώδεκα· και δώδεκα, εικοσιτέσσερα φράγκα· ως το Σάββατο μεθαύριο, θα γένουνε άλλα τρία, τρεις ντουζίνες όλα όλα, τριάντα έξι φράγκα· θα πάνε κι αυτά μαζί με τ' άλλα στον κομό, και σαν γένουν εκατό του τα δίνω και τα παίρνει στην τράπεζα. Μην τα ιδεί όμως πρώτα ο μεθύστακός μου, γιατί τα παίρνει και τα κάνει στάχτη ευτύς στην ταβέρνα! Ωχ, τότε γνοιάζει εκείνονε για τα παιδιά μας, για τσι κοπέλες μας! τα μαυρισμένα μεγαλώνουνε ωστόσο. Να, η Ρήνη μου, εγίνηκε, πάει, γυναίκα· αν επρόσμενα από 'φτόνε, αλίμονό της! Ό,τι εκάμανε τούτα τα μπράτσα, αλλιώς ουδέ πουκάμισο ν' αλλάξουμε δε θα 'χαμε». Κι αναστέναξε κουνώντας το κεφάλι.

Όλο παίζοντας με το βέντουλο εφώναξε στην κρεβατοκάμαρη:

«Ε Ρήνη, τι έπαθες σήμερα! Ασηκώσου, μωρή κοπέλα! Με το νου πλουταίνει η κόρη, με τον ύπνο η ακαμάτρα. Δεν ακούς, ε! Ή κάνεις που δεν ακούς; Ξύπνα, λέω, ξύπνα».

«Ακόμα δεν εκάραξε, μητέρα» αποκρίθηκε από μέσα χασμουριώντας η Ρήνη που ήθελε να πάρει ακόμα ένα γλυκό σουρούπι⁷.

«Είναι μεσημέρι» της εφώναξε άσπλαχνα η μάνα της· «σήκω! Πρέπει να το πάρεις μάθημα να σηκώνεσαι πρωί· θα πας σε αντρός χέρια, και ανάθεμα δε θέλω να 'χω από τσου γαμπρούς μου.»

Ολομεμιάς στο καντούνι ακούστηκε βιαστικό ποδοβολητό.

«Τι να 'ναι» έκαμε η νοικοκυρά προσέχοντας.

Κι αφήνοντας το βέντουλο εξαναβγήκε στην πόρτα.

Από το γιαλό ανέβαιναν βιαστικά το καντούνι τρεις άνθρωποι. Ο ένας τους ήταν φορτωμένος

¹ ογνήστρα: γωνιά όπου άναβαν φωτιά και μαγείρευαν.

² κούκουμα: μεγάλο μπρίκι.

³ φουρνέλο: φουρνάκι.

⁴ βέντουλο: βεντάλια.

⁵ στήμα: 24 σφυρίδες.

⁶ σφυρίδα: σάκκος για τη σύνθλιψη του ελαιόκαρπου στα ελαιοτριβεία.

⁷ σουρούπι: υπνάκος.

μ' ένα βαρύ τσουβάλι που τον έσκυφτε· οι άλλοι δύο τον εβοηθούσαν με τα χέρια για να μπορεί να τρέχει. Κι αμέσως η νοικοκυρά εκατάλαβε τι εσυνέβαινε.

«Είναι λαθρέμποροι» είπε με το νου της· «θα τους έλαχε κάποιος μπελιάς στο δρόμο· πώς λεχομανάνε⁸, οι καημένοι, από το φόβο τους κι από τον κόπο».

Ωστόσο οι άνθρωποι είχαν ζυγώσει το σπίτι της κυράς Επιστήμης και μπρος στην πόρτα της, καθαυτό στο κατώφλι, εξεβοήθησαν⁹ με μιας το σακί.

«Γλίτωσέ μας» της είπε ο ένας βιαστικά· «κρούψε το».

Τον εγνώρισε ποιος ήταν. «Δε μπορώ, Αντρέα μου, να σε χαρώ» του 'πε γλυκά· «η αρχή μάς υποψιάζεται».

Μα αυτήν την στιγμή ήρθε σιμά της κι η θυγατέρα της, ακόμα από τον ύπνο, άντυχη κι αυτή και ξεπλεκη, και επρόβαλε το ξανθό της κεφάλι με τα ρόδινα μάγουλα πάνου από τον ώμο της μάνας της, και της είπε με σπλάχνος¹⁰:

«Θα το αρνηθείς του Αντρέα;»

Κι ο Αντρέας ωστόσο αποκρενότουν: «Η ώρα βιάζει· μας κυνηγούνε· κάμε ό,τι θέλεις· κατάρωσέ μας, α σου το λέει η καρδιά». Κι αμέσως με τους συντρόφους του επήρε το φύγι προς τον ανήφορο.

«Εκατάλαβες μπελιάς αμπονώρα, αμπονώρα¹¹, που να μην είχα σηκωθεί!» είπε η κυρά Επιστήμη σταυρώνοντας ανάποδα τα χέρια της και κοιτάζοντας λυπητερά το τσουβάλι· «θέλεις και δε θέλεις πιε γάιδαρε αγιάσμα. Και να σου λέω, μωρή κοπέλα, να σηκώνεσαι πρωί!»

«Έλα, μάνα» της είπε χαμογελώντας η Ρήνη, «πιάσ' το να το κυλήσουμε μέσα».

Και χωρίς να ειπούν άλλο λόγο το 'πιασαν και οι δύο με δύναμη και το 'συραν με προφύλαξη στο σπίτι. Η Ρήνη έκλεισε την πόρτα, έβγαλε από το πάτωμα, που σ' ένα μέρος ήταν κινητό, δύο τρεις σανίδες, και σε μια στιγμή το σακί έπεφτε μέσα στο κατώγι και το πάτωμα ξαναρχόταν στη θέση του, σα να μην είχε γίνει τίποτα. Μα ο πατέρας τώρα εφώναξε από το κρεβάτι:

«Τι κάνετε, μωρέ παραδερμένες¹²; θα σας βάλουνε στη φυλακή και μένα μαζί σας, θα πάρεις τα παιδιά μας στο λαιμό σου».

«Το δικό μου τ' όνομα πάρ' το εσύ γειτόνισσα!» του αποκρίθηκε η κυρά Επιστήμη κάνοντας πως θυμώνει, «αφόντις μας εκατέστρεψες, κι εσπατάλησες ό,τι κι αν είχες στον τζιόγο¹³, στο πιστό και ο Θεός το ξέρει πού αλλού, τώρα χλιέσαι¹⁴ τα παιδιά μας, μεθούα¹⁵! Πώς θα βγει το θεόψωμο;»

«Μα δε μας λείπει, μωρή γυναίκα» της αποκρίθηκε καθίζοντας στο κρεβάτι και κοιτάζοντας την πόρτα της κάμαρας όπου τώρα η νοικοκυρά εστεκότουν τρομερή, παρέτοιμη να μαλώσει περισσότερο.

«Το φέρνεις βλέπεις εσύ κάθε μέρα» του αποκρίθηκε βάζοντας το γρόθο της στη ζώση¹⁶. «Πού ήσουνε εψές και επροψές και πού θα πας απόψε; Στην ταβέρνα ε; Κι ακόμα έχεις μούτρο και μιλείς!».

«Ό,τι λάχει κι απολάχει» της απάντησε δειλά δειλά, θέλοντας να τελειώσει «η ίδια θα 'χεις το φταίξιμο. Μα ας αφήσουμε τώρα τσι κουβέντες, άμε να μου φτιάκεις τον καφέ να πάμε στη δουλειά μας».

⁸ λεχομανάω: λαχανιάζω, βαριανασαίνω.

⁹ εξεβοήθησαν: βοήθησαν στο ξεφόρτωμα.

¹⁰ σπλάχνος: συμπάθεια.

¹¹ αμπονώρα: πρωί.

¹² παραδερμένες: ταλαιπίωρες.

¹³ τζιόγος: τζόγος, χαρτοπαιξία, κάθε τυχερό παιχνίδι.

¹⁴ χλιέσαι: θλίβεσαι, λυπάσαι.

¹⁵ μεθούα: μεθύστακα.

¹⁶ ζώση: το ζώσιμο, η θέση της ζώνης γύρω απ' τη μέση.

«Δε γνοιάζεσαι παρά για την κοιλιά σου» του απάντησε με ημερότερη φωνή· «γιατί να 'σαι έτσι, καημένε;» Και ξαναγύρισε στο μαγειριό της, όπου τώρα τα αθράκια εξεψύχιζαν, και το νερό δεν είχε ζεστάνει.

[Περιληπτική νοηματική σύνδεση: Ο Αντρέας κι οι σύντροφοί του έφυγαν. Οι κωροφύλακες, που κατέφθασαν σε λίγο, δεν κατορθώνουν να πάρουν καμιά πληροφορία από τη σιόρα Επιστήμη, για να τους πιάσουν. Αφού πέρασαν κάμποσες μέρες, ο Αντρέας επισκέφτηκε τη σιόρα Επιστήμη, για να πάρει πίσω το τσουβάλι, που είχε μέσα ζάχαρη (η ζάχαρη ήταν είδος που το πουλούσε το κρατικό μονοπώλιο: η πώλησή της από ιδιώτες απαγορευόταν). Με τη συζήτηση, η Τρινκούλαινα δέχτηκε να το αγοράσει η ίδια και να δανείσει 100 τάληρα του Αντρέα, που κατάγεται από οικογένεια αρχοντική· ο πατέρας του όμως του άφησε χρέη και κινδυνεύει να πουλήσει το σπίτι του. Η συνάντηση αυτή ήταν αποφασιστική: η Ρήνη δείχνει όλο το ενδιαφέρον της για τον Αντρέα, που για πρώτη φορά την προσέχει· «από κείνη την ημέρα κοιτάζε μ' άλλο βλέμμα τη θυγατέρα της, κι όταν την αντάμωνε την εκαιρετούσε χαρούμενος.».]

[Στην ταβέρνα του Τραγούδη]

[Περιληπτική νοηματική σύνδεση: Η ταβέρνα του Τραγούδη, η πιο ακουσμένη στο προάστιο για το καλό της το κρασί, είναι γεμάτη από ανθρώπους εργατικούς. Ο Αντρέας, μαζί με το θείο του Σπύρο και το φίλο του Αντώνη, βρίσκεται ανάμεσά τους. Ενώ πίνουν, συζητούν για τα πολιτικά και για τις εκλογές που πρόκειται να γίνουν. Ο Αντρέας τούς καλεί να ψηφίσουν τον υπουργό που υποστηρίζει κι αυτός· μες στην ταβέρνα οι περισσότεροι φαίνεται να συμφωνούν, εκτός από έναν:]

«Και εδώ να τόνε ψηφίσουμε» είπε ένας μάστορας που έπινε ορθός ένα κρασί, «τίποτα δεν κάνει. Για πες μου, τι θα κάμουνε οι άλλες οι επαρχίες. Εδώ ας τσου πάρει και τσ' οχτώ· η χωριατιά είναι μαζί του· αμή αλλού; Σας το δίνω γραφτό, η Κυβέρνηση είναι πεσμένη».

«Το ξέρουμε» του αποκρίθηκε ο Αντρέας «που εσύ δεν ανήκεις στο κόμμα, γιατί δεν έφραες όσα ήθελες από την εργολαβία του θεάτρου· μα το χατίρι δε θα σου γένει».

Ο άλλος κοιτάξε ολόγυρά του, και αφού εκατάλαβε πως κανένας δεν ήταν με το μέρος του δεν απάντησε.

«Τι να σας πω», ξακολούθησε ο Αντρέας, μιλώντας χαμηλόφωνα στους συντρόφους του, «α γένει αυτό που κράζει τούτος ο κόρακας, τότε βέβαια δε μένει άλλο παρά η παντρεία. Σε δύο μήνες τα χρέγια δε βγαίνουνε. Ε μπάρμπα, τα 'χει τα χίλια αυτή που λες;»

«Και περισσότερα» του αποκρίθηκε χαρούμενος. «Εγώ, μωρέ, σου τα καταφέρνω όπως θέλει ο Θεός· και θα με συχωράς μια μέρα, μωρέ παιδί».

«Μα έχει κάτι μάτια η άλλη!» είπε πάλε ο Αντρέας κουνώντας το κεφάλι του.

«Α! η Ρήνη του Τρίνκουλου, ε;» είπε ο Αντώνης πίνοντας μια γουλιά κρασί και χτυπώντας τα χείλη του.

«Μες στην καρδιά μπήγεται το βλέμμα τση. Και ανάκουστη και αμελέτητη¹⁷ και δουλεύτρα. Ω να 'μουνα ελεύτερος!»¹⁸

«Θα την έπαιρνα, μα τον Άγιο» είπε ο Αντρέας σηκώνοντας το καπέλο του, «μα τι να σου κάμω. Είναι βλέπεις τα όβολα. Για την οικογένεια τόσο τόσο δε θα μ' έγνοιαζε. Ως και οι αρχόντοι

¹⁷ ανάκουστη και αμελέτητη: που δεν ακούστηκε τ' όνομά της.

¹⁸ ελεύτερος: εννοεί από χρέη.

παίρνουνε τσι δούλες τσου και χειρότερες. Κάποιος δεν επήρε μία δημόσια¹⁹ από το δρόμο, και τώρα κάνει και βίζιτες μαζί τση, κι αυτή πάει σ' όλα τ' αρχοντικά, και την έχει στα μεταξωτά ντυμένηνε; Εμέ, μπάρμπα, η Ρήγη, να ζεις, ντροπή δε θα μου 'φερνε».

«Πάρτηνε, Αντρέα» είπε ο Αντώνης: «αυτή είναι γυναίκα για το σπίτι σου».

«Τι του λες, μωρέ» είπε ο μπάρμπα: «αυτή για εμάς δεν είναι, δεν έχει παράδες! Εγώ του 'πα τι έχει να κάμει».

«Να τση 'δινε μοναχά η Επιστήμη τα χίλια²⁰, κι ήβλεπες!» είπε ο Αντώνης.

«Α δεν ήτανε» είπε ο Αντρέας «το σπίτι μου σ' αυτή την περίληψη²¹, και τίποτα να μην είχε, παρά μονάχα ό,τι φορεί την καθημερινή, την έπαιρνα, γιατί έχει ξανθά μαλλιά και κάτι μάτια!... και κοιτάζει τόσο αθώα, τόσο γλυκά! Τώρα το κατάλαβα που 'ναι όμορφη. Εγίνηκε μια κοπελάρα! Εξεσπούρδισε²² με μίας. Ούτε η χώρα δεν έχει μίαν όμοιανε. Μα τι κάνουνε τα τάλαρα, ανάθεμά τα κι όπου τα ανάδειξε!»

«Το λες γιατί δεν έχεις» του 'πε πονηρά ο μπάρμπα σουφρώνοντας το μέτωπο. «Πάρε, μωρέ, αυτήνε που σου λέω εγώ, και βλέπεις α δεν τα βλοήσεις. Ζωή χαρισάμενη, μωρέ. Τάλαρα, μου λές; Αυτά είναι οι θεοί σε τούτην τη γης! Φάε, αγάπη, μωρέ!» Κι έκαμε με το χέρι του το βιολί απάνου στην κοιλιά του. «Μα ψηλά τη γούνα σου, Αντρέα, κοίταξε μη σου την κολλήσουνε, μωρέ, και δεν έχεις ξεμπερδεμούς. Μην παραπερνάς το καντούνι τση. Μου λένε, πως τση μιλείς κιόλας».

«Παιδούλα την εγνώρισα και να μη τση μιλώ; Γιατί;»

«Γιατί εγίνηκε γυναίκα», του αποκρίθηκε ο μπάρμπα με σοβαρό ύφος.

Στην ταβέρνα τώρα οι χωριάτες είχαν φύγει. Κι από ένα άλλο τραπέζι αντήχησε από πολλά στόματα ένα άλλο τραγούδι:

Σαν απεθάνω θάψε με δω μέσα στην ταβέρνα
να με πατεί η ταβερναριά κι η κόρη που μ' εκέρνα.

Στο τέλος του τραγουδιού όλη η ταβέρνα εγέλασε. Ο κόσμος είχε πληθύνει. Ο μικρός ξυπόλητος δούλος δεν επρόφτανε να πλένει τα ποτήρια, κάποιοι κρασισμένοι εφώναζαν περισσότερο. Και η κουβέντα ήταν γενικιά. Εμιλούσαν για τα καράβια, για τα παπώρια που έρχονταν φορτωμένα κάρβουνα και που εφόρτωναν τα λάδια του νησιού· εμιλούσαν για τα παζάρια του λαδιού που εκείνην τη χρονιά είχαν βασταχτεί ακριβά πολύ, για τα χρήματα που έμπαιναν στον τόπο· εμιλούσαν για τους φόρους που έβαζε η Κυβέρνηση, κάθε Κυβέρνηση, ετοιμάζοντας πόλεμο, για να στέλνει του τόπου τα πλούτη, τον ίδιο του εργάτη, σε ξένα πουγκιά, των πλούσιων της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας, της Ιταλίας, και κάπου κάπου αντίσκοφτε την ομιλία ένα αρμονικό τραγούδι σαν τούτο:

Κορίτσι δεν αγάπησα ποτέ με τον παρά μου
παρά με το τραγούδι μου και με τον ταμπουρά²³ μου.

¹⁹ δημόσια: κοινή γυναίκα.

²⁰ τα χίλια: εννοείται: τάλαρα.

²¹ περίληψη: κατάσταση, ανάγκη.

²² εξεσπούρδισε: ξεπετάχτηκε, μεγάλωσε.

²³ ταμπουράς: λαϊκό μουσικό όργανο με χορδές.

[Δουλευτάδες κι οι δυο, ποιόνε έχουμε ανάγκη;]

[Περιληπτική νοηματική σύνδεση: Είναι Κυριακή απόγευμα: όπως συνήθιζε να κάνει κάθε Κυριακή, η σιόρα Επιστήμη μαζί με άλλες νοικοκυρές καθόταν κουβεντιάζοντας στη μικρή πλατεία του προάστιου. Ξαφνικά, μαθαίνει από κάποια γυναίκα, που ήρθε στην παρέα της, πως η Ρήνη έβαλε μες στο σπίτι τους τον Αντρέα. Στην αρχή προσπαθεί να φανεί ατάραχη και να την πείσει πως μες στο σπίτι ήταν ο άντρας της (αγαθός τύπος, που συνήθως ήταν πιωμένος). Ούτε κι η ίδια όμως δεν πιστεύει στα λόγια της: έπειτα φεύγει για να δει τι έγινε. Βρήκε στο σπίτι τον Αντρέα και τη Ρήνη μόνους.]

«Αντρέα» είπε με σιγαλή μα σταθερή φωνή, «εβάλθηκες να ντροπιάσεις το φτωχικό μου»;

«Ω μάνα» είπε η Ρήνη ξεσπώντας σε δάκρυα, «ω μάνα!»

«Όχι» είπε ο Αντρέας γενόμενος πλιο κόκκινος.

«Δεν εσκέφτηκες» ξακολούθησε πικρά, «πως είμαστε φτωχοί άνθρωποι, αδύνατο μέρος, πως δεν έχουμε παρά του θεού την ολπίδα και την υπόληψή μας, και το μοναχό αποκούμπι τη φαμιλιάς μου δεν είμαι παρά εγώ, μία καημένη γυναίκα, σαν έρμη, γιατί τον άντρα πόχω είναι σα να μην τον είχα;» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Ω μάνα!» ξανάπε αναστενάζοντας η Ρήνη, «θα σου πει η καρδιά του είναι χρυσή· δεν καταδέχεται την ατιμία».

«Γιατί τον έμπασες μέσα; Γιατί ήρθες μέσα, Αντρέα; Η γειτόνισσα στο φόρο²⁴ το βουκινίζει²⁵ κι έχει δικίο· ποιος θα τήνε πάρει τη δυστυχισμένη τώρα που της έκαμες αυτό το κακό;»

«Άκου» είπε ο Αντρέας πειραγμένος, «όλο το μπόργο²⁶ μ' εγνώρισε τίμιονε, και η ίδια με ξέρεις. Τι να σου κάμω; Η αγάπη δεν παίρνει το θέλημα τω γονιώνε· γεννιέται μοναχή τση. Τη Ρήνη σου εγώ τήνε παίρνω».

«Δε μένει άλλο» είπε η μάνα μ' έναν αναστεναγμό παρηγορητικό, «έτσι μόνο θα γλιτωθεί η τιμή μας».

«Α θέλεις» ξανάπε αδιάφορα ο Αντρέας «φέρε και τώρα τον παπά και το νούνο²⁷ για να τελειώσει. Μα, σιόρα Επιστήμη, ξέρεις την περίληψη του σπιτιού μου. Ο κακομοίρης ο πατέρας μου μ' άφηκε χρέγια που ολοένα τα πλερώνω· τι να πρωτοκάμω μ' αυτά τα μπράτσα; Σκίσε μου την καρδιά μέσα θα βρεις τη Ρήνη σου. Την αγαπάω, από κείνο το βράδυ τα μάτια της μ' εκάψανε. Μα πώς να τήνε ζητήσω, πώς να κουναρήσω²⁸ παιδιά;»

«Αυτό συλλογιέσαι! Και δε βοηθάει ο Θεός; Δουλευτάδες και οι δύο, ποιόνε έχετε ανάγκη;»

«Όχι, σιόρα Επιστήμη· θα ξεπέσει κι άλλο το σπίτι μου· θα μου το πουλήσουνε, θα ντροπιαστώ στον κόσμο!»

«Δουλευτάδες και οι δύο, ποιόνε έχουμε ανάγκη;» είπε τώρα η Ρήνη ανάμεσα στα δάκρυά της, «και σ' ένα καλύβι, με την αγάπη μας, θα ξαλλάζαμε τη ζωή μας και για όλο το βιος του κόσμου»;

«Θέλω να 'σαι σαν κυρά στα χέρια μου· δε σε παίρνω στην κακομοιριά. Τι δίνεις, κυρά Επιστήμη»;

«Τον άνθρωπό μου» αποκρίθηκε με περηφάνια σφουγγίζοντας τα μάτια της, «και την ευκή

²⁴ φόρο: (το)· αγορά.

²⁵ βουκινίζω: σαλπίζω με το βούκινο, μεταφ. διαλαλώ.

²⁶ μπόργο: προάστιο.

²⁷ νούνος: κουμπάρος.

²⁸ κουναρώ: μεγαλώνω, αναθρέφω.

μου! Γιατί δεν πράξεις σαν τίμιος άντρας που είσαι; Την αγαπάς; πάρ' τηνε. Ο Θεός βοηθός. Φτωχοί άνθρωποι είμαστε· το 'ξερες!»

«Χωρίς τίποτα;» ερώτησε στενοχωρημένος.

«Την επείραξες!» κι είναι αδύνατο μέρος η δύστυχη. Τρεις εκατοστές²⁹ έχει κι όχι άλλα».

«Σαν τίποτα» είπε σταυρώνοντας τα χέρια· «τι να πρωτοκάμω;»

«Την επείραξες» του ξανάπε η μάνα αψωμένη· «αν είσαι τιμημένος δείξ' το· ειδέ την έχεις στο λαιμό σου!»

«Δώσ' μου έξι³⁰ να λευτερώσω κάνε το σπίτι μου. Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

«Ω δώσ' τα μάνα!» είπε τότες κλαίοντας η Ρήνη και σηκώνοντας προς τη μάνα τα χέρια της· «μ' αυτά θ' αγοράσεις την ευτυχία μου. Όσοι άντρες κι αν είναι στον κόσμο, ούτε και βασιλόπουλα, δε θα μ' αγαπήσει κανένας σαν τον Αντρέα· ούτε και γω!»

«Τι λες;» της αποκρίθηκε, ρίχνοντάς της μια σκληρή ματιά. «Εσύ έσφαλες· κι εγώ ν' αδικήσω τ' αδέρφια σου τ' άλλα; Δυο θεριά αξαίνουνε ολοένα κατόπι σου και τ' αρσενικό μένει στο δρόμο. Τι άλλο να κάμω για σας; Ό,τι μπορούσα δεν το 'καμα; Δεν έχω άλλα!»

«Έτσι είναι αδύνατο» είπε ο Αντρέας κι εδάκρυσε.

Μα τότες η κυρά Επιστήμη εθύμωσε. Εσήκωσε ψηλά το χέρι της, και ακνή και με σπίθες στα μάτια του 'πε:

«Έτσι ήτανε από την αρχή του το σπίτι σου· έτσι! κι εκαλάστηκε καταπώς του 'πρεπε. Και συ ακολουθάς το παράδειμα³¹. Ω καταραμένε, τι σου χρωστούσα να πειράξεις την ησυχία του σπιτιού μου, την καλύτερη κοπέλα του μπόργου, ω που να πιάνεις χρυσάφι και να γένεται χώμα!»

«Μην καταριέσαι!» είπε χτυπώντας φοβισμένη τα στήθια της η κόρη· «δεν το 'θελε έτσι, μάνα· μ' αγαπάει· δώσ' τα, δώσ' τα!»

«Και συ» της είπε ακολουθώντας με οργή, «αφού εγίνηκες όπως εγίνηκες, κι έχασες, ανέμυαλη, την καημένη σου τη νιότη! σύρε, κακομοίρα μου, κουρέψου σε κανένα μοναστήρι! Ωχ, τι να σε κάμω!» Κι έπεσε σε μια καρέκλα κι έκρουσε το τίμιο πρόσωπό της στα χέρια της και εβάλθηκε να κλαίει πικρά πικρά χωρίς να φωνάζει.

Εκλαίγαν και οι τρεις τους.

«Ω!» έκαμε δειλά δειλά η Ρήνη, κοιτάζοντας τον Αντρέα με μάτια δακρυσμένα και περιπλέκοντας τα δάχτυλά της· «δουλευτάδες και οι δύο ποιόνε έχουμε ανάγκη;»

«Δε μπορώ» ξανάπε ο νέος με πόνο· «αύριο θα 'μαστε στο δρόμο· δε σε παίρνω στη φτώχεια και στην καταφρόνια».

Κάμποση ώρα εμείναν πάλε σιωπηλοί και οι τρεις. Η κάμαρα εσκοτεινίαζε τώρα, γιατί ο ήλιος είχε καθίσει· και δεν ακουόταν τίποτα άλλο παρά ο κουφός ανασασμός της νοικοκυράς που δεν εσάλευε. Κανένας εκείνο το βράδυ δεν εσκεφτότου ν' ανάψει το φως.

Και τώρα ήταν η Ρήνη που εθύμωσε και που απελπισμένη επαναστατούσε:

«Εσύ, μάνα» είπε βραχνά, «κι όχι ο Αντρέας, εσύ με παίρνεις στο λαιμό σου για λίγα λεφτά! Έχεις και δεν τα δίνεις. Και δέκα και δώδεκα εκατοστές έχεις, το ξέρω εγώ· και κάνεις δουλειές κάθε μέρα, και τα αβγατίζεις τα τάλαρά σου. Και τώρα... και τώρα θέλεις να με κλείσεις σε μοναστήρι, εμένανε που σ' εδούλεψα, που τα 'βγαλα η ίδια τα προικιά μου με τον κόπο μου, για να 'χουνε τ' άλλα σου τα παιδιά περισσότερα. Ω μάνα! Ω μάνα!»

²⁹ εκατοστές· εννοείται τάλαρα.

³⁰ έξι· εκατοστές τάλαρα.

³¹ ακολουθάς το παράδειμα: (παράδειγμα) εννοεί τον πατέρα του, που, όπως είπε κάποια γειτόνισσα «τα 'καμε τα ίδια κι ο μαγαρισμένος ο πατέρας του (ενν. του Αντρέα) και εκακομοίριασε, ανάθεμά το, μία δύο εδω στο μπόργο».

«Τρεις εκατοστές είναι οι δικές σου» της αποκρίθηκε με βραχνή φωνή χωρίς να σηκώσει το κεφάλι.

«Θα σε πάρω» της είπε στ' αυτί ο Αντρέας: «έχε υπομονή!» κι αδρασκέλισε βιαστικά το κατώφλι.

[Ανάθεμα τα τάλαρα]

[Περιληπτική νοηματική σύνδεση: Η ζωή εν τω μεταξύ συνεχίζεται. Ο Αντρέας εξακολουθεί το λαθρεμπόριο με το καΐκι του. Σε κάποιο ταξίδι του μαθαίνει πως η Ρήνη πρόκειται να παντρευτεί. Μετανιώνει που τόσο καιρό δεν έκαμε τίποτε. Βγαίνει στη στεριά και πηγαίνει στο σπίτι της. Τη βρίσκει μόνη της. Την πείθει, παρά τους δισταγμούς της, και τον ακολουθεί στο σπίτι του. Όταν αργότερα η σίορα Επιστήμη θα τους επισκεφτεί, ο Αντρέας της υπόσχεται πως θα παντρευτεί τη Ρήνη χωρίς καμιά άλλη απαίτηση.

Έφτασε ο χειμώνας. Η Επιστήμη δέχεται την επίσκεψη του θείου του Αντρέα.

Της ζητάει 1.000 τάλαρα για προίκα. Αυτή επιμένει ότι μόνο 300 μπορεί να δώσει. Ο Αντρέας, όταν μαθαίνει την τελική της απάντηση, αποφασίζει να δουλέψει, για να ξεχρεώσει το σπίτι, που πρόκειται να πουληθεί. Εγκαταλείπει στο σπίτι τη Ρήνη, που είναι έγκυος, ψαρεύει και πουλάει τα ψάρια στην αγορά. Εκεί τον βρήκε η σίορα Επιστήμη και του ζητάει να συζητήσουν. Αυτός δε δέχεται και τη διώχνει. Στην απελπισία της αρπάζει ένα μαχαίρι και τον χτυπάει σκληρά στο μπράτσο. Ενώ την πιάνουν οι αστυνομικοί, λέει του Αντρέα: «Μη μου χάσεις το σπίτι μου. Πάρ' το κλειδί του κομού και σύρε να σου τα δώσει όλα όσα έχω ο άντρας μου· όλα· μόνο διαφέντεψε³² με στο δικαστήριο. Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

Ο Αντρέας, που η πληγή του είναι επιπόλαιη, τρέχει χαρούμενος στο σπίτι του. Δε βρίσκει τη Ρήνη. Πηγαίνει έπειτα στο σπίτι της και της λέει τα νέα.]

Εκείνη εκοίταξε πονεμένη τα αδέρφια της, εκατέβασε το βλέφαρο και δεν του αποκρίθηκε.

«Γιατί δε χαίρεσαι;» την ερώτησε.

Κι αυτήν τη στιγμή εμπήκε στο σπίτι ο γέροντας ο Τρίνκουλος. Έτρεμε όλος, αχνός, λιγνός, φοβισμένος, με μάτια που το κρασί από τόσα χρόνια του τα 'χε θολώσει. Μα τώρα ήταν ξενέρωτος κι εδάκρυζε. Είχε ακούσει τα τελευταία τα λόγια του Αντρέα κι αγκάλιασε μ' αγάπη τη θυγατέρα του. Κι εκεί δεν εμπόρεσε πλια να βαστάξει. Ένα αναφιλητό βαρύ βαρύ του ετίναξε τα στήθη κι εμούγγρισε για να μην ξεφωνίσει το κλάμα.

Κι ο Αντρέας στενοχωρημένος εκοίταζε τα δύο πλάσματα, που αγαπιόνταν, που υπόφερανν εξαιτίας του και που τώρα δεν εμιλούσαν.

Τέλος ο πατέρας της είπε, σφίγγοντάς την στην αγκαλιά του: «Σ' εδυστύχεψε!»

Δεν είπε ποιος. Ο νους του ήταν ίσως για τη γυναίκα του, μα ο Αντρέας ενόμισε πως τα λόγια τον εκτυπούσαν εκείνον, κι είπε: «Έφταιξα· μα τώρα εδιορθώθηκαν όλα. Την Κυριακή βάζω στεφάνι. Εδώ τα κλειδιά του κομού· είπε να μου τα δώσεις τα χίλια».

«Και ξαναγοράζεις» του 'πε η Ρήνη πικρά «και την αγάπη; Ω, τι έκαμες!» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Την αγάπη;» ερώτησε αχνίζοντας· «και δεν την έχω;»

«Όχι!» του αποκρίθηκε «όχι! για λίγα χρήματα ήσουν εέτοιμος να με πουλήσεις και χωρίς αυτά δε μ' έπαιρνες· πάει τώρα η αγάπη. Επέταξε το πουλί!»

³² διαφεντεύω: υπερασπίζομαι.

«Θα ξανάρθει» της απολογήθηκε λυπημένος, «στη ζεστή τη φωλιά του. Η ζωή μας θα 'ναι παράδεισος!»

«Όχι!» του 'πε, «έπειτα απ' ό,τι έκαμες όχι! κι α σ' αγαπούσα, δε θα ερχόμουνα μαζί σου. Είμαι δουλεύτρα· ποιόνε έχω ανάγκη;» Και σε μία στιγμή ξακολούθησε: «Γιατί ν' αδικηθούν τα αδέρφια μου;»

«Σ' εδυστύχεψε!» είπε πάλι πικρά ο πατέρας που τώρα ήταν ξενέρωτος. «Γιατί να μην τα δώσει από την αρχή όπως τση το 'πα; Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

«Πάμε!» είπε ο Αντρέας.

«Όχι!» του 'πε μ' απόφαση· «εδώ είναι ο χωρισμός μας. Θα πάω σε ξένα μέρη, σε ξένον κόσμο, σ' άλλους τόπους· θα δουλέψω για με και για να κουναρήσω το παιδί που θα γεννηθεί. Θα μου δώσει η μάνα γράμματα για να 'βρω αλλού εργασία· θα τα πάρει από τες κυράδες της. Όχι, δεν έρχομαι! Είμαι δουλεύτρα· ποιόνε έχω ανάγκη;» Κι έπειτα από μία στιγμή σα ν' απαντούσε σε κάποια της σκέψη εξαναφώναξε: «Δεν έρχομαι, δεν έρχομαι!»

Ο Αντρέας την κοιτάξε ξεταστικά κι εκατάλαβε πως όλα τα λόγια θα 'ταν χαμένα. «Ανάθεμά τα τα τάλαρα!» εφώναξε πάλι απελπισμένος. «Πάει η ευτυχία μου!»

[Θεοτόκης 2017 και Κείμενα Ν.Λ. 2017: 137-149]

16. Ούρσουλα Φωσκόλου, *Το κήτος (μικρά και μεγάλα πεζά)*

Το σπίτι

Όταν το σπίτι βάραινε τις πλάτες της σαν γρανιτένιος σάκος, η μάνα μου άνοιγε το μικρό ντουλάπι της τηλεόρασης και, βγάζοντας αθόρυβα το ουίσκι, γέμιζε ένα ποτήρι σχεδόν ίσαμε πάνω. Καθόταν έπειτα ήσυχη, με τους αγκώνες της στητούς στο ξύλινο τραπέζι, στύλωνε τη ματιά στον άδειο τοίχο κι έγραφε. Κάρφωνε το μολύβι στην κοιλιά, το τράβαγε ως το στέρνο κι έβγαζε από μέσα της ό,τι από μικρή κρατούσε επιμελώς κρυμμένο: τραγούδια κι έρωτες, μετάνοιες σπαρακτικές, μίση, αγάπες κι έγνοιες —κι εκείνο το αιώνιο βάσανο του τι θα φάμε.

Έξω

Το κρύο μου τρυπάει τα κόκαλα εδώ έξω. Κάθομαι όλη νύχτα και σας παρακολουθώ: μια μάζα ξαναμμένη, θορυβώδης, που κινείται αδέξια στον ρυθμό τής μουσικής. Βρίσκεσαι κάπου εκεί, χωμένη ανάμεσά τους. Κι είναι φορές που δεν μπορώ να δω καλά το πρόσωπό σου. Κάποιος άλλος στέκεται μπροστά, πίνει το ποτό του, σε αγκαλιάζει και σου εύχεται γλυκά «χρόνια πολλά, να τα εκατοστήσεις». Περνάς τα χέρια γύρω απ'τον λαιμό του, τον φιλάς και συνεχίζεις να χορεύεις. Μου'ρχεται τότε να εισβάλω με οργή, ν'ανοίξω δρόμο μες στο πλήθος, να τους παραμερίσω όλους βίαια κι έπειτα να σε σύρω έξω. να σε χτυπήσω που με ξέχασες, να σε βάλω με το ζόρι στο αυτοκίνητο, να σε γυρίσω σπίτι. Σφίγγω, παρ' όλ' αυτά, τα δόντια και κρατιέμαι. Σήμερα έχεις γενέθλια κι ένας πατέρας, που έφυγε νωρίς, από εδώ έξω πια μόνο μπορεί να βλέπει.

Το αυτί στην πόρτα

Κάθε βράδυ στις οκτώ, ο γέρος που τον λέμε Έλιοτ σηκώνεται και ακουμπά το αυτί του στο ξύλο της πόρτας. Ο Ρουμάνος επιστάτης της γιαγιάς, όρθιος και με τα μάτια του κλειστά, κάθεται και περιμένει. Πήγαινα στην αρχή και τον σκουντούσα, έβαζα κι εγώ το αυτί μου εκεί πιο δίπλα, για ν' ακούσω. Γελούσανε στο σπίτι. Τον τραβούσα τότε απ' το μανίκι μαλακά και του έλεγα: «Δεν περιμένουμε κανέναν». Κάποιο βράδυ, ο γερο-Έλιοτ έπεσε στο χαλάκι της πόρτας αθόρυβα, σαν πόστερ που ξεκόλλησε απ' τον τοίχο. Έτσι λεπτός που ήταν, χώθηκε κάτω απ' τη χαραμάδα, κατέβηκε τα τρία σκαλοπάτια της εισόδου και ξεκίνησε —επιτέλους— το ταξίδι τής επιστροφής.

[Φωσκόλου 2016: 33-35]

17. Γιώργος Συμπάρδης, *Αδέλφια*

(απόσπασμα από μυθιστόρημα)

Κεφάλαιο 1. Το τελευταίο ποδαρικό

Ο πατέρας μου υπήρξε αυτό που λέμε δουλευτής. Χαράματα καβαλούσε το ποδήλατο κι έτρεχε ν' ανοίξει το μαγαζί του. Οι εργατικοί των γύρω οικοδομών και των εργοστασίων της πόλης τον περίμεναν απέξω κι έκαναν ουρά για τον πρωινό καφέ κι ένα παξιμαδάκι, από εκείνα τα εντελώς άγλυκα παξιμαδάκια, σε σχήμα παραλληλόγραμμο, που πιο πολύ ταίριαζαν και συνηθίζονταν τότε στα μνημόσυνα και στις κηδείες. Στις έξι οι πελάτες του δεν έβρισκαν καρέκλα να καθίσουν και στριμωχνόντουσαν όρθιοι μπροστά στον μπουφέ και στις εφτάμισι η μεγάλη αίθουσα του καφενείου άδειαζε. Ήταν η ώρα που περνούσε κι εκείνος στη συνεχόμενη πίσω σάλα της ταβέρνας και στην κουζίνα παραδίπλα και ξεκινούσε το μαγείρεμα.

Τον θυμάμαι να παραλαμβάνει καφάσια με ψάρια και πίνες, δίθυρα όστρακα, θραυπερά, που είχαν τότε την τιμητική τους, να αναδεύει κατσαρόλες και να κατεβαίνει στο υπόγειο –ένα μπουντρούμι με χοντρά βαρέλια στη σειρά και χωμάτινο πάτωμα, κατοικημένο από φρύνους, σαμιαμίθια και ποντίκια– και να ανεβάσει τις νταμιζάνες που πωλούσε χονδρική στα μικρομάγαζα. Μια άλλη εικόνα του είναι να τρέχει με τον δίσκο στο χέρι, καλοκαίρι βράδυ, όταν τα δεκάδες τραπέζια στον προαύλιο χώρο ήταν γεμάτα κόσμος, και να ιδροκοπάει για να προλάβει τις παραγγελίες.

Θυμάμαι και τους δύο βοηθούς του. Στην ταβέρνα τον Μελέτη, έναν αργοκίνητο και μέθυσο, σκέφτομαι σήμερα, γεράκο, που μπορεί να μην ήταν και τόσο γέρος αφού τα μαλλιά του δεν είχαν δα ασπρίσει, και στο καφενείο τον Τζίμη, έναν νεαρό τότε πρώτο ξάδελφο της μητέρας μου, τον μικρό θείο, όπως τον λέγαμε, με τα επίμονα σπυράκια της ακμής και τα πλούσια σπαστά μαλλιά, τα γεμάτα μπριγιαντίνη.

Η ταβέρνα έπαψε να λειτουργεί, επειδή ήταν μικρή και ασύμφορη, τη χρονιά που εγώ άρχισα να πηγαίνω σχολείο. Σταμάτησε κι ο γεράκος να εργάζεται, αλλά εξακολουθούσε να έρχεται τα βράδια και να τα πίνει, κατ' ιδίαν, στην κλειστή πια ταβέρνα, παρέα με έναν ή δύο ακόμα πιστούς της. Εξάλλου μερικά μαγειρέματα συνεχίζονταν, για να παρασκευάζονται οι ουζομεζέδες που πρόσφερε το καφενείο, κι ο Μελέτης μια στο τόσο σηκωνόταν από το τραπέζι κι έδινε ένα χέρι στην κουζίνα. Την ώρα της μεγάλης φούριας, όταν τύχαινε κάποιος από τα μικροταβερνεά της περιοχής να ξεμείνει από κρασί, βοηθούσε και στην πώληση της ρετσίνας, γιατί κάνα δυο φορές τον είχα δει να αγκομαχάει με την νταμιζάνα αγκαλιά στη σκάλα του υπογείου. Το πιο πολύ τον έβλεπα να παραπατάει στη σκάλα με το δικό του κανάτι της μισής οκάς ή μ' ένα ξέχειλα γεμάτο νεροπότηρο στο χέρι.

Ούτε συγγενής ούτε ξένος. Τόσο συχνά που τον έβλεπα, ο Μελέτης ανήκε σε μια ενδιάμεση κατηγορία και γι' αυτό, ένα βράδυ που ο πατέρας τον έδωξε βγάζοντάς τον με σπρωξιές από την ταβέρνα, πίστεψα ότι την επόμενη μέρα θα ξαναρχόταν. Πέρασε καιρός, μήνες, ίσως και χρόνος, για να ξανακούσω τ' όνομά του στο τραπέζι όπου τρώγαμε και να μάθω ότι πέθανε.

Στο μεταξύ είχε βρει αλλού δουλειά κι έπαψε να μας έρχεται κι ο νεαρός ξάδελφος της μητέρας μου, ο Τζίμης. Εξακολουθούσαμε να τον βλέπουμε από καιρού εις καιρόν στις μεγάλες οικογενειακές συνάξεις (την Καθαρά Δευτέρα, στην αυλή της χήρας μάνας του, γύρω από το πηγάδι και κάτω από την τζιτζιφιά τους γινόταν η μεγαλύτερη), όμως άλλες φωτογραφίες σαν εκείνες που του άρεσε να βγάζουμε στην κεντρική πλατεία, με τον ίδιο στη μέση και με τον αδελφό μου και μ' εμένα στα δεξιά και στ' αριστερά του, έκτοτε δεν ξαναβγάλαμε.

Μια δεύτερη αλλαγή, που έφερε τα πάνω κάτω σε όσα μέχρι τότε ήξερα, ήταν η απουσία του αδελφού μου τ' απογεύματα και τις αργίες από το σπίτι. Ο Θανάσης, ο αδελφός μου, με το που επέστρεφε από το σχολείο, έτρωγε κι αφού προετοιμάζε στα γρήγορα τα μαθήματα της επόμενης ημέρας έφευγε για το καφενείο, όπου βοηθούσε αναπληρώνοντας τον Τζίμη.

Πήγαινε τότε στην προτελευταία τάξη του δημοτικού –ήταν τρία χρόνια μεγαλύτερός μου ο Θανάσης– κι οι επιδόσεις του ήταν σπουδαίες. Αρκεί να έβλεπες τα δεκάρια με τα θαυμαστικά στα τετράδιά του της αριθμητικής, κι ακόμα καλύτερα να έβλεπες τις καλλιγραφημένες εκθέσεις του με τα λιγνά, στεγνά γράμματα και τις στοιχισμένες αράδες, χωρίς μουτζαλιές και σβησίματα, χωρίς τα διορθωμένα με κόκκινο μολύβι δικά μου λάθη, για να καταλάβεις. Ο πατέρας μας, που άκουγε από τον δάσκαλο κι από τους άλλους γονιούς στη γειτονιά ότι ο Θανάσης «θα πάει μπροστά», φούσκωνε από περηφάνια. Πίστευε στην πρόοδο, στα γράμματα και στη σκληρή δουλειά, και χαιρόταν για το παιδί του.

Όμως τα παιχνίδια στα οποία με είχε μάθει ο αδελφός μου, τα συνηθισμένα που έπαιζαν τα παιδιά της εποχής και της ηλικίας μας, αλλά που με εμάς τους δυο για παίκτες, στην αυλή του σπιτιού, εξελίσσονταν βίαια, με μώλωπες και γδαρσίματα στα πόδια, στα χέρια και στο κορμί μου, είχαν πάρει τέλος. Η άλλη όψη του Θανάση, του μεγαλύτερου αδελφού που προστάτευε τον μικρότερο στη διάρκεια των πολέμων που ξεσπούσαν ανάμεσα στις συμμορίες, παραέξω και παραπέρα, στους χωματόδρομους και στις αλάνες της περιοχής, μου είχε επίσης λείψει. [...]

Η απομάκρυνση ολοκληρώθηκε σαν έκλεισαν τα σχολεία το επόμενο καλοκαίρι, στη διάρκεια του οποίου έφευγε νωρίς το πρωί, μαζί με τον πατέρα μας, κι επέστρεφε από το μαγαζί και πάλι μαζί του, αργά το βράδυ. [...] Τον έβλεπα το βράδυ καμιά φορά, που μ' έπαιρνε μαζί της η μάνα μας και με κάθιζε σ' ένα τραπεζάκι άκρη άκρη, μπροστά στον κεντρικό δρόμο, για να κοιτάζουμε τ' αυτοκίνητα που περνούσαν και να κάνουμε, όπως έλεγε, παρέα. Επάνω του είχα τα μάτια μου –στις δύο πόρτες απ' όπου περίμενα ότι θα εμφανιζόταν με τον φορτωμένο δίσκο–, ελπίζοντας, μάταια, να συναντήσω τα δικά του.

Αλλά κι όταν κόπαζε η δουλειά, στο δικό μας τραπέζι ούτε που πλησίαζε. Πήγαινε και καθόταν στην, αθέατη σ' εμάς, πλευρά της γωνιακής αυλής, στη μεριά του παράδρομου με την πιάτσα των ταξί, κι άκουγε τις κουβέντες που έκαναν οι ταξιτζήδες μεταξύ τους. Κι ένα βράδυ εξαφανίστηκε στο βάθος του παράδρομου και στα σκοτάδια.

Έτσι είπαν οι ταξιτζήδες, όταν βγήκε από το μαγαζί ο πατέρας κι άρχισε να τον αναζητάει, ότι τον είχαν δει να τρέχει στον χωματόδρομο με τα πέντε έξι σπίτια, που εκατό μέτρα παρακάτω κατέληγε στο μεγάλο αλλά κλειστό πια ελαιοτριβείο και σε αδιέξοδο.

Στ' αριστερά, στην πρόσοψη του χωματόδρομου, το κατάφυτο κτήμα ενός διώροφου αρχοντικού, στη δική μας δεξιά πλευρά, πίσω από έναν μαντρότοιχο, μια χορτολιβαδική έκταση αρκετών στρεμμάτων, και στο βάθος, κατά μήκος της περιφραξής του ελαιοτριβείου, το δάσος με τις βερικοκιές. Όλα εκεί γύρω ήταν τα πιθανά καταφύγια και οι κρυψώνες του Θανάση, σε απόσταση λίγων μέτρων από το καφενείο και τον κεντρικό οδικό άξονα, αλλά και σε βαθύ σκοτάδι.

Ακολούθησα από απόσταση τον πατέρα, που διάνυσσε τα δύο τρίτα του χωματόδρομου καλώντας τον να εμφανιστεί. Ήξερε –όπως κι εγώ ήξερα– ότι ο Θανάσης δεν επρόκειτο να υπακούσει και σύντομα ξαναγύρισε στο μαγαζί του.

Πάνω από μία ώρα έλειψε. Γύρισε από την αντίθετη κατεύθυνση, από την πλατεία της πόλης, και χωρίς να πει λέξη στη μάνα μας, που τον ρωτούσε, μπήκε μέσα. Δεν ξέρω τι είπε στον πατέρα. Τον είδα όμως μετά από λίγο που είχε πάρει τη σκούπα και που έπιασε, με το κεφάλι ψηλά, να σκουπίζει.

Έκλεισε το μαγαζί, κι εμείς, μια συνηθισμένη τετραμελής οικογένεια, τα δύο παιδιά μπροστά, οι δυο γονείς πίσω, συντονίζαμε τον βηματισμό μας επιστρέφοντας στο σπίτι, και δεν λέγαμε τίποτα παρά μόνον χαιρετούσαμε τους λιγοστούς εκείνο το καλοκαιρινό βράδυ γνωστούς συντοπίτες μας κι ετοιμαζόμαστε για το μετά, καθώς δεν θα μας έβλεπε κανείς όταν θα μπαίναμε στο σπίτι.

Ακούγαμε που τον ρωτούσε «πού ήσουν;» ξανά και ξανά, ακούγαμε και τα απαντωτά χτυπήματα της λουρίδας του, κι εκείνου απάντηση καμία. «Πες γιατί θα σε σκοτώσω» του έλεγε, «κέρατο» τον αποκαλούσε, κι από το στόμα του Θανάση, εξόν οι ρυθμικοί βόγκοι του, τίποτα.

Η μάνα μας τη μια έκρυβε με τα χέρια το πρόσωπο και την άλλη έκλεινε τ' αυτιά της. Όχι μόνον εκείνη τη φορά, όλες τις φορές: να μην τη βλέπουν και να μην ακούει ήθελε, κι επειδή δεν είχε πού να κρυφτεί και περίπτωση να καταφύγει στην κρεβατοκάμαρά τους ή στο διπλανό δωμάτιο –το δωμάτιο των παιδιών– δεν υπήρχε, κατέφευγε στο κλάμα.

Όταν ο πατέρας μου απόκαμε, απαίτησε να στρωθεί τραπέζι και να καθίσουμε μαζί του. Η μάνα μου κι εγώ για ώρα πολλή κάναμε ότι τρώγαμε. Κι εκείνος το ίδιο. Μέχρις ότου, σαν να θυμήθηκε ξαφνικά κάτι, σηκώθηκε, παρασέρνοντας και την καρέκλα στη φυγή του, και ξαναμπήκε στο δωμάτιο που ήταν ο Θανάσης. [...]

***

Οι αποδράσεις του Θανάση από τη δουλειά συνεχίστηκαν. Οι φίλοι του οι αρουραίοι, από τα γύρω σκοτεινά περιβόλια και τις βερικοκιές, του σφυρίζανε (ή μήπως ήταν η ιδέα μου;) κι εκείνος παρατούσε τον δίσκο του σερβιρίσματος κι έτρεχε να τους συναντήσει. Συνεχίστηκαν κι οι βίαιες σκηνές με τη λουρίδα, μια παλιά πέτσινη λουρίδα, κρεμασμένη μόνιμα, μετά από εκείνο το πρώτο βράδυ, σ' ένα καρφί στο χολ της κουζίνας, υπενθύμιση και φόβητρο για χρόνια μετά. [...]

Κεφάλαιο 3. Οικογενειακές φωτογραφίες

Μέσα Σεπτεμβρίου ο αγιασμός, τέλη Οκτωβρίου η παρέλαση για την εθνική εορτή και στο ενδιαμέσο οι πρόβες. Αν δεν έβρεχε (που δεν έβρεχε), καθημερινά και για μιαν ολόκληρη ώρα οι τρεις τελευταίες τάξεις, με τις δυο δασκάλες τους να επιβλέπουν και με τον κύριο Πολλάλη, τον δάσκαλο της έκτης και διευθυντή του σχολείου μας, να έχει το γενικό πρόσταγμα, γυρόφερναν την τετράγωνη αυλή. Τον τόνο τον έδινε ο κύριος Πολλάλης, άλλοτε με το «εν-δυο» της μπάσας, από φυσικού της αλλά κι από τα πολλά τσιγάρα, φωνής του και κατά διαστήματα –γιατί κι οι πιο ευσυνείδητοι διευθυντές κάποτε κουράζονται– με τη σφυρίχτρα του.

Εμείς, των μικρών τάξεων, επίμονοι θεατές όταν μας δινόταν η ευκαιρία, παρακολουθούσαμε τις δοκιμές της παρέλασης, εστιάζοντας στον επικεφαλής σχηματισμό των μεγαλύτερων παιδιών, με τον καλύτερο συντονισμό και τον πλέον σοβαρό βηματισμό, και θαυμάζαμε. Θαυμασμός ίσον ζήλια και περηφάνια μαζί για τον πρώτο της παράταξης και τη μοναξιά του, για τον Θανάση που, χωρίς παραστάτες στ' αριστερά και στα δεξιά του, κατάφερνε ν' ακολουθεί τον ρυθμό και να διατηρεί τον διασκελισμό του σταθερό. [...]

Η 28η Οκτωβρίου, με το λιγοστό της φως και τον ουρανό ολόγυρα κουκουλωμένο, σχεδόν δεν ξημέρωσε. Τον Θανάση τον είδα να φεύγει. Θυμάμαι τα παπούτσια του που γυάλιζαν, τίποτα άλλο– κι ότι γύρισα πλευρό και συνέχισα να κοιμάμαι.

Ούτε κι η μάνα μας, μ' εμένα στο σπίτι άρρωστο, μπόρεσε να τον δει σημαιοφόρο. Το άφησε για μιαν άλλη φορά και εθνική επέτειο. Έχουμε καιρό, τη φαντάζομαι να σκέφτεται. Μόνον ο πατέρας μας, από το μαγαζί του, απ' όπου ξεκινούσαν οι παρελάσεις, κι όταν είχαν ήδη αρχίσει

οι αστραπές και οι βροντές, πρόλαβε και τον είδε.

Ημέρα αργίας που ήταν και με τον κατακλυσμό που ακολούθησε, στο καφενείο μας λίγο αργότερα δεν θα πρέπει να έπεφτε καρφίτσα.

Το μεσημέρι πάντως το έκλεισαν το καφενείο κι ήταν ένα από τα ελάχιστα μεσημέρια εκείνον τον χρόνο που καθίσαμε όλοι μαζί, σαν οικογένεια, στο τραπέζι της κουζίνας.

Ακόμα κι αν τα πράγματα στη συνέχεια χειροτέρεψαν, με τον Θανάση να φεύγει το βράδυ από το μαγαζί και να έρχεται στο σπίτι αργά, που σημαίνει μετά την επιστροφή του πατέρα, αλλά και αργότερα, όταν πια είχαμε ξαπλώσει, και τον πατέρα μας να αντιμετωπίζει την εξέγερσή του βίαια, ακόμα και τότε η παρέλαση δεν ξεχάστηκε. Το αποδείκνυε μια μικρή ασπρόμαυρη φωτογραφία στην προθήκη με τα βάζα των γλυκών του κουταλιού. Κολλημένη από τα μέσα στο τζάμι, για να μη λερώνεται, αλλά και για να τη βλέπουν οι πελάτες που πλησίαζαν στον μπουφέ και στο ταμείο, η φωτογραφία απαθανάτιζε τον Θανάση τη στιγμή της διέλευσής του μπροστά από το ηρώο και τους επισήμους. [...]

Με τα πολλά, η τάξη στο σχολείο, στο καφενείο και στο σπίτι επανήλθε. Για ένα διάστημα, όπως κι όταν άρχιζε η ιστορία της οικογένειάς μας, αγαπητέ αναγνώστη, όλα έμοιαζαν να δουλεύουν ρολόι. Ακόμα κι αν στην εθνική εορτή της 25ης Μαρτίου, που μεσολάβησε, τη σημαία τη σήκωσε μία μαθήτρια –ένα όμορφο αλλά παχουλό και με χοντρά γυαλιά μυωπίας κορίτσι–, για μας και για τη φωτογραφία στην προθήκη με τα γλυκά του κουταλιού ο Θανάσης εξακολουθούσε να κόβει πρώτος το νήμα και να είναι ο σημαιοφόρος. Ήρθε ύστερα ο βαθμός στο απολυτήριο, το «10» που δόθηκε τον Ιούνιο από τον κύριο Πολλάλη μόνον στους δύο καλύτερους μαθητές του, και η απείραχτη διαγωγή, η «κοσμιωτάτη», και καθησύχασε ο πατέρας. Η συνέπεια του Θανάση στη διάρκεια των διακοπών, το ότι ξυπνούσε, χωρίς καν να του το ζητάει, και τον ακολουθούσε χαράματα στο μαγαζί, τον έπεισε, φαντάζομαι, ότι τα περασμένα θα 'πρεπε να θεωρηθούν ξεχασμένα.

[...] Μόνον τη μάνα μας δεν μπόρεσε να ξεγελάσει μέχρι τέλους ο Θανάσης. Από κοντά κι εμένα, που το έβλεπα στα αφηρημένα και στιγμές στιγμές ανήσυχια μάτια της πως κάτι δεν πήγαινε καλά. «Το λέω σ' εσένα» (έτσι άρχιζε η μητέρα όταν ήθελε να εκμυστηρευτεί, «σ' εμένα» που γνώριζε ότι θα κρατούσα το στόμα μου κλειστό) «σ' το λέω για να ξέρεις ότι κάτι ετοιμάζει ο αδελφός σου» με προειδοποίησε ένα βράδυ που καθόμαστε και πάλι στο τραπεζάκι, άκρη άκρη, και κοιτάζαμε τ' αυτοκίνητα. Δεν λέγαμε πολλά, ανέκαθεν λίγες κουβέντες, αλλά καταλαβαινόμαστε.

Όταν άνοιξαν τα σχολεία τον Σεπτέμβριο, μάθαμε τι δούλεψε μέσα στο μυαλό του όλο το καλοκαίρι ο Θανάσης. Όταν αρνήθηκε να παρακολουθήσει τα μαθήματα στο γυμνάσιο κι είπε ότι θα συνέχιζε στο καφενείο· ότι ήταν σίγουρος και πως, ναι, αυτό είχε διαλέξει να γίνει, καφετζής. [...] Πέρασε το δικό του στο τέλος. Δεν ξέρω τι σκέφτηκε και το δέχτηκε ο πατέρας. Ίσως να σκέφτηκε ότι το πολύ πολύ ο Θανάσης να έχανε εκείνον τον έναν χρόνο κι εν τω μεταξύ να ερχόταν στα συγκαλά του και τον επόμενο Σεπτέμβριο να παρακολουθούσε τα μαθήματα στο γυμνάσιο. Ίσως να κατάλαβε ότι προσπαθούσε μάταια· γιατί του έμοιαζε κι ήταν σκληρό παιδί ο Θανάσης· κι αυτό φάνηκε κι από το μεγάλο πείσμα του μετά. [...]

Μια άλλη μέρα, Μεγαλοβδομάδα πρέπει να ήταν και πάλι, γιατί θυμάμαι τη μαυρίλα της και γιατί βοηθήσαμε κι οι δυο μας στο μαγαζί, διαπίστωσα ότι η φωτογραφία του της παρέλασης έλειπε από την προθήκη με τα βάζα των γλυκών του κουταλιού. Το πρώτο που σκέφτηκα ήταν πως την είχε αφαιρέσει ο ίδιος. Ακόμα και σήμερα, καμιά φορά σκέφτομαι ότι μπορεί να την κα-

τέστρεψε ή κάπου να την κατακόνιασε και να υπάρχει. Μπορεί, πάλι, που είναι και το πιο πιθανό, να το έκανε ο πατέρας μας. Να παραδέχτηκε με τον καιρό την ήττα του ή να ήταν η πράξη του αυτή μια ακόμα τιμωρία. Ο αδελφός μου πάντως, όταν την ίδια εκείνη μέρα βρήκα την ευκαιρία και τον ρώτησα τι απέγινε η φωτογραφία, απάντησε χωρίς λόγια – μ' ένα ανασήκωμα των ώμων.

[Συμπάρδης 2018: 21-29]

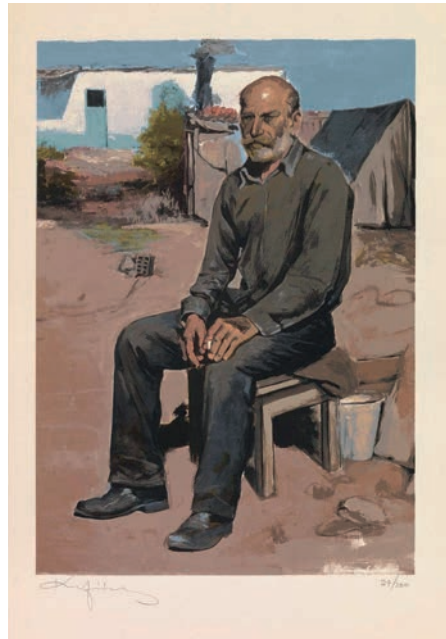
18. Ναζίμ Χικμέτ, *Μικρόκοσμος*

Όταν ετούτο τ' άστρο που το φως του
 Πέφτει τώρα στα μάτια μου σα μια χρυσή σταγόνα
 Όταν ετούτο τ' άστρο πρώτη του φορά
 Έσκισε τα σκοτάδια του κενού
 Πάνου στη γης δεν υπήρχε μήτε ένα πανδοχείο
 Τ' αστέρια ήτανε γέρικα
 Κι η γης ήτανε βρέφος.
 Είναι μακριά από εμάς τ' αστέρια
 Μακριά-μακριά, πολύ πολύ μακριά
 Ανάμεσα στ' αστέρια η γη μας είναι μια κουκκίδα
 Μια τόση δα κουκκίδα
 Κι η Ασία το 'να πέμπτο είναι της γης μας.
 Μια χώρα της Ασίας είναι οι Ινδίες.
 Μες στις Ινδίες μια πόλη είναι η Καλκούτα
 Ο Μπενερτζή δεν είναι παρά μοναχά ένας άνθρωπος μες στην Καλκούτα.

Και να, τι θέλω τώρα να σας πω
 Μες στις Ινδίες, μέσα στην πόλη της Καλκούτας,
 φράξαν το δρόμο σ' έναν άνθρωπο.
 Αλυσοδέσαν έναν άνθρωπο 'κει που εβάνιζε.
 Να το λοιπόν γιατί δεν καταδέχουμαι
 να υψώσω το κεφάλι στ' αστροφώτιστα διαστήματα.
 Θα πείτε, τ' άστρα είναι μακριά
 κι η γη μας τόση δα μικρή.

Ε, το λοιπόν, ό,τι και να είναι τ' άστρα,
 εγώ τη γλώσσα μου τους βγάζω.
 Για μένα, το λοιπόν, το πιο εκπληκτικό,
 πιο επιβλητικό, πιο μυστηριακό και πιο μεγάλο,
 είναι ένας άνθρωπος που τονμποδίζουν να βαδίζει,
 είναι ένας άνθρωπος που τον αλυσοδένουνε.

[Χικμέτ 2016: 17]

Κώστας Μαλάμος (1913-2007), *Γέρος*.

19. Ισίδωρος ο Αιγεάτης, *Επιτύμβιο Επίγραμμα*

156

Με τα καλάμια και τις ξόβεργες κέρδιζε την τροφή του
απ' τον αέρα ο Εύμηλος. Λιτά εζούσε, μα ελεύθερα.
Και χέρι ξένο για χάρη της γαστέρας του ποτέ του δεν ασπάστηκε.
Αυτό η τρυφή του στάθηκε, αυτό η ευφροσύνη.
Χρόνια ενενήντα μέτρησε και τώρα αναπαύεται.
Στα τέκνα του κληρονομιά, φτερά, καλάμια, ξόβεργες αφήνει.

[Επιτάφιος λόγος 1999: 156]

Εκτενέστερα κείμενα

1. Δημήτρης Χατζής, *Το διπλό βιβλίο*, Ροδακίό, 1999.

Είτε ολόκληρο είτε μία ενότητα όπως «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΠΛΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

[...]

«Ο ΚΑΣΠΑΡ ΧΑΟΥΖΕΡ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΗ ΧΩΡΑ»

Τη μικρή τη Σπανιόλα, τη φουμαδόρισσα είναι μέρες που δεν τη βλέπω. Μήτε στο διάλειμμα των δέκα μήτε και τις άλλες ώρες. Θα την έδωξαν, λέω. Κάνει ντιστσιπλίν –δεν είχε καμιά πειθαρχία. Δε μπορούσε, μου 'λεγε στο διάδρομο. Τι δε μπορούσε; Δεν την μπορούσε τη νόρμα –το ντιστσιπλίν. Δεν την μπορούσε και την ασφαλτο άμα σκολάσουμε. Μπορεί και να πέθανε. Αν πέθανε, αλήθεια, οι δικοί της θα τη θάψανε με μεγάλες τσιριμόνιες και πολλούς σπανιόλικους θρήνους. Είδα μια φορά που κηδεύαν έναν γι' αυτό το λέω. Είχαν και σημαία. Για φαντάσου, σκέφτηκα, να κηδευτώ κ' εγώ με τη γαλανόλευκο.

Καημένο κορίτσι... Μου λείπει τώρα. Είταν ένα λιγνόπραματάκι, κλωμό, με κάτι μάτια μεγάλα, σαν της Αναστασίας κι αυτή –κάτι μπράτσα καλαμένια– το πηλοφόρι που λέγαμε.

Οι χειρότερες απ' όλους, χειρότερα απ' όλους εμάς είναι αυτές οι Σπανιόλες. Πάνε πάντα μαζί, σαν τα μελίτσια, σαν τα μυρμήγκια. Όπου βρίσκεται μία, θα 'ναι σίγουρα κι άλλες ή θα 'ρθούνε σε λίγο. Σα να φοβούνται να 'ναι μονάχες τους. Δε μπορούν να ζήσουν χωρίς ν' ακούν η μία την άλλη –τσιού τσιού τσιού– όλο κάτι λένε. Ο Μπρουσάκης θέλει να μας εξηγήσει στο καφενείο πως έρχονται όλες από χωριά, κατευθείαν από το χωριό τους. Και δε μπορούν να λευτερωθούν απ' αυτό –το πηγάδι της πλατείας, τα κρυά τα νερά, τα κουτσομπολιά, τις κατσίκες, τ' αγαπητηλίκια τους. Επειδή, μας λέει ο φιλόσοφος, το χωριό τους εκεί έμεινε ακόμα με τη ζωή τη δική του, δεν το σκόρπισαν ολότελα, όπως έγινε από χρόνια σε μας στην Ελλάδα. Σκολνάνε, λοιπόν, και τρέχουν να βρουν τους δικούς τους. Και ξεπορτίζουν κατά το βράδυ οι δούλες που 'ναι στα σπίτια, οι λαντζέρισσες κ' οι γκαρσόνες απ' τα ρεστοράν, τις πιτζαρίες, τα καφενεία, να βρουν τις άλλες Σπανιόλες, να πούνε τα τσιού τσιού τσιού τους –αν έχουν ακόμα δουλειά, να σταθούνε μια στιγμή στη γωνιά του δρόμου, ν' αλλάξουν ένα φιλί με τη φιλενάδα τους, να πουν, πως –αύριο πάλι, την ίδια ώρα, εδώ στη γωνιά– και να φύγουνε τρέχοντας, να μην έχουνε φασαρίες με τα ντιστσιπλίν, τις κυράδες τους –δεν παίζουν αυτές οι Φράου Μπάουμ που τις έχουν στα σπίτια τους.

Ένα μικρό ρωμαίικο, σαράντα χιλιάδες ψυχές, είμαστε δω σε τούτη την πόλη. Περισσότεροι δηλαδή κι απ' όλο το Βόλο. Και τους έχουμε βέβαια κάμποσους τέτοιους και μεις –το κουβαλήσαν εδώ το χωριό τους, στο χωριό τους γυρίζουνε και κοιμούνται το βράδυ, στο χωριό τους ξυπνούνε κάθε πρωί και περιμένουν ν' ακούσουνε τα κοκόρια, που δε λαλούν στη Στουτγκάρτη

– περπατούνε πάνω στην άσφαλτο και δεν έχουνε κοτρώνια για να σκοντάψουν, παραπατούνε και παραδέρνουν μέσα στα σίδερα, τα γυαλιά, τ' αλουμίνια πού 'ναι γύρω τους. Δε σου λέω γι' αυτούς –δεν είναι δική μου δουλειά– πήγαινε βρες τους –μπορεί να σου πουν αυτοί περισσότερα για το ρωμαϊκό που ζητάς. Εγώ –για μένα σου λέω.

Και σου λέω, λοιπόν, πως είμαι τέσσερα χρόνια φευγάτος και τη νοσταλγία της πατρίδας, που λένε, ποτές δεν την είχα. Δεν την ξέρω πώς είναι. Φαίνεται δηλαδή πως εγώ δεν έχω πατρίδα, δεν την έχω στην πατρίδα μου την πατρίδα, όπως την έχουν αυτές οι ανόητες οι Σπανιόλες, οι δικοί μας που βασανίζονται με τη νοσταλγία της, ο Σκουρογιάννης ο φίλος μου με το μεγάλο Ντομπρίνοβο που μας λέει. Εγώ ποτέ δε γυρίζω στη Σούρπη, στο σταθμό των λεωφορείων που στεκόταν η Αναστασία και με περίμενε, στην πλατεία του Αλμυρού που βρισκότανε το σινεμά μας της Κυριακής, στο ξυλάδικο, στο μαγέρικο του Βόλου που πηγαίναμε με το Μάστορα, δεν συλλογίζομαι τον εαυτό μου μέσα σ' αυτά, δεν θέλω νά ξαναπάω.

Είμαι, λοιπόν, ένας άνθρωπος που δεν έχει πατρίδα.

Αυτοί που πήγανε και το φκιάξανε το ΑΟΥΤΕΛ πάνω-πάνω στο σταθμό των σιδηροδρόμων, τον είχανε βέβαια το σκοπό τους. Την οικονομία τους στις μεταφορές και τα τέτοια –που τα σκέφτομαι, τα μετρώ, προσπαθώ και γω να τα καταλάβω. Από κει και πέρα τους έχω εγώ τους μπελάδες μ' αυτό το σταθμό, άλλους λογαριασμούς –κ' είναι και δυσκολότερο να τους κάνω.

Από το διάδρομο που περνάω με το καρότσι μου, τον έχω αντίκρυ μου το σταθμό. Δεξιά μου καθώς περνάω φορτωμένος, αριστερά μου ξεφόρτωτος. Γυρίζω, χωρίς να θέλω, τα μάτια μου, κοιτάζω τα τραίνα που μπαينوβγαίνουν. Να σταθώ, να κοιτάξω καλύτερα δεν έχω καιρό, να σταματήσω δε γίνεται. Μπόρεσα ωστόσο και τις μέτρησα τις γραμμές. Είκοσι και τρεις στη σειρά. Λέω με το νου μου πως δεν είναι δα και μικρός αυτός ο σταθμός μα δε θά 'ναι κιάλας από τους μεγάλους του κόσμου. Είναι μεσαίος, λοιπόν. Ένας ωραίος, μεσαίος σταθμός μιας μεσαίας γερμανικής πόλης. Ωραία το βρήκα κι αυτό.

Στην τρίτη γραμμή, στις οχτώ καί μισή, φτάνει ένα πράσινο. Είναι την ώρα που αρχίζω. Από πούθε φτάνει, δεν το ξέρω. Είναι σα να με καλημερίζει –εδώ είμαστε πάλι. Ένα άλλο, γαλάζιο, ξεκινάει στις δέκα από την έκτη γραμμή. Πού πάει δεν ξέρω –πάμε παρακάτω και κείνο και γω– σα να μου λέει δηλαδή πως έχει κι άλλα τραίνα, να μπουνε, να βγούνε, πώς έχει κι άλλα καρότσια να κουβαληθούνε μέσα στη μέρα. Στις τέσσερις και σαράντα πέντε, λίγο πριν τελειώσω, μπαίνει το τραίνο που μ' έχει φέρει και μένα –σία κι αράξαμε, λέω και πάω να βγάλω τη φόρμα μου.

Έτσι γίνεται όλη μέρα, κάθε μέρα μ' αυτά τα τραίνα. Έτσι όπως έρχονται, γλιστρώντας σα θυμωμένα απάνω στις ράγες τους, φέρνουνε εδώ, καταντικρύ μου, πίσω απ' τα τζάμια της νόρμας μου, αυτό που λένε στο καφενείο πως είναι ο μεγάλος ο κόσμος. Αυτοί το λένε μονάχα, εγώ το 'χω εδώ και το βλέπω. Είναι τα τραίνα που φτάνουν από παντού, πάνε παντού –δεν το ξέρεις το πούθε, δεν ξέρεις το πού. Ο μεγάλος ο κόσμος είναι, λοιπόν, το παντού. Και την έχω κάποτε τη νοσταλγία του από κει που τα βλέπω –να φύγω μια μέρα μ' αυτά– τη νοσταλγία που δεν έχω για τη Σούρπη, για την Ελλάδα. Και λέω τότε πως ο μεγάλος ο κόσμος, αυτός μπορεί να 'ναι η πατρίδα μου –και να το, λοιπόν, πως έχω και γω μια πατρίδα. Μια καινούργια πατρίδα. Είναι μέσα στο μεγάλο κόσμο.

Ύστερα, το συλλογίζομαι, πάλι, πως όχι, δεν έχω. Όλα τα τραίνα που ξεκινάνε, δεν πάνε βέβαια να σκορπιστούν στον αέρα, έχουνε κάπου να πάνε. Έχουν όλα τους ένα τέρμα –εντστασιόν, που λένε γερμανικά. Πάνε στη Σούρπη, σε κάποιο χωριό των Σπανιόλων, στο Ντομπρίνοβο. Και,

λοιπόν, είναι ψέματα κι ο μεγάλος ο κόσμος, είναι οι μικρούτσικοι κόσμοι μαζί. Και μένω πάλι χωρίς την πατρίδα, χωρίς μικρούτσικο κόσμο δικό μου –που δεν τον έχω– και χωρίς τη νοσταλγία του μεγάλου του κόσμου –που δεν υπάρχει.

Το δικό μου το εντστασιόν είναι τούτη η Στουτγκάρτη στη Γερμανία. Δεν τη διάλεξα –μού'λαχε. Συλλογίζομαι πως τα περισσότερα απ' αυτά που μου γίνονται εμένα είναι της τύχης μονάχα. Παρά τρίχα και γω να βρισκόμουνα στο Αννόβερο, μπορούσε να πάω στο Βέλγιο, μπορούσε να μείνω για πάντα στο Βόλο. Είταν ο Σταύρος εδώ, βρέθηκα εδώ. Πριν από λίγα χρόνια μήτε την ήξερα πως έχει μια τέτοια πόλη στον κόσμο. Και δεν την ξέρω και τώρα. Ξέρω μονάχα το ΑΟΥΤΕΛ που δουλεύω, το δωμάτιο της Φράου Μπάουμ που κοιμάμαι και τη μεγάλη τη λεωφόρο που βρίσκεται ανάμεσά τους –ένα σκοινί τεντωμένο να πάω και να 'ρχομαι.

Είπαμε για το εργοστάσιο, να σου πω τώρα για το δωμάτιο.

Το κληρονόμησα από το Σταύρο, μαζί με τις τρεις κουβέρτες του που τις έχω ακόμα για να σκεπάζομαι, ένα κρεβάτι, ένα κομοδίνο και καρέκλα μία. Και μαζί μ' έναν πόντικα, που τον νιώθω κάποτε και γυρίζει μέσα στο δωμάτιο –κάθομαι ασάλευτος στο κρεβάτι μου, ανάσα δεν παίρνω– μη μου φύγει όσο ν' αποκοιμηθώ με τη συντροφιά του. Αόρατος είναι κι αυτός, τη μουτσούδα του ποτέ δεν την είδα, ξέρω μόνο πως υπάρχει.

Δωμάτιο της υπηρεσίας πρέπει να 'τανε κάποτε. Από την πίσω μεριά του σπιτιού. Περνάς την αυλή για να μπεις. Από την πίσω μεριά στο εργοστάσιο, από την πίσω μεριά και στο σπίτι. Παράθυρο δεν έχει κανένα. Το φως έρχεται από 'ναν φεγγίτη, που 'ναι πάνω απ' τήν πόρτα. Ο φεγγίτης είναι καρφωμένος, δεν ανοίγει.

Η μέσα πόρτα βγάζει σ' έναν διάδρομο, στενόν, σκοτεινόν. Εκεί έχει κ' ένα μικρό καμπινέ. Στο βάθος απ' αυτόν το διάδρομο είναι η πόρτα της κουζίνας της Φράου Μπάουμ. Κλειδωμένη πάντοτε από μέσα. Η Φράου Μπάουμ μπορεί ν' ανοίξει και να 'ρθεί σε μένα. Εγώ δε μπορώ να πάω μέσα. Τα ίδια δηλαδή με το ΑΟΥΤΕΛ.

Τη Φράου Μπάουμ δεν τη βλέπω ποτέ. Μια φορά μονάχα την είδα, τότε που πρωτομπήκα σ' αυτό το δωμάτιο. Με κοίταξε, με το κεφάλι της λίγο γυρισμένο στο πλάι, όπως κάνουνε τα πουλιά και –το ράμφος έτοιμο. Από τη φωνή της κατάλαβα πως δεν είταν εχθρική, καταφρονετική –με το Σταύρο τα λέγανε– γύρισε και με κοίταξε πάλι, είταν σα να 'λεγε –δεν έχει αστεία, θα σε τσιμπήσω. Εγώ στέκομαι και χαζεύω το ράμφος. Πάλι μ' έπιασε το κακό μου: Το ράμφος με νοιάζει περισσότερο από το δωμάτιο. Τι να κάνω;

Η πόρτα της κουζίνας της έχει μια μικρή σχισμάδα. Μέσα απ' αυτήν πληρώνω το νοίκι μου. Βάζω τα λεφτά σ' ένα φάκελο, περνάω τη νεκρή ζώνη του διαδρόμου, πάω και τον ρίχνω μέσα. Όπως τα 'χανε κανονίσει και με το Σταύρο, μαζί με το νοίκι, βάζω μέσα και τα λεφτά για το ρεύμα που καίω –δεν έχει ξεχωριστό ρολόι για μένα– πολύ θα μου πήγαινε. Εγώ δεν καθυστέρησα ποτέ με το νοίκι, δεν ξόδεψα ποτέ περισσότερο ρεύμα, η Φράου Μπάουμ δεν έχει τίποτα να κανονίσει μαζί μου –δεν χρειάζεται να 'ρθει να με τσιμπήσει– και, λοιπόν, δε τη βλέπω ποτέ. Τα ίδια δηλαδή με το ΑΟΥΤΕΛ. Από την ανάποδη τώρα. Εκεί πληρώνομαι –και δεν βλέπω τίποτα. Εδώ πληρώνω –και πάλι δεν βλέπω.

Εντστασιόν.

Για να πάω το πρωί στο εργοστάσιο παίρνω το μετρό, παίρνω και λεωφορείο, αλλιώς δεν προφταίνω. Το βράδυ όμως άμα σκολάσω, πάω με τά πόδια, χειμώνα και καλοκαίρι. Για να φτάσω στο

σπίτι πρέπει να περάσω από το κέντρο της πόλης, τη μεγάλη τη λεωφόρο, με τις ρεκλάμες, τα καταστήματα, τα μπαρ, τις βιτρίνες. Τα φώτα της έχουν ανάψει. Κι αν θέλεις να ξέρεις, εγώ πολύ τ' αγαπάω τα φώτα της πόλης. Περισσότερο από τον ήλιο της μέρας. Είναι, λέω κάποτε με το μικρό το μυαλό μου, τα νέα μας μάτια, του δικού μας του κόσμου του σημερινού. Τα ηλεκτρικά τα φώτα τα βλέπουν καλύτερα.

Η λεωφόρος έρχεται κάθετα στη Μυλλερστράσσε που βρίσκεται το κατάστημα το δικό μας. Περνώντας από κει στέκομαι μια στιγμή και κοιτάζω πάλι τη βιτρίνα του –κάθε βράδυ την κοιτάζω. ΑΟΥΤΕΛ απάνω με νέον και μέσα στη βιτρίνα του όλες οι λάμπες που φκιάχνουμε, μικρές και μεγάλες, αναμμένες γύρω-γύρω σα να 'ναι κανένα χριστουγεννιάτικο δέντρο. Στέκομαι και τις κοιτάζω. Σκέφτομαι πως όλες οι λάμπες αυτές, όλες όσες έρχονται σ' αυτό το κατάστημα, μικρές και μεγάλες, κόκκινες, άσπρες ή πράσινες, έχουν όλες περάσει από τις δικές μου τις πλάτες. Κοιτάζω, λοιπόν, σα να κοιτάζω, να ψάχνω μέσα τον εαυτό μου. Κάπου, λέω, πρέπει να βρίσκεται μέσα κι αυτός. Κάνω πάλι λογαριασμούς. Δέκα-δεκαπέντε εργοστάσια μας δίνουν τα προϊόντα τους έτοιμα για να γίνει ένα λαμπάκι των δύο κηρίων. Είμαστε δηλαδή διακόσιες χιλιάδες άνθρωποι. Βάλε και τις πρώτες ύλες –είμαστε όλος ο κόσμος μέσα σ' αυτό το λαμπιόνι των δύο κηρίων. Και μας χωράει. Το 'δα σ' ένα φιλμ την περασμένη βδομάδα, που πήγαμε σινεμά με κάτι Ρωμιούς. Μας έδειχναν μια στάλα νερό κ' εκατομμύρια μικρόβια μέσα. Στέκομαι, λοιπόν, και γω, κάθε βράδυ μπροστά σ' αυτή τη βιτρίνα. Από μέσα το δικό μου το μικροβιάκι πρέπει να με βλέπει κολοσσό σε τεράστια μεγέθυνση. Απ' έξω βλέπω τον εαυτό μου στην πραγματική του διάσταση μέσα σ' αυτό το μίνι λαμπιόνι.

Αφήνω το κατάστημα, μπαίνω στη λεωφόρο.

Στην αρχή που πρωτόρθα –τα ίδια με το ΑΟΥΤΕΛ– νόμιζα τότε πως έχει πολλά να χαζέψει κανένας στη λεωφόρο. Περίμενα δηλαδή κάθε βράδυ πως κάτι θα γίνει. Τώρα το ξέρω βέβαια το λάθος μου. Εδώ ποτέ δε γίνεται τίποτα. Δεν έχει ποτέ φασαρία, καβγάδες, να γίνει αναστάτωση, ταραχή. Σπάνια, σπανιότατα, κανένα δυστύχημα μόνο. Όλα πάνε με την ίδια τάξη που πήγαν και χτες –σα να 'ναι κάπου μια αόρατη τροχαία που τα 'χει βάλει στη ρέγουλα: Τάκα-τάκα στο εργοστάσιο. Τίκι-τίκι, τίκι-τίκι το ρολογάκι στη λεωφόρο.

Βάζω τα χέρια μου και τα δυο στις τσέπες του παντελονιού μου, με το σακάκι πίσω ανασηκωμένο –κακή συνήθεια μου λένε και δεν την κόβω– παίρνω τη λεωφόρο, την περπατάω, με το κεφάλι σκυμμένο, σαν κάτι να ψάχνω να βρω.

Άνθρωποι, κόσμος πολύς, περνάνε δίπλα μου, πάνε μαζί μου. Και πάω και γω –ο δρόμος μας πάει, η λεωφόρος, κάτω απ' τα φώτα της. Τους κοιτάζω. Όλοι τους, λέω, πηγαίνουνε κάπου, έχουνε κάπου να πάνε. Εγώ είμαι εδώ, στη λεωφόρο, στην άσφαλτο, περισσότερο απ' όλους. Δε με περιμένει κανένας έμενα, δεν έχω πουθενά που να θέλω να πάω, να γυρίσω κάπου. Σα να 'ναι το σπίτι μου, εδώ, εδώ κ' η πατρίδα μου, το κανένα σπίτι μου, η καμιά μου πατρίδα. Λένε στο καφενείο και για τους άλλους –πως ξένοι γινήκαμε όλοι στις μεγάλες αυτές πολιτείες. Αν είναι έτσι, λέω τότες εγώ –εγώ, λοιπόν, πρέπει να 'μαι ο πιο γνήσιος πολίτης της πολιτείας των ξένων– ο ιθαγενής. Και να φροντίσεις εσύ, κύριε συγγραφέα, να μου βάλουνε κάποτε και μια πλάκα στο σπίτι της Φράου Μπάουμ, από την πίσω μεριά, της αυλής, πως εδώ κατοίκησε κάποτε ο ξενότερος απ' όλους τους ξένους της πολιτείας των ξένων.

Στη δεύτερη τη γωνιά είναι το κατάστημα μέ τις αντλίες. Στέκομαι απ' έξω, διορθώνω το σακάκι μου, το τραβάω προς τα κάτω, σηκώνω τα παντελόνια μου, σουλουπώνομαι λίγο –ευπρεπί-

ζομαι, που λένε, μπαίνω. -Καλησπέρα σας, λέω, ξανάρχομαι. Με ξέρουν όλοι, υποκλίνονται όλοι. Είμαι πελάτης εδώ. Τρεις μήνες τώρα περιμένουν ν' αποφασίσω. Καλά κάνουν. Κάθε βδομάδα, κάθε δέκα μέρες, περνάω να το συζητήσουμε πάλι το ζήτημα. Και το συζητάμε. Χρειάζομαι, τους είπα, μιαν άντλία –στα τριάντα μέτρα να τ' ανεβάζει το μοτεράκι της το νερό. Δεν είναι για μένα, το σουλούπι μου λίγο το δείχνει, είναι για την έπαυλη του κυρίου μου –επιστάτης είμαι εκεί. Έχω κάποιες αντιρρήσεις γι' αυτές που μου δίνουν. Είδα παρακάτω κάτι αμερικάνικες –είδα βέβαια και τις γιαπωνέζικες– μου φανήκαν καλύτερες. Τα μιλήσαμε με τ' αφεντικό μου –δεν αποφασίσαμε ακόμα. Μου λένε τότε πως είναι πρόθυμοι, με δικά τους έξοδα, να το δούμε επιτόπου, να τη δοκιμάσουμε την άντλία. Κανένας λόγος, τους λέω –εγώ είμαι ειδικός στις αντλίες, είναι το είδος μου. Θα ξαναπεράσω την άλλη βδομάδα με την οριστική μας απάντηση. Αυτοί λένε τότε να περάσω σε δέκα μέρες, θα 'χουνε φέρει κάτι μοντέλα καινούργια –ακριβώς αυτό που ζητάμε. Βεβαιότατα, λέω, θα ξαναπεράσω.

Μ' αυτούς είμαι εντάξει. Φοβάμαι μονάχα την ώρα που βγαίνω, μη με δει κανένας Σκουρογιάννης κ' έχουμε πάλι τραβήγματα –βιομηχανικές κατασκοπίες και τα λοιπά. Της Έρικας δεν της είπα βέβαια τίποτα –εκεί να δεις τι τραβήγματα θα 'χαμε με τη θετικιά Γερμανίδα.

Το μικρό μου θέατρο της αντλίας τελείωσε –και φυσικά χωρίς την αντλία– που φυσικά δεν θα 'ξερα τι να την κάνω. Και βγαίνω πάλι στη λεωφόρο. Μαγαζιά, βιτρίνες, ρεκλάμες, φωτεινές επιγραφές –αυτά που αγαπάω. Το μεγάλο θέατρο της κοινωνίας της κατανάλωσης, που λένε στο καφενείο. Ότι ποθείτε θα το βρείτε εδώ. Και δεν είναι ακριβώς αυτό που ποθείτε μονάχα, αυτό που θα βρείτε. Είναι το μεγάλο θέατρο που το παίζουμε όλοι, που μας παίζουν όλοι, που τους παίζουμε όλους.

Αυτό για το θέατρο δεν το 'παν στο καφενείο, είναι από κείνα που τα βρίσκω μονάχος μου. Οι σοφοί μας τα λένε κάπως αλλιώς –μας κάνει τάχα κακό, μας διαφθείρουν με τη σπατάλη, την αφθονία, την αχρηστία των πραγμάτων που βρίσκονται εδώ. Το νέον όπιον των λαών –το λέει ο Γιαννόπουλος.

Και να με και γω με το όπιόν μου. Στέκομαι μπροστά σ' αυτές τις γεμάτες, τις ωραίες βιτρίνες, χαζεύω, μαγεύομαι, τις αφήνω να με διαφθείρουν όσο θέλουν. Κοιτάζω τα είδη τους, μελετώ τα σχήματα και τα χρώματα, σκέφτομαι τις ποιότητες, τα υλικά τους, βλέπω τις τιμές τους, τις λογαριάζω με τα μεροκάματα τα δικά μας. Είμαι καταναλωτής. Για τους σοφούς μας του καφενείου σημαίνει πως διαλύομαι, αλλοτριώνομαι, λένε, μέσα στους άλλους. Για μένα τέτοιαν ώρα στη λεωφόρο, που δεν έχω πουθενά να πάω –είμαι καταναλωτής θα πει πως υπάρχω. Υπάρχω μέσα στους άλλους. Έχω στην τσέπη μου τα λεφτά μου –μοιράζομαι τη ζωή μας, ας λένε πως είναι ψεύτικη, ας είναι και θέατρο μόνο.

Κοιτάζω, λοιπόν, όσο θέλω, κάνω μία και μπαίνω και στο κατάστημα. Μπορώ να διαλέξω –για μένα το 'χουν αυτό το κατάστημα. Διαλέγω. Δε με ρωτάει κανένας ποιος είμαι, πού τα βρήκα τα λεφτά μου, με περιμένουνε να διαλέξω –πρέπει να με περιμένουν. Σούζα. Είναι η δική τους η νόρμα. Και σκέφτομαι εδώ πως ένας μας να παραβιάσει τη νόρμα του, όλος αυτός ο μηχανισμός, το σύστημα της παραγωγής και της κατανάλωσης γκρεμίζεται αμέσως. Και δεν αφήνουν βέβαια κανέναν να μην κρατάει τη νόρμα του. Μα δεν αφήνουμε και μεις οι άλλοι τους άλλους. Αυτή η πωλήτρια εδώ πρέπει να στέκεται σούζα μπροστά μου –βάζω τις φωνές αλλιώς– αύριο τη διώχνουν, όπως διώξανε τη Σπανιόλα. Έτσι γίνεται το σύστημα, έτσι γίνεται και το πλέγμα που το κρατάει –το κρατάμε– κ' είμαστε όλοι μέσα.

Το πρόσεξες; Εδώ στη λεωφόρο η σοφία μου τετραπλασιάζεται κάθε βράδυ.

Μα –στάσου λιγάκι, να τελειώσουμε με το κατάστημα. Μπορώ να φύγω χωρίς ν' αγοράσω –απλούστατα δεν αποφάσισα. Είναι δικαίωμά μου –δημοκρατικό κι αναφαίρετο. Πρέπει να με καλησπερίσουν, να μου χαμογελάσουν που φεύγω. Είναι καθήκον τους –κοινωνικό κι απαράβατο. Αποφασίζω; Πρέπει να μου δώσουν αυτά που ζητάω. Και τ' αγοράζω. Ξυραφάκια, καθρεφτάκια, κρικούς ωραίους για τα κλειδιά –που δεν έχω– σβηστήρια –που δε μου χρειάζονται– ένα σβηστήρι, παρακαλώ, για τα σχέδιά μου –μαλακό– κορδόνια για τα παπούτσια, κανένα μαντίλι από κάποτε, κανένα σαπούνι. Μου το τυλίγουν ωραία –ωραία σε χαρτιά χρωματιστά– σπατάλη, λέω. Μου τα βάζουνε κάποτε σε μια σακουλίτσα νάιλον –άλλη σπατάλη. Και τότε σκέφτομαι εγώ πως η σπατάλη γίνεται βέβαια για να μπορούνε να ζούνε μέσα στο σύστημα οι βιομηχανίες αυτές που φκιάχνουν τις άχρηστες σακουλίτσες. Και το σύστημα –τι είναι το σύστημα; Εκεί πια τα μπερδεύω λιγάκι. Τα ίδια με το ΑΟΥΤΕΛ.

Παίρνω τη σακουλίτσα μου και καμαρώνω που φεύγω κρατώντας τα ψώνια μου. Όταν γυρίσω στο σπίτι θα τα πετάξω στο συρτάρι του κομοδίνου –γέμισε από τέτοια. Έχουν δίκιο, σκέφτομαι τότε, οι σοφοί μας του καφενείου. Τι μου χρειάζονται αυτά που αγοράζω; Τίποτα. Και μένει μονάχα πως αυτοί δε νιώθουν τη χαρά τη δική μου που τ' αγοράζω –εγώ δεν βρίσκω καμία καλύτερη.

Μα, όπως και να το πεις, ενττασιόν κι από δώ. Τέλος γι' απόψε και με το θέατρο, την κοινωνία της κατανάλωσης, το βραδινό μου περίπατο στον παράδεισο της αφθονίας.

Και ξαναβγαίνω στη λεωφόρο. Η μέρα μου πέρασε. Το μεροκάματο το 'βγαλα. Τη βιτρίνα μου του ΑΟΥΤΕΛ την κοίταξα πάλι, την αντλία μου την παζάρεψα. Τα ψώνια μου τ' άχρηστα τα 'κανα, σκούνησα με τον αγκώνα μου δυο-τρεις και τους είπα εντσιούλντιγκουνγκ, ευγενέστατος. Τις σοφίες μου τις ξανάπα, τις ξανασκέφτηκα. Και μένει ακόμα αυτό το κάτι που θέλω ακόμα να κάνω. Και δεν το ξέρω. Μοναχό του δεν έρχεται, με το δικό μου το μυαλό δεν το βρίσκω, κανένας δεν είναι να μου το δώσει. Και σκέφτομαι πάλι –έτσι είναι αυτός ο δικός μας, ο σημερινός μας ο κόσμος. Όλα μας τα 'χει φκιασμένα, κανονισμένα, δε λείπει τίποτα –τον εαυτό σου μονάχα δεν ξέρεις τι να τον κάνεις.

Και κείνο το κάτι μένει ανεκπλήρωτο. Κάθε βράδυ. Δε γίνεται τίποτα με τα ψεματάκια, τα ξεγελάσματα, το θέατρο, τις μικρές πονηριές μου –εκείνο μένει ανεκπλήρωτο. Να 'μουν τουλάχιστο λυπημένος, πολύ λυπημένος –μήτε αυτό δεν είμαι, δε μπορώ να σου πω ψέματα. Από καιρό δεν έγινε να 'μαι πολύ λυπημένος.

Τα σκέφτομαι, κάνω να πάω πιο πέρα και γίνεται τότε σα μια διάλειψη στο μυαλό μου –δεν ξέρω πώς αλλιώς να το πω. Μου φαίνεται πως άδειασε ο κόσμος. Οι άνθρωποι ρουφήχτηκαν, νεκρά κι ακίνητα μένουν όλα –νεκρή πολιτεία. Μια φωτεινή ρεκλάμα παίζει στο βάθος του δρόμου –δε βγάζω τα γράμματα– δε βγάζω τίποτα –αναβοσβήνουν μονάχα. Και στέκομαι εκεί καρφωμένος στο πεζοδρόμιο, δεν ξέρω πού βρίσκομαι.

Μια στιγμή μονάχα κρατάει. Μού πέρασε. Όλα ξανάρθαν στη θέση τους, στη θαυμάσια τάξη τους, τη θαυμάσια τάξη μας. Η μεγάλη πολιτεία είναι πάλι γύρω μου, γυαλί κι αλουμίνιο, η ασφαλτός η δική μου, ο μαύρος καθρέφτης της που γυαλίζει. Η πολιτεία των ξένων.

Έτσι είναι οι άλλες οι μέρες. Το Σάββατο έχω την έξοδο, σαν οι νοσοκόμες, οι φαντάροι, τα δουλάκια. Να σου πω και γι' αυτήν, να μη λείπει τίποτα.

Εγώ πολύ τη στερήθηκα τη γυναίκα εκεί στην Ελλάδα. Σ' όλη τη νιότη μου. Το βράδυ που χωρίζαμε με το Μάστορα, στεκόμουν λίγο και τον κοιτούσα πώς έφευγε. Και γύριζα και γω στο κονάκι μου –πού να πάω; Πουθενά δεν είχα. Φίλους δεν είχα, παρέες δεν είχα, κορίτσι δεν είχα. Σε πορνείο να πάω –είχε πάντα κάτι κρυφά– δεν σικαινόμουν μόνο, το πιο πολύ πως ντρεπόμουν. Ήξερα που θα ντρεπόμουν μπαίνοντας, θα ντρεπόμουν και φεύγοντας. Έσκυβα το κεφάλι και γύριζα στο ξυλάδικο. Έλεγα καμιά φορά, να 'χα ένα κορίτσι και γω, να μου λέει –Σ' αγαπάω, ρε Κώστα– όπως γίνεται στα φιλμ. Κ' έλεγα πάλι –τι να μου ζηλέψει εμένα, τι να μου βρει για να μ' αγαπήσει;

Γυναίκα δική μου και δω δεν έχω. Και δική μου, σύζυγό μου δηλαδή και τα τέτοια, δεν θέλω να 'χω. Δε μπορώ να τον φανταστώ τον εαυτό μου να ζούμε με κάποια γυναίκα πάντα μαζί. Το βράδυ που θέλω να συλλογιέμαι τα τεχνικά μου, να κάνω λογαριασμούς –τι θα γίνει μ' αυτήν; Θα μ' ενοχλεί, θα διακόπτει το νήμα των ιδεών μου, που λένε –θα τσακωθούμε. Και πότε θα πάω στη λεωφόρο; Πότε θα πάω για την αντλία; Θα γκρινιάζει πάλι, πάλι θα τσακωθούμε. Δεν φτάνει, λοιπόν, που δεν έχω οικογένεια δική μου, όπως πρέπει στον άνθρωπο –και προπαντός στον άνθρωπο το φτωχό– έχω και τις θεωρίες μου αποπάνω –εναντίον του γάμου. Θρησκεία, πατρίς, οικογένεια –τίποτα δεν έχω απ' αυτά και πήγα και δύο τάξεις και στο γυμνάσιο. Αδέσποτος με τα όλα μου.

Φαίνεται ωστόσο πως μέσα μου δεν έχω το φίλτρο, που λένε, την τρυφερότητα την ανθρώπινη, τη συμπόνια για τους άλλους –αυτό δεν έχω. Τις γάτες μονάχα που τις έχουσε κλεισμένες στο δωμάτιο, σαν αυτή της Φράου Μπάουμ, τους έρημους σκύλους, τα μεγάλα ποντίκια με την αιώνια τους πείνα, τ' άρρωστα παιδιά και τις άσχημες γυναίκες –αυτά μονάχα τ' ανυπεράσπιστα ζώα αγαπάω. Και σκέφτομαι πως εκεί, στην Ελλάδα τη δική μας, πρέπει να την φοβήθηκα την αγάπη. Να μην τον πάρεις στο λαιμό σου τον άλλον, φεύγεις καλύτερα, μαθαίνεις να φεύγεις. Κ' είναι κι ο άλλος, φοβάται κι αυτός από σένα.

Αλλιώς τη γυναίκα, δε μπορώ να πω πως τη στερούμαι και τώρα. Το Σάββατο βράδυ –όχι βέβαια κάθε βδομάδα, γιατί δε φτάνουνε, βλέπεις, και τα λεφτά, γίνεται η έξοδος που σου λέω. Πλένομαι, τ' απόγεμα στη μωρουδίστικη μπανιέρα μου. Είπα να τη βάλω στο μικρό καμπινέ, είδα πως δε μας χωράει και τους δυο –τη φυλάω, λοιπόν, κάτω απ' το κρεβάτι μου. Στο κατάστημα που την αγόρασα, μου προτείνανε να μου δώσουν μια μεγαλύτερη, να την έχει και μεγαλώνοντας το μωρό –να μας ζήσει. Εγώ τους ειπα τότε, πειραγμένος λιγάκι, πως δεν είμαστε άνθρωποι της ανάγκης εμείς, άμα μεγαλώσει του αγοράζουμε καινούργια κ' ευχαριστούμε για τις ευχές. Το μωρό μας είναι πάντα στα παλιά του μέτρα –μεγαλύτερη μπανιέρα δε χωράει κάτω απ' το κρεβάτι– μένω πάντα μ' αυτήν. Μαζεύω τα νερά που κυθήκανε στα πλακάκια –και γίνεται έτσι και κάποιο σφουγγάρισμα– για να ξέρει κ' η Φράου Μπάουμ, τι καθαρός λαός είμαστε εμείς. Ξέρω πως έρχεται και κατασκοπεύει την ώρα που λείπω. Αστυνόμηση κι από δω, που λένε στο καφενείο. Δε με νοιάζει. Το ποντίκι μονάχα μη μου το βρει καμιά φορά και μου το σκοτώσει. Εγώ λέω πως τρεις χιλιάδες διακόσιες είκοσι πέντε Φράου Μπάουμ δεν αξίζουνε μια τρίχα του ποντικιού μου.

Ξεκρεμάω το καλό το κοστούμι μου –έχω ένα καρφί χτυπημένο στον τοίχο και το βάζω μέσα σε μια νάιλον σακούλα. Έτοιμος για το μπαρ, κανένα νάιτ κλάμπ στη μεγάλη λεωφόρο. Κάποτε πηγαίνουμε μαζί με το Σκουρογιάννη –είναι λίγο άβολο να κάθεσαι μόνος σου, νομίζεις πως όλοι εσένα κοιτούνε, σε βλέπουν, ξέρουνε το σκοπό σου. Κάποτε, ωστόσο, θέλω να πάω μονάχος μου –και πάω μονάχος μου. Μπαίνοντας στο μαγαζί κοιτάζομαι στον καθρέφτη. Είμαι τσίφτης.

Όλο και κάτι γίνεται. Δεν είμαι, βλέπεις, ασκημομούρης, αρρωστιάρης ή γρουσουζής. Κ' έμαθα και λίγο πώς πρέπει να φέρνεσαι. Τα 'μαθα και λίγο τα γερμανικά, μέσα στα τέσσερα χρόνια. Αυτά που μου χρειάζονται εμένα τα ξέρω. Διαλέγω τη Γερμανίδα μου –άλλο έθνος θηλυκό δεν θέλω κανένα, χρυσό να με κάνουνε –με διαλέγει αυτή– σηκωνόμαστε και καθόμαστε στο ίδιο τραπέζι, μιλούμε λίγο, χορεύουμε λίγο, ύστερα της λέω να την πάρω στο δωμάτιό μου. Έρχεται, περνούμε καλά. Καμιά φορά με παίρνει αυτή στο δωμάτιο το δικό της. Το πρωί μου δίνει και καφέ, το γερμανικό τους τον καφέ, με τα κούχεν, που λένε, τα ψωμόγλυκά τους και τις κρέμες, από κείνες τις έτοιμες που αγοράζουν αυτές.

Είναι καλές γυναίκες οι Γερμανίδες –έχω να το λέω. Τίμιος κόσμος –επειδής είναι λεύτερες. Ο λεύτερος άνθρωπος είναι τίμιος. Δε θέλουμε τίποτα, δε λένε ψέματα, δεν έχουν υποκρισίες, δεν το κρύβουνε γιατί βγήκαν αυτό το βράδυ. Φίφτυ-φίφτυ τον έχουν τον έρωτα –όσα δίνεις, τόσα παίρνεις.

Χωρίζουμε την Κυριακή το πρωί. Η Γερμανίδα λέει –Zέεεεε γκουτ, πως είταν πολύ καλά. Εγώ της λέω να ξαναϊδωθούμε. Εκείνη γελάει ευχαριστημένη μα πολύ σπάνια να το πούμε το πότε. Τ' αφήνουμε έτσι –δε ρωτάμε για το πότε. Και τότες είναι το τέλος - εντστασιόν κι από δω. Την Κυριακή που μένεις πάλι μονάχος, το σκέφτεσαι πάλι. Για το φίφτυ-φίφτυ που δεν πάει μακρύτερα απ' όσο κρατάει. Και σκέφτεσαι τότε και το κορίτσι, αυτό το καλό το κορίτσι που αγκάλιασες, πόσο πρέπει να 'ναι στερημένο κι αυτό, φτωχό και πολύ μοναχικό σαν εσένα. Και δεν είπατε τίποτα γι' αυτά, βιαστήκατε να 'ναι σβησμένο το φως και να μη βλεπόσατε.

Έτσι αδέσποτος που γυρίζω, είδα και κάποιες άλλες γυναίκες εδώ –της τύχης πράματα βέβαια κι όχι και τόσο πολλά. Σκοτωμένος, άρρωστος κόσμος είταν αυτές, γυναίκες βασανισμένες απ' αυτό το σεξ που το λένε. Και πότε λυπήθηκα λίγο γι' αυτές, πότε γέλασα –γελάσαμε μαζί με το Σκουρογιάννη– ν' ανοίξουμε ένα σεξουαλικόν θεραπευτήριον, του μόνουν ιν Γερμανία, ήθελε αυτός –και πάντοτε το 'σκασα, δεν είχα τίποτα να κάνω μαζί τους. Δεν καταλαβαίνω τίποτα απ' αυτά τα σεξ, γιατί βασανίζεται ο κόσμος, δεν ξέρω καν γιατί μιλάνε, μιλάνε τόσο πολύ. Επειδή κ' είμαι γαίδαρος βέβαια –η γαϊδουρίνα μου πάντοτε μ' έφτανε εμένα.

Η Χέλγκα. Μια γυναίκα από τον άλλον τον κόσμο, θέλω να πω πως δεν είταν από μας τους φτωχούς με το μεροκάματο. Αυτή με ψώνισε, Σαββατόβραδο αργά σ' ένα μπαρ. Με πήρε με τ' αυτοκίνητο το δικό της, το 'χε απ' έξω, με πήγε στο σπίτι της. Και ν' αρχίσει να κλαίει πως δεν μπορεί με κανέναν άντρα, δεν θέλει κανένα –και θέλει και παίρνει τους δρόμους. Και να τον κάνει επιτέλους, με τα χίλια βάσανα, τον έρωτα –που δεν θέλει– και πάλι να κλαίει. Τη γιάτρεψα αυτή τη Χέλγκα - δεν έκλαιγε πριν, δεν έκλαιγε και μετά –καλός άνθρωπος είταν, πολύ καλός άνθρωπος, το 'βλεπα, μα να μείνω μαζί της, όχι –το 'βαλα στα πόδια.

– Άρον τον κράβατόν σου και περιπάτει, της λέω την τελευταία στιγμή που χωρίζαμε –πού το θυμήθηκα;

– Τι είπες; ρωτάει.

– Δεν είμαστε εμείς για να μείνουμε μαζί, της λέω. Έχουμε βλέπεις και την κοινωνική διαφορά τόσο μεγάλη. Δε μου πάει να 'ρχεσαι με τ' αυτοκίνητο να με παίρνεις απ' το ΑΟΥΤΕΛ.

Έκλαψε, μ' ευχαρίστησε –της έσωσα τη ζωή και λοιπά– και τελειώσαμε μ' αυτήν. Έτσι τα είδα και λίγο τι είναι αυτά τα ψυχικά νοσήματα και τα σεξ που τυραννάνε τον κόσμο.

Μιά μικρή –άλλα ψυχικά νοσήματα. Μια χαρά κορίτσι φαινότανε, δροσερό και χαρούμενο– ένα λουκουμάκι. Στο δωμάτιο το δικό μου. Και δεν ήθελε τον έρωτα, ήθελε, λέει, να τη δαγκώσω.

Και της είπα και γω –πώς να σε δαγκώσω, καρδιά μου; –δεν είμαι σκύλος, και να μου θυμώσει γι' αυτό, να ντυθεί και να φύγει αμέσως.

Σιαρλότε. Είχε ένα καλό δωμάτιο και το στόλιζε, το συγύριζε, το καθάριζε υστερικά κάθε βράδυ. Ύστερα καθότανε μόνη της, το κοιτούσε –Αχ, έλεγε, να 'χα έναν άντρα δικό μου, να μου το λερώνει και να μαλώνουμε –και μάλωνε μ' όλους, τους έδιωχνε πριν πέσουνε στο κρεβάτι. Φαίνεται, λοιπόν, πως έτσι ήταν ο έρωτας ο δικός της, να βρίσκει τους άντρες, να τους παίρνει στο δωμάτιο και να τους διώχνει πριν τον αρχίσουν. Πήρε μια φορά και το Σκουρογιάννη –πήγε να τον διώξει κι αυτόν μόλις έβγαλε τα παπούτσια του και φανήκαν οι κάλτσες του που δεν ήταν πολύ καθαρές.

– Τι είπες, μωρή; Τώρα να φύγους; Σ' έσφαξα ουδιδώ –ούρλιαξε αυτός σ' άπταιστα ντομπρινοβίτικα.

Αυτή τα κατάλαβε, έκατσε φρόνιμα-φρόνιμα σαν η κότα.

– Βρε αθεόφοβε, του λέω, βάλε καθαρές κάλτσες το Σάββατο, αν είναι να βγούμε...

– Χάλασες και συ, μου λέει. Ου έρωτας δε γίνεται με τις κάλτσες.

Κ' είχε δίκιο. Αυτή η έρμη τον αγάπησε –ας της το λέρωνε αυτός το δωμάτιο όσο θέλει. Και δεν του το 'πε παρά την ώρα που τον ξεπροβοδίζαμε. Έκλαψε πολύ στο σταθμό.

Και βάλε και την ξανθή του γραφείου. Δεν χρειάστηκε να της κάνω το ψυχικό - το ζήτησε μόνη της. Με περίμενε ένα απόγεμα στη γωνία, την ώρα που βγαίναμε. Έβρεχε κιόλας. Με πήγε στο σπίτι της. Και –νέτα σκέτα να της κάνω ένα παιδί, χωρίς αξίωση καμιά για την πατρότητα, για τα βάρη. Όταν έφυγα απ' αυτήν ένιωθα κάτι και μου 'σφίγγε την καρδιά. Δεν ήταν η αηδία για την ασχήμια της. Είχα μια λύπη για την τόσο μεγάλη ταπείνωσή της –το σόι μου, έλεγα μέσα μου φεύγοντας, η ράτσα μας, εμάς των φτωχών. Η καρδιά μου σφιγγόταν όλο το βράδυ, γι' αυτή την αιμομιξία –σα να κοιμήθηκα με την αδερφή μου– ναι, τον καιρό της μεγάλης μας στέρησης–εκείνο το βράδυ που παραλίγο ν' αγκαλιαστούμε...

Τι μας μένει ακόμα; Α, ναι. Ο σταθμός των σιδηροδρόμων που πηγαίνω καμιά φορά, μα τ' αφήνω καλύτερα. Θα τα μάθεις απ' το Σκουρογιάννη. Κ' είναι και το ελληνικό καφενείο. Η γκαστέτα, που το λεν οι δικοί μας. Πάμε λίγο κι από κει να το δεις, να με δεις.

Όρεξη μεγάλη των Ρωμιών μας δεν τους έχω, να τους βλέπω τα μούτρα τους, να τους ακούω –δεν έχω τίποτα να κάνω μαζί τους. Πάω καμιά φορά στο καφενείο και γω. Και τις ακούω τις εξυπνάδες τους, τις θεωρίες των σοφών μας, τα παρακάλια και τα παράπονα των δυστυχισμένων, τις αδερφουσίνες τις ψεύτικες, τα νταηλίκια και τα φιλότιμα.

Τον καιρό της δικτατορίας γίναμε, λέει, πολλοί στην Ευρώπη. Γίναμε πολλοί και δω. Ένα μικρό ρωμαίικο στη Στουτγκάρτη. Κάθε καρδιάς καρύδι. Είμαστε βέβαια εμείς που 'ρθαμε δω και δουλεύουμε. Είταν και κυνηγημένοι, που τα κατάφεραν να ξεφύγουν, μπαγκαμπόντες όχι λίγοι μαζί τους, που ξεπόρτισαν με την ελπίδα να γελάσουνε τους κουτόφραγκους, φουκαράδες, τεμπέληδες, οι ψευτοφιλόσοφοι, οι τραμπούκοι, οι χαφιέδες του προξενείου. Έχουμε απ' όλα. Το βράδυ μαζεύονται όλοι, γίνεται μύλος στο καφενείο. Οι Γερμανοί μας κοιτούνε που γκαρίζουμε, φοβούνται πως όπου να 'ναι θα βγούνε μαχαίρια, πιστόλια, θα σκοτωθούμε –έρχεται κάποτε το γκαρσόνι, μας παρακαλεί να κάνουμε ησυχία. Και δεν σκοτωνόμαστε. Συζητάμε. Πολιτική. Κάνουμε αντίσταση στη δικτατορία. Θέλουμε να σώσουμε την Ελλάδα. Κ' επειδή δεν τη σώσαμε χτες μ' αυτά που φωνάζαμε, ξαναρχίζουμε σήμερα –από την αρχή και τα λέμε πάλι.

Όλοι μας έχουμε ιδέες πολιτικές. Να τους πάρω με τη σειρά.

– Εκατό χρόνια δικτατορία του προλεταριάτου, φωνάζει κάποιος. Είναι απ’ αυτούς τους μαοϊστες και τέτοια.

– Και τι σου φταιξαμε, ρε φίλε, να μας τιμωρήσεις έτσι; φωνάζει ένας άλλος.

Ο καβγάς ανάβει από κει περί της δικτατορίας του προλεταριάτου, όλο σοφίες πολύ βαριές.

– Πού πας, ρε ξυπόλυτε, χωρίς τη Σοβιετική Ένωση; λεν οι σταλινικοί. Ο παγκόσμιος αγώνας καπιταλισμού - σοσιαλισμού είναι τώρα στο κρατικό επίπεδο μεταφερμένος.

– Μας τα προκόψατε με τη Σοβιετική σας Ένωση, τον σταματάει ένας άλλος. Δε μας πούλησε στη Γιάλτα;

– Το σημείωμα, ρε φίλε, που το πασάρισε στον Τσώρτσιλ... Εμένα μου τα λες;

– Έχει κι άλλους απ’ αυτούς τους σταλινικούς, ανανεωτές τους λένε. Αυτοί σ’ όλα συμφωνούν, με όλα διαφωνούν –και δε σε κοιτούνε ποτέ στα μάτια, είναι πονηρός, ύπουλος κόσμος.

– Άλλο το μίνιμουμ, άλλο το μάξιμουμ, λεν αυτοί. Μάθε και λίγο διαλεκτική, ρε κακομοίρη, πριν ανοίξεις το στόμα σου.

Καβγάς γίνεται κι από κει. Και μπαίνουνε μέσα κ’ οι άλλοι, αντιηγετικοί, που τους λένε. Αυτούς τους πρόδωσαν οι αρχηγοί τους –άλλο απ’ αυτό δεν ξέρουν να πούνε. Και να διορθωθεί το ανώμαλο κομματικό καθεστώς. Μιλάνε μιά γλώσσα σχεδόν συνθηματική για γεγονότα που ξέρουν καλά. Αν δεν ξέρεις, τη γλώσσα τους δεν καταλαβαίνεις για ποια γεγονότα μιλάνε. Αν δεν ξέρεις τα γεγονότα, δεν καταλαβαίνεις τη γλώσσα τους. Κάποτε μου φαίνονται τρελοί, μανιακοί, κάποτε θύματα αξιολύπητα.

Έχουμε και τους παλληκαράδες, αναρχικοί. Τσε Γκουεβέρα και τέτοια. Πότε συμφωνούνε με το Γιαννόπουλο, πότε τσακώνονται και μ’ αυτόν.

– Σταματήστε καμιά φορά μ’ αυτές τις βλακειές σας. Η μπόμπα μονάχα μιλάει. Είσαι; Έτσι φωνάζει κάθε βράδυ ένας δικός τους, φοιτητής είναι, νομίζω.

– Και γιατί δεν πας εσύ, ρε φίλε;

– Μοναχός μου; Εσάς θέλω να ξυπνήσω...

Έχει κι από Παπανδρέου. Είναι πολλοί και διάφοροι. Τέλειο ξεριζωμα του καπιταλισμού θέλουν οι μισοί, τη δημοκρατία θέλουν οι άλλοι –και μεταξύ τους ποτέ δεν τσακώνονται.

– Θα τα βρούμε, λένε, παίρνοντας την εξουσία.

– Γουρούνι στο σακί; λέει κάποιος. Ιδέες, ρε, την ιδεολογία σας να μας πείτε...

Κι ανάβει καβγάς κι από κει.

Έχουμε και τους τραμπούκους, τους χαφιέδες του προξενείου, τους ανθρώπους της χούντας.

– Καλά κάναν και μας βάλαν στο γύψο, δεν σώζεται αλλιώς το ρωμαίικο, λεν αυτοί.

Σκέφτομαι άμα τους ακούω πως οι ρωμαίικες δουλειές δε με νοιάζουν εμένα. Αν σηκώνονταν όμως τώρα οι γενναίοι μας φωνακλάδες και τους ταράζαν στο ξύλο, θα βαρούσα και γω καμιά μπουνιά. Δεν σηκώνεται κανένας, μένουνε στο γύψο, κάθομαι και γω στην άκρη μου. Και ξανασκέφτομαι πως τίποτα ρωμαίικο δεν έμεινε μέσα μου. Είμαι ένας άνθρωπος δίχως πατριδα.

Κ’ έχουμε αποπάνω και τους φιλόσοφους, τους ψευτοφιλόσοφους, οικονομολόγοι, πολιτειολόγοι, κοινωνιολόγοι, ανθρωποκοινωνιολόγοι, άνθρωπο –και– ψυχολόγοι. Η αυριανή μας ηγεσία στην Ελλάδα. Μερικοί, τους βλέπεις με το πρώτο, είναι μπαγκαμπόντες, άλλοι είναι μόνο χαζοί. Και κείνοι και τούτοι τ’ αρχίζουν όλα με το συσχετισμό των δυνάμεων, τα διεθνή πλαίσια και τις γενικές δομές, καπιταλισμός, σοσιαλισμός, η σημερινή φάση, άξονες αναφοράς, βιομηχανική

επανάσταση, επιπτώσεις.

– Μας ρημάξατε, ανάθεμα τον πατέρα σας, με αυτές τις βλακείες, σηκώνεται κάποτε ο Σκουρογιάννης κι ουρλιάζει. Παναγία βόηθα –φούσκωσε πάλι τα μάγουλά του.

Έτσι γίνεται εδώ κάθε βράδυ.

Εγώ –και στο μικρό μου το μυαλό πρέπει να βρίσκεται βέβαια το λάθος– σ’ όλα που λένε, τα βρίσκω μέσα και τα σωστά τους. Τα μπερδεύω μονάχα με τ’ άλλα σωστά που ακούω απ’ τους άλλους. Στο τέλος δε βγάζω τίποτα –σταματάω. Και το λάθος μου δεν είναι πως έχω ιδέες στραβές, είναι πως τις έχω όλες τις ιδέες. Και το κόμμα μου, ας πούμε –δεν είναι πάλι πως το ‘χω διαλέξει στραβά– είναι πως είμαι με όλα τα κόμματα –δεν έχω κανένα δικό μου να με πάει, να μ’ οδηγήσει, να με στεγάσει.

Δέν έχω πολιτική συνείδηση μου λέει ο Μπρουσάκης. Ταξική δεν έχω, λέει ο Γιαννόπουλος. Φεύγω, λοιπόν, κι απ’ το καφενείο –τέλος κι από δω– και το μόνο κέρδος μου είναι αυτό. Μαθαίνω πως δεν έχω και πολιτική συνείδηση και δέν έχω και ταξική. Την δική τους δεν την έχω, του κερατά. Έλα όμως που δέν έχω κι άλλη –μια δική μου τέλος πάντων.

Τα λογάριασες πόσα δεν έχω; Τα θυμάσαι; Τίποτα δεν έχω. Και μπορείς, λοιπόν, να μου πεις εσύ, ποιος είμαι, ποιος μπορεί να ‘μαι –ένας άνθρωπος που δεν έχει τίποτα;

Ο συγγραφέας χαμογελάει. Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα, μου λέει. Γι’ αυτό τον έβαλε και τον τίτλο σ’ αυτό το τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου του. Και μου εξηγεί και μένα για τον Κάσπαρ Χάουζερ αυτόν, πως ήταν ένα παιδί που βρέθηκε, λέει, στη Γερμανία, μέσα στο δάσος. Βρέθηκε –δεν ήρθε. Και μεγαλωμένο, πια, παλληκάρι, δεν ήξερε να μιλήσει καθόλου – καμιάν ανθρώπινη γλώσσα. Όχι πως ήταν βουβό –να μιλήσει δεν ήξερε. Φαινότανε δηλαδή πως είχε ζήσει χωρίς τους ανθρώπους, μακριά τους –δεν είχε μιλήσει με τους ανθρώπους, δεν τους ήξερε. Κανένας δεν έμαθε πώς έζησε τόσα χρόνια, πού κρυβόταν, πώς δεν βρήκε ποτέ τους ανθρώπους. Άχρηστο ολότελα μέσα σ’ αυτούς, ανίκανο για το καθετί, κατάπληκτο μέσα στα πράματα τ’ άγνωστα που ‘τανε γύρω του, πέθανε γρήγορα –το σκότωσαν; –κ’ έφυγε παίρνοντας μαζί του για πάντα το μυστικό του ερχομού του, της σιωπής, της καρδιάς του...

Μικρέ μου Κάσπαρ Χάουζερ... Αναρωτιέμαι για σένα –θα σ’ εξοντώσουνε τάχα και σένα σε κάποιο απ’ αυτά τ’ αδιέξοδα; Κι αναρωτιέμαι για μένα –με τι μπορώ να σε προστατέψω εγώ, να σε προφυλάξω;

2. Tobias Wolf, Η χαρά του πολεμιστή και άλλα διηγήματα, μτφ. Τάσος Αναστασίου-Γιάννης Παλαβός, Ίκαρος, 2017.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

1. Αναπαράσταση

Είναι η «κατασκευή» μιας πραγματικότητας. Όταν γίνεται ένας φόνος, αυτό αποτελεί ένα αδι-αμφισβήτητο γεγονός, γιατί έχει θύμα και θύτη. Όταν όμως απαιτείται να γίνει αναπαράσταση του εγκλήματος (στις αίθουσες του δικαστηρίου ή το αστυνομικό τμήμα), τότε δεν συντελείται ένας δεύτερος φόνος, αλλά επαναλαμβάνεται το συμβάν, όπως περίπου έγινε· είναι σαν να το βλέπουμε. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία δεχόμαστε αυτό το «σαν», δεχόμαστε δηλαδή τη σύμβαση ότι διαβάζουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του/της συγγραφέα· αυτός/ή επέλεξε συγκεκριμένα στοιχεία από την πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη φιλοσοφική θεώρηση και στάση ζωής, για να αποδώσει αυτό που πιστεύει ότι συνέβη. Η επιλογή, λοιπόν, που κάνει ο/η συγγραφέας γίνεται μέσα από το είδος που θα προτιμήσει (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα), τον τίτλο που θα δώσει, τη δομή του έργου, τα στοιχεία της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (συγκείμενο), τα άλλα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρρητα (διακειμενικότητα), τους χαρακτήρες που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το ύφος του κειμένου, και κυρίως τα ερωτήματα που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (αναγνωστική ανταπόκριση). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

Ανάλογα με τη στάση ζωής που κρατάει ένας/μία συγγραφέας απέναντι στην πραγματικότητα, η αναπαράσταση μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές, σύμφωνα με τη φαντασία, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία των συγγραφέων, όπως, για παράδειγμα, τη μορφή της αλληγορίας ή του συμβολισμού (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης της πραγματικότητας), του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού ή του υπερρεαλισμού (με κριτήριο τον βαθμό μεταμόρφωσης της πραγματικότητας) ή της ειρωνείας (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης και μεταμόρφωσης της πραγματικότητας).

2. Αφηγηματικές Τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης¹. Ορισμένες από αυτές είναι:

α) Ο αφηγητής: ανάλογα με τη σχέση του με την ιστορία που αφηγείται, ο αφηγητής² μπορεί είτε να είναι πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός) ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός), είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

β) Η αφήγηση δεν ακολουθεί τη σειρά των γεγονότων όπως αυτά συνέβησαν στην ιστορία. Όταν διακόπτεται η σειρά των γεγονότων της ιστορίας και υπάρχει αναδρομή στο παρελθόν, αυτό ονομάζεται αναδρομική αφήγηση («ανάληψη»): όταν παρεμβάλλονται γεγονότα που θα

¹ Ως ιστορία εννοείται μια γραμμική ακολουθία κάποιων γεγονότων (π.χ. οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη) και ως αφήγηση εννοείται η κειμενική διευθέτηση των γεγονότων (π.χ. η *Οδύσσεια*).

² Ο όρος αφηγητής χρησιμοποιείται στα αφηγηματικά κείμενα, ενώ ο όρος ποιητικό υποκείμενο χρησιμοποιείται στα ποιητικά κείμενα. Με τους όρους αυτούς δηλώνεται αυτός που εκφέρει τον λόγο.

συμβούν στο μέλλον, αυτό ονομάζεται προδρομική αφήγηση («πρόληψη»): όταν η αφήγηση αρχίζει από το μέσον της ιστορίας ή και παράλληλα με τα προηγούμενα, αυτό ονομάζεται *in medias res*.

γ) Η διάρκεια της ιστορίας δεν συμπίπτει με τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιβράδυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιβράδυνσης είναι η περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή): όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιτάχυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιτάχυνσης είναι οι περιλήψεις και οι ελλείψεις): όταν ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης ταυτίζονται, αυτό ονομάζεται σκηνή (διάλογος).

δ) Η συχνότητα της εμφάνισης ενός γεγονότος δεν συμπίπτει στην ιστορία και την αφήγηση. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση: όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία, αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

ε) Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδενική («παντογνώστης αφηγητής»): όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο – ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική: όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα – ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.

3. Αφηγηματικοί Τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μια αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα αφηγηματικοί τρόποι θεωρούνται: α) η αφήγηση γεγονότων και πράξεων, β) η περιγραφή, γ) ο διάλογος, δ) ο εσωτερικός μονόλογος και ε) το αφηγηματικό σχόλιο, η παρεμβολή δηλαδή σχολίων/ σκέψεων του αφηγητή.

4. Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδίωμα των ηρώων):

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης:

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου:

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων και φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.) και τη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

5. Δομή/Πλοκή

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή - μέση - τέλος» (ή, διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση - δράση - τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

6. Ερμηνεία

Είναι η διαδικασία απόδοσης νοήματος στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τρια. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα, και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τα επανανοηματοδοτήσει. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, πολιτική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

7. Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

8. Ερώτημα/Θέμα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάζει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, διευκρινιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και επιδέχεται πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* του Κ.Π.Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν» ή «Γιατί εκείνοι που τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόση ανάγκη;»·όχι, όμως, «τι ήταν οι ύπατοι και οι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν σταδιακά μια πολλαπλή ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποχαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης του καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

9. Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου, που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μάς βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

10. Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπολογία ή συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου γένους ή είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις πιστά, για να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε επεμβαίνοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο), ενώ το είδος στις υποδιαίρεσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος στο γένος πεζογραφία). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)

έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)

σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)

θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

11. Μοτίβο

Είναι ένας ευδιάκριτος και στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σταθερά και αναλλοίωτα σε ένα λογοτεχνικό έργο ή στο έργο ενός/μιας συγγραφέα ή σε ένα σύνολο λογοτεχνικών έργων. Συχνά, το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (π.χ., η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος). Τα φραστικά ή εκφραστικά λογοτεχνικά μοτίβα λέγονται επίσης τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι. Το λογοτεχνικό μοτίβο αντλεί κατευθείαν από τη δεξαμενή των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (π.χ. η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι λογοτεχνικό μοτίβο).

12. Συγκείμενο

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιο της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη. Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

13. Χαρακτήρες/ Πρόσωπα

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά. Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με τη δράση και τα λόγια τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, το πώς οι άλλοι τους βλέπουν, με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή. Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει τις επιθυμίες και τα κίνητρα της δράσης του, την τακτική που ακολουθεί, την ηθική διαδρομή του, τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του. Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΠΟΙΗΜΑ

Χλόη Κουτσουμπέλη, *Παρτίδα σκάκι*

(από τη συλλογή *Η Αλεπού και ο κόκκινος χορός*, Γαβριηλίδης, 2012).

«Καθίσαμε απέναντι.

Τα δικά μου πιόνια ήταν σύννεφα.

Τα δικά του σίδερο και αίμα.

Αυτός είχε τα μαύρα.

Σκληροί, γυαλιστεροί οι πύργοι του

επιτέθηκαν με ορμή

ενώ η βασίλισσά μου

ξεντυνόταν στο σκοτάδι.

Ήταν καλός αντίπαλος,

προέβλεπε κάθε μου κίνηση

πριν καλά καλά ακόμα την σκεφτώ,

κι εγώ παρ' όλα αυτά την έκανα,

με την ήρεμη εγκατάλειψη αυτού

που βαδίζει στο χαμό του.

Ίσως τελικά να με γοήτευε

το πόσο γρήγορα εξόντωσε τους στρατιώτες μου

τους αξιωματικούς, τους πύργους, τα οχυρά,

τις γέφυρες, τον βασιλιά τον ίδιο,

πόσο εύκολα διαπέρασε, εισχώρησε και άλωσε

βασίλεια ολόκληρα αρχαίας σιωπής

και πώς τελικά αιχμαλώτισε εκείνη τη μικρή βασίλισσα

από νεραϊδοκλωστή

που τόσο της άρεσε να διαφεύγει με πειρατικά καράβια

στις χώρες του ποτέ.

Ναι, ομολογώ ότι γνώριζα από πριν πως θα νικήσει.

Άλλωστε, γι' αυτό έπαιξα μαζί του.

Γιατί, έστω και μια φορά, μες στη ζωή,

αξίζει κανείς να παίξει για να χάσει.»

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τα επίθετα που αποδίδει το ποιητικό υποκείμενο στους πύργους του συμπαίκτη του, μαζί με τα ρήματα «επιτέθηκαν», «εξόντωσε», «διαπέρασε», «εισχώρησε», «άλωσε» τι εικόνα σας δημιουργούν;

Ενδεικτική απάντηση: Μια εικόνα μάχης για την κατάκτηση ενός απόρθητου κάστρου. Η ίδια η εικόνα μιας παρτίδας σκακιού το επιτρέπει αυτό. Αλλά εδώ βλέπουμε ολοκάθαρα την εικόνα ενός αποφασισμένου πορθητή που αναπτύσσει τις δυνάμεις του και τις στρατηγικές του με τέτοια ταχύτητα και δύναμη που τα σαρώνει όλα μεριάς. Η εικόνα, όμως, δεν έχει κάτι τρομαχτικό. Το ισχυρότερο όπλο του πορθητή είναι η σαγήνη που ασκεί με αυτά που κάνει στο αντικείμενο του πόθου του. Εδώ η εικόνα της μάχης υποχωρεί και δίνει τη θέση της σε μια έντονα αισθαντική και αισθησιακή ερωτική εικόνα. Όπου η παράδοση, που γίνεται με την «ήρεμη εγκατάλειψη αυτού που βαδίζει στο χαμό του», φαίνεται αναγκαία, σχεδόν νομοτελειακή.

2. Στους στίχους 19-25, ποια γλωσσικά στοιχεία σας βοηθούν να υποθέσετε πώς το ποιητικό υποκείμενο βλέπει α) τον εαυτό της και β) αυτό που της συνέβη σ' αυτή την παρτίδα.

Ενδεικτική απάντηση: α) Η «μικρή βασίλισσα από νεραϊδοκλωστή» που «ξεντυνόταν στο σκοτάδι» (παραπάνω), και διέφυγε «με πειρατικά καράβια στις χώρες του ποτέ» δείχνει μια αυτοεικόνα εύθραυστη και επαπειλούμενη. Νιώθει μικρή και ντροπαλή, και λίγο γυάλινη, έτοιμη κάθε στιγμή να σπάσει όπως μια νεραϊδοκλωστή· ανέτοιμη για τα μεγάλα πράγματα, που έχουν «σίδηρο και αίμα». Νιώθει πως δεν μέτρησε ποτέ την αντοχή των υλικών και της ψυχής της με όρους πραγματικής ζωής, αλλά στα δύσκολα δραπέτευε σε τόπους φαντασιακούς, που δεν την απειλούσαν. β) αυτό που βλέπει να της συνέβη είναι ότι για πρώτη φορά δεν δραπέτευσε. Αλλά δεν σταματάει εκεί. Ούτε πολέμησε πολύ. Άφησε κάποιον που έβλεπε να εισχωρεί ορμητικά, να την αλώσει. Να αλώσει «βασίλεια ολόκληρα αρχαίας σιωπής», να μπει στον άθικτο, σιωπηλό και αξόδευτο μέσα της κόσμο. Πριν βρει τη φωνή της, αφέθηκε να αιχμαλωτιστεί. Της άρεσε μάλλον πολύ. Και αυτός και η νέα αιχμαλωσία.

3. Ερώτηση ερμηνευτικού σχολίου (200-300 λέξεων)

Ενδεικτικές απαντήσεις μαθητών και μαθητριών:

1. Μια γυναικεία φωνή αφηγείται αυτό που της συνέβη, όταν συνάντησε έναν «καλό αντίπαλο» στο ερωτικό παιχνίδι, το οποίο εικονοποιεί ως μια παρτίδα σκάκι. Η εικόνα υποβάλλει έντονα την αίσθηση του έρωτα ως παιχνιδιού στρατηγικής. Μας σφηνώνει ένα ερώτημα στο μυαλό: είναι τέτοιο πράγμα ο έρωτας ή όχι; Στη συνέχεια, εντυπωσιάζει η επίγνωση με την οποία η γυναίκα ομολογεί ότι παραδόθηκε ολοκληρωτικά στην κατακτητική συμπεριφορά του συμπαίκτη της, κι ας είχε γρήγορα αναγνωρίσει τις στρατηγικές του. Παράλληλα, δείχνει να αναγνωρίζει ότι πίσω από την παράδοσή της, την ήττα της, υπήρξε ένα κέρδος ζωής. Τι είναι αυτό; Η διεγερτική εμπειρία του παιχνιδιού ή ένας βαθύτερος εμπλουτισμός της ύπαρξης; Φαίνεται να υπαινίσσεται το δεύτερο, όταν λέει ότι έμαθε «να μη διαφεύγει με πειρατικά καράβια στις χώρες του ποτέ»· ότι μετακινήθηκε από τη φαντασιακή εκπλήρωση των ερωτικών της πόθων στην αληθινή ζωή. Σε κείνη που αρχίζουμε να νιώθουμε τη γεύση της, όταν μένουμε και παίζουμε ως το τέλος. Κι ας περιμένει εκεί η ήττα. Ο άξιος συμπαίκτης μπορεί να κάνει την ήττα εύσημο. Μπορεί; Εκεί

φαίνεται να μας οδηγούν και οι τελευταίοι στίχοι. Αλλά ακούγονται λίγο ηχηροί και δεν με πείθουν. Κανείς δεν παίζει για να χάσει. Όσο πιο ωραία είναι η παρτίδα, τόσο επιθυμεί κανείς την επανάληψή της. Τα παίγνια είναι εθιστικά. Γιατί ιντριγκάρουν το μυαλό και το αναστατώνουν. Η αλήθεια που μεταγγίζει εντέλει αυτή η ποιητική ματιά είναι άλλη: να χάνεις, «σαν που ταιριάζει σε που αξιόθηκες μια τέτοια παρτίδα». Αλλά και έτσι, δεν είναι και πληγή από φρικτό μαχαίρι; Αυτό που το ποιητικό υποκείμενο ομολογεί είναι μάλλον ότι άξιζε να κατεβάσει τα πόνια του από τα σύννεφα και να σημαδευτεί από το «σίδηρο και το αίμα». **[275 λέξεις]**

2. Μια παρτίδα σκάκι είναι οι ερωτικές σχέσεις; Η ποιήτρια απαντάει θετικά. Τουλάχιστον οι σχέσεις που μας σημαδεύουν και τις θυμόμαστε είναι ένα παιχνίδι κατάκτησης. «Αυτός» έχει όλα τα στοιχεία του κατακτητή: είναι καλά οπλισμένος («τα πόνια του σίδηρο και αίμα»), εντυπωσιακός («σκληροί, γυαλιστεροί πύργοι»), επιθετικός («με ορμή»), έξυπνος («προέβλεπε κάθε μου κίνηση»), γι' αυτό και τελικά νικά («εξόντωσε, διαπέρασε, τελικά αιχμαλώτισε»). Γι' αυτό μόνο; Νικά και γιατί έχει απέναντί του μια αντίπαλο που είναι έτοιμη να νικηθεί, είτε γιατί γοητεύτηκε, είτε γιατί κουράστηκε πια «να διαφεύγει στις χώρες του ποτέ». Αυτή η «μικρή βασίλισσα από νεραϊδοκλωστή» είχε εγκαταλείψει από την αρχή το παιχνίδι και το ομολογεί. Αν λοιπόν ο έρωτας είναι ένα παιχνίδι με νικητές και ηττημένους, ποιος νικά τελικά; Αυτός που κατακτά ή όποιος με τη θέλησή του κατακτιέται; Η ποιήτρια, αν και ηττημένη, ευχαριστήθηκε την παρτίδα. Σα να μας λέει πως οι ήττες μας μερικές φορές μας πάνε πιο κοντά στον εαυτό μας, επειδή πάνε κόντρα σε αυτόν. Άρα μήπως ο αντίπαλός μας είμαστε εμείς; **[168 λέξεις]**

ΔΙΗΓΗΜΑ

Θανάσης Βαλτινός, «Φουραντάν»

(από τη συλλογή *Επείγουσα ανάγκη ελέου*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2015)

«Ερώτηση: Τι συνέβη το βράδυ της Κυριακής 13ης Ιανουαρίου τρέχοντος έτους;

Απάντηση: Την τελευταία εβδομάδα είχα θυμώσει με την κόρη μου Σταυρούλα διότι ενώ ήταν έγκυος μου το απέκρυψε στην αρχή. Μετά μου το αποκάλυψε ότι πράγματι ήταν σε προχωρημένο μήνα, χωρίς να μου λέει με ποιον. Στο χωριό είναι μεγάλο σκάνδαλο να γεννήσει μια ανύπαντρη κοπέλα, γι' αυτό και επειδή έχω άλλα τρία κορίτσια, και ένα γιο, εθόλωσε το μυαλό μου και την Κυριακή το βράδυ, γύρω στις εννιά που το ράδιο έλεγε τις ειδήσεις, έβαλα στα παιδιά μου να φάνε. Αφού έβαλα στα άλλα, φακές στα πιάτα τους, έβαλα και στην Ρούλας. Προτού της το δώσω πήγα στο φούρνο που είναι στην αυλή, πήρα ένα μπουκαλάκι γυάλινο με μαύρο βούλωμα που είχε μέσα δηλητήριο φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο της. Μετά το έβαλα μπροστά της που καθόταν με τα άλλα παιδιά και είδα ότι το έφαγε όλο.

Το δηλητήριο το είχε βάλει στο φούρνο η Ρούλα και μου το είχε δείξει. Το φέρνουν στην κοινότητα για την καταπολέμηση εντόμων στα χτήματα και παίρνει όποιος θέλει. Μετά από λίγο, που έφαγε, βγήκε έξω από το σπίτι και έκανε εμετό. Γύρισε και αφού κάθισε μισή ώρα είπε ότι την πόναγε η κοιλιά της και πήγε για ύπνο. Εγώ έπλυνα τα πιάτα και κοιμήθηκα μετά από αυτήν, δίπλα της. Την κοίταξα και είδα ότι κοιμόταν κανονικά.

Ερώτηση: Σε ποιο δωμάτιο κοιμηθήκατε και ποιος άλλος κοιμήθηκε εκεί;

Απάντηση: Στο σπίτι μας έχουμε το χειμωνιάτικο και τη σάλα και τους μήνες που κάνει κρύο κοιμόμαστε όλοι μαζί στο χειμωνιάτικο που έχει το τζάκι. Εγώ και στη σειρά τα παιδιά μου στρωματσάδα. Με το φώτλημα σκούνησα τη Ρούλα να σηκωθεί και να ανάψει τη φωτιά αλλά δεν κουνιόταν και ήταν παγωμένη. Τότε σηκώθηκα και κατάλαβα ότι είχε πεθάνει.

Ερώτηση: Ποιος υποπτεύεστε ότι ήταν ο αίτιος της εγκυμοσύνης της κόρης σας Σταυρούλας;

Απάντηση: Ο κουνιάδος μου Μιχάλης Ισαακίδης. Ο Μιχάλης ερχόταν στο σπίτι μας συχνά για να έχουν τα παιδιά έναν ίσκιο και με βοήθαγε και εμένα. Με βοήθαγε στις δουλειές, στο αμπέλι κλάδεμα, και άλλες.

Ερώτηση: Διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης;

Απάντηση: Καμιά φορά αλλά σπάνια, όταν νύχτωνε και ήταν κουρασμένος για να πάει στο Πλατάνι. (χωριό μόνιμης κατοικίας Μιχαήλ Ισαακίδη).

Ερώτηση: Όταν διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης πού κοιμόταν;

Απάντηση: Στο χειμωνιάτικο αλλά του έστρωνω ξεχωριστά, από τη δική μου μεριά.

Ερώτηση: Πώς και πότε νομίζετε ότι ο Μιχάλης Ισαακίδης εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση και αποπλάνησε την κόρη σας;

Απάντηση: Ένα βράδυ στο τέλος του περασμένου Αυγούστου που πήγα στον Πύργο για δουλειά, έμεινε στο σπίτι ο Μιχάλης και τότε το πείραξε το κορίτσι. Την άλλη μέρα που γύρισα το κατάλαβα.

Ερώτηση: Γιατί η κόρη σας δεν σας είπε τίποτα και πώς το καταλάβατε;

Απάντηση: Η κόρη μου ήταν νευρική και επιθετική εναντίον μου. Από καιρό δεν τα πηγαίναμε και πολύ καλά και συχνά με κατηγορούσε, όταν έμενε στο σπίτι μας ο θείος της Μιχάλης. Όταν γύρισα από τον Πύργο την ρώτησα τι είχε, και μου είπε ότι δεν είχε τίποτα. Μου είπε ευχαριστώ πολύ για το ενδιαφέρον σου. Και εγώ της έδωσα ένα σκαμπίλι που μου έβγαλε γλώσσα. Τότε μου είπε, εσύ δεν είσαι μητέρα, και την πήραν τα κλάματα.

Ερώτηση: Μετά από αυτό το επεισόδιο ποια ήταν η συμπεριφορά της κόρης σας;

Απάντηση: Ήταν ευερέθιστη και λιγομίλητη. Φαινόταν μοναχή της. Του Αγίου Νικολάου ψιχάλιζε, γύρισε στο σπίτι βρεγμένη και είχε χώματα στο φουστάνι της. Την ρώτησα πού γύριζε. Ήταν απελπισμένη, πήγε να με αγκαλιάσει και εγώ την απώθησα. Ξεσυνερίστηκα το παιδί μου.

Ερώτηση: Ο Μιχάλης Ισαακίδης τι έκανε στο μεταξύ;

Απάντηση: Ο Μιχάλης αραιώσε. Δύο φορές τον Δεκέμβριο ήρθε στο χωριό αλλά δεν ήρθε στο σπίτι μας. Ο Μιχάλης ήρθε μας έβαλε φωτιά και μετά χάθηκε.

Ερώτηση: Έχετε να προσθέσετε άλλο τι;

Απάντηση: Γυρεύω συγνώμη από τον Θεό, τα παιδιά μου και τους ανθρώπους. Ό,τι έκανα το

έκανα γιατί η Ρούλα με είχε φέρει σε απόγνωση. Εγώ τριάντα επτά χρονών έμεινα χήρα και μεγάλη σσα πέντε παιδιά δουλεύοντας όλη την ημέρα και δεν ήθελα τα άλλα μου κορίτσια να πάρουν τον δρόμο που πήρε η Ρούλα μας και μας ντροπίασε όλους. Και τον μικρό μας γιο.»

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A.1. Να γράψετε σε λίγες γραμμές (80-100 λέξεις) την ιστορία που αφηγείται το παραπάνω διήγημα.

Ενδεικτικές απαντήσεις μαθητών και μαθητριών:

1. Η ηρωίδα, μητέρα μιας πολύτεκνης οικογένειας, αφηγείται σε αυτόν που την ρωτά πώς έφτασε να σκοτώσει τη μεγάλη της κόρη Σταουρούλα. Η ιστορία, σύμφωνα με την εκδοχή της ηρωίδας, έχει ως εξής: όταν πέθανε ο πατέρας της οικογένειας, βοηθούσε τη χήρα στις εργασίες ο Μιχάλης, ο αδελφός του νεκρού πατέρα. Κάποια μέρα που έλειπε η μητέρα, ο Μιχάλης άφησε έγκυο τη Σταουρούλα. Μετά από αυτό ο Μιχάλης εξαφανίστηκε και η μητέρα, όταν διαπιστώθηκε η εγκυμοσύνη, μην μπορώντας να αντέξει την ντροπή φαρμάκωσε την κόρη της με το δηλητήριο φουραντάν. [89 λέξεις]

2. Μία μάνα δηλητηριάζει την κόρη της, επειδή της απέκρυψε την εγκυμοσύνη της. Το δηλητήριο ονόματι φουραντάν τοποθετήθηκε στο φαγητό της κόρης. Ακολούθως πήγε να κοιμηθεί στο δωμάτιο, μαζί με όλη την οικογένεια. Το πρωινό η μάνα σκούνησε την κόρη, διαπιστώνοντας ότι ήταν πεθαμένη. Η μητέρα που τα εξομολογείται αυτά σε κάποιο όργανο της δημόσιας τάξης καταθέτει ότι η δολοφονία έγινε για λόγους τιμής, επειδή ο κουνιάδος της άφησε έγκυο την κόρη της. Το γεγονός έκανε την κόρη νευρική και λιγομίλητη, χωρίς όμως να καταλάβει κανείς κάτι. Ο κουνιάδος δεν εμφανίστηκε και η μάνα ζητάει συγχώρεση από το Θεό. [98 λέξεις]

A.2. Ποια είναι τα πρόσωπα που αναφέρονται στο διήγημα και ποιο από αυτά φαίνεται να είναι το δρων πρόσωπο; Μπορείτε να αναφέρετε κάποια χαρακτηριστικά του, όπως αποτυπώνονται στο κείμενο, και να τα συνδέσετε με τα αίτια της πράξης της;

Ενδεικτική απάντηση: Τα πρόσωπα που αναφέρονται στο διήγημα είναι: αυτός που ερωτά, η μητέρα, η κόρη της Σταουρούλα, τα άλλα της παιδιά και ο Μιχάλης. Πρωταγωνίστρια και δρων πρόσωπο φαίνεται να είναι η μητέρα. Ορισμένα χαρακτηριστικά της, όπως αυτά προβάλλονται από την ίδια, είναι: 1/ ο αγώνας της να μεγαλώσει τα παιδιά της εργαζόμενη όλη μέρα, 2/ η αγωνία της να ακολουθήσουν η ίδια και τα παιδιά της τους κοινωνικούς κανόνες.

i) Στην πρώτη της απάντηση, η μητέρα ισχυρίζεται ότι δηλητηρίασε την κόρη της γιατί «εθόλωσε το μυαλό» της. Διαβάστε προσεκτικά όλη την απάντηση και συσχετίστε τα στοιχεία του λόγου της που επιβεβαιώνουν ή ανατρέπουν αυτόν τον ισχυρισμό (το έγκλημα έγινε «εν θερμώ» ή «εν ψυχρώ»);).

ii) Συσχετίστε τα κειμενικά στοιχεία που δείχνουν τη μεθοδικότητα με την οποία εκτέλεσε η μητέρα το έγκλημα (στην πρώτη της απάντηση), με τις απαντήσεις της α) «Στο

χειμωνιάτικο αλλά του έστρωνα ξεχωριστά, από τη δική μου μεριά», και β) «Από καιρό δεν τα πηγαίναμε και πολύ καλά και συχνά με κατηγορούσε, όταν έμενε στο σπίτι μας ο θεός της Μιχάλης». Κάνετε κάποια υπόθεση για τα κίνητρα της δολοφονίας πέρα από την «ντροπή»;

Ενδεικτικές απαντήσεις:

- i) «πήρα ένα μπουκαλάκι γυάλινο με μαύρο βούλωμα που είχε μέσα δηλητήριο φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο της. Μετά το έβαλα μπροστά της που καθόταν με τα άλλα παιδιά και είδα ότι το έφαγε όλο». Παρακάτω: «έκανε εμετό», «αφού κάθισε μισή ώρα είπε ότι την πόναγε η κοιλιά της και πήγε για ύπνο», «Την κοίταξα και είδα ότι κοιμόταν κανονικά», «[...] αλλά δεν κουνιόταν και ήταν παγωμένη. Τότε σηκώθηκα και κατάλαβα ότι είχε πεθάνει». Συνδέοντας τα αποσπάσματα αυτά, βλέπουμε τη μητέρα να αποφασίζει, να εκτελεί και να παρακολουθεί την εξέλιξη του εγκλήματός της μεθοδικά και ατάραχα. Ένας άνθρωπος με «θολωμένο μυαλό» σκοτώνει σε έναν παροξυσμό τύφλωσης και βίας. Δεν ενεργεί τόσο μεθοδικά, δεν κοιμάται κανονικά το βράδυ δίπλα στο παιδί του που πέθαινε. Η μητέρα έχει ενεργήσει σαν ψυχρός εκτελεστής. Αυτό δημιουργεί μια υποψία ότι η πώρωσή της ενδεχομένως να μην οφειλόταν μόνο στην «ντροπή»!
- ii) Ο λόγος της μητέρας, στην πρώτη της απάντηση, είναι αποκαλυπτικός για τη μεθοδικότητα και την ψυχρότητα με την οποία ενήργησε. Παρακολουθούσε τις επιπτώσεις του φουραντάν βήμα-βήμα, δεν φάνηκε να αναρωτιέται ούτε στιγμή τι κάνει, και ύστερα πήγε και κοιμήθηκε δίπλα στην κόρη της που πέθαινε. Η «ντροπή» παραπέμπει σε άλλες συμπεριφορές: ξεσπάσματα παράπων, οργής ή και τυφλής βίας. Οι δύο άλλες απαντήσεις δημιουργούν μια –έστω αμυδρή– υποψία ότι η μητέρα μπορεί να είχε η ίδια σχέση με τον θείο. Αν νοιαζόταν τόσο για την τιμή της κόρης της, αν ήθελε να την προστατέψει, θα προσπαθούσε να διερευνήσει για ποιο πράγμα ακριβώς εκείνη την «κατηγορούσε, όταν έμενε στο σπίτι μας ο θεός της Μιχάλης». Το κείμενο υπαινίσσεται κάτι τέτοιο, αφήνοντάς το στο ημίφως, για να μας κάνει ενδεχομένως να αναρωτηθούμε πόσο αξεδιάλυτα και σκοτεινά είναι τα νήματα που κινούν τις πράξεις των ανθρώπων· ιδιαίτερα εκείνων που ζουν στερημένα και ζορισμένα, μέσα σε ασφυκτικά κλειστούς ορίζοντες.

B. Ερμηνευτικό σχόλιο: Ποιο είναι κατά τη γνώμη σου το θέμα που θέτει το διήγημα Φουραντάν (200-300 λέξεις)

Ενδεικτικές απαντήσεις μαθητών και μαθητριών:

1. Κατά τη δική μου άποψη το κείμενο πραγματεύεται το ζήτημα της τιμής και της αξιοπρέπειας που θα έπρεπε να είχε κάθε οικογένεια, ώστε να επιβιώσει στο στενό και περιορισμένο περιβάλλον της κοινωνίας στο χωριού. Σε αυτό το κείμενο καταλαβαίνουμε την ψυχοσύνθεση και την ιδιοσυγκρασία της ελληνικής επαρχίας, όπου η τιμή ενός ανθρώπου, πόσο μάλλον μιας οικογένειας πρέπει να είναι δεδομένη, ώστε να αντιμετωπίζεται με σεβασμό από τους άλλους. Η ντροπή ξεπλένεται μόνο με αίμα και στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη δολοφονία της

Ρούλας. Το αίσθημα της τιμής και της ηθικής ακεραιότητας είναι εξέχουσας σημασίας με τις πράξεις ενός μόνο ατόμου να χαρακτηρίζουν και να ακολουθούν μια ολόκληρη ομάδα, όπως η οικογένεια. Μια οικογένεια όπως αυτή του κειμένου για να επιβιώσει απαιτείται να ακολουθεί στον ακέραιο βαθμό τις ηθικές προσταγές της εποχής. Κατ' αυτόν τον λόγο η πράξη της μητέρας μπορεί να θεωρηθεί ως λογική και να αιτιολογηθεί εύκολα, αφού βάζει το συλλογικό συμφέρον πάνω από το ατομικό της Ρούλας και την ποιότητα ζωής των υπολοίπων έναντι της ζωής της Ρούλας. Έτσι η μητέρα ακολουθεί τις ηθικές αρχές της κοινωνίας στην οποία ζει, διατηρώντας την τιμή της και τιμητική της ακεραιότητα. Γενικά από το κείμενο καταλαβαίνουμε πως κάποια πράγματα όπως η τιμή και η ευδαιμονία των περισσότερων υπερβαίνουν τη ζωή κάποιου, ο οποίος έχει υποπέσει σ' ένα παράπτωμα και αξίζει την ανάλογη τιμωρία. **[222 λέξεις]**

2. Το κύριο θέμα του Φουραντάν του Θανάση Βαλτινού είναι, κατά τη γνώμη μου, τι μπορεί να οδηγήσει μια μητέρα στην πιο αποτρόπαιη πράξη, την «εν ψυχρώ» («εθόλωσε το μυαλό μου ... το ράδιο έλεγε τις ειδήσεις ... έβαλα στα παιδιά μου να φάνε... πήρα ένα μπουκαλάκι [...] Φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο... το έφαγε όλο») δολοφονία της (εγκυμονούσας εν προκειμένω) κόρης της. Η ίδια η διαλογική/θεατρική δομή του κειμένου που συνιστά ουσιαστικά μια ανάκριση (τι έγινε και γιατί;) με έκανε να επιλέξω αυτό το θέμα. Ποιες αιτίες λοιπόν οδήγησαν τη συγκεκριμένη μητέρα στην επιλογή να διαχειριστεί με αυτόν τον τρόπο το πρόβλημά της; Το ίδιο το κείμενο μάς δίνει τα εξής στοιχεία: 1. Ο θυμός της μάνας με την κόρη της Σταυρούλα για την εγκυμοσύνη και την απόκρυψή της. 2. Το κοινωνικό πλαίσιο/το χωριό, το «σκάνδαλο» που θα προέκυπτε. 3. Ο φόβος της κοινωνικής κατακραυγής/η ντροπή και για τα υπόλοιπα παιδιά της. 4. Η απόγνωση: «Ό,τι έκανα το έκανα, γιατί η Ρούλα με είχε φέρει σε απόγνωση». 5. Η προσωπική ιστορία της μάνας: Ο αγώνας που έδωσε σε όλη της τη ζωή για να αναθρέψει, χήρα από τα τριάντα εφτά της, πέντε παιδιά δουλεύοντας όλη μέρα. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η πρόταξη των κοινωνικών συμβάσεων και απαιτήσεων έναντι της οικογενειακής φροντίδας (μην ξεχνάμε πως η μητέρα δεν προστάτατευσε καν επαρκώς την κόρη της από τον κουνιάδο της που την ατίμασε) που οδηγεί στην ή προκαλείται από την έλλειψη αγάπης, απογυμνώνουν τη μητέρα από κάθε συναίσθημα που θα μπορούσε να αποτρέψει την πράξη της. Μέχρι και στην τελική της απολογία προς «τον Θεό, τα παιδιά (της) και τους ανθρώπους» δικαιολογείται για τη δολοφονία αλλά δεν δείχνει πραγματική μετάνοια. Παραμένει συναισθηματικά αποστασιοποιημένη και νομίζω πως, αν μπορούσε να γυρίσει πίσω, θα το ξαναέκανε. **[292 λέξεις]**

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ

Μανόλης Αναγνωστάκης

Γεννήθηκε το 1925 στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε Ιατρική. Είναι από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Η ποίησή του απηχεί τις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν μετά την κατοχή. Το πρόβλημα της ηθικής στάσης σε μια εποχή ταραγμένη από τα πάθη και την ιδεολογική σύγχυση είναι βασικό στοιχείο του έργου του· επίσης ένα αίσθημα απαισιοδοξίας ως αποτέλεσμα πικρής εμπειρίας. Βραβεύτηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1986). Πέθανε το 2005.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

http://www.biblionet.gr/author/Μανόλης_Αναγνωστάκης

Θανάσης Βαλτινός

(1932, Καστρί Κυνουρίας. Ζει στην Αθήνα). Βραβευμένος πεζογράφος. Έγραψε επίσης και σε-νάρια (π.χ. *Ταξίδι στα Κύθηρα* ταινία του Θ. Αγγελόπουλου. Σκέψου λίγο: μπορεί άραγε η σχέση του με τον κινηματογράφο, μέσω της συγγραφής σεναρίων να επηρέασε και την πεζογραφία του;). Στις ιστορίες του αιχμαλωτίζει στιγμές από τη ζωή απλών ανθρώπων, συχνά κάτω από το βάρος σημαντικών ιστορικών γεγονότων. Οι τρόποι που αφηγείται πολλές φορές μας ξαφνιάζουν και μας προβληματίζουν καθώς φαίνεται να «αντιγράφουν» πιστά την πραγματικότητα. Οι ιστορίες του δηλαδή δίνονται μέσα από συνεντεύξεις, μαρτυρίες, επιστολές και μας κάνουν να αναρωτιόμαστε: είναι αλήθεια ή μυθοπλασία;

Μπορείς να δεις αφιέρωμα στον Θ. Βαλτινό εδώ: <https://www.biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF?personid=19183>

Γεώργιος Βιζυηνός

(Βιζύη Ανατ. Θράκης 1849 – Αθήνα 1896). Ένας από τους σημαντικότερους διηγηματογράφους του 19^{ου} αι., μαζί με τον Παπαδιαμάντη. Ήταν επίσης και ποιητής. Παρότι κινήθηκε ειδοιογικά στην ηθογραφία, κατόρθωσε να ξεπεράσει την αυστηρή προσήλωση στο είδος και να συνδυάσει διαφορετικά στοιχεία (ψυχογραφία ηρώων, λαϊκές παραδόσεις, χιούμορ και ειρωνεία, σύνθετη πλοκή) που κάνουν τα διηγήματά του συναρπαστικά. Οι τίτλοι τους συχνά παραπέμπουν σε ένα μυστήριο και κινούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη («Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου»).

Νίκος Γκάτσος

(Ασέα Αρκαδίας 1911 – Αθήνα 1992). Έλληνας ποιητής, μεταφραστής και στιχουργός. Συνεργάστηκε με κορυφαίους Έλληνες συνθέτες, αλλά πιο χαρακτηριστική έμεινε η συνεργασία του με τον Μάνο Χατζιδάκι. Στίχους του έχουμε σίγουρα όλοι σιγοτραγουδήσει, καθώς πολλά από τα τραγούδια του σφράγισαν την ελληνική μουσική και έγιναν μεγάλες επιτυχίες: «Χάρτινο το φεγγαράκι», «Άσπρη μέρα και για μας», «Τ' αστέρι του βοριά», «Το δίχτυ». Ποια χαρακτηριστικά των στίχων του έκανα τους Έλληνες να τα αγαπήσουν τόσο και να συνεχίσουν να τα τραγουδάν ακόμα; Ποια χαρακτηριστικά των τραγουδιών του ξανασυναντάμε στο εκτενές του ποίημα «Αμοργός»;

Μαργκερίτ Γιουρσενάρ [Marguerite Yourcenar]

(Βρυξέλλες 1903 – Northeast Harbour, ΗΠΑ). Γαλλίδα πεζογράφος και δοκιμιογράφος. Η πρώτη γυναίκα που έγινε δεκτή στη Γαλλική Ακαδημία το 1980. Μια ματιά στους τίτλους μερικών έργων της αρκεί για να αναδειχτεί η ιδιαίτερη σχέση της με την κλασική αρχαιότητα: *Αδριανού Απομνημονεύματα*, *Ηλέκτρα ή πέφτουν οι μάσκες*, *Η νέα Ευρυδίκη*. Μπορείς να διαπιστώσεις διαβάζοντας το κείμενο «Κλυταιμνήστρα ή το έγκλημα». Ποιες αλλαγές επιφέρει και σε ποια θέματα δίνει έμφαση η Γιουρσενάρ επαναγράφοντας τον αρχαιοελληνικό μύθο;

Θεόδωρος Γρηγοριάδης

(Παλιοχώρι Καβάλας 1956 – Αθήνα). Εμφανίστηκε στον χώρο της πεζογραφίας το 1990 και έκτοτε έχει δημοσιεύσει αρκετές συλλογές διηγημάτων και μυθιστορήματα, μερικά από τα οποία έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, στα γαλλικά και στα αραβικά. Βασικά μοτίβα στο έργο του αποτελούν ο έρωτας, η αναζήτηση ταυτότητας, η ζωή στην περιοχή της Θράκης και η χρήση μεταφυσικών και παραφυσικών στοιχείων που στοιχειοθετούν πολλές φορές μία παράλληλη πραγματικότητα. Με το συγγραφικό του έργο διατρέχει την ελληνική πραγματικότητα από τη δεκαετία του 80 έως σήμερα γι' αυτό μπορείς να αναζητήσεις στα βιβλία του το στίγμα του νεοέλληνα.

Για το έργο του βλ. <https://biblionet.gr/the%3%B3doros-grigori%3%A1dis-c5270&lang=el>

Θοδωρής Γκόνης

(1956). *Εργάζεται στο θέατρο. Γράφει λόγια για τραγούδια*. Έτσι συστήνεται ο ίδιος. Τα κείμενά του διαβάζονται και σαν «μια ιδιότυπη αυτοβιογραφία, αφού η παράδοση, η καταγωγή, ο πατέρας και η μάνα, η πατρίδα είναι σαν θεμέλιοι λίθοι σε ό,τι αναπτύσσεται με τα απλά υλικά των καθημερινών λέξεων». Διακρίνετε κάτι από τα παραπάνω στα κείμενά του;

Για το έργο του βλ. <https://biblionet.gr/%CE%B3%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%B7%CF%82-p507>

Βιρτζίνια Γουλφ

(Virginia Woolf 1882 – 1941). Αυτό για το οποίο γίνεται διάσημος ένας καλλιτέχνης δεν είναι η ζωή του, αλλά αυτό το οποίο εισάγει στην τέχνη πρώτος. Η Γουλφ ανήκει στην πρωτοπορία του ευρωπαϊκού μοντερνισμού, γιατί εισήγαγε την τεχνική της *συνειδησιακής ροής*: «της καταγραφής των σκέψεων και αισθημάτων που ρέουν χωρίς καμιά προφανή λογική σύνδεση στη συνείδηση του ανθρώπου».

Αν θέλετε να δείτε κάτι από αυτή την τεχνική, μπορείτε να αρχίσετε από τα βιβλία *Η κυρία Νταλογουέη* ή *Τα Κύματα*. Θα αναρωτηθείτε σίγουρα πώς η τεχνική αυτή καταφέρνει να περνά μέσα μας το *ευμετάβλητο και ποικίλο πνεύμα της ρευστής και πολυσύνθετης ζωής*.

Για το έργο της βλ. <https://biblionet.gr/%CE%B2%CE%B9%CF%81%CF%84%CE%B6%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BI-%CE%B3%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%86-289189>

Τομπάιους Γουλφ

(Tobias Wolf) Ο Τομπάιους Γουλφ γεννήθηκε το 1945 στην Αλαμπάμα. Σπούδασε φιλολογία. Εργάστηκε για λίγο ως δημοσιογράφος στη Washington Post και στη συνέχεια δίδαξε δημιουργική γραφή και φιλολογία στο Πανεπιστήμιο των Συρακουσών. Από το 1997 είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ. Ο Τομπάιους Γουλφ έχει δημοσιεύσει διηγήματα, νουβέλες και αυτοβιογραφικά έργα. Οι ήρωές του έχει γραφεί από την κριτική ότι «δεν είναι ούτε ιδιαίτεροι, ούτε

εξαιρετικοί, ενώ η διερεύνησή τους πραγματοποιείται στο πλαίσιο διαφόρων μεταξύ τους σχέσεων, ερωτικών, συζυγικών, γονεϊκών, κοινωνικών, συναδελφικών, επενδυμένων με το βάρος που προσλαμβάνουν για την υποκειμενικότητα του εκάστοτε ήρωα, την προσωπική, καταλυτική πολλές φορές αντιπαράθεσή του με τα αδιέξοδα, τα απωθημένα, τις επιλογές και τις ελλείψεις του.»

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και: [http://www.biblionet.gr/author/Tobias Wolf](http://www.biblionet.gr/author/Tobias%20Wolf)

Κική Δημουλά

(Αθήνα 1931). Μια από τις πιο σημαντικές εν ζωή ποιητικές φωνές της σύγχρονης Ελλάδας με πολλές διακρίσεις. Καταρρίπτει τον μύθο ότι «η ποίηση δεν πουλάει», μια που τα βιβλία της ανατυπώνονται διαρκώς. Τα κείμενά της είναι εύκολα αναγνωρίσιμα καθώς εκμεταλλεύονται σε μεγάλο βαθμό την αμφισημία των λέξεων για να εκφράσουν υπαρξιακές αγωνίες των ανθρώπων – και δή των γυναικών. Δοκίμασε να αναζητήσεις αυτά τα χαρακτηριστικά σε οποιοδήποτε ποιήμά της πέσει στα χέρια σου.

Για το έργο της βλ. <http://www.snhell.gr/anthology/writer.asp?id=69>

Γιώργος Θεοτοκάς

(1905 - 1966). Πεζογράφος και δοκιμιογράφος της γενιάς του '30. Ο αφηγηματικός του λόγος επηρεάστηκε από το ευρωπαϊκό μυθιστόρημα του 19^{ου} αι. και τους συστηματικούς ανατόμους της κοινωνίας (Σταντάλ, Μπαλζάκ, Τολστόι). Το έργο του διατρέχεται κυρίως από την αναζήτηση της ελευθερίας και μετατοπίζεται σταδιακά από τη χαρά της ζωής στον σκεπτικισμό και την αγωνία. Μιλάει στους σημερινούς νέους ο διανοούμενος συγγραφέας που είχε την άποψη ότι η τέχνη είναι για τον «άνθρωπο έξω από καθεστώτα και τάξεις και παρατάξεις, [για] τον ελεύθερο άνθρωπο, σε ό,τι έχει βαθύτερο και αναλλοίωτο;»

Για το έργο του βλ.

http://www.biblionet.gr/author/5574/Γιώργος_Θεοτοκάς και

<https://biblionet.gr/giorgos-theotokas-1905---1966-383872>

Κωνσταντίνος Θεοτόκης

(1872 - 1923) Τα διηγήματά του έχουν εκδοθεί με τον τίτλο *Κορφιάτικες ιστορίες*. Άλλα έργα του είναι τα εκτεταμένα αφηγήματα *Η Τιμή και το Χρήμα* (1914), *Ο Κατάδικος* (1919), *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα* (1920) και το μυθιστόρημα *Οι σκλάβοι στα δεσμά τους* (1922). Το έργο του ανανεώνει την ηθογραφική πεζογραφία και διακρίνεται για τους κοινωνικούς προβληματισμούς και τη ρεαλιστική γραφή. Ποια είναι τα ρεαλιστικά γνωρίσματα και ποια τα στοιχεία του κοινωνικού προβληματισμού που παρατηρούμε στο συγκεκριμένο απόσπασμα;

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και: [http://www.biblionet.gr/author/Κωνσταντίνος Θεοτόκης](http://www.biblionet.gr/author/Κωνσταντίνος%20Θεοτόκης)

Γιώργος Χ. Θεοχάρης

Ο Γιώργος Χ. Θεοχάρης γεννήθηκε το 1951 στη Δεσφίνα της Φωκίδας. Από το 1965 διαμένει στην Αντίκυρα Βοιωτίας. Έχει γράψει ποιήματα και μελέτες. Διευθύνει το λογοτεχνικό περιοδικό *Εμβόλιμον*. Συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του μεταδικτατορικού ποιητικού λόγου: αμφισβήτηση της κυρίαρχης αντίληψης για την ευδαιμονία, το αίσθημα της αλλοτρίωσης και τη νοσταλγία για την αγωνιστικότητα της προηγούμενης γενιάς.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και: [http://www.biblionet.gr/author/Γιώργος Χ. Θεοχάρης](http://www.biblionet.gr/author/Γιώργος%20Χ.%20Θεοχάρης)

Νίκος Καββαδίας

(Μαντζουριά 1910 – Αθήνα 1975). Η ζωή του και η ποίησή του ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με τη θάλασσα. Ασυρματιστής στο επάγγελμα αποτύπωσε στα ποιήματά του τη ζωή των ναυτικών, με τη σκληρότητα και την ελευθερία της, τη νοσταλγία της επιστροφής στη στεριά και τον ασίγηστο πόθο να ξανανοιχτεί στο πέλαγος. Γιατί άραγε τα ποιήματά του – χάρη στις εξαιρετικές μελοποιήσεις του Θάνου Μικρούτσικου (αλλά και άλλων πολλών) που μπορείς να αναζητήσεις – αποτέλεσαν για πολλά χρόνια αγαπημένα ακούσματα των νέων; Πώς τα ακούνε άραγε οι έφηβοι σήμερα;

Μπορείς να βρεις στοιχεία για τον ίδιο αλλά και ποιήματά του στις παρακάτω ιστοσελίδες: <http://www.snhell.gr/anthology/writer.asp?id=75>
<http://kavvadias.ekebi.gr>

Κ.Π. Καβάφης

(1863 - 1933). Ο αλεξανδρινός ποιητής με το παγκόσμιο εκτόπισμα. Με τη δραστική ποιητική του γλώσσα και την ειρωνική ματιά του αμφισβητεί μύθους και βεβαιότητες της ιστορίας και της ανθρώπινης ύπαρξης. Κάποιοι στίχοι του έγιναν εμβληματικοί και πέρασαν στην καθημερινή μας γλώσσα: «Σαν έτοιμος από καιρό, σαν θαρραλέος» ..., «Η πόλις θα σε ακολουθεί». Τι κάνει, άραγε, το εκτόπισμά του παγκόσμιο;

Για το έργο του βλ. <http://www.kavafis.gr/>

Ελία Καζάν

(1909 - 2003). Αμερικανός σκηνοθέτης του θεάτρου και του κινηματογράφου και συγγραφέας. Γόνος Ελλήνων Μικρασιατών μεταναστών, ήρθε αντιμέτωπος με το βάρος της παράδοσης και την επιθυμία για μια νέα ταυτότητα, είτε εθνική, είτε θεατρική, είτε κινηματογραφική, είτε συγγραφική (μυθιστόρημα και αυτοβιογραφία). Το καλλιτεχνικό του έργο διαποτίζεται από την αγωνία της αναζήτησης των συναισθηματικών και ψυχολογικών ορίων στα οποία μπορεί να φτάσει ένας άνθρωπος. Ποια όρια συναισθηματικά και ψυχολογικά αγγίζει ο ήρωας στο μυθιστόρημά του, *Συμβιβασμός*/1967 και στην ομότιτλη κινηματογραφική μεταφορά από τον ίδιο το 1969;

Για το έργο του βλ. <http://www.biblionet.gr/author/31549/>

Λένα Καλλέργη

(1978). Σπούδασε βιολογία και γλωσσολογία. Έχει εκδώσει ως τώρα 2 ποιητικές συλλογές. Στα ποιήματά της συνομιλεί, με μια συνειρμική λογική, όχι μόνον με λογοτεχνικά κείμενα αλλά με τον επιστημονικό και φιλοσοφικό λόγο, χωρίς αυτά να χάνουν το συγκινησιακό τους εκτόπισμα. Με ποια χαρακτηριστικά της ποίησής της αγγίζει, άραγε, αυτή η ποιήτρια της νεότερης γενιάς την ευαισθησία των συγχρόνων και των νεοτέρων της;

Για το έργο της βλ. <https://www.biblionet.gr/%CE%BB%CE%B5%CE%BD%CE%BI-%CE%BA%CE%BI%CE%BB%CE%BB%CE%B5%CF%8I%CE%B3%CE%B7-cl63297>

Θεώνη Κοτίνη

(1967) Εργάζεται ως φιλόλογος στην εκπαίδευση. Στα ποιήματά της, το ανιχνευτικό βλέμμα στη φύση και το σώμα, στη μοναχικότητα και τον έρωτα, στήνει απέναντί του όσα συμβαίνουν και τα παρακολουθεί από μια σχετική απόσταση. Διακρίνετε αυτό το ανιχνευτικό βλέμμα; *Ωσεί κήπος* είναι ο τίτλος της τελευταίας, ως τώρα, ποιητικής της συλλογής (2014).

Για το έργο της βλ. <http://www.biblionet.gr/author/964/>

Πάνος Κυπαρίσσης

(1945) Γράφει ποιήματα, σκηνοθετεί, ζωγραφίζει και διδάσκει υποκριτική. Παλιότερα δίδαξε στην εκπαίδευση μαθηματικά και φιλολογικά. Στον λόγο του κυριαρχούν το παρελθόν, η μνήμη, «η νοσταλγία του χαμένου που βυθίζεται στην Ιστορία», τα οποία, όμως, δεν συνθλίβουν την αισιοδοξία. Μπορείτε να διαβάσετε ποιήματά του, για να διαπιστώσετε πώς αποτυπώνεται αυτό στη γραφή του. Τα ποιήματά του βρίσκονται στη συγκεντρωτική έκδοση *Ποιήματα*, εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2016.

Για το έργο του βλ. <http://www.biblionet.gr/author/6928/>

Κώστας Καρυωτάκης

Γεννήθηκε το 1896 στην Τρίπολη. Τελευταίος σταθμός της υπαλληλικής του σταδιοδρομίας ήταν η Πρέβεζα, όπου και αυτοκτόνησε στις 21 Ιουλίου 1928. Για την τελευταία του συλλογή ο Τέλλος Άγρας έγραψε χαρακτηριστικά «...κι έξαφνα στα 1927, με την τρίτη και τελευταία του ποιητική συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*, μας εξεπέρασαν όλους αμέσως κι εξακολουθητικά...». Σαρκασμός, δραματικότητα, το αίσθημα της απώλειας και της ματαιότητας εντοπίζονται ως χαρακτηριστικά της ποίησής του.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%BA%CF%89%CF%83%CF%84%CE%BI%CF%82-%CE%BA%CE%BI%CF%81%CF%85%CF%89%CF%84%CE%BI%CE%BA%CE%B7%CF%82-66455>

Γιάννης Κοντός

(1943 - 2015) Σπούδασε οικονομικά και εργάστηκε ως ασφαλιστής. Εξέδωσε 18 ποιητικά βιβλία. Το 1998 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης για την ποιητική συλλογή *Ο αθλητής του τίποτα*. Το 2009 τιμήθηκε με το Βραβείο του Ιδρύματος Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο του ποιητικού του έργου. Στην ποίησή του εντοπίζουμε εικόνες δραστηκές που αιφνιδιάζουν, ενώ η καθημερινότητα παρουσιάζεται με τρόπο ανοίκειο και το συμβατικό πολύ συχνά παρωδείται με ειρωνεία. Ποια από αυτά τα χαρακτηριστικά διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν και στο συγκεκριμένο ποίημα;

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%B3%CE%B9%CE%BI%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82-cl6807>

Άγκοτα Κριστόφ

Γεννήθηκε το 1935 στο Κοικβάντ της Ουγγαρίας. Πήγε στην Ελβετία το 1956, όπου εργάστηκε ως εργάτρια, έμαθε γαλλικά και έγραψε θεατρικά έργα. Το 1987 έγινε γνωστή με το πρώτο της μυθιστόρημα: *Το μεγάλο τετράδιο*, που πήρε το Ευρωπαϊκό Βραβείο Γαλλόφωνης Λογοτεχνίας. Η *Αναλφάβητη*, το πέμπτο της βιβλίο, είναι το πρώτο αυτοβιογραφικό της αφήγημα, όπου αποτυπώνονται οι προσωπικές της εμπειρίες αλλά με τα χαρακτηριστικά του μυθοπλαστικού της λόγου, δηλαδή δραματικότητα, λιτή γλώσσα, πρόσωπα αντισυμβατικά που ανατρέπουν το αναμενόμενο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και: <https://biblionet.gr/agota-kristof-c23010>

Παντελής Μπουκάλας

(Μεσολόγγι 1957). Ποιητής, δοκιμογράφος, κριτικός λογοτεχνίας, μεταφραστής από τα αρχαία ελληνικά, επιμελητής εκδόσεων, αρθρογράφος με τακτικές στήλες σε εφημερίδες όπου σχολιά-

ζει την κοινωνική και πολιτική επικαιρότητα. Στα δύο πιο πρόσφατα βιβλία του ασχολείται με τη μελέτη του δημοτικού τραγουδιού.

Μπορείς να δεις περισσότερα για την ειδολογική ποικιλία του έργου του εδώ: <http://www.biblionet.gr/author/19187/>

Μπέρτολτ Μπρεχτ

Γεννήθηκε το 1898 στο Άουγκσμπουργκ της Γερμανίας. Αντικομφορμιστής, ορκισμένος εχθρός του πολέμου και του καπιταλισμού. Όταν οι Εθνικοσοσιαλιστές καταλαμβάνουν την εξουσία το 1933, ο Μπρεχτ παίρνει τον δρόμο της εξορίας. Το 1949 εγκαθίσταται οριστικά στο Βερολίνο, όπου πεθαίνει το 1956. Στα έργα του εστιάζει περισσότερο στη διανοητική επεξεργασία και όχι τόσο στη συναισθηματική εμπλοκή. Ο αναγνώστης οφείλει να κρίνει, ώστε να σχηματίζει μια δική του άποψη για τα γεγονότα, να παίρνει μόνος του μια θέση απέναντι σ' αυτά. Είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς ο άνθρωπος προβάλλεται όχι με την αιώνια και την οικουμενική σημασία του, αλλά με τη μεταβλητή και τη «ρέουσα», αυτή που του επιβάλλουν οι κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες της εποχής του.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/bertolt-brecht-c7473>

Σοφία Νικολαΐδου

(1967) Εργάζεται ως φιλόλογος. Σπούδασε κλασική φιλολογία και αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας. Έχει εκδώσει μυθιστορήματα, διηγήματα, μελέτες και μεταφράσεις. Τα θέματα της είναι συχνά ιστορίες ενηλικίωσης, και η γλώσσα της χρωματισμένη με την ιδιόλεκτο των νέων αλλά με λόγιο υπόστρωμα. Η συγγραφέας δηλώνει πως της αρέσουν «τα βιβλία που μπορούν να σε κλείσουν στον κόσμο τους με το έτσι θέλω». Πώς τα καταφέρνει με τα δικά της;

Για το έργο της βλ.

<https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=11913>

Μπομπ Ντίλαν

[Bob Dylan] (Η.Π.Α. 1941). Αμερικανός τραγουδοποιός, εμβληματική μορφή της παγκόσμιας μουσικής σκηνής. Σημάδεψε τις δεκαετίες του 1960 και 1970, καθώς τα τραγούδια του εξέφραζαν το κλίμα αμφισβήτησης και κοινωνικών διεκδικήσεων της εποχής. Η βράβειυσή του με το Νομπέλ Λογοτεχνίας το 2016 προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Τι δουλειά έχει ένας τραγουδοποιός να βραβεύεται με ένα λογοτεχνικό βραβείο; Ανανεώνουν όντως οι στίχοι του την ποιητική έκφραση όπως δήλωσε η Σουηδική Ακαδημία στο σκεπτικό της βράβειυσής του; Είναι συνεπές ένας καλλιτέχνης που αμφισβήτησε τόσο το κατεστημένο να αποδέχεται μια τέτοια βράβευση; Ο καλύτερος τρόπος για να απαντήσει κανείς είναι να αναζητήσει τα ίδια τα τραγούδιά του. Κάποια άλλωστε από αυτά, όπως το «Blowing in the wind», όλο και κάπου θα τα έχεις πετύχει.

Ευτυχία Παναγιώτου

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1980. Σπούδασε φιλοσοφία στην Αθήνα και νεοελληνική φιλολογία στο Λονδίνο. Εργάζεται ως επιμελήτρια εκδόσεων και μεταφράζει ποίηση. Ποιητικά βιβλία της: *Μέγας κηπουρός* (2007), *Μαύρη Μωραλίνα* (2010) και *Χορευτές* (2014). Με μια γλώσσα έντονα

συμβολιστική, με ύφος άλλοτε εξομολογητικό, άλλοτε ψυχρό, διαλέγεται με ένα διακείμενο που δεν είναι αποκλειστικά λογοτεχνικό αλλά και επιστημονικό, φιλοσοφικό και εικαστικό.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://www.biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF?personid=74684>

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Γεννήθηκε στη Σκιάθο το 1851 και είναι από τους σημαντικότερους διηγηματογράφους της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Το έργο του περιλαμβάνει περίπου 180 διηγήματα και νουβέλες που αναφέρονται στις φτωχές τάξεις της Αθήνας και της Σκιάθου και ελάχιστα ποιήματα θρησκευτικού περιεχομένου. Πέθανε το 1911. Από τα βασικά χαρακτηριστικά της γραφής του είναι η ανάμειξη μιας λογιότερης καθαρεύουσας γλώσσας με τα τοπικά ιδιώματα καθώς και η σύζευξη των ρεαλιστικών περιγραφών μαζί με μια σχεδόν ονειρική εικονοποιία. Ποια από αυτά τα χαρακτηριστικά παρατηρούμε στο συγκεκριμένο διήγημα;

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=42>

Αριστέα Παπαλεξάνδρου

Γεννήθηκε το 1970 στο Αμβούργο. Ασχολείται επαγγελματικά με την επιμέλεια και την τυπογραφική διόρθωση. Έχει εκδώσει πέντε ποιητικά βιβλία. Για τη συλλογή της *Μας προσπερνά* τιμήθηκε με το Βραβείο Πέτρου Χάρη της Ακαδημίας Αθηνών. Ο ποιητικός της λόγος χαρακτηρίζεται από τον δραματικό τόνο, το αίσθημα ματαιώσης και τον σαρκασμό. Ο διάλογός της με τον Καρυωτάκη είναι ενδεικτικός αυτού του προσανατολισμού.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://www.biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF?personid=35896>

Ηλίας Α. Παπαμόσχος

Γεννήθηκε το 1967 στην Καστοριά. Σπούδασε στο Τμήμα Γεωλογίας Πατρών και στο Εργαστήριο Επαγγελματικής Δημοσιογραφίας το 1993. Το βιβλίο του *Η αλεπού της σκάλας και άλλες ιστορίες* τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος 2016. Ελλειπτικότητα, συνειρμική αφηγηματική ρευστότητα, ποιητικές εναλλασσόμενες με ρεαλιστικές εικόνες αποτελούν κάποια από τα κύρια γνωρίσματα της γραφής του.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%B7%CE%BB%CE%B9%CE%BI%CF%82-%CF%80%CE%BI%CF%80%CE%BI%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CF%82-c90509>

Γιώργης Παυλόπουλος

(1924 - 2008, Πύργος Ηλείας). Η ποίησή του είναι συχνά αφηγηματική: στηρίζεται στον ποιητικό χειρισμό μιας μικρής ιστορίας, με λιτή γλώσσα. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το ποίημά του «Τα αντικλείδια» που μπορείς να δεις εδώ:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C132/635/4086,18625/>

Θανάσης Δ. Σταμούλης

(1978). Σπούδασε ηκοληψία. Υποστηρίζει ότι γράφει για να κατανοήσει καλύτερα τους ανθρώπους. Το πρώτο του μυθιστόρημα *Η σκιά στο δέντρο* εκδόθηκε το 2016. Το 2017 εκδόθηκε η νουβέλα του *Ab ovo*. Έχει γραφεί ότι γλωσσικά ο Σταμούλης επιχειρεί κάτι σπουδαίο, κάτι δυνατό. Ο αναγνώστης που θα αναγνωρίσει αυτό το στοιχείο της γραφής του, μπορεί να αναζητήσει τι αίσθηση του προκαλεί.

Για το έργο του, βλ. www.biblionet.gr/author/116323/

Σταντάλ

(Stendhal) (1783 - 1842). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Μαρί-Ανρί Μπείγέ, Γάλλου συγγραφέα, στον οποίο αποδίδεται το πρώτο μεγάλο «ρεαλιστικό» μυθιστόρημα του 19ου αιώνα (*Το κόκκινο και το μαύρο*). Στα μυθιστορήματά του ασκεί μια ειρωνική, επίμονη αλλά και τρυφερή κοινωνική κριτική στις φιλοδοξίες των ανερχόμενων αστών για επιτυχία και εξουσία. Αποθεώνει και τον έρωτα, αναγνωρίζοντάς τον ως «ένα εξαίσιο λουλούδι, που όμως πρέπει να 'χεις το θάρρος να πας να το κόψεις στην άκρη ενός φοβερού γκρεμού».

Αν ο σημερινός αναγνώστης ενδιαφέρεται για τα ύψη και τα βάθη για τα οποία η ανθρώπινη φύση είναι ικανή, τότε ο Σταντάλ ίσως έχει πολλά να του αποκαλύψει.

Για το έργο του βλ. <https://biblionet.gr/stendhal-cl4160>

Κώστας Σωτηρίου

(1957). Εργάζεται ως πολιτικός μηχανικός. Έχει γράψει μυθιστορήματα. Γνωστός, κυρίως, από τον θεατρικό μονόλογο *Σταματία, το γένος Αργυροπούλου* (2014), ένα κείμενο ζωντανό και χυμώδες, στο οποίο μια γυναίκα, θύμα της ανατροφής και της φανατικής προσήλωσής της στα χρηστά ήθη, ξετυλίγει την ιστορία του τόπου, από τον εμφύλιο ως τις μέρες μας.

Οι αναγνώστες που θα παρακολουθήσουν τη διαδρομή της Σταματίας στην ιστορία, μέσα από παραμορφωτικούς φακούς της ηρωίδας, τι θα βρουν άραγε να τους αφορά;

Για το έργο του βλ. <http://www.biblionet.gr/author/318/>

Βισουάβα Σιμπόρσκα

(Wisława Szymborska)

Γεννήθηκε το 1923 στο Κούρνικ της Πολωνίας κι από εκεί μετακινήθηκε στα οκτώ της χρόνια στην Κρακοβία, τόπο μόνιμης διαμονής της έκτοτε, ως τον θάνατό της, το 2012. Μέχρι το 1996, που της απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, είχε εκδώσει εννέα ποιητικές συλλογές και τέσσερα βιβλία με δοκίμια. Η γραφή της χαρακτηρίζεται από «την πικρή αποδοχή των αντιφάσεων της ζωής και του επικείμενου θανάτου με υπόρρητους δραματικούς τόνους και λεπτή ειρωνεία.»

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=26975>

Γιώργος Συμπάρδης

Γεννήθηκε στην Ελευσίνα το 1945. Σπούδασε νομικά και σκηνοθεσία κινηματογράφου. Το μυθιστόρημά του *Υπόσχεση γάμου* τιμήθηκε το 2012 με Κρατικό Βραβείο και με το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη). Τελευταίο του βιβλίο το μυθιστόρημα *Αδέλφια*. Ενώ οι ήρωες του είναι απλοί καθημερινοί άνθρωποι, ο συγγραφέας θέτει συνεχώς αινίγματα σχετικά με τη δράση τους στον αναγνώστη και κάθε λεπτομέρεια της αφήγησής του

είναι τόσο έντεχνα επεξεργασμένη και τόσο σημασιολογικά φορτισμένη, ώστε να τον καλεί ξανά και ξανά σε ένα γοητευτικό παιχνίδι κρυμμένου θησαυρού.

Για το έργο του βλ. <https://biblionet.gr/titleinfo/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF?personid=3325>

Τζέιμς Τζόυς

(James Joyce) (1882-1941). Οι Ιρλανδοί τον θεωρούν εθνικό συγγραφέα, και οι μελετητές πολύ σημαντικό, γιατί εισήγαγε στην αφήγηση τον εσωτερικό μονόλογο. Για αυτό το έργο του είναι δύσκολο για όσους δεν είναι εξοικειωμένοι με την τεχνική αυτή. Αν κάποιος θέλει να αρχίσει να διαβάζει Τζόυς, καλύτερα να μην αρχίσει με τον *Οδυσσέα*, κι αν θεωρείται το αριστούργημά του. Οι πολλές σελίδες και η δύσκολη γραφή κάνουν το διάβασμα μια κοπιαστική εμπειρία. Μπορεί να αρχίσει με τους *Δουβλινέζους* ή με το *Πορτραίτο του καλλιτέχνη σε νεαρά ηλικία*. Με ό,τι κι αν αρχίσει, θα έχει ευκαιρίες να σχηματίσει μια δική του αντίληψη για την κυρίαρχη άποψη ότι ο Τζόυς άλλαξε με το έργο του ολόκληρο το πεδίο της σύγχρονης λογοτεχνίας.

Για το έργο του βλ. <https://biblionet.gr/james-joyce-cl3805>

Ούρσουλα Φωσκόλου

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1986 και εργάζεται ως γραφίστρια. Το βιβλίο της *Το κήτος* (2016) απέσπασε το Κρατικό Βραβείο πρωτοεμφανιζόμενου συγγραφέα (2017). Η Φωσκόλου χρησιμοποιεί ως εφιαλτήριο τα εδάφη της παιδικής ηλικίας, για να περιπλανηθεί στις αχαρτογράφητες περιοχές της απώλειας και της ερωτικής λύπης, να συνομιλήσει με οικείους νεκρούς. Στα μικρά πεζά κυριαρχεί η πύκνωση, με αποτέλεσμα μια γραφή που συνορεύει τόσο με την πεζογραφία όσο και με την ποίηση.

<https://biblionet.gr/%CE%BF%CF%85%CF%81%CF%83%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BI-%CF%86%CF%89%CF%83%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%85-c211085>

Αντώνης Φωστιέρης

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1953. Έχει τιμηθεί με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης (2004). Η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το 2010, για το σύνολο του έργου του, το Βραβείο Ποίησης του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη. Φιλοσοφικός στοχασμός, υπαρξιακή αναρώτηση και διανοητική συγκίνηση χαρακτηρίζουν τα ποιήματά του.

<https://biblionet.gr/%CE%BI%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CF%86%CF%89%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B7%CF%82-c22549>

Μάριος Χάκκας

(1931 - 1972) Γράφτηκε στο τμήμα πολιτικών επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου. Το 1954 συνελήφθη ως μέλος αριστερής οργάνωσης και καταδικάστηκε σε τετράχρονη κάθειρξη. Στη φυλακή μελέτησε ξένες γλώσσες και στράφηκε στη συγγραφή ποιημάτων και διηγημάτων. Παράλληλα συνέχισε να ασχολείται με τη συγγραφή. Με τη συλλογή *Ο μπιντές και άλλες ιστορίες* παρατηρείται μια ωριμότερη γραφή, αφαιρετική, με επιρροές από το ρεύμα του υπερρεαλισμού στην τραγική διάστασή του και πολλά στοιχεία ενδεικτικά της υπαρξιακής αγωνίας. Διαπιστώνουμε αυτήν την αγωνία αλλά και την απογοήτευση μπροστά στη θέαση του μάταιου της ζωής και της σχέσης του σύγχρονου ανθρώπου με την ιδεολογία;

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%BC%CE%BI%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CF%87%CE%BI%CE%BA%CE%BA%CE%BI%CF%82-cl0239>

Δημήτρης Χατζής

(1913 - 1981). Ο Δημήτρης Χατζής γεννήθηκε στα Γιάννενα. Τελείωσε τη Ζωσιμαία Σχολή και γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να μπορέσει να ολοκληρώσει τις σπουδές του για οικονομικούς λόγους. Το 1933 τον συνέλαβε η αστυνομία του Μεταξά και το δικτατορικό καθεστώς τον εξόρισε στη Φολέγανδρο (επέστρεψε το 1937). Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής εντάχθηκε στο ΕΑΜ. Μετά το τέλος του εμφυλίου κατέφυγε ως πολιτικός πρόσφυγας αρχικά στη Ρουμανία και στη συνέχεια στην Ουγγαρία, όπου εργάστηκε ως βοηθός καθηγητή στην έδρα της βυζαντινής φιλολογίας και ίδρυσε το Νεοελληνικό Ινστιτούτο. Ανήκει στους ανανεωτές ρεαλιστές συγγραφείς της μεταπολεμικής ελληνικής πεζογραφίας με κυρίαρχο στοιχείο της γραφής του τον κοινωνικό προβληματισμό. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η συχνά έντονα συγκινησιακή και λυρική διάσταση του λόγου του, όπως φαίνεται και στο απόσπασμα του μυθιστορηματός του (στην πρόταση για εκτενέστερα κείμενα του Δικτύου 3).

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%B7%CF%82-%CF%87%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%B7%CF%82-c31405>

Ναζίμ Χικμέτ

(1902 - 1963) Γεννημένος στη Θεσσαλονίκη επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι από τους μεγάλους ξένους ποιητές που κατέχουν μια ξεχωριστή θέση για τους Έλληνες αναγνώστες. Πέρασε πολλά χρόνια της ζωής του στη φυλακή για την πολιτική του ιδεολογία. Για την τουρκική αριστερά ήταν «ποιητής του λαού και ήρωας της επανάστασης». Ποια στοιχεία εντοπίζουμε, τα οποία θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως διαχρονικά και διατοπικά;

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/nazim-hikmet-cl7433>

Μίροσλαβ Χόλουμπ

(Miroslav Holub) (1923 - 1998). Τσέχος ποιητής, διακεκριμένος γιατρός και φιλόσοφος με ιδιαίτερα λιτή ποιητική γραφή. Το έργο του μάς κάνει να αναρωτηθούμε με πόσους διαφορετικούς τρόπους ανανεώνει η ποίηση τη ματιά μας για τον κόσμο. Τι προσδοκούμε, για παράδειγμα, ότι θα φέρει το ρεύμα που θα γίνει με το άνοιγμα της πόρτας στο ομότιτλο ποίημα; Αν σας ενδιαφέρει το ερώτημα, θα σας ενδιαφέρει και το ποιητικό όραμα του Χόλουμπ. Τότε, χρειάζεται να επεκτείνετε τη μελέτη σας σε μεγαλύτερο μέρος του έργου του.

Για το έργο του βλ.

http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/guides/net/europe/europe_01.html#toc097

Δήμητρα Χριστοδούλου

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1953. Σπούδασε νομικά και φιλολογία. Το 2008 της απονεμήθηκε το Κρατικό Βραβείο Ποίησης για το βιβλίο της *Λιμός*. Ο κόσμος της Χριστοδούλου είναι πλήρης αντικειμένων, που μεταλλάσσονται από ρεαλιστικά χρηστικά πράγματα σε παραστάσεις, ικανές να παρασύρουν στον εσώτερο εαυτό: ένα μαχαίρι μπορεί να εμφανιστεί όχι με την ιδιότητα του αντικειμένου προς χρήση αλλά ως σημαντικό μιας απουσίας. Ας δούμε πώς ένας εγκαταλελειμμένος κήπος με φράχτη ξαφνικά μετατρέπεται σε έναν ολόκληρο κόσμο στο ποίημά της «Ξεναγός».

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. και:

<https://biblionet.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%85-cl7821>

Κινηματογραφιστές

Θεόδωρος Αγγελόπουλος

(Αθήνα, 1935 - 2012). Ένας από τους πιο αξιόλογους σκηνοθέτες που ανέδειξε η χώρα μας με διεθνή προβολή και πολύ σημαντικές διακρίσεις. Στο έργο του παντρεύει τον κινηματογράφο με τις άλλες μορφές τέχνης και η κινηματογραφική του ματιά εστιάζει σε ιστορικούς, ιδεολογικοπολιτικούς και υπαρξιακούς προβληματισμούς. Αγαπημένα του θέματα η μετανάστευση, ο νόστος και η σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας. Δεν απομένει παρά να παρακολουθήσεις τα έργα του για να καταλάβεις γιατί του αποδόθηκε ο τίτλος *Ποιητής της έβδομης τέχνης*.

Περισσότερα για το έργο του μπορείς να δεις εδώ: <http://www.theoangelopoulos.gr/>

Γούντι Άλλεν

(1935) Αμερικανός σκηνοθέτης, σεναριογράφος και ηθοποιός. Ξεκίνησε να σκηνοθετεί κωμωδίες και να πρωταγωνιστεί σε αυτές ο ίδιος καθιερώνοντας σταδιακά ένα ιδιαίτερο κωμικό ύφος που κινείται από την κωμωδία έως τη σάτιρα. Ωστόσο πίσω από το αστείο υπήρχε ο προβληματισμός ή η κριτική για τον τρόπο ζωής και τα θέματα που απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο των μεγαλουπόλεων ενώ ορισμένες ταινίες είχαν επίκεντρο ηθικά ζητήματα (*Απιστίες και Αμαρτίες*, *Match Point*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

- Αναγνωστάκης, Μ. (1976). *Τα Ποιήματα*, Αθήνα: Πλειάς.
- Αναγνωστάκης, Μ. (2000). *Τα Ποιήματα*, Αθήνα: Νεφέλη και *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, Διόφαντος, 2015.
- Βαλτινός, Θ. (2015). *Επείγουσα ανάγκη ελέου*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Βιζυηνός, Γ. (1998). *Νεοελληνικά Διηγήματα*, επιμ. Π. Μουλλάς, Αθήνα: Εστία.
- Γιουρσενάρ, Μ. (1981). *Κλυταιμνήστρα ή Το έγκλημα*, μτφ. Μαρία Θ. Φωστιέρα, *Η Λέξη* 5: 362-367.
- Γκάτσος, Ν. (1999). *Όλα τα τραγούδια*, Αθήνα: Πατάκης.
- Γκόνης, Θ. (2017). *Εφτά λευκά πουκάμισα*. Διηγήματα, Αθήνα: Άγρα.
- Γουλφ Βιρτζίνια (2011). *Η κληρονομιά*. μτφ. Βάνια Σύρμου-Βεκρή, Αθήνα: Το Οκτασέλιδο του Μπιλιέτου, τ. 68.
- Γουλφ Τομπίας (2017). *Η χαρά του πολεμιστή και άλλα διηγήματα*, μτφ. Τάσος Αναστασίου-Γιάννης Παλαβός, Αθήνα: Ίκαρος.
- Γρηγοριάδης, Θ. (2007). *Χάρτες. Εβδομήντα ιστορίες*, Αθήνα: Πατάκης.
- Δημουλά, Κ. (2010). *Τα εύρετρα*, Αθήνα: Ίκαρος.
- Δημουλά, Κ. (2016). *Άνω τελεία*, Αθήνα: Ίκαρος.
- Επιτάφιος λόγος: Αρχαία ελληνικά επιτύμβια επιγράμματα*. (1999). Rocques, Denis (επιμ). Μτφρ. Πα-ντελής Μπουκάλας, Αθήνα: Άγρα.
- Θεοτόκης, Κ. (2005). *Διηγήματα [Κορφιάτικες ιστορίες]*, εισαγωγή Γιάννης Δάλλας, Αθήνα: Γαβριηλίδης
- Θεοτόκης, Κ. (2017). *Η τιμή και το χρήμα*, Αθήνα: Ιδέες και *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Λυκείου*, Διόφαντος, 2017.
- Θεοχάρης, Γ. (2014). *Πιστοποιητικά θνητότητας*, Αθήνα: Σύγχρονη Έκφραση.
- Καβάφης, Κ.Π. (2015). *Τα ποιήματα*. Δημοσιευμένα και αδημοσίευτα, επιμ. Δημήτρης Δημηρούλης, Αθήνα: Gutenberg.
- Καβαδίας, Ν. (1990). *Μαραμπού*, Αθήνα: Άγρα.
- Καλλέργη, Λ. (2016). *Περισσεύει ένα πλοίο*, Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Καρυωτάκης, Κ. (2017). *Ποιήματα και πεζά*, επιμ. Δημήτρης Δημηρούλης, Αθήνα: Gutenberg.
- Κοντός, Γ. (1997). *Ο αθλητής του τίποτα*, Αθήνα: Κέδρος και *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, Διόφαντος, 2015.
- Κριστόφ, Α. (2008). *Η αναφάβητη*, μτφ. Αργυρώ Μακάρωφ, Αθήνα: Άγρα.
- Κυπαρίσσης, Π. (2015). *Σκύβοντας Ουρανέ*, Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Μπουκάλας, Π. (2009). *Ρήματα*, Αθήνα: Άγρα.
- Μπρεχτ Μπ. (2009). *Ποιήματα*. μτφ. Νίκος Παππάς κ.ά., Αθήνα: Κοραντζή

- Ντίλαν, Μπ. (2006). *Τα τραγούδια 1962-2001*, μτφ. Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, Θεσσαλονίκη: Ιανός.
- Παναγιώτου, Ε. (2014). *Χορευτές*, Αθήνα: Κέδρος.
- Παπαδιαμάντης, Α. (1989). *Άπαντα III*, επιμ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Αθήνα: Δόμος.
- Παπαδιαμάντης, Α. (2017) *Ήτον πνοή, ίνδαλμα αφάνταστον, όνειρον... Διηγήματα ερωτικά*. Αγγέλα Καστρινάκη Έρωσ νάρκισσος, έρωσ θεός: όψεις του έρωτα στο έργο του Παπαδιαμάντη. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Παπαλεξάνδρου, Α. (2004). *Άλλοτε αλλού*, Αθήνα: Νεφέλη.
- Παπαλεξάνδρου, Α. (2012). *Υπογείως*, Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαμόσχος, Η. (2015). *Η αλεπού της σκάλας και άλλες ιστορίες*, Αθήνα: Κίχλη.
- Παυλόπουλος, Γ. (2017). *Ποιήματα 1943 - 2008*, Αθήνα: Κίχλη.
- Σιμπόρσκα, Βισ. (2006). *Επιλεγμένα ποιήματα*, μτφ. Άλκης Τσελέντης, Αθήνα: Δωδώνη.
- Συμπάρδης, Γ. (2018). *Αδέλφια*, Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Σωτηρίου, Κ. (2014). *Σταματία, το γένος Αργυροπούλου*, Αθήνα: Θέατρο του Νέου Κόσμου.
- Τζούς, Τ. (χ.χ.). *Δουβλινέζοι*, μτφ. Μαντώ Αραβαντινού, Αθήνα: Ηριδανός.
- Φωσκόλου Ο. (2016). *Το κήτος (μικρά και μεγάλα πεζά)*, Αθήνα: Κίχλη.
- Φωστιέρης, Α. (2000). *Η σκέψη ανήκει στο πένθος*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Χάκκας, Μ. (1979). *Τυφεκιοφόρος του εχθρού*. Διηγήματα, Αθήνα: Κέδρος.
- Χάκκας, Μ. (1993). *Ο μπιντές και άλλες ιστορίες*, Αθήνα: Κέδρος και Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Λυκείου, Διόφαντος, 2015.
- Χατζής, Δ. (1999). *Το διπλό βιβλίο*, Αθήνα: Ροδακινό.
- Χικμέτ, Ν. (2016). *Ποιήματα*, μτφ. Γιάννης Ρίτσος, Αθήνα: Κέδρος.
- Μίροσλαβ Χόλουμπ στο ΟΕΔΒ (1998). *Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία. Ανθολόγιο μεταφράσεων*, Β΄ Λυκείου.
- Χριστοδούλου, Δ. (2017). *Παράκτιος Οικισμός*, Αθήνα: Μελάρι.
- Χριστοδούλου, Δ. (2007). *Λιμός*, Αθήνα: Νεφέλη.

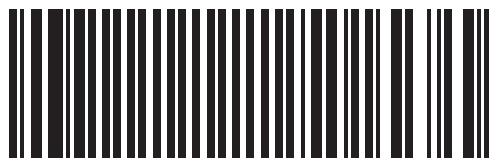

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-22-0254
ISBN 978-960-06-5990-0

(01) 000000 0 22 0254 9